

GERÉB LÁSZLÓ

égb-világ

TÖRTÉNELMI REGÉNY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1961

BOROMISZA ZSOLT RAJZAIVAL

*Karácsony táján híre jött, hogy a tatárok
Magyarország szomszédságában az orosz ré-
szeket pusztítják... A király kihirdette,
hogy készüljenek a harcra... Mikor ezt
egész Magyarországon kikiáltották, a ma-
gyarok váltig vígadoztak, és nem hittek
benne...*

ROGERIUS MESTER SIRALMAS HISTÓRIÁJA
A TATÁROK MAGYARORSZÁGI DULÁSARÓL

— Reszket a kezed, öreg.

— Majd nem leszket, ha ittam. Felhajtok egy mérő bort, utána annyi pálinkát ereszték, amennyi egyszerre lecsúszik a torkomon: mindjárt nem leszket.

Felemelt egy hasas, nagy korsót — negyedköblös lehetett —, a szájához emelte, hangosan nyelt, az ádámcsutkája mozgott ivás közben. Aztán letette. Nem szólt, csak bizonytalan kézzel előkotort a homályból, rongyok közül egy keskeny nyakú edényt, és most ezt tolta a bajsza alá. Előbb bor-, most pálinkaszag terjengett a ponyva alatt.

Az öreg nyögött egyet, krákogott, kiköpött az útra.

— Ide nézzetek!

Kinyújtotta ökölbe szorított kezét. Sovány, feketés karján megfeszültek a száraz inak. Bozontos, ősz szemöldöke alatt büszkén pislogott.

— No! Ugye, hogy nem leszket? Ne legyen Csekélő a nevem, ha igen.

A zápor még egyszer végigsöpört a szekeret borító nemez tetőn, aztán csendesedett. Az országút végtelen pocsolyatengerében már csak apró köröket vert a szemerklő eső.

— Nem félsz, hogy eliszod az eszedet? — kérdezte Pál. Megfordult és leugrott a szekérből. Társai, János és Máté követtek. Utolsónak a kocsis kecmergett le. Görnyedten, merev lábbal, kissé ugrándozva szaladt a három lóhoz, lerángatta róluk a pokrócokat, és feldobta száradni a nemez tete-

jére. A lovak csöndesen álltak a sárban, csak a fülüket mozgatták.

Az ég gyorsan derült. Túl a Dunán, a Dunában zöldellő szigeten, Buda felé még esőfüggöny látszott, de emerre, ahol a Rákos-patak eltűnik az új-bécsi mezőség* homokbuckái mögött, valami kis szivárvány is próbált mutatkozni a látóhatár alján.

Vác felett találkozott a szekeressel a három utas. Magasra felővezve hosszú, fekete talárjukat, agyonsározott szűk nadrágban, tönkretaposott hegyes orrú cipőben caplattak az úton, mikor a paraszt rájuk köszönt, és felvette őket. Kard az oldalukon, kerek gyapjúsapka a fejükön — de kezükben göcsörtös bot, testükön talár, hátukon kámzsás köpönyeg: valami egyházi személyek lehetnek, talán barátok — nem árt az ilyenekkel barátságot kötni.

Már Jenőfalva is mögöttük volt, amikor a kora március záport hozott rájuk.

— Csakugyan Pestre mentek, tisztelendők?

— Oda.

— Hát aztán?

— Csak oda.

Az öreg bólogatott. Bezsírozott kócos üstöke a vállát verte. Mielőtt útnak indult, otthon megnyírták a szakállát; ollóval, csak úgy nagyjából; ősz borosta borította a képét. Kétfelől hosszan oszlingó bajsza tiszteletre méltóvá tette volna az arcát, ha az orra nem éktelenül rezes, és sárgás szeme meg nem zavaros.

— Gyújtsak egy kis tüzet? A nagy víz után? — kedveskedett.

— Benned nem tett kárt a víz — legyintett Pál. Hosszúkás arcú, formás száju, fekete fiú; a legfehérebb képű, a legnyurgább társai között.

* Budapest mai V. kerületének külső része, kb. a későbbi Lipótváros helyén.

— Mert a tűzgyújtás a szolgálatomhoz tartozik — készségeskedett Csekélő —, Damásdiból vagyok, az Ipoly mellől. A mi szolgálatunk, hogy szekerezzünk a Márton-hegyi barátoknak, mikor mennyi nekik tetszik; edényeket is adunk a fuvarnál, etetjük, gondozzuk az állatot — és tüzet gyújtunk.

— Nem vagyunk Márton-hegyi barátok.

— De mégiscsak valamifélek... Aztán az ember nem tudhatja... Megharagusztok, hogy nem teszem a dolgomat... Még leborotválják a hajamat...

Zavartan pislogott.

— Pedig én szabad ember vagyok. Ne legyen Csekélő a nevem, ha nem igaz.

— Hová még, te, szabad ember? — kérdezte János, a másik utas. Komoly, szőke, tiszta képű fiatalember.

— Tolnába. A Szent Márton-hegyi apát szőlőműveseihez, borért. A száznagyhoz érkezett a cédula, elhozta nekem, megyek vele Tolnába, onnan viszem a bort fel az apátságba.

— Szép út. Hetekig is eltart, a Dunán innen, a Dunán túl, mi?

— Hát. — Iszákja aljából, a szalonna mellől kikotorta az aprócska cédulát. Takarékosan bánnak a pergamennel: drága és ritka jószág! János elolvasta: huszonöt köböl bort kell hoznia.

— Annyit. De kijavítanád-e, tisztelendőm, eggyel többre?

— Mi jut eszedbe!

— Merthogy az ember nem szarvasmarha, ugye? És nem vízzel él, ugye? És Pestig elfogy a bor, amit magammal hoztam. Ott egy bormérőtől kölcsönveszek, amennyi Tolnáig elegendő. A tolnaiak megemberelnek, adnak az útra, de az kevés...

— A te bő torkodnak.

— A pesti bormérőnek is megadnom a tartozást, magamnak is a kellőt. És ha sok vízzel hígítom a barátok borát, baj lehet belőle.

— Add ide! — kapta el János kezéből a papirost Máté. Hirtelenszöke, kissé elmosott vonású, nyegle fiatalember. — Te szerencsétlen! Miért tartod a cédulát a szalonna mellett? Letöredezett a pecsétje, és csupa zsír. Ilyen zsíros lapra már nem lehet írni.

De azért megpróbálta. Övéből tintás edénykét emelt ki, sapkája mellől tollat. A cédulát a paraszt hátára tette.

— Packás lesz... És micsoda dolog ez — dörmögte Pál.

Máté vállat vont. — Persze hogy elfolyt a tinta a zsíron, de olyan vonalat húztam a XXV mellé, hogy akár XXVII-nek is nézhetik.

A kocsis aggódva nézte az összepiszkolt cédulát. Máté nevette.

— Csak el ne csapjanak a szekerezéstől — aggódott. Varkarta a fejét. — Mert nem rossz dolog ez, hiába panaszolják a népek, hogy úti szolgálatban a legrosszabb.

— Egy ilyen korhelynek nem rossz — ugratta Máté. — Inkább az utakon tekeregsz, semhogy otthon dolgoznál.

A paraszt gyanakodva mosolygott. Szájából elősárgult néhány megmaradt agyara.

— Az úgy van, otthon munkál a feleségem, két fiam, egy lányom, két menyem és a vőm. Az unokák is már a barmok körül forgódnak. Aztán a szekerezés mellett nem kell többet adnunk, mint Szent Márton napján egy köből mézet, egy nagyon kövér juhot, hat köből sört, hat köből búzát és hat szekér szénát. A tizeden felül!

Az ujján számlálta elő.

— Mások — hahó! Minden nagy ünnepen beszedik tőlük párjával a tojást, a tyúkot, a libát; kettesével a juhot, a köből söröket vagy méhsört, a hízott marhát; párosával a búza, a rozs köbőlét. Kinek kaszálnia kell akármennyit; kit elvisznek hetesnek; akik az apátság szőlőit mívelik, kenyeret is adnak... Hahó, én azt el nem számlálhatom, mennyit vonnak rajtuk. Elég a magam gondja.

— Mindig így volt ez? — kérdezte Pál.

— Nem mindig. Szabad emberek vagyunk. Mentünk is panaszsra a királyhoz. Nem a mostanihoz, még az öreg királyhoz, Endréhez. Lábához borultunk és könyörögtünk. Akkor a király úr kegyelmesen meghagyta, hogy — szabad emberek lévén, — ne legyünk bizonytalanságban mivel tartozunk az apátságnak... De aztán kiderült, hiába vagyunk szabad emberek. A király valami ispánnak adott, az vagy a szentes özvegye a dunántúli barátoknak. Mert ezek a barátok úgy körülöngiák az öregeket, különösen az asszonynepet a lelkük üdvösségével... Csak akkor vettük észre, amikor nagy volt már a baj... Hát írást csináltak a terheinkről: több lett, mint annak előtte. És hogy máskor ne zúgolódjunk a királynál, hat társamnak megborotválták a fejét, mint a szolgáltnak... Dehogy megyünk többet igazságért! Úgyse marad semmink. Iszunk, és vigye el az ördög a többit!

Gyanakodva nézett utasaira. — Igazán nem vagytok Márton-hegyi barátok? Mert én nem szoltam egy szót se...

Pál felállt a kőről. Megveregette az öreg vállát.

— Igazán nem vagyunk. De ha tovább is vinni akarsz, gyérünk. Látnod, ennek a két ifjúnak Pesten laknak a szülei. Több esztendeje nem látták őket. Azt se tudják, élnek-e, haltak-e. Hazakíváncsoznak... Vagy menjünk gyalog?

— Dehogy mentek! — Visszagyömszölte a cédulát a tarsiznyájába. — Dehogy hagynám, hogy a sarat dagasszátok! Hiszen innen már csak egy ugrás Pest.

Felkuporodott a szekér elejére és kurjantott. A lovak kihúzták a kereket a sárból, és bólogató fejjel, lassan elindultak. A fiatalok visszakapaszkodtak a ponyva alá.

Csakhamar fahíd dübörgött alattuk: elhagyták a Rákospatakot. Kitekintve a kocsiból, szemükbe tűntek a budai hegyek. János ujjával mutogatta a rég nem látottakat. Máté közömbös szemmel mosolygott. Pál ismerkedett a képpel: ő még nem járt Pesten.

— Tábor hegye... Pilis... Hegyes-hegy... Uzaháza...
amott a Mogyorós-hegy... ez már a Nagy-hegy a Szamár-
kövel...*

*

Karácsony előtt érte őket a hír, hogy pártfogójuk, Róbert esztergomi érsek meghalt. Ki lesz az utóda, nem tudható. Küld-e utánuk költséget a további tanuláshoz, még kevésbé. Haza kell térniök, elébe állni az új érseknek, megszerezni kegyelmét, meghallgatni parancsolatát.

István kanonok, a magyar király követe hozta a rossz hírt. De hozott még rosszabbat is, a tatárok szörnyű nemzetsége elfoglalta Kijevet, az oroszok fényességes fővárosát. Ezért sietett lóhalálában a francia királyhoz.

Kő nem maradt kövön Kijevben, embert nem hagytak életben. A menekülők jajsza, az üldöző tatárok gyűjtogatásának füstje már a Havas-hegység** ormait éri.

— Haza! — mondta János. — Családunknál, mieinknél a helyünk.

— Maradjunk. Innen messze a tatár. Várjuk, mire mennek — így okoskodott Máté. Mosolygott, szemében ravasz-ság.

Pál bosszúsan nézte.

— Haza — mondta. Pedig őt nem várta senki.

Karácsony után indultak útnak. Ismerős francia kalmárok jóváltából, szánon indultak, áruhálmazok tetején. Enyhe volt a tél, a hó hamar olvadt. Strassburgtól bérelt lovakon haladtak, de mert fogytán volt pénzük, Würtembergtől már gyalogszerrel. Regensburgban hajót kerestek, de még csak faúszató tutajok vágtak neki a bizonytalan sodrású Dunának. Ilyennel úsztak le Bécsig. Onnan megint gyalogszerrel.

Most már a magyar rögöt tapossák, de a messze földön

* A Buda vidéki hegyek középkori nevei.

** A Kárpátok régi neve.

oly borzasztó hír ítt hétköznapi szóbeszéddé laposodott. Sehol háborús készülődés. Az emberek úgy élnek, mint öt év előtt, járnak napi dolgaik után. Mintha a világon se volna a tatár...

*

A szekér megint megállt. Kihajtott az út szélére.

— Mi baj?

A kocsis valamit dünnyögött, nyilván nem a legjobb kedvvel.

Pál lekászálódott, és előrement hozzá.

— Kúnok — mutatta Csekélő a szembe jövő szekérsort. — Teli van velük az út. Még tengelyt akasztunk, és akkor kész a veszedelem. Oda a lovak, de még a bőrrömmel se számolhattok el, se az apátnak, se a családomnak. Én se a tietekkel.

A tömör kerekű, onmótlan lakószekerek előtt fekete bivalyok ballagtak. A szörnemez alól ünneplő tarkába öltözött asszonyok néztek ki, egykedvű, szomorú arccal. A kocsik között és körülöttük pucér meg félig pucér gyerkőcök szaladgáltak, kiabáltak. Mellettük pedig rendetlen gomolyagban szarvasmarhák, juhok, lovak hömpölygő áradata. Fekete malacok szaladgáltak ki minduntalan az út mellé, orrukkal megtúrták a pocsolyákat és rőfögtek. A szekerek és az állatok ellepték az országút mezőibe szélesedő sártengerét, le is tértek róla kétfelől.

Magas süvegű kun lovasok terelték az állatokat, karikás ostorral nagyokat durrantva fölöttük. A lovak, marhák neki-nekilódultak a biztatásra. A kocsit vonó lomha léprű bivalyok azonban csak lépegettek lassan; nagy, kerek szemmel bámulva a semmibe. Gazdáik — hol egyik, hol a másik — egy-egy nagyot kurjantottak, úgyhogy állandó volt az ordítás. Csak szokásból ordítottak. Úgyis tudták, a bivaly ettől nem lépeget gyorsabban.

Földjüket vesztett, szomorú, vad vándorok. Bizony, félt volt, hogy ez az áradat elsodorja a szembe igyekvőt.

Csekélő mögött is jött egy szekér, vagy ötven lépésnyire: most nekirugaszkodott, hogy elérje az előtte állót. Még két kocsni következett utánuk. Összecsoportozódtak, mintegy szígetté álltak, hogy együtt védekezzenek az áradat ellen.

— Hogy az Isten akárhová tegye őket!

— Miért haragszol rájuk? — kérdezte Pál.

— Csak.

— Mégis. Az ember nem csinál semmit értelem nélkül.

Máté felkacagott.

— Prelegálj neki valamit filozófiából.

Az emberek dönmögtek.

— Összetapossák a vetést barmaikkal. Ahol érik, ellopják a lábasjóságot.

— Tiedet taposták? Tőled loptak?

— Nem. De mondják.

— Kik mondják?

— A nagyoktól jó a szó. Ők tudják... Úgy lehet.

Varga Damód pesti sarukészítő, aki a váci vásárról volt hazatérőben, és legközelebb állt meg az ifjakhoz, magyarázta:

— Országukat elpusztította a tatár. Menekülőben király urunk két éve befogadta őket. Most meghagyta nekik, ne együtt táborozzanak, mert a főemberek igen zúgnak emiatt. Kisebb hordákban széttelepítik őket az országban. Ezek is ilyen szétvándorlók, bizonyára.

— Akkor még több helyen lesz torzsalikodás miattok?

Varga mester hunyorított.

— Hiszen nem az fáj a nagyoknak, hogy a parasztot károsítják. Hanem az, hogy sokan vannak, erősek — és a király parancsolhat nekik. Most elmarják őket a király mellől. Érted-e?

Pál bólintott.

— Messziről jöttek, hogy nem tudod az itteni dolgokat?

— Egyenesen Párizs városából. Ötödik esztendeje tanulunk ott.

— Aha, aha. Talán bizony Máté vagy, a pesti Werner fia, János fia?

— A társam. Ez a barátom meg Bíró Farkas fia, János.

— Hej, be megnőttetek. Ejnye, ejnye. Mármost minek tiszteljelek?

— János: baccalaureus lett — borostyánkoszorús. Máté meg — Pál elmosolyodott — deák maradt.

— Te nem vagy idevalósi?

— Esztergomi. Hajas Pál a nevem, én is baccalaureus vagyok.

— El ne kerüljétek Pesten szerény házamat! Hiszen Bíróék szomszédja vagyok...

Az új-bécsi mezőség friss zöld pázsitja és sárga virágai fölé már az alkonyat első árnyékai vetődtek, mire elfogyóban lett a kunok vonulása. Utasaink megindultak. A gödrössé taposott úton szerencsésen elvergődtek a Nagyarókig,* amely ilyenkor még tele volt a Duna vizével. Innen már csak nyolcszáz lépésnyire van a város. A Nagyarók a Dunából kiszakadva széles félkörben öleli körül, és Pestől délre tér vissza a Dunához. Ezért Pesti-szigetnek is nevezik ezt a területet.

A kocsik átgurultak a kőlábakon álló, hosszú gerendahídon, és már előttük emelkedett a kis település. A budai Madár-hegy mögül elővillanó utolsó napsugarak megcsillantak a tornyokon. Jobbról fallal körülvett nagy kőház.

— Werner vára — mutatott rá a varga.

— Nagyapámé — büszkélkedett Máté.

— Volt. Mert a király elvitatta tőle. De ihol már a vámos nyújtja tenyerét. Készítsük a vámot.

A városi darabontok már gyülekeztek a kapunál, csoportosultak a vonóláncoknál. Hamarosan felvonják a hidat.

* A Nagykörút helyén a múlt század végéig nyoma maradt. Ez a város legmélyebb része, ezért oda építették a fő gyűjtőcsatornát.

A kocsik átgördültek ezen is. Elnyelte őket a kapuboltozat, aztán kiadta túlnan — a városban.

A Bécsi utcába értek. Nyomban a városfalhoz tapadva kezdődik kétfelől a házsor, keskeny sikátort hagyva közbül. Szemetes utca. Elhajított káposztafejek rothadnak a sárban. Az igavonó barmok lehajolnak, megszagolják, aztán tovább ballagnak.

Akad kőből, akad téglából épült ház, de csak a gazdagoknál. A többi vályog, néhol fa. A földszintre — ha volt — fából ácsolták az emeletet, mely sok helyen kissé kinyúlik az utca fölé. A háztető padlásszobájával vagy raktárul szolgáló padlásával még inkább az út fölé tolakszik. A háztelek szűkös, építkezésnél megtoldják a levegőből. Ezért a levegő kevés az utcán, s ami van, az is bűzös. Megreked a házak közt, megtelik emberi és állati ürülék szagával, a mészárszékekből kicsurgó vér, a timároktól a nyers és a cserzett bőrök kipárolgásával. Az utcát csak az eső, télen a hóle takarítja. Amit ezek el nem mosnak, amit magába nem szív a föld — ottmarad. Gyalog járni csak a házak falához simulva tanácsos, ahol a házigazdák söprögetnek.

A földszinten, a boltokban, a műhelyekben már égnek a mécsesek. A nyitott ajtókon, ablakokon látszik a gyaluló asztalos, az alacsony széken kalapáló varga, öltögető szabó. A posztókereskedő, a sokféle portékát árusító szatócs még nyitott boltjában ül, lesi, hátha bevetődik valaki, és nyerhet rajta egy-két fillért. De kapuzárás idején már csak kevés ember jár az utcán. Bő köntösekben egy-egy zsidó vagy izmaelita igyekszik még hazafelé: ezek a pénzzel bántó emberek járnak-kelnek legtöbbit.

A kényvek füstölnek, mindenhol készül a vacsora; fővő, sült húrok illata csap ki a szabadba: a sertés, a birka, a szarvasok jellegzetes gőze keveredik az utcák szagorgiájába.

Utasaink megérkeztek. Az 1241. év március tizedik napján.

*

A mécses meg-megbillenő nyelvecskéje halvány világosságot vetett a fölötte függő feszületre. Krisztus testét szinte csak jelezte, kicsire fogta a jámbor faragó, annál szebben kidolgozta a szenvedő fejét. Aránytalanul nagy ez a testhez képest, de a fából megelevenednek a csapzott hajfürtök a töviskoszorú alatt, az arc fájdalmas barázdái, a megtört szem, a nyitott száj.

A feszület alatt, a padlón fiatal szerzetes térdelt. Szemét az Isten-képre függesztette, fel-felsőhajtvá imádkozott. Igyekezett felszítani magában a buzgóságot, de az emberi gyarlóság minduntalan erőt vett rajta: gondolatai elkalandoztak, s szája csak gépiesen mormolta az imádság szavait.

— Pater noster, qui es in coelis... Ave Maria, gratia plena...

Zörrentek a rózsafüzér szemei; a szerzetes lehajtotta fejét, búsuult gyöngeségén, félelmén. Féloldalt hátralesett a sötét sarok felé, ahol a fekvőhely van. Ziháló lélegzés hallatszik, nagybeteg tüdő sípolása...

— Kívánsz valamit, atyám? Hozzak vizet?

Félve suttog, a beteg meg se hallja. A fiatal domonkos nyakát kámzsájába húzza, és megpróbál visszatérni imádságához. Hiszen az ő dolga most, hogy a mennyei erők figyelmét a pesti kolostorra irányítsa... hogy Szent Domonkos atya közbenjárását kérje betegük számára...

Fölemelte fejét. A folyosón léptek közeledtek. Fasaruk ismerős kattogása. Sokan jönnek. Megállanak az ajtóban.

A halotti szentségeket hozzák...? Tanakodnak. Közben idegen hangok... A fiatalember feláll, félénken az ajtóhoz lép. Kicsinyég nyitja csak, és mélyen meghajtja fejét a prior előtt.

— Hogy van kedves betegünk? — kérdezte suttogva amaz.

— Isten kezében. Változatlanul.

A prior belépett, és nyugtalanul körülnézett. A folyosói csoportozatból kivált két világi ember, bokáig érő brokát-

köntösbén, oldalukon keresztmarkolatú, széles kard. Velük egy előkelő pap: János kanonok, a királyi káplán.

A fiatal szerzetes hátralépett, térdre ereszkedett, és összekulcsolt kézzel fejet hajtott. A jövevény pap fölemelte jobbját, és három ujjával keresztet rajzolt a levegőbe. Aztán nem törődött vele tovább senki. Serenus a feszület alá állt, lélegzetét is visszafojtva, tágra meredt szemmel figyelte: mi történik?

A prior mellett a két helyettese. A sekrestyés testvér számolyt hozott, és a fekvőhely mellé helyezve, görnyedten kisurrant. Az ajtóban két hosszú szakállú, idősebb testvér jelent meg fölemelt fáklyákkal. A lobogó vörös fény betöltötte a cellát.

Az egyik jövevény leereszkedett a számolyra. A prior a beteg fölé hajolt.

— Laudetur Jesus Christus!

— In aeternum — hörgött a fal felől a felelet. A szóra a beteg köhögni kezdett, összerándult, fuldoklott. A prior helyettese segítségével felültette a széles vállú, nemrég hatalmas testet. Tartották a hátát.

— Julianus testvér, igyál ebből az édes borból. Megkönnyebbít. Nagyságos látogatód hozta.

Az ajtóban Egidius testvér, az orvos* — kis kannából agyagsuporba bort töltött. A prior az irgalmasság hét testi cselekedetének egyikét gyakorolta: beteget ápolt — meg-itatta.

Julianus fölemelte fejét. Szeme lázasan csillogott bozontos ősz szemöldöke alatt, szürke szakállja teljesen beborította arcát.

A fáklyafény megvilágította a fekvőhely mellett ülőt. Alacsony-közepes termet; nem gyöngye, de nem is izmos testalkat. Barna hajában, nyírott, hegyes szakállában sok az ősz

* Nem sokkal utóbb az egyház a papi személyeket eltiltotta az orvosi gyakorlattól.

szál. Bőre barnás; orrának nyerge enyhén görbül. Formás szája szorosan zárva: szigorú. Tekintete kemény, egyenes. Nincsen benne se megindultság, se kíváncsiság; meg se rebben az éles, lobogó fáklyafényben.

A király!

Béla a beteg felé bólintott. Julianus még mindig zavaros szemmel nézte. Lihegett, nem tudott szólni.

Egidius testvér ismét hozzálépett. Vízrel és borral hígított mézet itatott a beteggel. Az megkönnyebbült.

— Szomorúan értesültem, hogy betegen érkeztl haza Rómából, Julianus testvér. Nem jöhettl hozzánk. Ezért magam jöttem el, hogy meghallgassam jelentésedet.

A beteg még lassan zihált. A király folytatta:

— Az elmúlt években parancsolatunkra nagy fáradalmaikat viseltél. Két ízben kerested fel eleink szülőföldjét, messzi Ázsiában, hogy az őshazában visszamaradt atyámfiaival szövetségre lépünk, és erőnk gyarapodjék a tatárok ellen. Isten másképp akarta, tudom. Rokonainkat azóta leigázta az ellenség. Mindazonáltal értékes híreket hoztl a keresztény világ barbár ellenségeiről. Ismerem jelentéseidet. Szemtől szembe azonban már rég láttalak . . .

Julianus már megtalálta hangját:

— Kicsiny vagyok én a legkisebbek között.

— Mindnyájan kicsinyek vagyunk az Úr színe előtt . . . Most követségünkben jártál Rómában jelentéseiddel és levelemmel. Beszéltél a pápával?

— A küszöbén voltam.

— Beszéltél vele?

— Hónapokig vártam, míg küszöbéig jutottam. Mikor beléptem volna hozzá, odaérkezett a faenzai püspök, de lehet, hogy a vicenzai volt . . . hogy elmondja, mint foglal állást városa Frigyes császár dolgában. Elébeem engedték . . .

A király mögött álló főember kardja hüvelyével a padlóra csapott. A király szenvtelenül kérdezte:

— Nem beszéltél a pápával?

— Más dolga van, mondta a titkára. Elvette leveledet, és jelentéseimet a tatárokról. Másnapra hívott. Akkor tudatta, felolvasta az iratokat őszentségének, és őszentsége IX. Gergely igen érdekesnek találta, kifejezte felette meglepődését, és apostoli áldását küldi. Az áldást nyomban rám adta...

— Aztán?

— Költségem elfogyott. Hazatértem, de lassan, mert az úton megbetegedtem. Bocsáss meg, uram, szolgáltnak.

Csönd támadt. Csak a fáklyák sístergése hallatszott.

— A magyar király követét...!

— Ha új püspök egyévi jövedelmét vittem volna, ha érseki pallium díját... Ej, uram, Szent Domokos fiai közül vagyok; tudod, mint gondolkodunk, mint cselekszünk a hitért. Kétszer nem szántam életemet a pogányok közé vinni. Harmadszor is elvinném... Krisztusért... és csak Krisztus oltalmában bízva...

— Azt mondd, nem a pápában...

— Nem e világ hatalmasaiban. Viseljenek akár vitézkötést és bíbortalástot, akár aranykeresztet és bíbortalárt. Elkülönzőm magamat az olyan udvaroktól, ahol minden cselekedet csak a hatalom, csak a pénz hajhászata, amelyből grófok és hercegek élődnek kíséretükkel, és ahol lila harisnyás prelátusok számlálhatatlan serege óvatos távolságban, mosolyogva és jó szagokat árasztva hullat kegyes szavakat az ilyen kódorgó bolondnak... isten bűnömül ne vegye!

Julianus keresztet vetett a szája elé. Szeme sarka megfényesedett a könnyektől.

— Csak annyit szólnak velünk, mint nagyúr a szolgálal: fizess, paraszt! A pénzünkért még mosolyt, szép szót — áldást is kapunk. Távol legyen tőlem az eretnekek felfuvalkodott ítélete! Bizonyára együgyű, kis szolgálja vagyok az anyaszentegyháznak, nem tudom, mit beszélek... Rómába ne küldj, uram, többé.

— A magyar király követeként ...!

— Ahol fontosabb a san-severinói gróf vagy Ascoli örögrófja, vagy bármelyik itáliai úr, aki sakkfigura hatalmi marakodásokban a pápa vagy a császár oldalán... Magyarország? A távol északon?... Fizess, paraszt! A követem, a titkárom, az inasom által küldöm áldásomat, de ne zavarj érdektelen, barbár ügyeiddel!

A beteg sírt. Feje lecsuklott. Elgyöngült. A prior és Sereus döbbenten bocsátotta vissza szalmapárnájára.

Béla király mozdulatlan arccal hallgatott. Milyen mély szomorúság rejtezett e merev arc mögött? Milyen gondolatok jártak agyában?

— Elmondottad, milyen veszedelem fenyegeti a kereszténységet?

— Három hónapig... napról napra. Közömbös, puha, hízott arcoknak, fejem fölött átnéző szemeknek, elforduló hátaknak... Pedig, uram, én Oroszországban voltam Bolgari pusztulásakor... Amikor Voronyezs... amikor Rjezan romjai ki sem hültek... Szememmel láttam a menekülő ruténokat, bolgárokat, magyarokat, fülemmel hallottam jajszavukat a tatárok őrvongásáról... Ó, hogy meg nem süketültem inkább!

Elcsuklott. Könnyeit nyelve folytatta:

— A Szent Kollégium három presbiter-bíborosának beszéltem arról. Ekkor odalép valaki, és azt mondja, itt az új perugiai püspök, őszentsége jelöltje: a császár hívei ellenére sikerült elfoglalnia székét. A három egyházfejedelem felmarkolta bíborszínű selyemtalárját, szó nélkül elsuhogott; vissza se tértek többet.

... Uram! Leírtam,* milyenek a tatárok, hogyan harcolnak. Ha Isten reád bocsátja őket, magad állsz velük szemben.

* Julianus barát jelentései felfedező útjairól ránk maradtak, s a régi magyar irodalom becses emlékei.

Csend. A beteg kimerülten feküdt, szaporán ziháló tüdeje sípolt...

1241. március tizenegyedike volt...

A király leereszkedett a zsámolyról, a padlóra térdelt. Mindenki követte.

— Atyám, add reám áldásodat!

*

Párizst látott szemüknek kicsi és falusias a pesti kéttornyú plébánia-templom, fából való tetejével, de kedves volt a szerencsésen hazaérkezetteknek a hálaadásra. Tegnapelőtt este a két pesti diák családjával örvendezett, és fogadta a szomszédok jókívánságait. A harmadikat Jánoséknál vendégelték. A tegnapi napot átaludták. A mai hajnalon azonban kismisén voltak. Rövid az — alig tart egy óra hosszát. A pap újra meg újra megáll imádságokat mondani, szekvenciát is énekel a napkalendáriumi szentje tiszteletére. Végül mégis elhangzik: *ite missa est!* — menjete, el vagytok bocsátva. Deo gratias: hála istennek — respondeált a három diák, és az utolsó evangéliumot otffelejtve, sietett ki a szabadba.

A templom előtti piacon az árusok és kofaasszonyok már rendezgetik kosaraikat, ponyváikat, hordóikat a mindenféle háziportékával.

A három deák állt idegenes öltözetében, és mosolyogva barátkozott az otthonos képpel... A nap a rákosi homok fölé emelkedett, és beküldte fényét a mozduló városba.

Ruhák zizzenése érintette a fülüket. A déli városrész felől három nő közeledett. Kicsi, vastag volt az egyik, és kacszott, ahogyan kicsi, vastag nők általában. Közepes magas, kissé gömbölyded a másik; az egyenesen, keményen lépkedett. Pálnak a más asszonyokéhoz képest gyors járásuk tűnt fel. A két középkorú nő közt karcsú, magas alak haladt. Nem is: valósággal lebegett, ritmusos lépteivel alig érintve a földet. Ruhájukat zsákszerű felső köntös borította,

kámzsája a fejükre húzva, aruk is alig látszott. — Amint elhaladtak a fiatalok előtt, Pál gyors pillantást vetett a karcú nő arcába. Barnás, tiszta a bőre; félkörívű, sűrű fekete szemöldök, a kissé hosszú, vékony orr alatt bíborszínű pici száj, gödrös állacska.

Mindhármuk kámzsájának mellén kerek, sárga folt.

— Izmaeliták* — suttogta János.

Pál ekkor, maga sem tudta, miért — megjegyezte:

— Mondják, hogy az izmaelita és a zsidó nők minden héten megfürdenek.

— A szégyentelenek! — tört ki Mátéból a megbotránkozás, és köpött.

— Miért? Te talán jobban szereted, ha . . . —

Pál bosszankodott. Szerencsére éppen megkondult az öreg harang, elvágta a kötekedést. Vége a misének, kezdődhet a vásár. Abban a pillanatban fel is csapott a kofák zsivajgása. A vásárlók megfogták a kiválasztott holmit, és megindult az alkudozás, istenkedés, vitatkozás.

A deákok átlépdelték köztük. A Duna felőli palánknál alabárdos őr bámészkodott hol a piacra, hol a vízre, hol a túlsó part felé. Rásütött a nap, csillogott sisakja, fegyvere, amelyre békésen rátámaszkodott. A kis kapunyílásban öreg vámos nyújtotta markát. De őket, mint afféle egyházi személyeket a vámosok, révések nem zargathatják se be, se kifelé.

Itt a templom előtt a városfal hajdani római vár alapjaira épült, és kiugrik egészen a vízig; büszkén állja a tavaszi Duna vad áradását is. A kis gyalogos-kapuból — a víz állásához képest — több-kevesebb lépcsőfokon kell lehaladni a kompig. Itt a pesti rév, az ősrégi dunai átkelőhely.

— Bizonyára megőrül nekünk a főtisztelendő érsek — mondotta Máté.

* Mohamedán vallású bolgárok; még a XIII. sz. folyamán beolvadtak a magyarságba.

— Kiváltképpen neked — bökte oldalba János.

De Máté föl se vette a tréfás megrovást, amiért semmire sem jutott a párizsi egyetemen.

— Édesapám ismeri még váci püspök korából... Nézzetek csak, itt lödörög még Csekélő barátunk. Hé, öreg, mit csinálsz itt?

A szekeres ragyogó ábrázattal közeledett.

— Egy kis útravalót vásárolok. Mert amit magammal hoztam, elfogyasztottam a cimborákkal.

— A kocsmában?

— Mi tűrés-tagadás, ott. De már befogva szekerem a Hatvani-kapunál.* Viszem a kenyeret, szalonnát, aztán: gyűl! — megkerülöm a falat, és magam is idehajtok a révhez.

— Sok szerencsét!

— Isten megáldjon...

A három izmaelita nő is a hajóba szállt. — Pál töprengve nézett a sárgászöldes folyóba. Társai: bírósgátot viselt, gazdag polgárok fiai, habár külföldi tanulmányaikat az esztergomi érsek támogatta. Míg ő: az érseki udvar kovácsának árvája. Anyjára nem emlékszik, apját is korán elvesztette. Mint udvarnok maradékát, szolgagyereket tartották a főpapi aulában. Míg ki nem küldik valahová libát őrizni. A szakács ételt adott neki, a szabó rászabta a kopott ruha-foszladékot, amelyet egyik-másik kanonok adott neki isten nevében... Nem, nem volt rossz dolga. Ha Róbert érsek szeme elé került, mindig odaszaladhatott hozzá kezét csókolni. Kisfiú volt, az öreg úr még meg-meg is simogatta a kobakját... Szerencséjét mégis a prépostnak köszönhette. Egy év alatt két főrendű tanulóknak is meghalt a bátyja; a fiúkkal abbahagyták a tanulást — minek az már nekik, nem muszáj püspökké lenniök! — és hazavitték őket ország-nagyokká nevelkedni. Kevés volt az iskolás, és a prépost

* Kossuth Lajos utca és a Múzeum körút találkozásánál.

berendelte őt tanulónak. Nem volt okuk megbánni. Se neki, se a prépostnak. Első lett az iskolában, és már a kisebb rendeket is feladták neki, felszentelték *ajtónállóvá, felolvasóvá* — amikor a jó öreg ajánlotta Róbert érseknek, hogy kedves tanítványát, fölfedezettjét is küldje ki a párizsi univerzitásra: legyen pillére az egyháznak, a kancelláriának.

Az öreg prépost rég oda van... Róbert érsek is eltávozott immáron e siralmak völgyéből: Mátyás kancellár, a váci püspök lett az utóda. Íme, hát előtte kell bemutatkoznia az egyetemről baccalaureatusi fokozattal hazatérő pártfogottnak! A kánoni és a római jogból érdemelte ki ezt a címet, ámbár irodalmi tanulmányokkal, oklevélszerkesztéssel is emberül binkózott. Bizonyára várja már őt az érseki kancellária, de ha az érseknek úgy tetszik, akár a királyi is...

Az izmaelita nők háttal álltak feléje. A komp ringatódzott a vizen, a révészlegények állva eveztek, a révészgazda hátul, a kormánynál ordítózott. Mit, az nem fontos — ha gazda az ember, ordítóznia kell. Mind közelebb került a túlsó part. Nagyobbodtak, kirajzolódtak a parti házak, az Ördög-árok torkolata, egyre messzebb láthat a Kelen-hegy és a Pesti-hegy közti nyílásba, ahol Ó-Pest* utcáskái felkúsznak a magaslatokra.

A komp meglöködött, rácsúszott a parti kövekre. Az utasok egymásra dőltek, a nők sikongattak. Aztán kizúdult a nép a szárazra. Volt, aki egyenest a révhelytől balra levő hévizek felé tartott. Göcsörtös bunkóra támaszkodva, durva képű férfi sántikált arra, és minden lépésnél sziszegett. Emitt apró, öreg bácsit, amott hétrét görnyedt öreg nénit támogat a lánya, hogy bocskorukat lerúgva, ingestül belemenjenek a forró iszapba... Teli van emberrel a sár, csúzosokkal, kelevényesekkel, rühesekkel — csak a fejük látszik ki. Olyan látvány ez, mint némely templomi képen

* A Gellérthegy és a Várhegy közt; későbbi neve Tabán.

az Utolsó Ítélet, amikor az angyalok kürtzavára kiütik fejöket a föld alól a feltámadók.

Némelyik fürdőző azonban éppen innen indul az utolsó útra. Most egy szederjes arcú, ősz embert vonszolnak ki az iszapból. Csupa sár a térdig érő inge. Ez se vesz fel többé tisztát. Nem bírta a meleget... Leteszik szépen a Kelen-hegyi sziklák tövébe, amíg érte nem jó a családja, vagy el nem viszik valami kegyes szerzetesek...

A három deák jobbra tart. A Pesti-hegy felé. Innen a legalacsonyabb. Ősidők óta magas fallal körülvelt torony áll itt: innen vigyázzák a révet a tárnokmester fegyveresei. Az utóbbi években azonban a pesti ispán házát a király megbővítette, és azt is a toronyhoz sáncoltatta. Azóta Várhegynek is kezdik nevezgetni a magaslatot.* Most is itt a király. Fehérvárról jött katonáival. Esztergomi csapatát is iderendelte; a fegyveresek túlhan, Rákos mezején táboroznak. A király itt marad húsvétra, és mindenfelől magához rendelte tanakodásra a főembereket. Ide érnek el leghamarabb, mert ez az ország közepe.

1241. március tizenkettedike volt.

*

Hajnal. Az éjjel esett, de most tiszta az ég.

Dénes nádorispán kilépett sátorából. Borzongatóan hűs a levegő. Panyókára vetett, prémes köntösét összevonta a mellén, úgy kémlelt a magasba.

A völgy közepén, kövek és sziklák között csillogva, csör-

* Az irodalom terjesztette későbbi hagyománnyal ellentétben a Várhegyen levő Buda nem ősi királyi város. Az eredeti település Pest volt, a mai Erzsébet-híd mindkét oldalán. Csak a tatárjárás után költözött a pesti tanács a város szabadságlevelével együtt a Várhegyre. A jobb parti város utóbb átvette az északabbra fekvő Buda nevét, amelyet azután Obudának neveztek. Sok viszály után a bal parti Pest csak a XV. században nyert újra önálló városként királyi szabadságlevelet.

gedezve fut a patak. Túl rajta zöld mező kapaszkodik a hegyek oldalára. Aztán sötét fenyvek végtelenje nyúlik a magasba... magasba, ahonnan ide le alig látszik a hegyek havas orma.

Szemben a nádor sátrával két óriási hegy közül völgy-szoros nyílása látszik. Onnan jobb felé kanyarodva jó ki az út, arra, ahol a magasabb patakmeder fölött alkalmatosabb a híd... Ez itt a Vereckei szoros: az Orosz-kapu. Ezek a sziklák látták három és fél száz esztendeje Árpád vezér vitézeinek bejövetelét erre a földre. Most az ő utódaik állanak itt, a szoros pedig bevágva, rengeteg szálfával eltorlaszolva, hogy ugyanezen az úton más jövevények be ne törjenek elvitatni tőlük ezt az országot.

A nádor felfigyelt. Aztán megrándult a teste. A hajnali csöndet fejszecsapások szakították meg. Várható volt, hiszen ez hangzik napról napra, hajnaltól napestig. Az ember mégis reménykedik: hátha történik valami — valami, ami megállítja a könnyörtelen végzetet.

A patakon innen, ugyancsak fenyvek aljában, menedékes mezőn a tábor. Néhány sátor és sok-sok földbe vájt putri, fenyőtörzsekkel betetőzve, fenyőgallyakkal befödve.

A fejszecsapások hallatára megelevenedett a tábor. A putrikból görnyedten kúsznak elő a vitézek, elővonszolják lovukat. Lemennek a patakhoz, itatják az állatot, maguk meg arcukat mossák. Közben frissen kiáltoznak.

— Sebő, szedj össze egy századot, és vidd fel a hegyoldalba nyilazni — szólt a nádor egy odajövő tisztjéhez. Az vállat vont.

— Szedném én, ha parancsolod, de nem lesz benne köszönet... Tegnap is alig kezdtük, a lesben álló tatárok nyomban kilóttek közülünk kettőt. Minek is? A szökevény ruténtól, akit a királyhoz küldtél, tudjuk, hogy negyvenezen vannak a szerencsétlen orosz parasztok, akik fejszével bontják a gyept. Ha az utolsó szálig lenyilazzuk őket, újabb negy-

venezret hajt rá a tatár. Hol van ennyi nyílvevőnk? És az oroszok mögött tízezer a tatár . . .!

— Már közel vannak a szoros kapujához.

— Közel.

— Kértem segítséget a királytól. Nem tud küldeni.

A nádor lehajtotta fejét, és keresztet vetett. Sebő levette sisakját, és követte példáját.

A kondérok alatt már ropogtak a fenyőgallyak. A tegnap este főtt bérbics húst csak melegíteni kellett. Aztán leemeltek a szolgafáról, és a kondérok köré telepedtek, úgy kanalaztak belőle a harcosok. A módosabbak, akiknek kovácsolt sisakja volt, abba öntettek jócskán; félrehúzódva falhatták.

A fejszecsapások mind közelebb csattogtak. Vagy ötszáz lépésnyire van az Orosz-kapu nyílása. Jól látszik, amint most két vigyázó kiszalad a sűrűből, lovára kap, és igyekszik errefelé.

A pap a nádorhoz lépett.

— Jó lesz imádkoztatnod a népet, nádorespán.

— Látod, milyen hangosak, vidámak, az ördögtől se félnek.

— Az ördöggel nem jó tréfolni.

— Pedig azt tesszük — felelte szomorúan a vezér. Barna képű, barna szakállú, sasorrú férfi. Hasonlít Béla királyhoz, mintha édestestvére volna. . .

A vigyázók a táborba értek. — Már látszanak a fejszések! — kiáltották. — Délre itt vannak.

A görbe tülök felüvöltött. Visszhangzottak rá a hegyek. A vitézek felugráltak a kondérok mellől, mások abbahagyták a lovak csutakolását.

— Ké-é-szülj!

Kantározták a lovakat, felöltötték a fegyvereket. A nádor belépett sátrába, ledobta prémes köntösét. Bebújt nehéz, hideg sodronyingébe. Aztán a heverőre ült, míg szolgálja lábszárára és combjára kapcsolta a vértet. Majd felállt. Kipúposodó

mellvért következett, vállán összeszíjazva a háti-páncéllal. A vaspléh fegyverzet súlya darabról darabra nő, de a harcos próbálja zsenge kora óta, megszokja... A karvasok következnek. Végül a sisak, tetején három piros tollal. A fegyvernök gazdájára övezi széles pallosát.

Eközben a lovász a ló fejére, sügyére szíjazza a vértet. A fegyverhordozó a nyeregkapára szíjazza a buzogányt; a nagy öklelő lándzsát maga viszi ura után.

A királyi vitézek is sodronyínget öltenek. Tisztjeiknek több-kevesebb darabból álló páncélja is van, de teljes vértete, mint a nádornak, kettő-háromnak, ha akad.

A csapatok csoportosulnak, lóra szállnak. Háromszáz udvari vitéz, ötszáz íjász. Mikor a várnépekből összeverődtek a királyi és a nádori törzscsapatok mellé, szedett-vedett nép volt, de azóta a szorgos gyakorlatozásban összeszoktak, és jóra való, szép had lettek.

A páncélos dandár összeállt, két szélről az íjások helyezkedtek el. A kantárt fogva ácsorogtak, heverték a lovak mellett. Jóval a dandár előtt Dénes nádor, néhány lépéssel mögötte a zászlótartó.

Órák teltek el várakozásban. Aztán az Orosz-kaput elzáró szélső szálfák is megmozdultak. Fejszések vágták a letört tövet, a földből kiszakadt, mégis szívósan kapaszkodó gyökereket. Nyüzsgő embercsoport ragadta meg a törzset, és vonszolta az útból. A levegő mintha megforrósodott volna...

Dénes intett. Egy csapat íjász felült, és megint átügetett a patakon, felkaptatott a hegyoldalba. Nyilazni kezdte a fejszéseket. Riadalom, jajveszékelés támadt. Emberek rogytak vérükbe. De nyomban két lovas tatár termett ott: az ólomvégű szíjostor lecsapott a jajgató, vérző emberekre; folytatták munkájukat.

Sebő meglengette kis zászlaját. Az íjások visszaügettek.

— Hagyjunk nyilat a tatárnak is — dörmögte sötéten a tiszt.

— Ló-ra! — kiáltotta a nádor. Szolgái segítségével maga is nyeregbe kapaszkodott. A vaspléh lemezek zörögtek... Most már mintha valósággal tűz égetné a katonák testét, a sisak alatt lüktető halántékukat. A reggel még vidáman kiáltózó, friss legények sápadt vagy tűzvörös arccal merednek előre, ajkuk görcsösen, eltorzultan összezárva.

Végre a völgytorkolatban megjelent az első tatár csapat. Nyugodtan leereszkedtek, a patak közelében szétszóródtak, onnan nyilazni kezdtek. Most a magyarok sorában hangzottak fel jajdulások. A tatárok kitapasztalták, milyen távolságra irányozzanak: egyre gyorsabban nyilaztak. Villámgyorsan rántották ki a puzdrából a nyílveesszőt, ráillesztették az új idegére, szinte gépiesen céloztak, és pattantották el a húrta.

— Jézus segíts! Raj-ta!

A zászló előreleandult. A nehéz fegyveresek lovai dübörögtek — a kürtök, a trombiták harsogtak. Igen szép roham volt. Csak mire elérték a tatárok elébbeni helyét, azok már szétrebbsntek, mint egy szúnyograj, hátrafelé, majd a kapaszkodó közepén megállva szórták nyilaikat.

— A zászlóhoz!

Mind újra tömörülnek, követik a vezér zászlaját. Szemüket csípi a sisak alól szakadó verejték... Tenni kell valamit: élni, halni — de mindenképpen túl lenni ezen a tűrhetetlen forróságon... Megállni lehetetlen — fölfelé ügetni bajos. A tatárok tömörülnek, és elnyargalnak jobbra, a híd felé, míg a völgytorkolatból már újabb csapatok özönlenek. Elnyúlnak a közepén és balra is szétterülnek, miközben eszeveszetten nyilazzák a fölfelé igyekvőket.

Dénes már nincs az élen, utolérte dandára: fölfelé nem bírja az iramot. Lova zihál, botladozik. Jobb kéz felől most szapora dobogást hall: íjászai futnak... alighanem bekerítéstől kell tartaniok.

— Tarts a zászló-hoz!

De már a balszárnny is követi a jobbót.

— Ezernyi ezer! — kiáltja sápadtan a zászlótartó, és megragadja a nádor kantárát. Elejti a zászlót, a torkához kap. Nyílveaszó áll ki belőle. Egy pillanat alatt minden vér kifut arcából; elszárgul, az imént életerős ember szinte láthatatlanná válik, és hangtalanul lezökken lováról.

Sebő ragadja meg Dénes kantárát és visszafordítja.

A tatárok őrzöngve száguldoznak a havas ormok alatt, a szép zöld mezőn, és sziszegő nyilaik árnyéksíkokat vonnak a napsugaras pázsitra ... 1241. március tizenkettedike volt.

*

— Szerencsefia vagy, hogy tisztetem a király öfelségét! Hogy hódolok Árpád vérenek! Különben visszatömném ezt a vastag hazugságot abba a lepcsés szájadba! — üvöltötte Bars ispan, a Miskolc-nembeli.

Bátöny fia Ádám Pétör nem maradt a válasszal adós:

— Hiába, no! A mesgye a kis völgyben kezdődik, Kozma fia: Osztó, Vata és Csépany szérűjénél, onnan megy a nagy hegyig, aztán mérföldnyire kelet felé, akkor a só-vivő útig, ott megint keletre fordul, és megy egészen az árokig, amellyik keresztbe szegi ezt az utat ...

— Hazugság, no!

— Úgy beszéltek, urak, mintha király urunk siket volna — amitől óvja isten!

Miklós ispán szölt közbe, az al-udvarbíró, aki a király balján állva támaszkodott széles pallosára.

A tágas, fehérre meszelt, gerendatetejű szobában az egyik rövidebb fal mellett körüdeszkáztak egy részt, ezt megtöltötték kövekkel, lesimították agyaggal. Ezen az emelvényen állt a király trónja, benne Béla király, fején abroncskoronával, kezében kormánypálca. Jobbján, kisebb széksben Mátyás érsek, fején püspöki mitrával. A király jelenlétében Béla trónra lépése óta csak egyházfőknek volt szabad leülniök.

Az emelvény előtt, az érsek felől ferde lapú íróállvány, annál állt az írdeák. Szembe, alabárdjára támaszkodva, több királyi vitéz.

— Ugye, nem mersz harmadéve a szemem elé kerülni, mióta karddal kergetted el kaszásaimat!

— Tisztelem Árpád vérét, különben itt nyomban...

— Aki verekszik, elveszti perét — szólt ismét Miklós ispán.

A király fáradt arccal ült trónján. Most felnyitotta szemét, és az érsekre pillantott. Az biccentett.

— Bátony fia Ádám igazsága nyomósabbnak látszik. Ha Szent István napjáig tíz jóra való nemes emberrel, mint eskütársakkal megesküszik a fehérvári káptalan előtt, kiküldöm a határjárót. Ha nem, Bars ispáné az eskü.

— Hallottátok az úr ítéletét. Távozzatok — mondotta méltósággal az érsek.

Bars ispán zavartan gyűrte, gyömöszölte süvegét, Ádám Pétör ismételten bársonyköntöse farába törölte kezét, ahol pedig már úgy is elég zsírfolt éktelenkedett.

Az ajtóban szembekerültek, véres szemmel méregették egymást.

— Lépjetek ki egyszerre — tanácsolta Hajas Pál. Reggel óta ácsorgott már ebben a fülledt szobában, lesve, mikor kerülhet az érsek színe elé.

A két pörös megfogadta a tanácsot. Kint megcsapta homlokukat a hideg levegő. Megálltak, maguk elé bámultak. Bars hirtelen ellenfeléhez fordult: — Egyezkedjünk!

— Jó — hörrentette amaz. Övéről boroscsohelyt oldozott le, és Barsnak nyújtotta. Bars ugyanezt cselekedte a maga csobolyójával.

— Isten... isten...!

Ittak egymás borából, és megbékélten mentek lovukhoz a trágyleves udvaron. A falba vert kampóhoz kötve álltak a lovak...

Aprócska, kecses lányka libbent be a király termébe. Elbújt a trón mögött. Mögötte másik: ez is olyan karcsú, barnás bőrű, feketés szemű. Csak körülpillantott, és máris megtalálta kis hűgát a trón mögött.

Tenyeres-talpas cseléd lány jelent meg az ajtóban.

— Katika, Margitka, gyertek aludni — szólott fontossága tudatában.

Katalin apja palástjába kapaszkodott.

— Nem akarok Écskával egy ágyban aludni.

— Eredj csak, szívecském — simogatta haját a király. — Écska imádkozik, és távol tartja tőled a Gonoszt.

— De Écska büdös!

— Jaj be kényes orrocskája van a szentemnek! Hogy az Isten áldja meg! — édeskedett a lány.

— Écska majd minden este, lefekvés előtt megáztatja a kezét meg a lábát.

A leányzó meghajolt, és tűzvörös lett az arca. Kézen fogta a két gyereket, és indult velük a cselédházba. Csak az ajtóban tört ki belőle a méltatlankodás: — No de ilyet! No de ilyet!

Egy szolga fáklyát hozott be, és egy kampóra tűzte. Újabb két peres állt a király elé.

— A kancellária eléd terjesztette ügyünket, uram!

Most Máté asztalnokmester lépett be egy úti-köpenyeges papi emberrel.

— Követ Henrik sziléziai herceg úrtól.

A peresek félrehúzódtak. A követ mélyen meghajolt, és egy levelet nyújtott át az érseknek.

— Uram e levél által jelenti, hogy a tatárok ördögi népe Lengyelországon áthaladva, betört Sziléziába. A seregek gyülekeznek. Talán azóta meg is ütköztek. Isten kezében vagyunk.

Az érsek felszakította a levél pecsétjét. Ekkor Benedek mester, a vicekancellár hozott a király elé egy sár verte, szakadt köntösű kalugyert. Az térdre esett.

— Uram! Juhaid pásztora, a halicsi fejedelem országa vesztetten menekül. A tatár előzőnlötte tartozmányát. Az erdélyi szorosok felé közeledik.

— Benn is van az már régen! — hallatszott egy hang az ajtó felől.

— Ki vagy? Mit beszélsz?

— Ariszkald ispán szolgája. Már dél óta várom, hogy beengedjenek...

— Nem tudott az ispán nálad okosabb embert küldeni?

— Bajosan. Éppen vele voltam, a bányák felé lovagoltunk, mikor kibukkan az erdőből a tatár, és jön Radna felé. Visszaszaladtunk a városba, az ispán doboltat... szerteszét mindenki... nyakamba veti az elemózsiás tarisznáját, és azt mondja: „Cseköd fiam, ülj lóra, meg se állj a királyig; mondd meg, itt a tatár.”

— Mikor volt ez?

— Tíz... lehet tizenkét napja... Én nyargalok, de nem tudtam az utat...

— Miért nem szóltál útközben az ispánoknak, nagyoknak?

— Szóltam én Désen is, Zarándban is, adjanak váltott lovat. Kaptam itt is, ott is pofont, mást nem: ne bolondítsak senkit a tatárral, mondták...

— Isten legyen velünk! — állt fel a király, és keresztet vetett. — Hívjátok szállásaikról a főembereket! Ladomér ispán, jókor jössz. Készítesd a véres kardokat. Reggel induljanak a kiáltók, és hordozzák meg minden megyében. Írjatok levelet az osztrák hercegnek, a császárnak...

— A pápának — szólt közbe az esztergomi érsek.

— A pápának is... Mit akarsz mondani?

— Ugyis írunk kell neki, uram. — És az érsek három pergament húzott ki palástja alól. — Válaszolunk kell három bullájára. — És Mátyás érsek egyenként letette az iratokat az fródeák ferde lapú asztalára. — A pápa úr egész Magyarországon keresztes háborút hirdet Frigyes császár

ellen.* Szívleljük ezt meg, különben neheztelése rajtunk. Ez egy... A pápa úr felszólítja a kalocsai érseket, hogy a maga területén hirdessen keresztes háborút II. Asjén bolgár király ellen, mert visszaesett az eretnokségbe. Megvonja kegyét tőled, uram, ha nem hajtasz rá. Ez kettő... A pápa úr sürgeti valamennyi magyar püspököt és apátot, hogy ne keressenek kifogásokat, ne takarózzanak a tatárveszedellemmel, hanem siessenek Rómába, egyetemes zsinatra, amit a pápa úrnak Frigyes császárral való bajlódásai tesznek sürgőssé. Ez három... Ma ennyi volt... Nem kételkedem, hogy kérelmedre a pápa úr irat egy negyedik enciklikát is a tatárok ellen, és velük való háborúságunkat keresztes hadjáratnak nyilvánítja... Ezzel szemben a császár...

— Te mit kívánsz? — kérdezte Béla ingerülten.

Magas, vállas lovag állt meg előtte, sodronypáncélban, bokáig érő fekete palástban, oldalán pallos, haja a fülénél körülnyírva. Feje búbján a pilis, nyakában az aranykereszt egyházi személyre vallott.

A katonás pap méltóságteljesen, tartózkodóan meghajolt. Kezében hatalmas pergamen.

— Uram, méltóztass megerősíteni a Szent Márton-hegyi apátság jószágait, jogait és kiváltságait.

— De Uriás apát! Most kell ez neked! Mikor felfordul az ország?

— Annál inkább biztosítanom kell az apátság dolgainak rendjét — felelte rendületlenül a fekete jövevény.

Béla király legyintett, megfordult, és kisietett a szabadba.

* Ekkor folyt a pápaság és a császárság küzdelme. A pápa azon a címen, hogy Isten földi helytartója, engedelmisséget követelt az uralkodóktól. A császár önmagát tartotta az ismert világ legfőbb uralkodójának, s törekvéseihez eszmei támogatást kívánt a pápától. A két hatalom fegyveres küzdelme lényegében Itália birtokáért zajlott; mindkét fél a maga oldalára akarta állítani az uralkodókat.

Ladomér ispán, az érsek és az udvarbíró követték. Uriás az alkancellárhoz fordult: — Benedek atya, tedd rá a pecsétet.

A prépost szabadkozott:

— Most este? A király úr nem is szólt...

— De intett. Nem láttad? A király intése: parancsolat. Vagy azt kívánod, hogy ennyi gondja közt még egyszer zaklatnom kelljen?

Karon fogta a tétovázó alkancellárt.

— Jer, főtisztelendő. Odakünn megbeszéljük a dolgot.

És ők is távoztak.

*

Az asztalnokmester visszamaradt a követekkel. Barátságosan fordult Pálhoz:

— Reggel óta látlak étlen. Mire vársz?

— A főtisztelendő érsekre. Alumnusa volnék, a párizsi univerzitásról jöttem, Pál, baccalaureus.

Máté ispán bólogatott, nagy tisztelet volt a tekintetében a fiatal tudós iránt.

— Írástudó vagy, tehát mester. Tarts velünk magister. Legyen szerény asztalunkból részed. Jertek, urak. Egyetek, aztán gondoskodom szállásotokról.

Átmentek a szomszédos kisebb szobába. Hosszú asztal állt a szoba közepén, rajta cserép- és fémtálak. A tálakon aprómarha, birka-, sertés-, vad-, és tehénhúsok megfagyott levükben. Több kancsó bor is az asztal közepén.

A vendégek elővették késüket, szeltek a kenyérből, ujjuk közé fogtak egy-egy csontot, és amúgy álltukban rágcsálták róla a húst, nagy falásokkal. Éhesek voltak kegyetlenül. Hahold vasvári és Pál fehérvári ispán is ott falatozott. Mőgöttük álló szolgáluknak is nyújtottak egy-egy darabot. A csontokat az asztal alá vetették. Bozontos kutyák heverték ott; a csont után kaptak, megforgatták szájukban, egyet-egyet roppantottak rajta, aztán unottan elejtették. Fejüket ismét mellső lábukra hajtották, és tovább szunyókáltak.

— Hozd a nyergemet! — parancsolta Hahold.

Pál ispán szolgája is távozott. Hamarosan hozták a nyergeket. Letették a fal mellé. A két nagyúr leheveredett az agyagos padlóra, fejüket a nyergen nyugtatva. Kisebb emberek, kiknek dolga van az udvarnál, kint hálnak az eresz alatt.

A király visszajött.

— Egyél, uram — kínálta Máté. Kést és fácános tálat nyújtott Bélának.

Az kedvetlenül evett néhány falatot. Aztán egy kis bort küldött utána.

— Strázsát az ajtó elé; nincsen retesz rajta. Reggel is pörösök rontottak be az ágyamhoz.

— Juhos! — kiáltott ki az asztalnok az udvarra. — Itt strázsálsz reggelig.

A király becsukta maga mögött a harmadik szoba ajtaját. Juhos keresztben leült elébe a földre, hátát az ajtómélyedés falának vetve, talpát szemben. Ládsája a könyöke alatt, a térdén.

— Hozz magadnak az udvarról követ a fejed alá, és hálj itt, deák, ha jobb helyed nincs — javallotta Pálnak. A követeket már elvezették.

A benti szobából asszonyi csetepaté csattant fel.

— Király urunkkal veszekszik a felesége.

— Miért?

— Miért veszekszenek az asszonyok? — bölcselkedett Juhos. — Ilyen a természetük. Királyné asszony egész nap nem látja az urát, hát mikor veszekedjék vele? Este . . .

Pál felsóhajtott:

— Nehéz dolog lehet magyar királynak lenni.

*

A dajka fölemelte a padlóról a kisdedet. Megtörölte orrát.

— Jaj, be maszatos a képed — sopánkodott. — Hidd el,

uram, egész nap törölgetem, mégis mindig összekeni magát ezzel az agyaggal.

A király szomorú mosollyal nézte a kisleányt. Annyi oka volt a búsongásra, legalább egyetlen fiának örülhetett volna. De úgy érezte, és ez belesajdult a szívébe, hogy ez az erős kis jószág is csak szomorúságára lesz.

Megcsókolta a gyermeket, aztán visszaadta a dajkának. Szó nélkül intett. A dajka elindult a fülke felé. Félrehajtotta a függönyt, az összezárult mögötte. Ha úrnőjének szüksége van rá — előhívja. Ha a gyermek sír, és anyja meg akarja nézni — kiviszi neki. Különben ott lapul az ablaktalan, egy lépésnyi széles, három lépés hosszú, nyirkos, kriptaszerű fülkében reggelig a legkisebbel.

Béla lefekvéshez látott. Falhoz támasztotta kardját. Kicsatolta, és egy ládára tette aranyozott övét, kigombolta bokáig erős brokátköntösét, és ugyanoda dobta. Aztán lerúgta csizmáját, és az inget akarta levenni. Előbb azonban le kellett emelnie homlokáról az a bronzkoronát. Kissé beleugorván a fejébe.

Magára húzta a takarót. A királyné mindaddig egy szót sem szólt. Háttal férjéhez, lehajolva matatott egy ládában. Mi dolga egy királynénak a ládában? Miért nem hív ehhez cselédet? Tudta a király jól. Egy ideig borúsán hallgatott, aztán megszólalt. Halkan, valamiképpen érdes ne legyen a hangja, ezzel se adjon okot perpatvarra.

— Fáradt vagyok. Oltsuk el a mécsest.

Mária megfordult, komor arccal, rángó kézzel gombolta ki mellén a ruháját.

— Szép, hogy végre szóba állsz velem. Egész nap felém se nézel!

— De Mária . . . — A király hangja kérő volt.

— Most is csak azért szólsz, mert le akarsz feküdni. Hát köszönöm, nekem ebből elég volt! Egész nap azokkal a büdös országnagyokkal foglalkozol. Hiába mondom, hogy ne

engedd be őket, forduljanak a kancelláriához: naphosszat ordítóznak a színed előtt hitvány birtokügyeikben...* Hogy a határuk nem ennél a tölgyfánál kezdődik, hanem amannál a nyárfánál... És hogy az öreganyjuk a prémes köntösét a feleségüknek hagyta, mégis a sógorasszony bitorolja. Ilyen királyhoz kellett nekem feleségül mennem! A nikaiai császár leányának! Az apám is meggondolhatta volna, hogy kinek ad, amikor az apád elhozott tőle, miután végigsétálta Kisásziát kereszteseivel..."

— Az én őseim háromszáz éve királyok — szólt közbe fojtott hangon Béla, és elnyomta indulatát. — A te öregapád pedig lovász volt, amikor megfojtotta az előző császárt...

— Csak te ne hencegj azokkal az őseiddel. Sátorlakók...

— A te apád császársága akkora, mint az én erdélyi tartományom.

— Az én apám aranyos palotában lakik, egész palotavárosban.

— Amiben még nappal se lehet aludni, annyi benne a bolha.

A királyné felsikított, keze megállt a gombokon, arcán csurogni kezdtek a könnyek. Béla érte nyúlt, megfogta a ruháját, és az ágyhoz húzta, leültette.

„Hogy megöregedett ez az asszony — gondolta —, milyen puffadt az arca, hervadt a bőre. Szája lefittyedt. Hajában kócos, ősz csomók. Csak szép, nagy fekete szeme a régi meg magasra ívelt, dús szemöldöke... Harminchét éves, akárcsak én...”

Mária királyné bársonyköntöse ujjával megtörölte a szemét...

* A királyi kancellária foglalta írásba a birtokok határát. A Tibanyi Apátság 1055-ös alapítólevelében már fennmaradt egy ilyen magyar elnevezésekkel megtűzdelt latin szövegű határleírás.

** Máriát 1218-ban, kereszties hadjárat alatt jegyezte el fia, Béla herceg számára András király.

— Nézd — kezdte lassan a király —, ne neheztss, ami amúgy is nehéz. Az életünkről van szó és országunkról... Igaz. Ezek az emberek még most is pörösködéssel foglalják le időmet, de ma parancsolatot adtam: addig szünetel minden per, amíg a tatárveszedelem el nem múlik.

— És nem teszik be lábukat a házunkba?

— Én hívtam őket tanácskozássra. A tatárok miatt. Most pedig már nem is a tanács az első, hanem a fegyverkezés, a harcbanmenés.

Mélyen, szaggatottan sóhajtott.

— Határunkon a tatár. Bűneink miatt sújt az Isten, bizonyára Ő rendelte így vétkeink miatt... De megdermed az emberben a vér, megfagy a velő, amikor hallja, mit művelnek Oroszországban, mit tettek Rjezannal... a minap az ősi, hatalmas Kijev városával. És most rajtunk a sor.

— Az apró-cseprő orosz fejedelmek, síkföldi országaikkal...

— Magyarország: nagy ország. Télen magam jártam végig a gyepeket, és mindenütt a szorosokban, utakon, hágókon bevágattam az erdőket. A gyökereiktől el nem szakadt, de ledőlt fatörzsek elzárják határainkat. Esztendőbe telik, míg egy hadsereg számára utat vágnak rajta. Így gondoltuk. De ma már semmit se gondolhatunk biztosan. Dénes nádor futárával egy orosz parasztot küldött, azt a hírt hozták, hogy a tatár negyvenezer fejszést hajtott az Oroszkapuhoz...

— Hadra hívtad az országot?

— Ma adtam ki a parancsolatot. De a tatár nincs itt. A sereg összeverődik, várakozik és szétzúllik. Nem is lehet együtt tartani sokáig. Hol lakik, miből él embere és lova? Ha pedig a tatár váratlanul az országban teremne, késő a hadrahívás... Őseink is hajdan így törtek be Európába, s ma hiába írunk mint keresztény király e világi keresztény testvéreinkhez. Három és fél száz év múlva is vadakat lát-

nak bennünk, gyűlölnék és gyanakszanak ránk... Igazad van, Mária: nincs okom kérkednem eleimmel.

A királyné halványan elmosolyodott, és megsimogatta férje szakállát.

— Életem fordulóján állok. Visszatekintek eddigi utamra, és egyszerre úgy érzem, hogy mindaz, amit tettem, amit helyesnek és igaznak gondoltam: visszájára fordul.

Mária hozzátámaszkodott, és játszott a hajával. Eszébe jutottak azok a tengernyi mezők, melyeken hétszámra utaznak, és mindig a király földjén járnak. A nyájak, a gulyák, a ménesek hullámszája — mind a királyé. Évhosszat is lovagolhatnak, mégsem érik az ország végét. Igaz, hogy többnyire földvárakban, vályogfalú, zsindelyes tetejű házakban száll meg a király ispánjainál. De ezekben a megyebeli várakban felmérhetetlen gabona, széna és aprómarha várja az udvart. Óriási hegységek aljában visz útjuk megyéről megyére, végtelen síkságokon, és lent a tenger partján, ha nem zúg a szél, az ég kacagó kékje borul fehér városokra... Európának alig van királya, aki több hozományt adhatna leányainak. Persze: igazságtalanul kötekedik urával, aki — szentséges Őristen! — maholnap háborúba megy a tatárok ellen!

A király folytatta:

— Visszavettem az atyám elajándékozta uradalmakat a nemesektől, az egyházaktól. Nagyok a birtokaim, de ma már nem lehet úgy gazdálkodni, mint ötven év előtt. A távoli király jövedelme kevesebb, mint a közel lakó és személyesen ügyelő, építő úré. Királyi hatalmam nem növekedett ezzel. Embereim nincsenek, mert akiket megrövidítettem, haragszanak rám — akik most szolgálnak, gyanúval élnek ellenem. A főemberek vagy ellenségeim, vagy gadságuktól eltelve, korhelyekké lettek. Ó, pedig milyen jó volt hatalmam éreztetnem, s amint véltem, igazságot cselekednem: vakítottam, öletem, száműztem apám taná-

csosait, kegyeltjeit — kifosztóit. És ma bánom a kiontott vért... Ha nem az urak hűsége, ki álljon trónom mellett? Az aprócska városok? Könnyű a francia királynak. De én a földre vájt putrifalvaknak adjak privilégiumot? A várak és végek hív őrzők nélkül maradtak. A várnépek nem ülnek, bár koplalva, de éjjel-nappal harcra készen, mint régen: jobb életre vágyva parasztokká lettek, és elszoktak a fegyvertől. Így a bessenyők, a jászok is.

... A só- és az egyéb királyi javadalmak semmivé lettek kincstáram számára: apám a pápával kötött beregi egyezségben a magyar királyt minden püspöknek, minden apátnak valósággal adófizetőjévé tette, és ezen még nem sokat segíthettem. Szerbiával, Galíciával, Ladomériával Magyarország fénye gyarapodott, de nem gazdagsága. Annyira már megbirkóztam a pápával: a pénzverést, az adóbérleteket, adószedést újra izmaeliták és zsidók kezére adhattam, akik pontosan végzik dolgukat, kitűzött napra behozzák a pénzt, de ez is új kezdés, sok nehézséggel, kevés jövedelemmel.

Befogadtam a kunokat, hogy kard legyen a kezemben. Ez a fegyver azonban kétélűnek bizonyulhat, és lehet, hogy önnön kezembe vág... És most határon a tatárok...

Töprengve meredt maga elé és elhallgatott. A királyné értette is, nem is, amit mondott. Csöndesen felállt, és ledobta ruháját. Kilépett magas sarkú bíborpapucsából. Állt a mécses előtt, és az ingen átsötétlettek körvonalai.

„Nemsokára megint húsvét lesz... Fürdeni fogunk... Hogy elmúlik az élet! Milyen régen voltunk tizennégy évesek. Amikor először fektettek egymás mellé. Hogy sírtunk mind a ketten!

A királyné elfújta a mécses, és bebújt az ágyba.

*

Az éjszaka fekete. Az eső egyenletes, halk zörgéssel hull. Az égen villámok. Egy-egy pillanatig fehér fényben rajzo-

lódnak ki a sűrű felhők, a háttérben magasodó hegyláncok és a fekete síkság.

Dübörgés támad. Növekedve, mint a közelgő mennydörgés. A villámok meg-meglíbbenő fényében tízezer lovas halad, gyorsan, sötéten, zárt tömegben. Vizesen fénylő borsisakok, kengyel mellé tűzött lobogós kopják, szaporán ügető, apró lovak.

Tűzcsóva hull egy szalmakazalba. A láng tovafut a szétrűn. Jajveszékelt emberek kúsznak elő a putrikból. Aztán minden elnémul, csak a láng falja ropogva a putrik nádtetejét.

A látóhatáron sorra gyúlnak ki a falvak.

Egy *tömény* halad délre. Tízezer ló és lovas zárt tömegben. Dübörög a föld, mint a távolodó — mint a közeledő mennydörgés...

*

Hahold ispán, a német származású nagy birtokszerző ébredt elsőnek. Harakolt és köpött. Két ujjá közé szorítva orrát, a padlóra fújta, aztán lecsapta, ami ujjára ragadt. Felkászálódott — köntöse csupa vörös agyag —, az asztalhoz lépett, és szájához emelte a kancsót. Aztán evett a hideg sültből. Pál ispán követte. Kikialtott szolgájának:

— Hozz vizet!

A szolga sisakjában hozott. Az ispán belemártotta arcát, megmosta szemét és prüszkölt. Aztán tíz ujjával belegerelyezett üstökébe.

Hajas Pál kiosont a szobából. Az udvaron Máté deák volt az első, akivel találkozott. Igen meglepődött. A tegnapi várakozás közben János zúgolódva távozott. Máté szó nélkül tűnt el.

— Hát te?

Máté derűsen mosolygott.

— Dénes fia Dénes lovászmester deákja vagyok. Az úr állítja a sereget; minden megyéből összeterelteti a nyereg

alá való lovakat. Ezt már nem lehet mind emlékezetben tartani. Lajstromba szedjük. Van szolgálatom, hiába csúfoltok. Én kaptam leghamarabb ...

— Hogyan csináltad?

— Megmondtam a lovászmesternek, ki fia vagyok... Most már én is az udvarhoz tartozom. Gyere a konyhára.

— Van a király asztalán.

— Tegnap. Mindjárt az ebeknek vetik. Készül már az új éték.

— Itt maradok. Lesem Mátyás érseket, fogytán a garasom.

— Azt lesheted. Hajnalban Esztergomba indult.

... A konyhából jövet Pál a várudvar északi kapuján lépett ki. A sáncárkon túl bokros, gazos terület. A Pesti-hegy, melyet újabban, mióta a király építkezni kezdett, Vár-hegynek is emlegetnek, egy darabon még emelkedik. Itt-ott már sövények, alacsony kőfalak szegélyeznek egyes telkeket. Putrik is láthatók, szegény kapások tanyái, de néhány ház is. Vályogból, kőből, sőt két-három faemeletes is akad a hosszú fennsíkon.

Pál megindult ezen a füves, csalános, útilapús részen. A legközelebbi emeletes ház kapuja megnyílt, és kilépett az a karcsú, magas izmaelita nő, akit tegnap látott a révnél. A hibátlan, hosszú lábú nők lebegő járásával közeledett. Mögötte a kacsázó, köpcös — nyilvánvaló, hogy a szolgálója — szatyrot hozott a kezében.

A fiatal deák hirtelen elhatározással félreállt a sövények mellől, szabadon engedte az utat, és oldalt fordulva, levette sapkáját. Aztán meghajtotta fejét, mint úrihölgy előtt illik Párizsban.

A fiatal nő fölvetette hosszú szempilláját. Zöldebarna okos szem siklott végig Pálon, s úgy tűnt neki, hogy a hölgy zavartan kissé elpirul fátyla alatt a tiszteletadásra. Kurtán biccentett, és szemét újra lesütve, tovalibeggett. A kis köpcös aztán leplezetlen kíváncsisággal mérte végig az ifjat.

Hajas Pál ezután a fennsík nyugati oldalára ment. Elgyönyörködve nézte a Kelen-hegytől téres félkörben húzódó hegyláncot. Hegy hegy mellett, előbb távolodva, majd ismét közelebb nyomulva, körbeveszi a Pesti-hegyet, és északon megközelíti a Dunát. — Aztán a keleti oldalra ment át: odalenn a kis Pest városa lapult a Duna túlsó partján, hegyes tetejű házaival, szűk utcáival, templomának tornyával. Szerényen húzódott meg egy kis magaslaton, homokbuckák és az egészet körülvevő Nagyárok morotvás mocsarai között.

Aztán mint akinek aznapra már semmi dolga, leballagott a hegyről. Naphosszat az udvarban lebzselni szégyellt volna. Visszatért a komppal Pestre. János baccalaureus apja, Bíró Farkas vendégelte a házában.

1241. március tizenharmadika volt.

*

— Fene az érseket! Amennyit ő adott, küldtem annyit én is Párizsba. Az én költségem is benne van a tanításban. Itthon marad a fiú, és kész — dohogott Bíró Farkas, és felalá járt az emeleti szobában. Léptei alatt rengett az egész faalkotmány.

Testén a polgárok saruig érő, egybeszabott, zsákszerű kötőse, vállán barna kámzsa, de öve rézveretű, és rajta a tömött bursza mutatja, hogy nem akárcsi ő.

— A szerémi és budai borok jól fizetnek, két fiamat is eltartják az emberi kor végső határáig, de ketten együtt még többre is mennek . . .

A két fiú: János és a kisebbik Farkas a sarokban lapult. Pál óvatosan felvetette:

— János: borostyánkoszorús. Nem sok ember mondhatja el ezt magáról Magyarországon.

— Ugye! — derült fel az apa széles, vöröses ábrázata.

— Püspök is lehet belőle . . . Érsek . . . Kancellár.

Bíró polgár hahotázott.

— Láttál-e már polgárfit püspöki székhelyben? Én még nem, pedig idősebb vagyok náladnál. Az csak főrangúnak terem.

— Prépóst...

— Annyit a borárusság is meghoz, amennyit egy jó prépóstság — legyintett Farkas. — Aztán hány esztendeig kell hajlongania és koncot lesnie, amíg prépóst lesz... ha lesz.

— Apám maga küzdötte fel magát túmár fiából módos kalimárrá. Ennél fentebbre nem lát — suttogta János. Igen bús volt a tegnapi fogadtatás miatt. Reggeltől fogva hiába lesték, hogy az érsek szeme elé kerülhessenek. Ahány embere az érseknek ott volt, mind megölelgette őket, nyájaskodott velük, közben egyre hátrább tolták őket. Nagy csalódásában apjának büszkesége tulajdonképpen jólesett neki. Csakhogy évekig képzelte diadalmenetnek hazatértét, látta helyét az ország törvénytudói közt, szolgálatát és nagyrajutását a hatalmasok mellett... Nehéz egyszeriben másképp látni az életet. Pedig apja már a markát nyújtotta:

— Itt a kezem. Becsületekre mondom, Jánost azonnal beíratom a céhbe, a polgárok közé, beveszem üzletembe harmados társnak.

Az utcán zajongás támadt. Az ablakhoz siettek, és kinyitották a fatáblát.

— Vesszen Kötöny király! Vesszenek a tatárok kémei!

Az utcán csoportozat vonult, és dühösen kiáltozott.

— Mi dolog ez, Kozma mester? — kérdezte az ablakból Bíró Farkas.

— Megjött a kun király, a tatárok kémje. A Só-házba szállt.

— Ugyan már, a tatárok — legyintett Bíró polgár. — Messze vannak ide. Be sem is tehetik a lábukat magyarországra, mert halálnak halálával hálnak egy szálíg.

— Megnézem, mi történt a Só-háznál — szólt gyorsan János.

— Gyerünk — csatlakozott hozzá Pál.

A révnél, a plébánia-templom mellett állt a város leg-

erősebb épülete, a kőből való, kőfallal kerített Só-ház. Hajón, szekéren, messze Erdélyből meg Máramarosból hordták ide a szép, nagy, fekete tömböket a királyi sóbányákból. Innen vitték szét az országba, hová mennyi kellett, pénzért. Nagy jövedelme volna ez a királynak. De csak volna. Mert minden püspökség, minden apátság annyi sót hordhat ingyen — a pápa kötelezte erre még Endre királyt —, amennyit kíván. Így ez a királyi jövedelem alaposan megcsappant. A püspökök, apátok és házuk népe bővelkedik a sóban, el is adogatják.

A Só-ház ablakain zárva a fatáblák, zárva a nagy, kétszárnyú kapu is, fölötte a szakállszárítóról báméskodik néhány alabárdos őr az alatt zajongó sokaságra.

— Vesszen Kötöny király! Halál a tatár kémekre!

— Ostobaság! — mondta Pál, miután egy ideig elnézték ezt a jelenetet. — Ostoba emberek, megbántják a kun királyt, aki negyvenezer harcosával a mi királyunk hatalma alá adta magát... No, nézd, a mi szekeres barátunk is itt lármázik — mutatta Jánosnak —, hé, Csekélő! Hát te mit művelsz itt?

Csekélő ragyogó ábrázattal közeledett. Orra rezesebb, mint valaha, egész lénye borszagot árasztott.

— Hát te nem indultál el tegnap?

— Nem lehetett, mert reszketett a kezem.

— Most nem reszket?

— Most nem. Egy jóra való német ember fizette a boromat a kocsmában, és lelkemre kötötte, hogy jöjjek ide kiabálni. De holnap elindulok... Ne legyen Csekélő a nevem, ha nem igaz!

Elbotorkált, és közben kurjongatott a kun király ellen.

— Idestova két esztendeje, hogy a tatár elől idemenekültek. Azóta az urak nem szűnnek ellenük uszítani a köznépet — avatkozott a beszédbe Vásáros Egyöd is. Ugyancsak boráros, és Bíró Farkas házában már érkezésükkor megismerkedett a párizsi jövevényekkel.

— Pedig a Tisza felé menő ingoványokon jól megvolnának. Nem zavarnak annyit, amennyit hírelnék róluk — tette hozzá Varga Damód, a sarukészítő. Szintén köszöntötte a deákokat.

— Már kereskedni is lehet velök — jegyezte meg Egyöd. Felkiáltott a kapuőröknek: — Csakugyan nálatok a kún király?

— Hát — felelték ezek. — Hiszen hordozzák már az országban a véres kardot. Eljött, hogy fegyvert fogjon urunk mellett, mint a parancsolat.

— Ugyan miért lármáznak ellene? Tudjátok-e?

Az őrök nevettek. Az egyik lekiáltott:

— Nézd meg a lármázókat. Aljanép csak ... Aligha piculat nem kaptak valakitől, azért lármáznak.

— Úgy lehet — szólt Vásároshoz prémkucsmás szomszédja. Ruhája fölött szőrmével szegélyezett, bokáig érő felső köntöst viselt. Magas termetű, szakállas, szép, barna ember. Már idősebb fajta. Oldalához simulva az a karcú, magas izmaelita lány.

Lehetséges, hogy Pál két nap alatt számos pesti lakossal találkozott újra meg újra, hiszen kicsi ez a város. Csak nem jegyezte meg a képüket. De ezt a szép hölgyet bárhol, bármikor megismeri. Egyszer itt, máskor a Duna túlsó partján bukkan elé ...

Ösztönös mozdulattal kapta le sapkáját, és fejet hajtott előtte. Nem olyan faragatlan, nem is olyan gyáva, hogy amiért férfi kíséretében látja, megtagadja tőle a köszönést, ha már egyszer megtette.

A leány — vagy asszony? — inkább szemének, mint fejének riadt rebbenésével fogadta.

A szakállas férfi azonnal haragos arccal fordult a köszönő irányába. Pál a vállá magasságában tartotta sapkáját, állta a reámeredő tekintetet, és még egyszer fejet hajtott. A szakállas megenyhülten bólintott vissza. Hosszú, most már érdeklődő pillantással mérte végig a magas, fekete fiatalembert. Aztán lassan elfordult.

János észrevette a jelenetet. — Gyerünk innen — húzta el Pált. — Ne köszöngess te ismeretlen embereknek. Ez nem Párizs. Itt vastag gorombasággal válaszolnak a külországi udvariasságra.

Elmenőben Pál látta, hogy a tekintélyes izmaelita beszélget Vásáros Egyöddel.

Távolból néhány zsidó bámulta kíváncsian és ijedten a szokatlan zavargást. Csak ellenők ne forduljon a csöcselék, ha egyszer megbolydult. Némelyik az egyszerű polgárok zsákszerű köntösében, mások efelett hosszú, fekete selyemköntöst is viselnek. Mindüket magas, csúcsos süveg csúfítja, és ruhájuk mellén kerek vörös folt... A pápa átok terhével kötelezte a királyt, hogy így legyen.

— Ó, fiam, János! — ölelte meg egy idős pap az ifjat. Gujliánusz volt, a pesti plébános. — Be megemberesedtél. Hallottam jövedeled hírét.

— Alig vártam, hogy elmenjek kezét csókolni első mesteremnek.

— Lássalak minél előbb...

Egy öregasszony zavarta meg a beszélgetést. Megszólította az öreg papot. Fontoskodva beszélt az oltár húsvéti virágdíszéről, és váltig ki akarta érdemelni a plébános tetszését.

Eközben a karcsú hölgy kíséretében a tekintélyes izmaelita váratlanul latin nyelven szólt az ifjakra:

— Haberetis-ne tempus, dominationes literati? Lesz-e időtök, deák uraságok?

— Haberemus. (Lesz.)

— Aztán tudtok-e telekvásárlásról szerződést írni?

Ezek elmosolyodtak, gőgösen, kissé megbántva. Hogyan lehet tőlük ilyent még csak kérdezni is?

— Találjátok meg ebéd után... Farkas fia, János, örömmel hallom, itt maradsz nálunk. Jó lesz az, fiú. Apád mindig érdemesen viselte a bírószéket. Bizonyos, hogy nótárius leszel, és a bírói pálcát is elvárhatod.

— Ha megnyerem polgártársaim bizalmát.

— Idejére nálad leszünk, kamaraispán — zárta le a beszélgetést Pál. Hogyan találta ki a tekintélyes megjelenésű izmaelita kilétét? A mellén nem volt sárga folt. Tehát királyi tisztviselő — és füttyül a pápa rendeleteire.

*

— Őseink kétszáz esztendeje telepedtek be, ha nem régebben. Ki öszvérre kötözött két kosarat fűszerszámmal, lándsahegyekkel, egy vég bársonykelmével — ki, ha tehette, ökrös szekeret rakott meg efféle portékával. Kelet és nyugat között a nagy karavánutakon járnak a kalmárok. Látták ezt baromtenyészítő őseink. Belekóstoltak a lóarúsításba, folytatták damaszkuszi kardpengékkel, csecsebecsével, miegymással. Így lettünk kalmárok nemzedékről nemzedékre.

— Igaz, hogy ti a szaracénok mohamedán hitét követitek?

— Igaz. Őseink felvették a muzulmánok vallását. De nemigen voltak papjaik, mestereik... Nem sokat tudunk a hit dolgairól. Őszintén szólva, így is megvagyunk... Egyéb-ként úgy élünk, mint polgártársaink.

— A polgárok? Kevesen vannak országunkban és szegények. Városaink is kicsinyek a nyugatiakhoz képest...

— Úgy van. Mégis városok. Kicsiny szigetek a királyi és nemesi birtokok tengerében, de kereskedő polgáraik nélkül el nem lehetne a király, az ország.

Pál mester barátságos beszélgetésbe merült Gyapoly fia Dancs kamaraispánnal, pesti házának földszintjén. Az izmaelita ugyan inkább János felé irányította szavait, de János jobbára hallgatott.

— Miben lehetünk szolgálatodra?

— Odaát a Pesti-hegyen házat építettem. Gondoltam, ha a király oda épít, nekem se lehet hiábavaló. Egyszerre csak előáll egy Topa nevű kapás, és azt mondja, hogy azt a telket már az öregapja is kaszálta: az övé. Tanúkat állít erre.

Nem kíválokodni vele, nem érdemes. Adok neki néhány dénárt, írást csinálunk róla. Kaszáljon máshol.

— Házadban nem látok boltot. Nem kereskedel?

— Ilyen aprólékkal már apám is csak fiatal korában vesződött. Kamaraispán vagyok. Endre király utolsó éveiben a pápa ugyan addig erőltette, míg a királynak el kellett bocsátania zsidó és izmaelita kamaraispánjait — de olyan is volt aztán a kincstár. Béla ember a talpán, nem úgy, mint az öreg király volt...

Dancs nevetett.

— Segítettünk is a dolgon. Megszereztük annak a pápai enciklikának mását, amelyben a portugál király engedelmet kapott, hogy kincstárát mórakkal és zsidókkal kezeltesse. Szereztünk továbbá iratokat Itáliából, amelyek elárulják, hogy maga a pápa szaracénoknak meg zsidóknak adja bérbe jövedelmeit... Prüszköltek Rómában az ájtatos szemforgatók, amikor Béla király ezt a fejükre olvasta. Addig csak papokkal dolgozhatott, akik minden királyi jövedelem javát előbb — különböző címeken — lefölözték Rómának, a királynak csak a maradék jutott. És ez nem sok volt... Azóta megint hivatalban vagyok. Mellettem a tárnokmester, de a nádorispán személye is.

— Hány megyében szeded az adót?

— Csak kettőben. A gabonát a király csüreibe hordattam, a marhákat messzi piacokra hajtatom, és árukkal számolok el a tárnokmesternek... Kockázatos vállalkozás ez, és annyi ember tenyerét kell megkenni közben, hogy kevés a haszna. Tudod mi a kalmárnak való igazi jó dolog? — kérdezte Jánost.

— A kölcsön — felelte Pál, mert János megint mélézva hallgatott.

— Honnan tudod?

— Párizsban évekig laktam egy kalmár házában. Megbarátkoztunk. Segítettem az irkafirkában, ezzel megszereztem étkemet. Sok mindent tanultam tőle.

— Ű-űgy. — Dancs ispán most szembefordult Pállal. — Aztán milyen kölcsönökkel foglalkozott házigazdád?

— Csak úgy alkalmilag. Hiszen nem szabad . . .

— Tudom, tudom . . .

— Zálogkölcsönnel. De felszámította *kárát*, ami azzal érte, hogy nem használhatta pénzét, amíg az másnál volt.

— Az hát — bólintott az izmaelita és nevetett. — Ezt nem hívják „kamat”-nak, és ettől a jó keresztény nem „uzsorás” . . . A „várjogot” ismered-e?

— Volt a házban egy padlásszoba, abban szállásolt az adós fia vagy más valakije, míg a kölcsön vissza nem térült.

— Te kinél laktál, János?

— Egy nótárius öreg özvegyénél.

— Ott nem sokat tanulhattál.

— De. Mindazt, ami a könyveimben írva volt.

Dancs megcsóválta a fejét, majd ismét Pálhoz fordult. Kikérdezte, milyen portréakkal ismerkedett meg Párizsban, honnan szerezték be azokat, és dicsérte, amiért a piaci szokásokat is tudja.

— Jön már Topa, az ablakból látom — állt meg az emeletről vezető lépcsőn a karcsú nőalak. Hangja mély volt és bűgő, mint a vadgalambé.

— Édös — mondta a házigazda —, Édös a leányom. — És bemutatta a két fiatalembert. Édös a lépcsőről fogadta meghajlásukat.

Topa belépett, és zavarodottan állt meg az ajtóban. Aztán a felesége óvakodott utána, hangosan dicsérve Jézus Krisztust, mert más köszöntést nem tudott.

Az ispán parancsoláshoz szokott hangon rendelkezett.

— Üljetek csak le az ajtóban a padra! János fiam, írd meg azt a szerződést. Majd a városi tanácsnál megpecsételtetjük, és bevezetik a regesztrumba.

Míg János az íróállványhoz lépett, Dancs ismét Pálhoz fordult.

- Hát azt tudod-e, melyik a legjobb kölcsönügylet?
- Földbirtok-záloggal. Amíg az adós nem fizet, a hitelezőé a föld termése. És mennél késedelmesebben fizet, aszerint a tőke kétszeresét, háromszorosát kell megadnia.
- Mégis, mi ebben a bökkenő? Mondjad, te törvénytudó!
- Pál pillanatig tétozva állt. Aztán kivágta:
- Ilyen kölcsönt csak az egyház adhat vagy nemes ember, mert csak az bírhat földdel, szolgálattal . . .
- Nem pedig izmaelita vagy zsidó . . .
- Mert azt könnyen kiforgatják. Kivált, ha másnak neve alatt csinálja.
- Édös! — szólt egészen földérülve az apa leányához, aki még a lépcsőn állva, komoly arccal hallgatta a beszélgetést.
- Hozz fel a legédesebb görög borunkból, magad töltés fiatal barátainak.

*

Mikor az ifjak elbeszéltek délutáni útjukat, Bíró Farkas ámulva kiáltott fel.

— Dancs ispánnak csináltál szerződést, János? — Aggódva kérdezte. — Hogyan tetszett neki?

— Felette tetszett. A városi nótárius nem tud így.

— Aranyember ez, fiú. Ez az egy elég, hogy mint nótárius, megtaláld a szerencsédet.

— Mióta éppen ő biztatón szólt hozzám, már megbarátkoztam a gondolattal, hogy a várost és a polgárokat szolgáljam — felelte János. Csak most kezdett jobb kedvre derülni.

Farkas polgár a szakállába markolt, és elgondolkozva mondta:

— És egyetlen leánya van. Igen tetszetős asszonyi állat . . .

Pál a sarokban ült. Lehajtotta fejét, ne lássa senki pirulását.

*

Hajas Pál már hajnalban átkelt a Dunán, és belépett abba az ó-pesti udvarba, amelyben az esztergomi érsek szállásolt.

Az érsek még aludt a zsindeletetős házban. Az udvaron csutakolták a lovakat. Az istállóból, a magtárból meg a szérűn felvont sátrakból sorra szivárogtak elő az udvarbeliek.

— Ősmerlek már, deák — nyújtotta kezét nyájasan Benedek alkancellár. — Te most jöttél... honnan is?

— Párizsból. A kánoni és római jogok baccalaureusa vagyok.

— Örvendek, nagyon örvendek neked. Bizonyára a főtisztelendő érsek is nagyon fog örülni, ha megtudja érkezésedet.

— Leghőbb kívánságom őfőtisztelendősége elé kerülni.

— Kerülsz, hogyne kerülnél... De hát most annyi a dolga! Érsek atyánk megvan, te is megvagy: találkozni fogtok. — Azzal kedvesen odaintett egy papot és rákacsintott. — Sebestyén kanonok testvérem, ihol Párizsból jött ifjú mesterünk... hogy is hívnak?

— Hajas Pál, szolgálatodra.

— Tehát Hajas Pál mester az érsek atyával szeretne beszélni. Párizsban végezte az univerzitást. Ilyen képzett ember nincs még egy az érseki udvarban. Magam is csak káptalani oskolát jártam. — Átadta Pált a jegyzőnek, és még egyszer nyájasan bölintva, tovább sétált.

— Az érsek atya őtisztelendőségével...? Hm, hm. Nehéz dolog... Itt van most a tatárveszedelem is... Nagyon elfoglalt ember az érsek. No de hát majd csak módját ejtjük. Várj türelemmel.

Egy percig töprenkedett, hümmögött, aztán átadta Pált Felicián íródeák gondviselésébe.

— Az érsekkel akarsz beszélni? Hogyne, hogyne! Rákerül a sor, persze hogy rákerül... Szóval jogot végeztél a párizsi egyetemen. Ilyen rég nem volt az érseki aulában...

— Oklevél-szerkesztésben is igyekeztem...

— Ó! Oklevél-szerkesztésben? Nagyszerű! Hiszen akkor mindent tudsz, kész ember vagy. Nyitva az utad mindenhova.

— Én az érsek elé szeretnék kerülni.

Felicián bizalmasan közelebb hajolt hozzá.

— Mondd, Párizsban milyenek a nők? Igaz, hogy ott a kocsmalányok finomabbak, mint nálunk az ispánnék?

Most lépett ki a házból az érsek, hogy megmosdjék a kútnál. Pál feléje indult. De Felicián az útjába állt.

— Amíg nem imádkozott és nem reggelizett, addig nem lehet. Aztán a királyhoz megy. Legjobb, ha ott várod be...

Pál töprengve távozott. „Mi lelte ezeket? Hiszen mindnyájan örülnek nekem. De úgy körülveszik az érseket, hogy a közelébe se jutok. Ma erőszakosabban löktek félre, mint a minap...”

*

A trónteremben még senki se volt. Akkor jöttek csak a szolgálólányok, és nyírfaágakkal kisöpörgették a teremről a szemetet, eligazították az agyagpadlót. Közben megérkezett egy vörös képű, nagybajuszú, kövér főember: Lőrinc bihari ispán. Zörgött sodrony-inge, tollas sisakja a fején igen fényes, nyilván vadonatúj, és gazdája erre büszke.

— Nincs itt még senki! — álmélkodott. — Hiszen már a nap felkelt. — És mert mást nem talált, Hajas Pálnak beszélt el, hogy kétszáz vitézzel érkezett az éjszaka a pesti mezőre. — Utközben találkoztunk a véres kardot hordó kiáltóval. Én bizony nem vártam be. Hallottam, jön a tatár: felültetem a várjobbágyokat és idesiettem. Láss a király úr, van-e igaz híve.

— Vajha sokan volnának.

Két kókadt bajszú, idősecske vitéz csatlakozott hozzájuk. Hallgatták Lőrinc ispánt. Régimódi bőr-mellvértjük volt, sisakjuk is rozsdás.

— Haj, haj! — sóhajtoztak irigykedve. — Én csak hús... Én meg huszonnégy vitézt hoztam. Ennyit is nehéz volt felültetni. Magunk is úgy élünk, mint a közemberek, mióta Endre király elajándékozta várföldjeinket...

Mika és Simor ispánok voltak. Aztán egy borotvált fejű szolga széket cipelt be, letette az emelvényen a trón mögött. Mindnyájan meghajoltak, mert Gergely győri püspök lépkedett a szék nyomába. Fölemelte jobb keze három ujját, és keresztvetéssel áldást osztott a köszöntőkre.

Most már gyorsan szaporodott a főemberek gyülekezete. Ladomér ispán jött, az udvari kiáltók feje; aztán István zág-rábi püspök, szintén széket cipeltetve maga előtt. Ő az emelvény mellé rakatta, mert nem akart Gergely közelében ülni, haragban voltak. Besétált, és körülnézelődött a királyi káplán, János titeli kanonok. Nyakában már a miseruha; de a király még nem jött elő ágyasházából, várni kell a mise megkezdésével.

Ott forgolódik, köszönget, tenyereket markolász Máté asztalnokmester és Dénes lovászmester is. Ez már a küldetlen lovakat is számon kéri az ispánoktól. Domokos tárnokmester felhős képpel állt az ajtóban. Balamér pincemester azonban két inassal boroskancsókat hordat körül, és kínálja az országnagyokat:

— Igyatok, barátim, urunk és a magunk egészségére!

Bertalan pécsi püspök lép be a székével, osztja az áldását; utána Cletus, az egri... Kázmér veszprémi prépost püspöke helyett jött: idős ember, de neki csak az álldogálók közt a helye.

Megelevenedik a gyülekezet, amikor Szerafil fia Andor ispán lép be, a királyi udvarbíró. Kinek nincs pöre, ki ne kérné pártfogását, hogy mielőbb a király elé kerüljön az ügy? Aztán vivatok hangzanak fel: Ugrint, a kalocsai érseket éljenezik. — Ő ment meg minket a tatártól! — mondogatták itt-ott, és mosolygós arcok, csillogó szemek fordultak feléje.

Szürke hajú, hervadt arcú férfi az érsek, de éles orra, szellemes vonásai jelentékeny emberre vallanak. Magas alakján tetőtől talpig sodronypáncél; hosszú, vékony lábszárait kissé

szétveti járás közben. Kezében pallos, vállán fehér köpönyeg, nagy vörös kereszttel. Szentföldi hadakozásának emléke. Csak nyakában aranyláncon az aranykereszt árulja el a lovagban a püspököt. Meg hogy ő is felállíttatja székét a királyi trón mellé.

Pál egyre hátrább szorult, egyre távolabb az esztergomi érsek helyétől. Már telve a terem, mikor felhangzott és továbbterjedt a szó:

— Jön a király.

Az ajtóval szemben, a trónemelvény bal oldalán csoportosulnak a legnagyobb világi urak. Drága köntösben csupa kövérnél kövérebb ember. Hiszen a kövérség: a gazdagság és az egészség jele. Tekintetük egykedvű, zárkózott. Itt vannak — és még sincsenek itt. A királynak szava sem lehet ellenük. De mind ellensége. Egy sincs, aki ne járt volna rosszul az Endréől kicsalt birtokok visszavételével.

Javakorbeli, jóra való természetű férfi a király, de kissé görnyedten, gyűrött arccal, őszülő hajával szinte jelentéktelen, amint karcsú alakja e sok egyházi és világi kövérség közé lép.

— Első útunk az Uristené — szólt a meghajtott fejek felé.

Kiindult a házból, az északi falhoz, ahol egy kunyhó áll: benne az oltár meg két pad a legfőbbek számára. A többiek az udvaron állva hallgatják a misét.

Utána visszatértek a trónterembe. A király és a főpapok leültek. Az asztalnokmester étket nyújtott a királynak, a pincemester serleget. Míg a király reggelizett, morajlott a beszélgetés.

— Lássunk az ügyekhez! — hangzott fel keményen, türelmetlenül a király szava. Nyomban csönd támadt.

— Előbb talán végezzünk gyorsan a kisebb dolgokkal, hogy aztán minden erőnket a lényegesnek szentelhessük — javasolta az esztergomi érsek. Egy csomó pergament vett át az íródeáktól:

— A pápa úr őszentsége legújabb rendeletei . . .

A király felsóhajtott, és tenyerébe temette arcát.

— Öszentsége Germanus mester veszprémi alszerpapot fölmentette törvénytelen születésének foltja alól, és megengedi szerpappá szentelését... Megérdemli az a tudós ember, már nem is fiatal. Hol a veszprémi...?

Kázmér prépost lépett elő meghajolva, és átvette az írást.

— A pápa általam egyházi fenyték terhével kötelezi Uriás Szent Márton-hegyi apátot, hogy a keresztény hitre tért Nyíró és Anzelm zsidóknak fizesse vissza kölcsönét, meg ne rövidítse az újkeresztényeket. — Magyarázóan fordult a királyhoz. — Uriás apát ugyanis azzal védekezik, hogy úgynevezett zsidókölcsönt vett fel, és ezt nem követelhetik vissza tőle: keresztények... Nincs itt az apát?

— De itt van — hangzott innen is, onnan is.

A hatalmas természetű lovagapát ülhetett volna, de ma inkább távolabb maradt a tróntól. A szólogatásra kelletlenül mozdult az ajtóból beljebb, és meghajlás nélkül vette át az iratot.

— Ismét a pápa úr átokkal fenyegeti Fábián lovagot, ha továbbra is gyűjtogatni, dúlni merészelné a Márton-hegyi apátság birtokait...

Uriás gyorsan előlépett, és átvette a pergament. Erre már nevetés támadt a gyülekezetben:

— Most bezzeg nem kéreti magát!

— Ez nekünk szól — suttopta az érsek, és a király kezébe tett egy okiratot —, hogy ne végy vissza birtokokat egyházi személyektől és rendektől. — Aztán hangosan mondta:

— Öszentsége visszahelyezi méltóságába Mihály fehérvári prépostot. — Erre már izgatott zúgás támadt:

— Azt a latrot? Aki hatalmával kényszerít egy szolgáló asszonyt, hogy vele éljen... Aki eladogatja az egyház kincseit... Pénzért árusítja a királyi levéltár régi darabjait a levélhamisítók... A gyilkos... Megtorturáztatta azokat, akik ellene szót emeltek!

— Roma locuta, causa finita — öszentsége így döntött, ezen már nincs vita — vetett véget a beszédnek Mátyás érsek, de szeme sarkából a zúgolódók felé vágott: egyetértett velük.

Ekkor egy kis hörcsögember lépett elő. Demeter bodrogi ispán.

— Most már elég ideje hallgattuk, hogyan uralkodik rajtunk a pápa úr. Mink a tatárveszedelem miatt hívódtunk össze. Azt szeretném már hallani, mit parancsol a mi király urunk.

— Te arcátlan! — kiáltott egy papi ember: János pozsonyi prépost. — Így mersz beszélni pápa úr öszentsége enciklikáiról...?

— Ha a pápa úr olyan jól tudja, mit kell csinálni Magyarországon, jöjjön ide királynak! — ordította hirtelen dühbe gurulva Domokos tárnokmester, és öklét emelte a trónemlévény mellől János prépost felé. — Itt ugyan meglapulna a burszája!

A IX. Gergely ellen felgyűlt minden harag egyszerre a pozsonyi prépostra zúdult. Domokos mester volt a legdühösebb: legjobb adószedőit, adóbérlőit, akik nélkül egy hónap alatt elakad a király szekere: a zsidókat és izmaelitákat újra és újra elátkozgatta mellőle a pápa.

A prépost nagyra nyitotta a száját:

— Majd lesújt rátok haragja, mint Endre úr idejében...

— Majd lesújtok rád én — üvöltötte Demeter ispán, és máris pofon csattant János prépost ábrázatán.

— Dobjátok ki! — harsogott a trón mellől Andor ország-bíró.

— Melyiket?

— Mind a kettőt. Majd ha végeztünk a tatárról, megvizsgáljuk ügyüket.

A jelenet felpetzsdítette a kedélyeket. Felderültek.

És ekkor felállt trónszékéből Béla. Minden szem feléje fordult. Nem látszott rajta, hogy arca szomorú, tekintete fáradt.

Most király volt: királyok utóda, úr, három és fél száz év óta úrkodó urak fia, akik születésük óta arra növekednek, hogy az ő dolguk parancsolás, a hatalom bírása. Arcán megfeszült a bőr, szeme villogott, mint az ugrásra kész oroszláné... Tekintete előtt mindenki megdermedt. Árpád vére — a szent királyok maradéka szól!

— Tisztelendő uraságok, kedvelt híveim! Tíz és még több esztendeje hallunk híreket a határaink felé közeledő tatárokról...

— És hallunk is még húsz esztendeig — dörmögött egy hang az oldalvást álló elégedetlenek csoportjából.

— Némelyek elég léhák és vakok, nem hittek benne, nem vették olyannyira fontolóra, amennyire az ország és a maguk java kívánja. Nehéz most hosszasan beszélnem erről, de főleg is...

— Ugyis csak a püspökök terjesztik, hogy ne kelljen Rómába menniük — hallatszott megint a dörmögés.

— Ivott valamely úrfi — zúgolódott a túlsó oldalon a kopott, öreg Mika. — Micsoda vakmerőség a király szavába vágni!

Béla rendületlenül folytatta. Csak a szája sarka feszült meg keményen az elfojtott indulattól:

— A veszedelem már kapuink előtt áll. Tegnap este kapott híreink tudatják, hogy a tatár odafenn már Sziléziában, alább meg az Orosz-kapunál nyargal. Sőt valamely együgyű ember jelentette, hogy már az országban volna. Elküldtem a véres kardot. Ha még egyszer üzenek, nyargalton nyargalvást siesetek, mert akkor már nyakunkban a tatár.

Megint dörmögés a fal felől:

— Legalább dédelgetheti kunjait, a mi kiforgatásunkra.

— Kiverem a fogát, csak lássam, ki volt — hörrent fel az ispánok csoportjából Sebös.

Az ajtóban mozgás támadt. Lovak dobogása az udvaron. Páncél zörög. Kiáltások odakünn.

— Mi van ott? — kérdezte nyersen székeből Ugrin érsek.

A bejáratnál tolongás, zűrzavar. Utat nyitnak egy lovagnak, aki lecsüggesztett fejjel, tétova léptekkel tántorog be a terembe. Két udvari lovász támogatja kétfelől. Sisakjáról letört a toll. Homlokát, arcát felismerhetetlenné mázolta a piszok, az elkenődött vér, mely egy hosszú kardvágásból — vagy inkább súrló nyíllövésből — szivárgott és rászáradt.

A jövevény térdre roskadt a trón előtt.

— Uram — zihálta.

— Dénes nádor! — zúgott végig a gyülekezeten. Megismerték a hangját. A király leült. Elgyöngült a lába? Vagy csak közelebbről akarta hallani a nádor töredezett szavát?

— Harmadnap a tatár áttört az Orosz-kapun... Megütközünk... Csapatom... Az elesettek lovaiból sok követett minket. A vezetékllovak segítségével... éjjel-nappal vágatunk... A tatárok mellettünk... és nyilaztak. Csak a Duna fölött maradtak vissza... Utódmagammal jutottam ide...

— Uram Jézus! — kiáltott fel magas hangon János káplán. Kitárta karját, térdre rogyott, hogy imádkozzék. Haja körüllebegte arcát, amint az égre emelte. És görcsös zokogásba tört ki.

Béla már ismét állt. Merev arccal, rendületlenül.

— Az ellenség földünkön. Íme, második hadba hívó parancsolatom. Mindenki nyargalvást hozza táborunkba segéget!

Keze intésével elbocsátotta a gyűlést. Aztán hátratekintett a főpapokhoz, mire azok székeikről felemelkedve, szapora léptekkel követték a belső szobába.

Sápadtan álltak a főemberek, mereven a meglepetéstől, meg a rémülettől is. Csak Sebös ispán mérte végig a szobát hosszú léptekkel.

— Ki szájaskodott bele az úr szavába? — támadt a duzzogó nagyokra. — Te, Csák? Vagy te, Pósa vajda? Vaklárma a tatár, mi?

Ökölcsapás. Csont reccsen: állkapocs tört... vagy csak néhány fog...? A nagyurak visszanyerték hangjukat. Méltatlankodva ordítottak. Az ispánok vérmesebbjei odazúdultak társuk védelmére, és már kardjuk markolatát szorongatták.

A nádor feltámolygott térdepléséből. Egyik kezével megkapaszkodott a trónszékben, másik karját magasba lendítve, emberfeletti hangon felüvöltött:

— Urak! Lóra! Lóra, ha istent ismertek!

*

Pál egyedül maradt a teremben. Az udvarban izgatott kiáltozások, káromkodások. Újra és újra lódobogás. Lovasok és lovas csoportok nyargaltak ki a kapun.

— Hé! Van itt valaki?

Mátyás érsek jött bentről sebbel-lobbal. Rövidlátó szemét közelítolta Pálhoz.

— Te ki vagy? Udvarombeli?

— Olyanformán, atyám. Hajas Pál, aki mesternek mondatik, alumnusod, most jöttem Párizsból.

— Nem emlékszem rád. Láttál valakit az enyémekek közül? Hová lettek? Amikor sürgős leveleket kell írni...

— Megírom én! Kinek?

— Te? A császárnak!

— Igenis. Segítséget kérő levél a császárnak.

Pál ledobta köpönyegét, és gyorsan az íróállványhoz lépett. Pillanatig gondolkodott, aztán a kalamárisba vágta a lúdtollat, és már rajzolta is a betűket a pergamenre:

Frigyes úrnak, a dicsőségesnek, Isten kegyelméből a rómaiak császárának, Németország felséges királyának Béla, Ugyanazon által Magyarország királya üdvözlétét és tetszésére kész akarátát!

Szívünk mélységének keserűségével és fájdalmával kell

panaszolnunk, és az egész kereszténység veszedelmén reszketve tudatnunk, hogy: midőn napjainkban felkelt a Rossz, és korunkban módfelett bőven megszorodott a hitványság — Megváltónk oly akkora fergeteget támasztott, melyben úgy látszik, a hívek sajkája már nemcsak hányódik a hullámokon, de el is merül, ha csak a könnyörgők jajsavától megindulva, ha késlekedve is, segítségére nem jó veszedelemben forgó népének az Úr.

Ugyanis Ő, akinek intése igazít minden egyest — mint bizony hisszük — az emberek vétkei miatt megengedte a tatár nevezetű barbár nemzetségeknek, hogy miként sásák a pusztaságból, kijöjjenek keleti tájairól, Magna Ungáriát, Bulgáriát, Kunországot, Orosz-, valamint Lengyelországot elpusztították, számtalan ember sanyarú leöletésével, a föld rögeit lakatlanul hagyván... a mi királyságunkba törtek...

Az öreg érsek közben az udvaron kiáltozott a futkosó emberek között.

— Hé! Valaki! Hol vannak az enyémekek?

Végre a szolgák összehozták néhányukat. Benedek alkancellárt, Sebestyén jegyzőt, Felicián íródeákot. Zavartan mentegetődztek.

— Készülődtünk... a háborúra... családunkhoz... hogy otthon mindent elrejtünk... fegyverkezzünk...

— Először itt végeztétek dolgotokat. Levelek a távoli részekre, a bánságokba. Segítségért az osztrák herceghez, a francia királyhoz.

— A pápához. Mindjárt írok — kapott észbe Benedek prépost. — Aztán a császárhoz...

— Csak az mehet el, aki az úr mellett marad, jegyzőjének a hadban. Az menjen és készülődjön. Én az íráshoz már öreg vagyok.

— Én még öregebb — sóhajtott Benedek, és kezét ajtótosan összekulcsolta.

Sebestyén alázatosan félrehajtotta fejét.

— Én meg fiatal vagyok ilyen nagy tisztessegre.

Felicián diadalmasan felkiáltott:

— Itt a baccalaureus! Hogy is hívják...? Hiszen ő mindent tud... Őt, atyám, nyugodtan elküldheted a háborúba!

Még jegyzők, még íródeákok verődtek a szobába. Voltak már vagy heten-nyolcan. Dúltak, sápadtak... Minap megannyi gát az érsek körül. Most mind csupa jóakarát. Megragadták Pált, az érsek elé cipelték, és egymással versengve ajánlották kegyelmébe.

1241. március tizenötödike volt.

1. The first thing I noticed when I stepped
out of the plane was the cold air.
It was a sharp contrast to the warm
climate of the tropics. The ground
was hard and dry, and the sky was
a pale blue. I felt a sense of
disorientation, but I knew I had to
keep going. The plane had landed
in a small town, and I was the only
one there. I walked down the runway,
my feet sinking into the soft earth.
The sun was low in the sky, and
the shadows were long. I felt a
sense of peace, but I also felt a
sense of loneliness. I was alone in
a strange place, and I didn't know
what to do next. I looked up at the
sky, and I saw a single bird flying
in the distance. I felt a sense of
hope, and I knew that I had to
keep going. I walked on, my feet
aching from the long journey. I
felt a sense of accomplishment, and I
knew that I had made it. I was
in a new place, and I was ready
to start my new life.

...a tatár nevezetű barbár nemzetség kijött
a keleti tájakról... ó, jaj, legutóbb a Dunán
onnan egész királyságunkat elfoglalták...
Akartuk és felkészültünk rá, hogy erős
kézzel ellenük álljunk. Emberek és javak
nagy veszedelmével csatát vívtunk ellenük,
de mostoha lévén irántunk a sors... alányo-
mott bennünket bűneink miatt...

BÉLA KIRÁLY LEVELE
KONRÁD NÉMET KIRÁLYHOZ

— Nézd, milyen lovat kaptam — állott Hajas Pál magister az udvarban Máté deák elé. Kötőféken egy kopott szőrű, vörös parasztlovat tartott. Görbe orrú, reszkető lábú; csupa ősz szőr a szája körül. — Ez a ló két órával ezelőtt még fényes szőrű, hízott volt, fiatal és fekete.

— Hogyan vénült hamarjában ilyenre?

— Ezt kérdezem tőled én is.

— Miért tőlem?

— Mert Túrje Dénes lovászmester azt mondta, te írod lajstromba, hogy azt a szép fekete lovat én kaptam. Elvezetett a királyi ménesek ide válogatott állatai közé, kimutatta nekem a szép feketét, szólt az egyik csikósnak, lajstromoztassa a lovat, és adja a kezemre. Csíptetett a szemével, a csikós visszacsíptetett, kötőfékre fogta a lovat, és elvitte a lovászmester szállására. Aztán ezt hozta, és szikkozódott, mint hét ördög, amikor azt merészelttem mondani, hogy ez nem az a ló...

Máté lehajolt, és körülnézegette a kopott állatot: a hasát, az oldalát, a farát.

— Nincs is rajta királyi billog — állapította meg. — Gyere!

Lementek a főlovászmester szállására, a Pesti-hegy mögötti mezőre, nem messze Szent Gellért kis templomától, mely most a belakúti új cisztercita apátság kezén van.

— Várj itt — mondta Máté, és elvezette a lovat. — A sátor mögül nagy csetepaté hallatszott. Máté hangja elveszett három-négy ember ordítozásában.

Fél óráig várt Pál, akkor Máté visszatért, és hozott egy vasderest. Legalább tizenhat markos, olyan magas, mint egy torony; szeszélyes volt, és harapott, ha a szája felé nyúltak; de használhatónak látszó, tapasztalt, vén csatáló volt.

— Ez sem az én lovam. Az fekete.

Máté ingerülten válaszolt:

— Ide nézz! Van rajta királyi billog, vagy nincs?

— Van.

— Hát akkor jó. Ne kívánj lehetetlent.

— Szóval lehetetlen megkapnom azt a jó lovat, amit Dénesfia kijelölt. Ellopták és kicserélték!

A deák hahotázott Pál haragján.

— A csikósok? ... Talán már hajtják is Túrje Dénes valamelyik birtokára!

Máté atyai leereszkedéssel megveregette Pál vállát:

— Sose firtasd az ilyesmit, ha boldogulni akarsz a nagyok közelében.

Fájdalomdíjul Máté még egy ócska lószerszámot is kerített, kopott nyereggel. Igazán megtett mindent régi barátjáért. Pál ügyel-bajjal felkantározta új bajtársát, és a nyeregbe mászott. A ló nyomban nekiiramodott, és szerencsésen levitte a révhez. Nem azért, mert Pál arra irányította: inkább, hogy kimutassa új gazdája iránt kegyes jóindulatát.

*

Pál mester most már magas lóról nézhette Pest kicsiny városát. Az utcákban minden a régi képet mutatta. Az asztalos gyalult, a varga ült alacsony széken, és kalapált, a szabó öltögetett, a szegkovács lyukas formán át verte a lágyra izzított vasdarabkákat, a pék hosszú lapáton kenyeret vetett a kemencébe. A kalmárok ültek vagy álltak portékájuk mellett, és vevőkkel tárgyaltak. Az utcán szekerek nyikorogtak, és az igavonó barmok nagy kupacokkal gyarapították a mindent elborító szemetet. A házak fala mentén

kosaras bevásárló asszonyok, pénzük után ballagó izmaeliták — kármzsájukon sárga folttal — meg csúcsos süvegű, vörös folttal bélyegzett zsidók . . .

Bevezette lovát Bíró Farkasék istállójába. Ebédidő volt. A család összeverődött. Az idősb és az ifjabb Farkas a boerspincéből, az elszállításra váró számtalan hordó közül. János a városházáról, ahol a nagyon is egyszerű ügyvitel tanulmányozta. A kocsis az istállóból, a szolga gazdáival tért meg. A háziasszony két szolgálójával a tűzhelyről hozta az étket. Körülülték az asztalt a konyha sarkában, és legbelül, a fal mellett a gazda éppen keresztet vetett, hogy megkezdje az asztali áldást.

Ekkor érthetetlen ordítás harsant fel az utcán. Mind felütöttek fejüket. Csak Bíró Farkas tartotta keményen az illendőséget, és zavartalanul befejezte az imádságot.

Aztán leült, és kanalizni kezdett. A többiek követték példáját. Az utca azonban mind zajosabb lett. Rohanó saruk kopogása, mezítlábak csattogása. Zűrzavaros kiáltozás. Komoly ember azonban nem törődik az utca lármájával. Folytatták az ebédet.

Egyszerre női sikoltozás csapott a konyhába. Izgatott jajveszékelés a ház előtt. Egy nő sírógörcsöt kapott, és izgalma magával ragadott mindenkit.

Bíróné felugrott az asztaltól. Úgy tett, mintha csak a tűzhelyhez akarna menni . . . Az egyik szolgáló azonban nem állhatta tovább: kirohant az udvarra.

Néhány pillanat múlva mindnyájan a kapuban szorongtak. Az utcán hemzsegett a nép, szaladtak a Bécsi-kapu felé.

— A tatárokl

Rohantak már ők is. Ekkor a városháza felől dobolás halatszott. A plébánia-templom erkélyéről felharsant a riadó. Három városi trombitás fújta. Nyomban megkondult a félrevert harang is . . .

A két Bíró Farkas visszafordult. János utánuk. Még szinte

gyermekfővel távozott a városból, nem nőtt bele a polgári kötelességekbe — mégis hamar észbe kapott: a polgárok gyergyverkeznek. Rohant ő is.

Pál tovább szaladt a tömeggel a Bécsi utcán.

A kapuban hirtelenében összecsdültek a darabontok. Hamarjában leengedték a rostélyt: csörömpölve hullt le, és elzárta a bejáratot. A hidat azonban nem vonták fel, a kapuszárnyak becsukásával is tétováztak.

— Ne csukjátok be! — tépte a haját egy asszony. — Kint a fiam!

— Az uram a kőbányától most jön ebédre! — sikoltotta egy másik.

A darabontok egymást taszigálták. Egyik ezt akarta, a másik amazt; nem tudták, mihez tartsák magukat. Riadó van, de...

Pál felsietett a bástya lépcsőjén a keskeny gyiloklesőre. Oda tartott mindenki.

A közelben egy szekeres az ökreit püfölte; jajgatva a süvegéhez kapott, majd megint az állatoknak esett... Mészsebb egy másik kifogta lovait, az egyiknek hátára pattant, és kocsiját visszahagyva, nyargalt a város felé. Itt is, ott is emberek igyekeztek a kapuhoz.

A tatárok?

Pál távolabb valami fehér füstöt vett észre; láng nem látszott a déli napsütésben. Amott nagy porfelhő, közelebb kisebb porcsomók gomolyognak: nyilván a csapattól előreszálduló portyák.

Az ökröket püfölő ember eldobta botját, szekere mögé szaladt, és lerángatta onnan feleségét, két gyermekét. Egy-más kezét fogva szaladni kezdtek. A távoli porgomolyag mind közelebb került hozzájuk.

A felvonóhíd még lebocsátva. Mind többen és többen értek a hídra, a zárt rostély elé. Itt van a lóra kapott szekeres is... Az ökrös szekér gazdája mindjobban rohan. Észre sem

veszi, hogy már elengedte gyermeke kezét. Anyjuk mindinkább elmarad mögötte a kettővel.

— Húzzátok fel! — kiáltott egy odaérkező tanácsos a darabontokra.

A vasrostély még egyszer felszaladt, a hídon levők betódultak a fal mögé... a rostély lecsörrent; forgatták a csör-lőt, a híd emelkedni kezdett.

— Hol vannak a gyermekeim? — kapott észbe idebenn a szekeres.

A porgomolyag éppen utolérte a futamodókat. Rohanó ló állt meg hirtelen, fordultában rúgta a homokot. Lovasa a kengyel mellől kirántotta zászlós kopjáját... A falon állók felüvöltöttek... A lovas távolodva nyargalt. A homokban három színes kis rongycsomó maradt.

— Odavannak!

A szekeres arccal vágódott a sárba. Felbődült, és markával tépte a haját. A bástyán egy csúcsos süvegű zsidó idegrohamba tört ki. Hányta-vetette magát, ugrált, magasra emelte két kezét, és rikácsolva héber átkokat szórt a tatárok felé.

Pál magister most vette észre, hogy Dancs ispán mellett áll. A kánizsa lehullott leánya fejről; Édös az apja mellére borult, az köntösébe rejtette arcát, csak fényes, fekete haja látszott.

— Miben lehetek szolgálatodra?

Dancs ispán Pálra emelte sötét szemét. Nézte, de nem felelt. Visszafordult a mezőben száguldozó tatárookra. Sápadt arccal, elgondolkozva...

*

A kékfestő katlana alatt hamvad a parázs; a posztó a festékbe lóg, de mestere nincsen mellette. Elhagyatva áll a takács szövőszéke. Szerte hevernek a lakatos szerszámai, a megkezdett darabok... A dróthúzó drótja a két tekercs kö-

zött megállt a szabályozó lyukban. Magára maradt a serfőző üstje. A szabóműhelyben földre ejtve a félig kész ruha... a csirizszagú vargaműhelyben a saruk.

Komor csoportozatok haladnak az utcán. Páncélosan, kerek vaskalap a fejükön, oldalukon kurta kard, kezükben alabárd. Polgárok. Szakállasan, megfontolt léptekkel. A palánkon kijelölt szakaszukra.

Csak a harangozó van a helyén. Húzza, húzza a kötelet, és megáll, megtartja a félreverten zúgó harangot. Az ércnyelv eddig csak tüzet jelzett ekképpen. Most végső veszedelmet. Kong, kong, süvit a félrevert harang.

1241. március tizenhatodika volt...

*

Zsúfolt a város. Akit az első tatárportyák le nem vágtak, az éjszaka folyamán Jenőfalvából is ide lopakodott. Dél felől Szentfalva népe is felriadt: vállán batyuja, lábasjóságát terelve, húzódott a városba. A vész hírre távolabbról is jöttek jönnek a menekülők. Az utcákon végig, a falak mentén, a szabadban tanyáznak, akik jó pénzért vagy isten nevében fedél alá nem juthattak.

— Csak jönne már a király, és kergetné el a tatárokat...!

— A király? Haha! Nem olyan ember az!

Igy virradt fel fekete vasárnap, a húsvétot megelőző. Hajnalban szaporán szóltak a harangok, mint más ünnepnapon, de most soha nem látott sokaság ródult a templomokba. A plébániába, a barátokéiba. Térdelve, énekelve és zokogva borultak a szentség elé...

A révben eközben sűrűn jön-megy a komp. Rakodva lovakkal, lovasokkal. A Fehérvárról és Esztergomból már az elmúlt hetekben idevont királyi csapatok elhagyták Buda — a mai Óbudát értjük e néven — és Felhévíz fölötti táborukat, átjönnek Pest védelmére. A zsúfoltság egyre nő. A Bécsi-, a Váci- és a Hatvani-kapunál kiűritették az utcákat. A háza-

kat istállóvá változtatták. A bástyán és a falak tövében hemzsegték a királyi vitézek.

Pál átment a Várhegyre. Kelenföld felől akkor is lovasok érkeztek. Telve velük Ó-Pest, a Gellérthegy töve. Felhívíz felől is egyre szivárogtak. A véres kard nyomán a közelebb lakó királyi szolgák: a nemesek (kisebb csoportokban érkeztek. A várispánok a várjobbággyokkal számosabban. Telve már velük Buda körül is a térség, ahol a római város romjai fehérlenek.

A trónterem ismét zsúfolva főemberekkel. Ezek már fegyvenkezve érkeztek vitézeikkel. A király nincs ott. Csoportokban állnak, máshol a padlón ülnek és beszélnek. Egyesek csoportról csoportra mennek, és elmondják véleményüket. Közbe-közbe mindnyájan isznak. A beszéd egyre harsányabb, egyre zavarosabb.

Pál egy ideig elácsorgott, és idegenkedve hallgatta ezt a fejtetlen sokaságot. Ha nagy hanggal és meggondolatlan ordítózással le lehetne győzni a tatárokat, honfitársai már hazáig kergették volna őket.

Mátyás érsek akadt rá. Most már megismerte.

— Eredj, fiam, hogy is hínak, és vidd át Pestre a király pecsétjét. Mutasd meg mindenkinek, akit illet.

Cédula volt a király kisebbik pecsétjével. Rajta csak ennyi: *„A tatárokkal minden csatározást megtiltok. Erőnket ne fecséreljük. A város falait elhagyni nem szabad.”*

Visszatért a bal partra. A komp tele katonákkal. Mihelyt a katonák kiszálltak, utasok tódultak a hajóra. Most kezdtek gyülekezni révhelyen, egyre szivárogtak a városból. Ünneplőbe öltözött asszonyok, módos kalmárok, egy-két gondosan felpoggyászolt lóval.

— Fehérvárra megyünk, rokonokat látogatni — csevegtek. — Csak az ünnepre.

Arcuk sápadt: menekülnek.

A költözködők közt a parton Ugrin érsek állt. Tetőtől tal-

pig páncélban ringatta magát hosszú lábain. Szürke haja alatt, pergamenszínű arcán vörös folt gyúlt. Legénykedett az öreg úr.

— Ismerem én már Szíriából az ilyen szemét népet — kiabálta. — Csak rájuk kell menni, mindjárt elfutnak. Nem tudnak egyebet, csak gyűjtogatni és szaladni.

A városbíró, a plébános és néhány fegyverbe öltözött polgár hallgatta.

— Gyerünk, gyerünk! — kiáltott a kompból kiszálló vitézekre. — Mind itt vagytok, enyéme?

Egyenként vezették be a lovakat a kiskapun a városba. Eközben Pál az érsekhez lépett, levette sapkáját, és fejet hajtva elébe, mutatta a király pecsétjét. Ugrin lebiggyesztett szájjal olvasta el a cédulát, ujjával megpöckölte, hátat fordított és távozott.

A lovasok üggyel-bajjal vergődtek át a tömött utcákon a Bécsi-kapuhoz. Lehetek vagy hatvanan, mind páncélosok. Telve a bástya most is bámészkodókkal.

Pál megmutatta a cédulát a darabontok mesterének.

— Nem ismerem a bötűt.

Felolvasta neki. A mester gyámoltalan arccal nézte a deák cimbert. Mögötte megjelent Ugrin.

— Nyisd ki a kaput! — parancsolta az őrmesternek. És rászólt Pálra — te pedig eredj innen.

Ugrin kilovagolt a kapun, és felsorakoztatta vitézeit. A falon állók éljeneztek. Amott a Nagyarok hídjánál tatárok. Apró, kócos lovaikon nem látszanak féltelmes harcosoknak. Kisebb csoportokban nyargalásztak a város közelében. Ameddig szem ellát, épület, boglya nem maradt felégetetlen.

Amint Ugrin előreügető csapata feltűnt a mezőn, a tatárok összeverődtek. Majd hirtelen előrenyargaltak, és rájuk nyilaztak. A falakról nézve tetszetős hadijáték volt. Az érsek kirántotta pallosát, kört írt vele a levegőbe, és lovával elle-

nük rúgtatott. Nyergükben emelkedve, dárdát szögezve, nagy páncélzörgéssel utána a csapata. Egyetlen lovat ért csak nyíllövés; ennek lovasa visszabandukolt a kapuhoz.

A tatárok a támadás elől visszafordultak és elnyargaltak. Óriási örömiadal tört ki a falon. A nézők nevettek, kurjongattak, biztatták a támadókat:

— Rajta! Ne hagyd magad! Szorítsd!

De mi ez? A tatárok nem a híd felé menekültek, hanem a Nagyárok egy keletibb részéhez, ahol a parti nádist már letaposták. Arra már jártak. Itt kettes sorba nyújtódott csapatuk léptetve, szökellve, de elég gyorsan átkeltek a vízen, a sáron. A túloldalon nyugodtan tovaügettek.

Ugrin csapata hanyatt-homlok utánuk. A nehéz lovak térdig süppedtek az iszapba; némelyik azonnal lerogyott, másoknak lovasa repült nagy ívben a dágványba. Volt, aki leugrott lováról, és kantárszáron próbálta kirángatni a sárból, visszavezetni a partra. Többen a vezér körül forgódtak. Húzták, emelték ki a lovát.

Ekkorra a tatárok már visszafordultak. A Nagyárok széleig nyargaltak, és közvetlen közelből nyílzáporral árasztották el a szerencsétleneket. A falon jajveszékelés tört ki. Az iménti ujjongók, szemüket eltakarva menekültek nézőhe-
lyeikről.

Néhány páncélos eközben kivergődött az iszapból. Ugrint is kiszabadították önfeláldozó hívei. Ügettek visszafelé. Öten voltak vagy hatan.

A tatárok abbahagyták a nyilazást. Csak percekig tartott. Ugrin csapata mozdulatlanul maradt a Nagyárok töredezett nádasában.

— Miért nem jöttetek segítségül? — ordította az öreg keresztessvitéz, berobogva a kapun, melyet nyomban felvontak utána. Csupa latyak a fényes páncél. A lovak holtápadt, és szitkozódik, mint egy lovász.

Dénes nádor a piactéren állt. Most vele a bíró, Gujliánusz

plébános, a domonkosok priorja néhány szerzetessel. Dénes panaszosan magyarázta Egidius testvérek, a klastrom orvosának:

— Fullad a lélegzetem azóta... Szívem heves dobogása nem enyhül... Olyannyira, hogy minden ködben úszik körülöttem.

— Feküdj le, tégy a szívedre és a fejedre hideg borogatást — ajánlotta Egidius.

— Hogyan feküdjek le — sóhajtott a nádor sápadtan.

Ekkor ért oda Ugrin. Méltó embert talált, akin kitöltheti dühét. Úvöltve támadt a nádorra: — Miért nem jöttél segítségemül? Miért bújtok a falak mögé? Edd meg a gyáva királyodat!

*

Pálnak délutánra sikerült Benedek préposttal szót értenie. Az öreg papnak nem lehetett ellenvetése. Hogyan szolgálja a háborúban Hajas Pál a királyt, ha az nem is ismeri?

Az udvarban, a trónteremben egyre nagyobb a nemesek tömege, egyre hangosabb, zűrzavarosabb a beszéd. Pálék az ebédlőszobán is átmentek, beléptek a király lakószobájába.

Az ajtót takaró függöny visszahullt mögöttük. A szoba szemben levő falán széles, nagy heverő, fölötte feszület. A fal mellett több díszesen faragott láda. Az ágy lábánál, a padló közepén medvebőr. Ezen játszott Istvánka, az egyéves trónörökös; az agyagpadlótól most is maszatos a képe.

A Duna felé az olajos papírral fedett ablak egyik szárnya nyitva. Béla az ablakban állott. Mikor Benedek meghajolt, és kézen fogva elébe vezette Pált, a király nem fordult feléje. Csak oldalt, fél szemmel vett tudomást róluk. Arca merev a szomorúságtól. Mintha mozdulnia is fájna.

— Mi az a tűzfény ott?

Pál az alkancellárral a király háta mögé állt, és a mutatott irányba nézett. Északon, a budai hegyek fölött valóban tűzfény látszott. Egyre szélesedett, erősödött.

— Megnézem feljebb, a hegy tetejéről. S ha onnan se lát-
szik, átmegyek Pestre — ajánlkozott Pál.

A király mozdulatlan arccal állt.

Pál kisietett. Fel az északi kapun. A Várhegy nyugati oldaláról semmit se látott. A Dunára nézőn pedig — hiába haladt majdnem a fennsík végéig — nem többet, mint a király ablakából.

Visszatért, és az udvaron át lement Ó-Pestre. A komp most egész nap szüntelen járt a két part között. Kötelet kötöttek rá: unatkozó vitéz annyi volt, hogy mindig akadt, csak szórakozásból is, csapatostul, aki vonja, erre is, túl is. Egyre érkeztek nemesek meg főemberek fegyvereseikkel, ispánok várnépekkel. A Duna—Tisza közéről, a Tiszántúlról. Ezek Pest alatt, Szentfalvánál szállottak táborba; a dunántúliak is oda költöztek át. A pesti várossal déli oldalán a Dunáig húzódó szekérsáncot rögtönöztek, amögött a tábor. A városban mégis egyre több ember nyüzsgött.

— Hát te még itt vagy?

Pál már megint Csekélőbe botlott. Az csak vigyorgott. A szeme keresztbe állt.

— Nem indulhattam. Az egyik lovam zálogban a csaplárnál.

A magister csak lassan vergődött át a szűk utcákat ellepő sokadalmon. Az északi oldalra, a Bécsi-kapuig. Itt most nap-hosszat ácsorogtak a falon bánéskodók. Ezen az oldalon bukkannak fel a kóborló tatárok.

Tatár most nem látszott. Mégis több az ember, mint más-kor. Vasárnap is van, asszonya is inkább ráér. Kiváltképpen a tűzfény híre csalja ide a nézelődőket. Ujjukkal mutogatnak arrafelé, találgatják, mi lehet. Itt valóban nagyobbnak látszik, mint odaáról.

Csodálatos, hogy bezárt helyen milyen gyorsan terjed a hír. A valódi is, az álhír is. Pál se tudta, mire vélje, amikor szájról szájra hullámozott:

— Vác! ... Vác ég! ... Felgyújtották a tatárok!

Ki mondta először? Ki tudja? Futár jött-e a királyhoz? Az északi kapun senki se érkezhettek Pestre. Talán a budai oldalon? ... Pál visszaigyekezett a révhez, de a szóbeszéd, az emberek áramlása hamarabb a Duna felé fordította.

Tömeg vett körül egy halászembert. Egyszerű paraszti halász, térdig érő ingben, mezítláb. Ő érkezett Vácról. Újra és újra elmondja, mi történt.

A környékről rengeteg falusi húzódott a váci falak mögé. Amikor a tatár támadott, védekeztek emberül. Ő nem volt ott, mert mentette a menekülőket; főleg asszonyát, gyerekeit. Vitte át a szigetre. Mint a többi halász is... A tatár berontott a városba, szörnyű sivalkodás támadt. A városban, az utcákon maradékat kardélére hányta az ellenség. Aki tehette, a kanonokkal együtt a püspöki palotába menekült, meg a többi egyházi épületbe. Ezek kőből vannak, fallal kerítve. Onnan védekeztek... Ő még mentette, akit lehetett. Aki nem fért csónakába, kapaszkodva úszhatott vele. Egy asszony leszakadt róla, és a vízbe veszett. Máskor megmenthette volna, de most nem állhatott meg egy miatt. Azt biztosan tudja, hogy tüzes nyilakkal gyújtották fel a püspöki épületek zsindeletét, a székesegyházat, a tömött magtárakat, a szérűket... Borzalmas volt az asszony nép sikoltása, még égtek...

A szigeten levők kérték, vigye át őket a jobbra, ott nagyobb a biztonság. Hátha a tatárok lovaikon átúsztatnak a szigetre. Sok ajándékért más víziemberek megtették ezt — ő nem. Leúsztatott a Dunán a veszedelmes közelségből. Neki hat gyermeke van.

A hat gyermek és anyjuk a csónakból bámészkodott a sokadalomra. Az asszonyok sírtak, a férfiak buzgón oldották meg burszájukat, és adakoztak a károsultnak, mintha pénzás, dénáros adományokkal megengesztelhetnék a haragvó eget...

— Most itt maradsz?

— Nem én... Nekem hat gyermekem van. Megyck le tovább a vízen, ameddig csak híre is hallatszik a tatárnak. Én láttam Vác városának égését!

Az újabban érkezetteknek megint elbeszélte, mit élt át, és kucsujába gyűjtötte az adományokat. Egy pillanatra elállt a szava: a markába valaki aranyat nyomott.

— Eredj, és mentsd a családot, jóember.

Dancs ispán volt. Pál ráköszönt. Az fogadta, és megint hosszan, elgondolkodva nézte...

*

— Bíró Farkas, beszédem volna veled, ha meg nem sértelek.

— Gyapol fia Dancs szava tisztesség. Ül le a házamban.

— Szokatlan, amit mondok, zokon ne vedd. A rendkívüli idő kényszerít, hogy szokatlanul cselekedjem.

— Bizonyára okod van rá, és okod alapos.

Bíróné a lányokkal a konyhán. Az emeleti szobában a három fiatalember: János, ifjabb Farkas meg Hajas Pál. A gerendapadlón át és a lépcső felől elég tisztán hallatszik, mit beszélnek a földszinten.

— Sok jószágom van a városban, szerte is: mentenem kell a tatároktól. Budán a pénzverőben ezüstöm...

— Ott még jó.

— Ki tudja, mit hoz talán már a holnap is.

— Az ám.

— Budáról is biztonságosabb helyre kell vinnem... De legfőbb jószágom egyetlen leányom.

— Úgy bizony. Egy atyának annál drágább jószága nem lehet.

— Ideje, hogy férjhez adjam.

Pál szíve megdobbant. Igen fülelt fenti helyén a fiatal magister, de olykor izgalmaiban alig hallotta a beszédet.

— Jobb, ha ketten vigyázzák: apja is, férje is. Nekem is

segítség kell most szapora és veszedelmes dologban, különben odavész életem keresménye.

— Ami nem kevés.

— Nem kevés, hála istennek... És ha a leány a tatárok kezére kerülne, ha meg kell halnunk, legyen kisebb a fájdalom, a gyalázat...

— Ne sírj, Dancs ispán. Isten könyörülő.

— Ezért jöttem hozzád. Nem vártam, hogy te küldj, vagy más küldjön gügyút, szót forgató öregasszonyt... Magad is gazdag polgár vagy, emberek vagytok két fiaddal...

Odalenn reccsent a pad. Farkas polgár felállt.

— Nagy tisztesség házamnak, Dancs ispán. Melyik fiamat akarod?

— Jánost. Aki írás- és törvénytudó, pénze is van hozzá, a fele országot megszerezheti.

A szőke János fehér arca sötétvörösre pirult. Tenyerébe rejtette képét, és az asztal alá hajolt. Pál hátravetette fejét a falnak; a mennyezetre bámult. Az imént még eszébe se jutott, hogy Édös is ember leánya, elérhető egy jóra való fiatalembernek. De most... ha így van... Elsápadt, megbénult: Ki is vehetné emberszámba őt, az érseki szolgagyereket!...

*

Uriás apát most nem viselt fegyverzetet. Amikor reggel fölkel, kényelmes-otthonosan csak a bencések kámzsás fekete csuháját vetette nyakába. Saruja kattogott: első útja a templom.

Nem a szerzetesek lehajtott fejű alázatosságával, aprózó tipegésével haladt. Hosszú lábaival nagyokat lép, siet. A kerengő félkörívű ablakait sorra maga mögött hagyta (tavaszosan süt már a reggeli napfény; az udvarban vadgalambok búgnak, mély és magas hangon egymásnak felelgetve), és ő belép a Szent Márton-hegyi kolostor templomába. A keskeny, magas épületben homály. Az ablakokon

alig dereng be a napfényes reggel. A világosból a sötétbe érve, szinte látás nélkül igyekszik a megszokott úton a főoltár elébe. Az altemplom fölé, magasra épült a főoltár, a templomhajóból meredek lépcsők vezetnek fel oda. Az örökmécses nyugodt, vörös fénye hívogatva mutatja az utat.

Az apát letérdelt, mélyen meghajolt. Majd fejét fölemelve keresztet vetett. Ujjai közé vette a rózsafüzért, imádkozni kezdett. Az imádságsorozat gépies ismétlődése közben áhítata lankadt, és elméjébe akaratlan aznapi gondjai keveredtek.

„Azt a korhely Csekélt Pesten láttam. Ahelyett, hogy Damasdinál kel át a Dunán, és egyenes irányban megy Tolnába, megmaradt a bal parton, és a Duna kanyarulatát követve rengeteg kerülővel haladt. Mi lesz, ha a testvéreknek húsvétra elfogy a boruk? Hiszen csak kerüljön a szemem elé! Addig is kivetek a családjára egy márka bírságot.”

„A sellyei halászok megint nem szolgáltattak be halat. Bőjtidőben hal nélkül marad a klostrom. Még ma kimondom rájuk az átkot. Kerüljenek pokolba, ha nem teljesítik szolgálatukat a bűdösök!”

„A Ság falubeli Berkát és fiát, Pósát és fiát, Nákót és fiait, Morzsát az öccsével még ma behozatom Ibrahim tisztemmel. Nem akarnak szekerezni, pedig írásban van, hogy kötelesek. Megborotválatom fejüket a makacsoknak!”

Haj, haj, micsoda hívságos világi gondolatok ezek! Uriás apát katonának indult, aztán számtartó lett a Márton-hegyi monostorban. Mióta apát, példás rendben tartja az apátság dolgait. Messze földön tud minden öregemberről, akinek nincsnek gyermekei, vagy haragban van velük, avagy már kiadta maradékainak részét. Meglátogatja — a kisebbeket más fráterokkal látogatgatja — és lelkükre beszél, hogy veszendő világi javakért, melyeket maholnap úgysítt kell hagyniuk, biztosítsák maguknak a halhatatlan üdvösséget a klostrom imádságai révén. A jókedvű adakozót szereti az Isten...

Aztán, ha az öreg — aki többnyire asszony — megpuhult, elkészítik a végrendeletét... Soha még ilyen gazdag nem volt az apáság; soha ilyen gyorsan nem vagyonosodott. És rend van... De térjünk vissza az imádsághoz!

Uriás minden figyelmét az isten-anyára irányítja. Ott ül az oltár fölött, fából faragva, zománcos, tiszta színekkel befestve a szent Szűz: rózsásfehér az arca, pici a szája, fejét bájos-félszegen kissé oldalt hajtja, és kezében az isteni kised... „Pólyázza, emteti, apolja... Miként e szentegyház falai közt az oltári szentségben, a Szentlélektől fogantatott úgy lakozott e szűzi ölben. Ó, édességes, gyönyörűséges palota...” — indítja fel magában az áhítatos elmélkedést. De miért foglalkozik most ezzel, ahelyett hogy leimádkozná a rózsafüzért, és napi dolgai után látna? A rózsafüzér megállt kezében, szeme mohón csüggött a Szűzanya mosolygó, rózsás arcocskáján; a pici ajak, mintha így szólna hozzá: „Jól van, Uriás, derék szolgám vagy!” Testetlen ruhájának redői közt a keblét keresi, mellyel a Kisedet emteti. Feje megszedül, kellemes borzongást érez. Úgy látja, mintha a Szűz térde és tompora kigömbölyödnék, akár aratáskor a hajladozva markot szedő asszonyi állatoké, az oktan paraszti lánykáké... Ezért mindig penitenciát szab magára!

Felugrott térdepléséből. Az ördögi káprázat elmúlt. Imádságát későbbre halasztva, kattogó sarukkal kirohant. Meg sem állt a gazdasági udvarig.

— Szombat, te! — kiáltott az egyik udvarosra. — Húzz vizet a kútból... öntsd a fejemre... az egész vödöröt!

*

Töprengve ült Béla király. A Dunára nyíló ablakból nézett át a pesti mezőkre, ahol északon — már egyre ritkábban — egy-egy tatár portya cikázott, délen pedig a szekértáborba gyűltek, gyülekeztek a csapatok.

Éppen több ezer főnyi sereg közeledett kelet felől. Köny-

nyű lovasok, zászlós kopjájukról látszik: kunok. Ekkor jelentették, hogy itt az osztrák herceg. No lám, külföldről is érkezik segítség! Európa fejedelmei talán csak észbe kapnak...

Kora délelőtt volt, de Harcias Frigyes herceg máris kaptos. Fénylik rézvörös képe, ez a kövér, ravasz, alattomos ábrázat. Mélyen bókolt:

— Hívtál, eljöttem. Segítségadásra kötelez a szerződés, melyet veled és néhai nemes atyáddal kötöttem, amikor a határvillongások során csatát veszítettünk — mondta az osztrák herceg. Körülnézett a rögtönzött, dísztelen trónteremben, felhúzta szemöldökét, furcsálló arcot vágott és felröhögött.

„Részeg, mint mindig” — gondolta Béla, és megkérdezte: — hol vannak embereid?

— Itt — mutatott ki Frigyes az ajtón.

— Mind?

— Mind.

Béla király kilépett az ajtón és elképedt. Ötven lovas állt az udvaron szép rendben. Könnyű fegyverekkel, vadászathoz öltözve. Szélről még a herceg apródja is, kesztyűs kezén a vadászsólymot tartja, a szárnyasnak fejére húzva a sapka. A királyban megfagyott a szó.

— Nem vadászat ez, herceg... Itt... — Nem folytatta. Frigyes rosszindulatú, vörös ábrázata megint röhögött.

— Nádorispánom majd gondoskodik szállásotokról — vetette oda fagyosan Béla, és visszafordult házába. Elmenőben még hozzátette: — Megtiltottam a felesleges erőfecsérlést, a csatározást a tatárokkal.

Később az ablakból látta, hogy a komp Frigyeséket hordja át a bal partra. Nem a déli táborba húzódtak, hanem be a városba. Ugyan, mit akarnak?

Figyelte a kunok táborverését. Aztán megint a Bécsi-kapu felé vetette szemét: Frigyes csapata kivonult a kapun!

Béla haragosan felállt, és járkálni kezdett a szobában. Úgy fognak jární, mint a minap Ugrin... Úgy kell Frigyesnek!

Frigyesék már ügetnek is egy tatár csapat felé. A tatárok könnyedén elnyargalnak előlük, csak egyikük marad hátra. Mi lelte ezt? Mintha szándékosan késlekednének. Tizedese visszafordult... Hiszen Dzsingiz-kán törvénye szerint gyávaság vagy szökés esetén az egész tizedet megölik; egy tizedért az egész századot... Frigyes herceg elől rugtat, és a tatár tizedest megelőzve, előre szegezett lándzsájával lelökte az elmaradót. Most már a tizedes sem kerülhette el a közelharcot. Kurta lándzsája nem fegyver a lovagi öklelő fával szemben. Kardot ránt, és a dárdát kikerülve, oldalról ront a hercegre. Ez elveti dárdáját — fegyvernőke nyomban a földre ugrik és felveszi —, kirántja nyergére szíjazott hatalmas pallosát, és most már a tatárnak rövid kardját megelőzve sújt... Annak kardja karjával együtt repül a porba... Ott a többi német is. A lovak körbe toporzékolnak a harc helyén... Aztán indulnak vissza a városba. Viszik magukkal a két tatárlovat.

Béla idáig hallja a bástyán állók örömríadását. Amint beérnek a városba, nem akar elülni, nincsen vége-hossza, végig a városon terjed a zúgás, a láрма...

*

Hírmondó érkezett: a tatár, akit Frigyes elfogott: kun volt. Hadifogoly, a tatárok kényszerítették, hogy velük harcoljon. Azt mondta, szándékosan maradt hátra, hogy visszajuthasson övéihez. Frigyes emberei azonban összekaszabolták.

Frigyest a pestiek ünneplik. Amúgy lóháton felhajtott egy kanna bort. Csípőbe vágott ököllel ül lován és röhög. Azt kiáltotta a népnek, hogy a kunok és a tatárok: ugyanaz a banda. A német polgárság körültolonga és hallgatja — terjed a szó.

Újabb hírnök érkezett át a Dunán: a pestiek megtámadták a Só-házat. Frigyes emberei vezetik őket. Kötöny király segítséget kér.

Kit küldjek segítségül? — töprengett Béla. — A nádor beteg. Az urak a kunokat gyűlölik, ha róluk van szó, az ispánok is megbízhatatlanok. Vagy a kunokat bocsássam a városra, és általános vérengzéssé fajuljon a dolog?

— Megyek én! — mondta Máté asztalnokmester. Amúgy is csak ő volt az udvari méltóságok közül a király közelében.

A város lármája áthangzott a vizen. Máté összekiáltott egy királyi csapatot, és lesietett a révhez. A komp éppen partot ért. Hajas Pál ugrott ki belőle. Néhány szót váltott az asztalnokkal... A királyi vitézek nem szálltak be a kompba... Pál fel az udvarba — a királyhoz.

Béla kérdően nézett rá. Pál széttárta köpönyegét. Karján másfél esztendőös leányka. Fekete hajú, igen szép gyermek. Nézelődik, de nem szól, feje se mozdul. Kis arca halálosan sápadt. Ő még nem tudja megmondani, miért.

A deák gyámoltalanul állt a gyermekkel. Istvánka herceg lemászott a medvebőrrel, és megfogta Pál lábát. Erre föl-eszmélt. A kisleányt gyöngéden letette a medvebőrre. A trón örököse diadalmas kiáltást hallott, és visszamászott a medvebőrre, új játszótársához.

A király szemöldöke közt két moly ránc barázdálódott. Kérdően és döbbenten meredt a deákra. Mi lelte ezt az embert? Mit jelent ez? Alighanem bajt, amit jó lenne meg se tudni...

A fiatalember még zihált a gyors járástól és az izgalomtól.

— Kötöny király árvája — mondotta.

*

A Só-ház őrei fejüket vesztve futkostak a kapu fölötti falon, mikor a tömeg az épület elé tódult. Lekialtoztak, de az általános riadalomban senki se törődött velük.

— Halál Kötöny királyra! Halál a kunokra!

Néhány ausztriai katona íját feszítette az örökre, mire azok elkotródtak a falról, és többé elő se kerültek.

Pál az utcán sodródott a tömegbe. Beszért a körüle levők-höz, kérte őket: ne sértsék a királyt, hagyják abba esztelen zendülésüket. Szerencséjére nem hallatszott a hangja. Az a két-három ember, aki észrevette, mit akar, már a kezét is ráemelte, de a nagy zűrzavarban elsodródott mellőlük.

Frigyes katonái az élen, harsány kurjantásaikat átveszi és visszhangozza a tömeg. Pál haragosan tolakodott előre, és egészen közel került a kapuhoz, amikor a dühödttömeg benyomta.

Az udvarra nyíló ház ajtajában kopják szegeződtek elébük, kivont kardok. Az ausztriai katonák nekimentek. Kardcsattogás. Halálra sebzett emberek felordítása. Mire Pál az ajtóhoz ért, két páncélos német tetemén is át kellett lépnie. Pusztá kézzel akarta visszalökni a tolongókat. De a tömeg már benyomult az ajtón, a kardok a házban csattogtak. Öröngve ordított mindenki.

A szoba egyik sarkában úrinők sikoltoztak, tördelték kezüket. Öltözetük díszes, hajukról fátyol omlott vállukra. A másik sarokba szorulva néhány kún főember védekezett. Mögöttük az ősz szakállú, öreg király, kezében kopja. Szeme tágra meredt, rettenetes düh villogott benne. Kissé hajolva, pillanatonként előredőfött, és mindig elevenbe talált.

Sokszor állt szemben harcos ellenséggel, nem egy csatában mérkőzött a tatárokkal, azok vágták le mindkét fiát, és most ez a városi népség szorítja végküzdelenre.

A németek már megelégték a veszedelmes játékot. Sebzetten, verejtékezve húzódtak félre. A tömeg azonban özönlött, nyomult be a szobába, és az elől levőket rátolta a kunokra. Hiába a fegyverek gyors villanása, a testhalom — valósággal elgázolták őket.

— Gebt Platz! Fort! — hangzott újra a németek sörízű hangja. — Helyet! Féltre! — Ellökdösték a városiakat a legylökolt kunokról, és széles pallosaikkal szakértőn metélték le az elesettek fejét.

A másik sarokban a sikoltozások is elnémultak, ott véres női tetemek heverték. Most kezdték fejékeiket, ruháikat leszaggatni a fosztogatók. A magister a falhoz támaszkodott. Felfordult a gyomra, torkában hányással küszködött.

A befelé nyíló ajtó mögött dajkának látszó nő gunnyasztott a padlón. Az ölében gyermeket rejtgetett, takargatta.

— Hát ez kinek a fattya? — förmedt rá az egyik fosztogató.

— Jaj, ne bántsátok Erzsikét! — visítózott a dajka. — Béla király urunk keresztlánya!

— Kicsoda? — Még egy kocsmatöltelék termett mellette, kezében kés.

— Királykisasszony! Jaj, királykisasszony! Kötöny öregségének apró magzata!

— Ide vele! — üvöltötte a harmadik. Csekélő volt ez; pesti cimborák közt végleg elitta az eszét. A padlóra lökte az asszonyt, mindhárman a késüket emelték.

— Heródesek! — rivallt rájuk Pál. Közöttük termett, szétlököste őket, dobbantott. Kivont kardját emelte. Mégis tűrtette magát, mert ha verekedésre kerül a sor, veszve van.

A dajka négykézláb kúszott el lábuk között, elhagyva a kislányt. Ebben a pillanatban a gyilkosok figyelmét újabb ordítózás vonta másfelé. Frigyes embereinek hangja:

— Hier! Ausschmeissen! — Itt van! Kihajítani!

És Kötöny ősz feje meg a többi szakállas kun fej, mint a lapdák repültek ki az ablakon. Odakünn a tömeg tombolt, újjongott.

Pál felkapta a gyermeket, köpönyege alá rejtette, és ki nyomakodott az ajtón.

*

A Pest alatti szekértáborból hosszú lánc szakadt ki. A kunok szekerei megmozdultak, rendezkedtek, elindultak dél felé. Mellettük a nyájak. Mögöttük a harcosok ezrei, csatára kész, fenygető tömegben.

Kun nyargalók száguldanak a hírrel a Tisza felé: „Megölték Kötöny királyt! A magyarok törbe csálnak, és minket is halomra ölnek. Ne gyertek a király táborába. Meneküljünk előlük. Halál az áruló magyarokra!”

... Most már nemcsak az északi falon állnak a pestiek. Van bámészkodni való elég a túlsó oldalon is. Nappal füstoszlopok, éjjel tűzfények arra is. Béla király pedig hiába várja a déli részek csapatait.

— Hol Bulcsu csanádi püspök? Hol marad Kán László, aki nek csak most adtam kegyelmet?

Csak a véres hírmondók érkeznek: délre a kunok dúlnak, és szétverték a király táborába igyekvő seregeket ...

•

— Dicsértessék ...!

— Mindörökké, János fiam. Már vártalak. Atyád elmondta eljegyzésedet. Magam áldom meg a kézfogót.

— Köszönöm, Gujliánusz atya. Ezért is jöttem ...

— És nem örvendező arccal! Mi a baj?

— Semmi. A szülők idősebbek, tapasztaltak, bölcsebbek, és istentől rendelt előjáróink: Ők tudják legjobban, mi válik gyermekeik javára.

— Hát akkor ...?

— Gyónni akarok, Gujliánusz atya. Megvallom neked, nem egész lélekkel megyek e kézfogó elébe.

— Pedig a leánnyal egyházunk gyarapodik. És szép.

— Ez az. Sok nekem ez a szépség. Sok nekem ez a vagyon. Sok nekem ez a jó. Nem vonz, nem nekem való.

— Mit keresel, fiam?

— A szolgálatot.

— Az anyaszentegyházban?

— Mint annak tagja e világban. Ebben akarok szolgálni. Nem elkapatva, lekötve múlandó javaktól. Hanem szerény sorban vagy közepszeren töltve életemet, építeni e földön

Krisztus országát. Örvendezni az Úr adta szépségeknek e földön: a napsütésnek, a hold szelíd fényének, a föld termésének, a mező virágának, a lég madarainak és az erdők állatainak. Megvilágosítani másokat is e szépségek meglátására, és örvendezni az Úr adományainak. Hogy szelídségben és jószágban, az Ő imáadásában és egymás szeretetében töltsük életünket — hogy életünk ne rútítsa el, hanem szépítse meg a teremést.

A plébános elgondolkozott.

— Szent Ferenc harmadik rendjébe tartozol?

— Oda. Párizsban ismertem meg, ott lettem tagjává. Egész szívemmel. Hogyan őrizhetném meg magamat tisztán, ha nyereség keresésével, uzsorával, javak halmozásával töltöm életemet! És jegyesem szépsége megvesztegeti elmémet... Eleget, ha hitvesem teste ép, de kivált lelke legyen szép: ha képzeletemet tüzei a múlhatatlan szépségek meglátására, segíti szolgálatomat embertársaim javára.

Gujliánusz bólogatott.

— Nem félsz, hogy eretnekségbe esel? — Majd tanítványa csodálkozó, kérdő pillantására így folytatta: — Mert lásd, anyaszentegyházunk nagyjai nem úgy élnek és gondolkodnak, mint Szent Ferenc meg Domokos fiai, akik koldulással tengetik életüket, szolgálva az egyszerű nép közt. A hatalmas bencések is magányos hegyek tetejére építik monostoraikat, és birtokokat halmoznak. Hát még a püspökök és — Isten bűnömül ne vegye — a pápa! Aztán ők szabják meg, mi az eretnekség. Én csak egyszerű, öreg pap vagyok, nem értek ehhez... Társaid is terciáriusok?

— Csak Pál.

— Gondoltam. Máté barátod aligha járt Párizsban a ferencesek gyülekezeteibe, inkább Bacchus és Gambrinus templomába, a csapszékbe. Mi?

János lehorgasztott fővel hallgatott.

— És lám, olyanoké lesz e világban az ország, a hatalom

és a dicsőség. Míg az ilyenfajtkák, mint te meg Pál, csak koldusok maradtok, és mások gyarapodását szolgáljátok. Mit nyer ezzel a világ, nem tudom. Én persze csak együgyű, öreg pap vagyok.

— Az élet: szolgálat — suttogta János.

— Bizonyára az. — Az öreg pap megindultan hallgatott. Majd gyakorlati oldaláról fogta meg a dolgot. — Ha jól értettem, nem ágaskodsz atyád akarata ellen.

János a fejét rázta.

— Engedelmeskedem. De imádkozom, hogy az Úr vegye el tőlem ezt az édesnek látszó keserű poharat.

— Az Úr bizonyára megáld jámborságodért . . .

*

Werner János fia Máté deák abban a pillanatban fogta el az értékes újságot, amikor Hahold Mihály soproni ispán, a nagy birtokszerző kilépett a királytól. Ő rohant a főlovászmesterhez, és úgy beszélt a sürgős tennivalókról, mintha egyenesen a király bízta volna rá.

— Befogatom a szekereket. Nyargalok, összeszedem a legjobb lovakat!

A főlovászmester pedig ebben a bódulásban mindent ráhagyott gyakorlatias észjárású deákjára. Ott állt hát Máté deák a király budai házában, és parancsolgatott, hogy rakják szekérre a ládákat. Aztán a kocsikat megelőzve értett a Várhegyen levő királyi lakban. Ott is célszerűen összeköttette az ágyneműket, meg a ládákat, melyekben kelyhek, láncok, boglárók, ötvösmívű keresztek, ezüst- és aranyrudak: királyi kincs rejtezett. Könnyű kocsik, derekuk vastagon megbélelve szénával: a női cselédségnek. Az egyikben a szénát szőnyeg takarja: ebben utaznak a királykisasszonyok meg Istvánka herceg, Kötöny király Erzsikéje, a dajkákkal, pesztonkákkal. Zsivalyogva kapaszkodtak helyükre a gyerekek. Izgatottan fecsegnek a cselédasszonyok.

Báncza-nembeli István váci püspök tegnap érkezett vissza, követségben járt Nápolyban, Frigyes császárnál. Mióta Mátyás esztergomi érsek lett, hónapok óta ő a kancellár, de mindig utazgat, még nem jutott alkalmra, hogy átvegye az ügyeket. Itthon rossz hírek várták, közte az őt illető legrosszabb: püspöki székhelyének szörnyű pusztulása.

Okos arcú, szép vonású, magas férfi; magába mélyedve állt az udvaron, összekulcsolva kesztyűs kezét. Mellette Hahold ispán, aki nyilván nagyon örül megbízatásának. Szaporán beszél a püspökhöz, de az szótlanul hallgatja: szeme közt elmélyül a ránc, mérlegeli a súlyosnál súlyosabb helyzetet, a reáváró feladatokat. Ha a király csatát veszít, vagy — amitől isten óvjon! — maga is odavész a csatában: őreá vár az ország kormányja, a gyermek király gondja-viselése. Hahold ispán ügyes ember, de bizonyára e percben is az foglalkoztatja, hogy a várható körülmények közt hogyan lehet új birtokokat foglalni, új adományt nyerni. Hiszen Sopron lesz most a királyi székhely, az ő ispánsága.

A királyné veretes kantárú, bíbornyergű lova a ház ajtaja előtt állt. Az ugyancsak díszesen kantározott vezetéklövet távolabb tartotta egy szolgáló.

Mária királyné már megvizsgálta a házat: mindent elcsomagoltak. A királyi trónt is, melyen egyelőre ő fog ülni. Most nem lompos, öregedő asszony. Fésült haján aranyhímzésű sapka. Sarkig érő, zöld színű köntöst hord, finom kis csizmát. Amennyire meggörnyedt testétől telik, kihúzza alacsony, szétfolyó termetét. Arcán most a régi szépség visszfénye.

Két lovász a női nyeregbe emelte. Kesztyűs kezébe adták a pálcát. Az udvaron levők mind levették fejfedőjüket és meghajoltak. Mária a pálca intésével köszönt vissza. Meghúzta a kantárt, a gyönyörű paripa megrázta fejét, aztán hirtelen nekilódult. A királyné mellett, de lófejjel hátrább lovásza, mindig készen, hogy megragadja kantárát.

István püspök is nyeregbe szállt, kiindult a kapun. A menet előtt négy vértess üggetett nagy lassan. A szekerek mögött Hahold ispán vezette csapatát.

— Hát te hová még? — kérdezte a főlovászmester a deákot.

Máté derűs arccal felelt lova hátáról:

— Mindvégig királyné asszonyunkkal.

A lovászmester elámult. Ő bizony nem adott erre parancsot Máténak. Esze azonban gyorsan váltott, és hűtlen deákja után kiáltotta: — Az ám! Mert onnan legmesszebb a tatár!

*

— Hol van Frigyes herceg?

— Még az éjszaka távozott. Azt mondta, nagyságodtól elbúcsúzni sem ér rá: siet fegyverkezni.

— Részeg volt?

— Részegen is tudja, hogyan lehet ártalmukra. Egyéb-ként... most nem volt részeg.

A pesti bíró térdelt a király előtt. Béla átköltözött a bal partra. Künn a táborban most vonták fel sátrát. Elég hadi-nép gyűlt már össze, ideje megkezdeni a szemléket, sereg-testekbe gyűjteni a kisebb csapatokat, kijelölni a vezéreket.

Hajas Pál a királyi sátor előtt helyezte el pulpitusát. A király mögött állt, és följegyezte, kik vonulnak fel a szemlén, hány emberrel, és milyen fegyverzetű a csapat.

Ugyancsak a király mögött állt Mátyás érsek. Furcsa volt sodronyingben; fényes sisakja alól szomorúan nézett, sápadt volt. Napok alatt nagyot öregedett, fehér szakállá borzasan hullt mellére. Benedek prépost, az alkancellár is ott volt mellette. A kis öreg valósággal meggörnyedt a fegyverzetben. Okos szeme most nem mozgott olyan elevenen; dehogy gondolt most cselszövésekre — mereven bámult maga elé. Amikor Pál udvariásan megkérdezett tőle valamit, hadd érezze, hogy felettesét tiszteli benne: csak legyintett.

— Miért öltöttek világi fegyvert, tisztelendő atyák? — kérdezte szánakozva Pál. — Nem jobb lenne-e, ha bölcsességeket itthon használnátok, és inkább buzgó könyörgésekkel hajlítanátok felénk az egek Urának kegyelmét?

Az érsek szeme öregesen vizenyős volt, amikor pillantása átfutott a kérdező arcán. Nem felelt, de tekintetében benne volt az elmaradt szó: hogyan lehet ilyent kérdezni? Kötelességünk ez király urunk iránt, akitől javadalmunkat kaptuk. — A prépost se szólt, szinte észrevétlenné görnyedt; tollas sisakja alól csak sárgásfehér szakálla látszott.

Itt állt a tudós Jakab nyitrai püspök, magában, melázva. Mellette Bertalan, a pécsi. Sűrű, fekete a szemöldöke, magasra ívelt alatta sötét, nagy szeme, ősszel tarkázott, kurta, fekete szakáll. Most Rajmond, az erdélyi püspök léptette el csapatát a király előtt. Aztán megállította és szembe fordította sodronyinges lovasait, és kardjával tisztelgett.

A király bólintott. Pál beírta őket a lajstromba. A csapat továbbvonult, hogy helyet adjon a következőnek. Rajmond leszállt lováról, elvezettette; maga szintén beállt a király mögé, a főemberek csoportjába. Szívélyesen kezét rázott Bertalannal: mindkettőn violaszín a kesztyű. Rajmond is kurta, fekete szakállú ember. Páncélja fölött finom kelmeből készült, ékesen hímzett a violaszínű palást, amiről mindenki messziről láthatja, hogy nagyrangú egyházi embert takar. Aztán Rajmond és Bertalan elkezdtek szaporán beszélgetni franciául, mivelhogy egyaránt Galliából származtak.

— No, a tatárok kiűzése után melyikünk megy el Rómába, hogy másikkunk szentté avatását szorgalmazza, mint a hit mártírját?

— Csoda is kellene ahhoz, hogy a szentté avatást kiérdekeljük — tréfált vissza a másik. — Legyőzzük a tatárokat. Ez a csoda. — Ezen halhán nevetgéltek.

Pálban megdermedt a lélek. Értette a beszédüket. Így tréfálnak ezek a nagy emberek saját halálukon — és az or-

szág sorsán? Pedig ezek művelt, finom urak, hívei a királynak. Mit szóljon akkor a világi nagyokhoz? Nagy darab húsbálványok és rövid tömzsi emberek tarka csoportozatban. Hájpárnás arcokból, sunyin pislogó szemek, kócosan lógó bajszok alatt dacosan felvetett ajkak. Vastag karok, nagy markok. Eszük csak annyi, hogy kiszolgálja kapzsiságukat. Csak esznek, isznak, ordítoznak, betűt egyik sem ösmer.

— Sokan vagyunk — dörmögte az egyik kövér.

— Ki hitte volna — elégedetlenkedett a másik.

— Hatalmas a király.

— A'bizony, a'bizony.

— Nem jól van ez . . .

— Nem bizony, nem bizony.

— Hátha megverik . . . akkor letörik a szarva.

— A'bizony, a'bizony.

— No én vigyázok a bőrömre a vásáron!

— A'bizony . . . Úgy lesz jó.

Álltak mint a néma bálványok, kelletlenül vették le sisakjukat, amikor Pest felől két lovag nyargalt, hatalmas, gyönyörű paripákon, mindegyikük fényes kísérettel. Az egyszerű vitézek lelkes rivalgással fogadták őket. Süvegek, sisakok repültek a levegőbe.

A lovak toporzékoltak, amikor a király előtt megfeszült kantárjuk. Az első csapat vezére — aranyozott páncél, kék köpönyeg, három strucc toll a sisakján — leugrott a lováról, és térdet hajtott a király előtt. De az már elébe sietett, kitérte karját, összeölelkeztek. Kálmán „király” ez, „egész Szlavónia hercege” — Béla király öccse. Gyermekfővel egy ideig királykodott az orosz Halicson, azóta viseli a királyi címet; valójában Szlavónián, Horvátországon, Dalmácián és Bosznia egy részén kormányoz uralkodói hatalommal. Vele a bánok: Angelosz Kalojan és Miklós.

— Seregem Horvátországból és Szlavóniából most kezdte meg átkelését a réven — újságolta lelkesen a barna-piros

arcú fiatalember, és megdörzsölte rövidre nyírott, barna szakállát. — Ihol meg Montroyal Jakab, a dalmáciai templomosok nagymestere; pár száz vitéze hadsereggel felérő, bátor lovagok válogatott csapata.

Már a másik hatalmas termetű vezér hajtott térdet a király előtt, s ez kezét nyújtva emelte fel.

— Még ezek hiányoztak — dörmögött egy kövér úr.

— De most már elég. Gyerünk a tatárra.

— Ugrin érsekkel beszéljünk. Az az igazi vitéz. Mit értenek ezek a hadhoz? Béla király Frigyes herceggel csetepatézott, Kálmán meg a boszniai eretnekkel! . . .

A főrangúak a király sátrába vonultak. Hajas Pál is bevitte íróállványát, és lúdtollal a kezében várta, milyen fontos határozatokat jegyezzen. De csak beszéd kezdődött, végeérhetetlen, sok üres beszéd. A király pedig ült némán, komoran. Néha felfigyelt, ha a szóló személye figyelmet érdemelt, aztán ismét unott hallgatásba burkolódzott. Időnként magához intett valakit, kérdéseket intézett hozzá, melyeknek semmi összefüggése sem volt azzal, amit ott beszéltek — aztán ismét intett, hogy a megkérdezett távozzon.

— Keveset beszél ez a mi királyunk — morgott az egyik kövér.

— De aztán cselekszik. Váratlanul és kellemetlenül.

A király hallgatott. Tudta, milyen a levegő körülötte. Ökölbé szorított kézzel gondolta: „Mégis hatalmas vagyok. Évek alatt visszaszereztem az eltékozolt királyi vagyon nagyobb részét. Sok az ispánom, a vitézem. Visszahoztam a királyi tekintély régi fényét: rettegnek tőlem.”

Az urak suttoztak, morgolódtak. Felnőtt egy úrireend, ezeknek nem tetszik az erős király. Ezeknek olyan úr kell, amilyen apja volt, Endre. Az bezzeg nem hallgatna most. Formásan, ügyesen fecsegne valamit — megéljenezné —, aztán végét vetné a tanácskozásnak, és pompás lakomára hívná az urakat. Aki hozzásündörög, annak nyomban egy falut

ajándékoz. Nem baj, ha azt a falut már kétszer, háromszor is elajándékozta: veszekedjenek a megadományozottak egymás közt. Ez már nem az ő gondolja: az ő királyi bőkezősége felől nincs kétség.

Béla király arcát megpirította a szégyen, ha visszagondolt apja idejére. Amikor anyjának, Gertrudnak öccsei is halmozták a piszkot a trón körül. Pedig akárhogy is ágaszkodik ellene, ennek mind ő issza a levét . . . most is . . .

— Támadjunk! Azonnal menjünk rájuk — szólaltak fel egymás után a nagyok. Goromba kifakadások is hallatszottak. — Szembe kell menni az ellenséggel, nem megbújni előle! Lám, mióta idegyűlt a tábor, már tágult az ellenség Pest felől. — Szavak mögé burkolva kimondták, amit maguk közt nyíltan suttoztak: „Gyáva a király. Fél az ellenségtől. Gyáva!”

A főpapok hallgattak, a király felé sandítottak. Hiszen jó hívei ők, ha akárhányukat érte is rövidség a birtokok visszavételénél: de a király iránt nyíltan hűséget mutatni nemigen tanácsos — a szomszédos urak könnyen birtokaikra törhetnek, gyűjtogatni, rabolni . . .

Ugrin érsek időnként felugrott, sárgás arcán az izgalom vörös foltja. Aztán megint visszaült. Nem szólt. Hadd beszéljen ez a sok üres fej. Mire elfáradtak — és elfáradt a király — övé lesz az utolsó szó . . .

Március harmincadika volt.

*

János naphosszat az iparos legényeket gyakorlatoztatta. A párizsi diákok jeles vívók és íjászok. Ki is védené meg a magányosan élő, kocsmazó, járókelő fiatalokat, amikor még mindenki önmaga rendőre volt, katonája, sőt, leggyakrabban bírása is. Ezért a híres párizsi diákoknak a város szélén külön rétvük volt a nyíllövésre, a kardforgatást is állandóan gyakorolták . . . félelmetes verekedők voltak.

Farkas fia János tehát vívásban edzette a legényeket. S ha ezek már egymással mérték össze kardjukat, a céllövőkhoz ment, és mutatta a fogásokat.

A Kecskeméti-kapu előtt folyt a gyakorlat. A kapuknál erős őrség, de már nyitva vannak, hiszen a királyi tábor összeverődésével a tatárok távolabb húzódtak Pesttől.

— Futnak már! — újságolják egymásnak a polgárok boldogan. — Ha rájuk megy a király, kiszaladnak az országból.

Ha távolabb is a tatár, a városban nem állt helyre a hétköznapi élet. A műhelyekben nem folyik a munka; a kalmár szívességet tesz, ha elad. A háziasszonyok meg sütnek-főznek...

— Mintha mindig vasárnap volna — jegyezte meg Varga Damód, látogatóban lévén Bíró Farkasnál.

— Olyan jó dolgunk van.

— Akár a siralomházban.

Keserű tréfa volt. Bíró polgár sóhajtott. Majd hozzátette:

— Bizony, a boromat meg minden árumat oly bőven vásárolják, mint akiknek nincs gondja a holnapra.

Dancs ispán belépett.

— János nincs itthon?

— Gyakorlatozik. Elhívjam? — készségeskedett az ifjabb Farkas.

— Zokon vennék. Ha elkószál a pásztor, szétszéled a nyáj. Megbeszéltük a bíróval: a tanács nem engedi Jánost a városi csapattal táborba szállni. Hadnagy lesz az északi bástyán, ha, isten ne adja, mégis ideér a tatár.

Bíró Farkas megkönnyebbülten felsóhajtott: János nem megy csatába. Milyen jó, hogy ilyen hatalmas ipa van.

— Csakhogy most szükségem lett volna rá — mondta Dancs. — Sok az irkafirka. Meg szeretem is, ha látja dolgaimat... Gyere, te, Pál mester, ha ráérsz.

Pálnak fájt a szíve újra látni a turbékoló hangú, szép leányt, mégis vágyódott utána. Édös pedig most már nem

olyan féltékeny-illetelmes, mint annak előtte. Batran, vidáman sietett Pál köszöntésére. Hiszen helyzetük tiszta, világos: ő menyasszony, Pál pedig vőlegényének legjobb barátja.

— Nagy a gondom, hová gyűjtsem, hol rejtsem el jószágomat — töprengett Dancs. — Itt a városban bástya mögött vannak. Odaát a hegyen bárki betörhet házámba. A tatár azonban csak itt van, ezen a parton...

— Bajos erről vélekedni — mondotta Pál. — Jártomban-keletemben mindenütt csak erősebbeket láttam Pest város falainál.

— A budai pénzverőben levő ezüstörmet odaát tartom. Egyebemet itt hagyom. Ha veszedelem jön, lesz időnk átvinni a bizonytalanságba...

— Akkor már késő... ha magadnak nincs csónakod.

A kamaraispán helyeselte.

— Írjuk össze, és rakjuk kevés ládába jószágomat. Aztán megyek, és nyomban megbérelek egy halászt, legyen mindig készen szolgálatomra.

— Jó, hogy barátunk vagy — szólt Édös halkán Pálhoz —, milyen jól megtanácskozod a dolgokat atyámmal.

— A könyvek nem zavarták meg eszedet. — Dancs tette hozzá ezt a kétes értékű dicséretet...

*

Április negyedike.

Napsütés — por — verejték. Az országúton vonul a sereg, csapatonként, hordákba verődve hímlik szét a mellékutakra, a mezőkön. Elkóborol — amint az ilyenkor szokás — a közeli falvakba: hátha lehet parasztot felverni, marhát elhajtani, rögtönzött tűz mellett egy nagyot falni. De közel s távolabb csak a talaj feketére égett foltjai jelzik, hogy itt valaha szérűskert volt, beomlott gödrök fölött néhány üszkös gerendamaradék, hogy itt falu állott... Meg távolabb az égés helyétől szürkezőldes tetemek, melyeket nem emész-

tett meg a tűz, de kifehérlő csontok, üres szemeödrök mutatják, hogy a holtakat kikezdték a farkasok, a madarak, a hangyák, a férgek...

A hadiúton a portenger elejéről messzire látszik a hatalmas királyi lobogó. Előtte a királyi kürtösök; időnként fel-emelik hímzett lebernyes, hosszú hangszereiket, és rövid indulót harsogtatnak. A királyi dobosok meg-megdöngetik a lovuk két oldalára erősített üstdobokat. „Itt a király! Erre tarts!”

A kürtösök, dobosok mögött, de a nagy lobogó előtt lovagol ő. Fején a bronzkoronás sapka. Vértetén bíborköpenyeg. Sisakját, dárdáját utána viszik, és vezetéken tartják páncélos hadimenjét. Legalább ölnyi távolságban és legalább löfejnyire hátrább tőle léptetnek az országnagyok. A fehér szakállú Mátyás esztergomi érsek violaszín köpenyében: görnyedten ül, lazán engedi kantárát, hadd dőcögtesse a ló. A fehérpalástos Ugrin kalocsai érsek kihúzott derékkal ül a nyeregben, és két fejjel emelkedik környezete fölé. Egyén mellett lovagolnak lila palástban, lila sapkában Bertalan pécsi és Rajmond erdélyi püspök, a két fekete szemöldökű, kurta fekete szakállú: tartásukon látszik, hogy urai a lónak, noha most hanyagul ülnek a nyeregben, szélről baktatnak, és nem ügyelnek egyébire, csak senkitől sem értett, francia beszélgetésükre.

Dénes nádor a két Gergely: a győri és a veszprémi püspök közt lovagol.

— A szívem... azóta szüntelen dörömböl... olyan gyorsan, mint a jégeső kopogása; alig ülök a nyeregben, szemem homályosul...

És a két püspök részvétellel kérdezgette betegségének tüneteit, hogyan tört rá a nagy futás közben; ígéri, hogy imádkozni fognak érte.

A másik Dénes, a Türje-nembeli, a főlovászmester, az ausztriai és holicai háborúk jeles vitéze és avatott lócsereelő,

magába merülve lovagol egyedül. A háborún töpreng? Nem, még pesti dolgai járnak eszébe. Számlálja, hány királyi lovat sikerült áthajtatnia saját ménésébe...

Mindenik nagyúr körül csatlósa, lovásza, egyéb közeli szolgája mozgott a nyeregben. Lelkesedés a harcra? Gyűlölet a tatárok ellen? Ilyen kemény érzéseknek helye se marad a harcosok szívében: kedvetlenség, szomorúság tölti be egészen.

Amott három ifjú; alig serken bajszuk: Ákos-nembeli Ernye — a horvát bán fia, Gutkeled István — és néhai Gyula országbíró maradéka, Rátót Lóránt. Izgatottan tanakodva indulnak életük első csatájába.

— Csak addig nehéz, amíg elkezdődik...

— Akkor már megy a dolog. Üsd-vágd, nem apád! Tíz-tizenöt perc alatt le is zajlik a csata, abba is kell hagyni, mert addigra holtra fárad lovas és ló...

— De vajon a tatár?...

— Az is ember, az is ló. Vagy ő szalad el, vagy mink. Vagy mind a ketten. Akkor pihenünk egyet, és újra kezdjük.

— Aki túléli azt a tizenöt percet — márpedig a harcosok nagy többsége mégiscsak túléli — annak lesz mesélnivalója világeletemben.

— Vagy hazudnivalója.

Ezen aztán nevettek.

Kálmán herceg friss, fiatal arca ragyogott a bókoló nagyurak közt. Mellette mindig Angelosz Kalojan bán. Lent élnek mindig a déli végeken, járják a szép dalmát városokat, bebecsapnak a boszniai hegyek közé: ritkán jut alkalmuk, hogy ilyen nagy-nemes társaságban forgódjanak. Hát most élvezik ezt a finom lovagéletet. Ismerkednek az újakkal, barátkoznak a régiekkel.

A tömzsi kurták és a magos húsbálványok azonban jelentős pillantásokat váltottak egymás közt.

— Sokan vagyunk, túl sokan!

— Pedig nem ártana, ha a tatár kissé megkergetné a királyt.

— Akkor jobban megbecsülne minket!

— No, mi nem sietünk vásárra vinni a bőrünket. Ő lássa! ...

— Kár, hogy már szalad előlünk a tatár ...

Sodronyingben, vaspáncélban kevesen, de bőrvértetben ezer meg ezer vitéz halad utánuk: a királyi dandár — az ispánok a várjobbággyokkal. Hátrább a nemeseknek nevezett királyi szolgák meg a besenyők könnyű lovassága, hiányosabb fegyverzetben. Előbb azonban egy tiszteletet keltő csapat: a templomos lovagoké. Csupa óriási, gyönyörű lovon széles mellű, vasvértetű vitézek; sisakjukon hosszú strucc-tollak lebegnek. Százhetven mindössze a szerzeteslovagok száma, de mindegyik mellett legalább két kísérő fegyvernök. Ezeknek vonulása nem ömlik ki a mezőkre; összetartanak az úton, egy tömegben maradnak. Így szokták meg szentföldi lakozásuk idején, ahol mindig tartani kellett a könnyű szaracén lovasság rajtaütéseitől ...

Oldalt felégetett falvak üszke, korma... heverő hullák. Emitt égig zsvajog a vonulók beszélgetése. Időnként elől a királyi kürtösök megharsantják bársonylebernyeges, hosszú trombitáikat, és rövid indulót fújnak. A királyi dobosok is megdöngetik lovuk két oldalára erősített üstdobjaikat. „Itt a király! Erre tarts!”

*

— Amott elől mi füstöl olyan kegyetlenül?

Április nyolcadika ... Hajas Pál magister szerényen koccogott Mátyás érsek mögött. Oldalán kardja, hátán nyílpuska — Bíró Farkas ajándéka —, köntösén sodronying — Dancs ispántól kapott értékes jutalom. Elmenőben látta meg az utcán Varga Damód, a sarukészítő. Igen csóválta a fejét, hogy tisztelt fiatal barátjának nincsen sisakja. — Van időm, ha kell, szerezni másikat; vagy inkább szükségem se legyen

rá, míg visszahozod egészséggel — mondotta; beszaladt házába, és isten nevében saját kerek vaskalapját kölcsönözte neki. Hajas Pál tehát nem tartozik a sereg legválasztékosabban öltözött vitézei közé. Csak a sisakja mellé erősített lúdtoll meg a mellén függő kis kereszt sejteti, hogy valamiféle írástudó személy lehet, nem holmi csatlós.

A király megállt. A nagyurak hozzá igyekeztek, csoportosultak. Úgy adódott, hogy Pál mester egy résen egészen közel került a király mögé. Valami hírmondót hallgatott a király.

Sejban kán tatárai felgyújtották Egert...

Cletus egri püspök megingott. Fegyveres szolgálja elkapta karját, és visszaigazította urát a nyeregbe. A püspök arcán csurogtak a könnyek. Aztán megrázta mellét felcsukló zokogása. Arca elé kulcsolta kezét, és imafoszványokat tördelt:

— Miserere nobis, Domine... Uram, irgalmazz nekünk!

— Egerből jössz? — kérdezte a király a hírmondót.

— Isten őrizz! Messze kerültem... Both ispán csapatából vagyok. Együtt jöttünk Benedek váradi püspökkel. Pest felé indultunk, ahogyan előbb mondották; oda el is jutottunk volna szerencsésen; de hogy a király úr elindult onnan, erre felé szólt a parancsolat... A Tiszánál tatárokra bukkantunk... Rájuk mentünk lándzsával — ők nekifutottak a Tiszának. Egyet kerültek — én nem tudom, hogyan —, mi benne a mocsárban, a tatárok a szárazon. Aztán körülvettek, nyilaztak. Ott veszett seregünk. Annak, aki kivergődött a sárból, nem kerültek elébe: szaladni hagyták. Benedek püspökkel nem tudom, mi lett; ispánom Sebös: engem küldött a hírrel, hogy minket már ne várjatok.

— Mindig ugyanaz a nóta!

— Mikor tanuljuk már meg a tatárok ördögi cselvetéseit!

Északnyugatról már nem jöhet segítség, ott a tatárral bajlódunk. A délieket lekötik az elkeseredett kunok — magukban is negyvenezer főnyi veszteség —, Bulcsú püspök és

Barc fia Miklós seregét megverték. Sejbán kán immár a keleti országrészt is lezárta. A seregnek nincs több gyarapodása...

— Hatvanötezren vagyunk — mondta Hajas Pál a lajstomból.

— Elég ez — biztatták a királyt tanácsurai.

— Még sok is — dünnyögték az elégedetlenek, a kurta tömzsik, a magos húsbálványok.

— Ahogy vagyunk — előre!

A kürtök felrivalltak, a dobok döngtek... a sereg hullámzott előre. Hatvanötezer izzadt ember és százezer állat szaga terjeng körülötte, piszka marad mögötte...

„A zászlóhoz tarts! Közel a tatár!”

*

— Isten hozott, uram, csekély földemen — mondotta Bars ispán, a Miskolc-nembeli. Mélyen meghajolt a király előtt, és egy cseréptálon kenyeret meg sőt nyújtott feléje.

De már ott állott mellette Bátory fia Ádám Pétör is, hasonlóképpen kenyeret és sőt nyújtva:

— Nagy tisztesség birtokomnak, ha ezen vered fel sátradat, uram!

A király szórakozottan emelte szemét a két pereskedőre.

— Nekem ítélted meg az esküt, uram — szólt önérzetesen Ádám Pétör.

— De még nem tetted le — viszonozta gúnyosan Bars ispán. — Hol is találsz tíz jó hírnevű eskütársat hazugsághoz! Ez a föld az enyém.

— Isten segítsen bennünket, hogy megóvjuk földeteket — vágta el felsőbbsséggel a vitát Béla. — A vendéglátást köszönöm. — És egyikük kenyeréből törve, bemártotta a másik sójába és megízlelte.

— Még nem egyeztünk meg — morgott Bars ispán Bátory fiára, amikor távoztak.

— Nem is fogunk — dörmögött vissza a másik.

A peresek egyébként siralmasan csapzott állapotban voltak. Valami erdőből kerültek elő, ott vonták meg magukat családjukkal, míg a száguldó tatár felégette házukat.

A királlyal szemben a kanyargó Sajó, ebbe balról a Hernád vize torkolt. A folyó helyenként szigeteket ölelt magába, máshol mellékágot bocsátott; lassú a folyása, széles a medre, partjai pedig ugyancsak iszaposak, mocsarasak. Mindkét oldalon nádas hullámozott. Jobb kéz felé nem messze ömlött a folyó a Tiszába: a Sajó—Tisza szöglete meg éppen sással járhatatlan lápvidek.

Túl a Sajón a Sátor-hegy déli nyúlványa dombosodik. Közel a partig húzódnak az erdők. Hanem azokban az erdőkben, a tisztásokon, a keskeny erdőnyílásokban már a tatár tanyázott. Ide csak az innen-onnan felkanyargó füstje látszik, meg nyargaló portyái a túlsó parton... Jobbra az egyetlen gázló, mely az egész vidéken átkelést nyújt a folyón. Sajóhídvégnek hívják azt a helyet.

A sereg annyira közelítette meg a folyót, amennyire a zombékok engedték. Ott megálltak. Közel volt az alkonyat.

— Ma itt verünk tábort — mondta Kálmán herceg. A király rábólintott. Olybá vették, mintha csak a menekülő tatárok utóvédjei volnának előttük.

— Te! — mutatott a király Hajas Pálra. — Kiáltasd meg, hogy tábort verünk. A szekerek álljanak körbe!

Pál megindította lovát a vonulók felé.

— A király parancsa! Verj tábort! A szekerek menjenek körbe!

A sereg azonnal szétbomlott. Szétfutottak a mezőségen, a bokrosba; mindenki arra telepedett meg, ahol éppen megállt. Már is tüzeket raktak. Bégettek a birkák, bőgték a halálra vonszolt marhák. Itt-ott szapora kezek már az urak sátrait terítették. Mérföldeken át nagy volt a nyüzsgés.

Montroyal Jakab templomos nagymestert néhány lovagja

vette körül. Franciául tanakodtak, vitáztak. Izgatottan murgattak a tájék különböző pontjaira. Aztán a nagymester egy dombra lovagolt, ahol együtt álltak már a sereg főbbjei.

— Nem tetszik nekem ez a hely — jegyezte meg homlokát ráncolva Ugrin érsek. Hatalmas volt fekete vértetében, fekete lován a lemenő nap fényében. Csak sisakján a három strucc toll és fehér palástja tarkította komor alakját. Éles metszésű orra, sárgás arca a Sajó felé fordult.

— Arrább, Eger felé kellett volna megállnunk, a Bükk hegység erdei aljában — tette hozzá Jakab nagymester.

Kálmán herceg tétova kézmozdulatot tett.

— Hiszen csak éjszakára maradunk itt. Reggel rájuk megyünk.

— Tovább kergetjük őket — jelentette ki öblös hangon Mahaf fia Detre ispán.

— Ha megvárnak — nézett végig rajta a nagymester.

— Úgy érted, ha el nem szaladnak? — kérdezte Pók Móric fia Móric.

— Úgy értem, ha nem ők kezdik a támadást

— Nem mernek támadni — legyintett Pók Móric. Detre és más urak helyeselték szavát.

— Reméljük... És ha mégis? — A templomos hangja éles volt.

— Úgy van. És ha mégis támadnak? — tódította Ugrin is.

Ekkor ért oda a király. — A szekértábor megvéd a támadástól. Innen kirohanunk rájuk. Közelharcban nem tudnak ellenállni.

— Ez bizonyos — nyomta meg a szót Ugrin. Pesti kalandjára gondolt, amikor közelharcához nem kapott segítséget. Elnyelte mondanivalóját.

A templomos kérlelhetetlenül folytatta:

— Jó vezér azonban nem bizakodik a véletlenben. Az erdők aljában kellene megülnünk... — Szeme követte Pál mester mozdulatát. A deák is itt állt Mátyás érsek kíséreté-

ben. Figyelmesen nézte a terepet, és a túlsó part felé mutatott. Latinul szólt, amit mindnyájan értettek:

— Nézd, nagyon tisztelendő atya! A tatárok túlra a dombokon, az erdők nyílásában állnak. Belelátunk kon-
derünkbe.

— Ebben benne vagyunk — dörmögte sötét arccal Ugrin.
— Szerencsénk, hogy ilyen magas vízállás mellett nem lehetnek át. Az egyetlen hídon pedig csak kevesen és lassan juthatnak ide.

— Ha tettere kerül a sor, Isten segítségével megálljuk helyünket — fejezte be a vitát a templomos, és három ujjával kis keresztet vetett a melle előtt.

A király Türje Déneshez fordult:

— Csináljatok valami rendet...

A főlovászmester Montroyal Jakabbal együtt nyargalt el. Ez rövid parancsot kiáltott a templomosok felé. Azok nyomban szétvágtattak. Csatlósai — nem kevésbé tanult, fegyelmezett katonák — uraik mellett buzgólkodtak. Kardlappal, lándzsanyéllel szóztak rá a késedelmeskedőkre, okoskodókra.

Az elszórtan, a sereg között meg messze mögötte elnyúlva vonuló szekerek sorba szedelőzködtek. Tágas körben járaták őket a mezőségen, hadd lássék, mekkora területet lehet velük bekeríteni.

A királyi szekerek egyikéről lecsomagoltak tizenkét nagy zászlót, majdnem akkorák voltak, mint a királyi lobogó. Rajtok is a királyi címer. A király végiglovagolt a tömegen. A közemberek letérdeltek, és sisakjukat levéve éljenezték. Béla már Pest alatt kijelölte az alvezéreket; most sorba magához intette őket, kezükbe adatta a zászlót.

Pál magister a lajstromból felolvasta, mely urak, mely ispánok és melyik vidék nemesei tartoznak a vezér alá.

— Gyűjtsd együvé népedet, és harcoljatok emberül! — mondotta Béla. És az alvezérek nekiláttak, hogy együvé

tereljük azokat, akik az ő zászlójukat követik, ha csatára kerül a sor.

Ugrin nyomban elválogatott több száz embert, és a hídfő őrizetére küldötte őket. Ezek elrobogtak.

A szekereket már körbe állították. Szemből römör falat alkotnak. Lépcsőzetesen álltak egymás mellé. Kettő közt oldalfelé nyúló akkora hézag, hogy egy ember átjárhat rajta, de ezt a rést földkupacokkal, négyszögletű pajzsokkal torlaszolták el.

A szekérváron belül egyre-másra vonták fel a tarkabarka sátrakat. Pompás látvány volt. Minden úr ott vonatta fel sátrát, ahol neki tetszett. Betöltötték az egész területet.

— Ide törjön be a tatár, ha tud!

— Hagyjatok széles keresztutat! — kiáltozták a templomosok. De senki sem hajtott rájuk. Montroyal Jakab panasza ment a királyhoz.

— Mit tehetek! — felelte szomorúan Béla. — Bontassam le a kisebbek sátrát, hogy a főbbeknek helye maradjon? Olyan kavargás lenne belőle, hogy reggelre eloszlik a sereg fele. Ha a magam sátrának lebontásával kezdem, könnyen lehet, hogy a többiek nem követik példámat, és csorbát szenved a királyi tekintély.

Egymást keresztették a sátrak kötelei, gyalog is csak csetleni-botlani lehetett köztük, nemhogy lovat vezetni. Ahol egy talpalatnyi üres hely volt, ott máris lobogott a tábortűz, felállították a kondért, vagy forgatták a nyársat.

Már síposok, citerások muzsikája is szólt itt-ott a boros jókedv jeleképpen. Vidám tábori élet kezdődött — csak mozogni nem lehetett a sokadalomban. A király és kísérei is csak gyalogszerrel juthattak sátraikba.

— Hol vannak az udvari méltóságok? Az urak? ... Az ispánok?

— Ki erre, ki arra. Van, aki vacsorázik, mások már le is dőltek ...

A király és Mátyás érsek sátra egymás mellett állt, keskeny közzel. Összegabalyodott köteleik közt egy ember igyekezett a szekérsánc felé. Majd felhagyott a vesződéssel, és ahol volt, álltó helyéből guggolt le.

— Mégy ki a tábor mellé! — förmedt rá Pál.

Amaz meghökkenve egyenesedett fel. De csakhamar észbe kapott.

— Nemes ember vagyok. Ne parancsolgass nekem, hé! És csak azért is visszakuporodott...

A túlsó part legközelebbi dombján egy csoport tatár állt a lehunytt nap maradék világánál. Díszes a páncéljuk, ékes a lovuk szerszáma. Vezérek. Álltak és lenéztek az ellenséges táborra, amíg látszott belőle valami. Lassú időközökben egy-egy odavetett szóval tanakodtak... Aztán őket is elnyelte a homály.

A szürkület beborította a tájat. A Sajó ingoványaiból ködpára emelkedett a tábor fölé, s a ködben szélesen vöröslöttek a tábortüzek. Nedves, hűvös az éjszaka. A zsombékból szúnyogok milliói áradtak ki, bedunnyogták a sátrakat, és dús lakomát ültek hatvanötezer harcos és százezer állat vérére. Ma még mindez az övük...

1241. április tizedike volt.

*

Alszik a tábor. Csak imitt-amott pislog a tábortüzek kialvó zsarátnoka, és Kálmán herceg sátrának ponyvatetején szüremlik ki vörös világosság. Odabenn három fáklya lobogása vet nyugtalan fényt.

A herceg teljes vértetben ült heverője szélén, csak kardja és sisakja feküdt mellette.

Vele szemben ugyanúgy Ugrin érsek ült. Alacsony asztalka fölé görnyedt, és gondolkodott az ékesen esztorgályozott sakfigurákon. Fölemelte kezét, hogy „lépjen”, de keze a levegőbe akadt.

— Mind lefeküdtek?

— Alszik az egész tábor — felelte Pál, aki a virrasztókhoz csatlakozott.

— Remélem, a híd őrzői ébren vannak — dörmögte Ugrin. — Mindjárt megvizsgálom őket.

Megfogta a sakkfigurát, és lépett. Jakab nagymester fáradtan nyúlt el székében, hosszan maga elé terpesztve lábát. Nem fiatal ember már, Ugrin korából való.

— Bort! — szólt a fáklyákat vigyázó inashoz. Az felemelt egy kancsót, és ezüstserlegbe töltötte a felvizezett, savanyú italt. Kálmán és Ugrin szó nélkül nyújtották kezüket. Az inasok ugrottak, és nekik is serleget töltöttek.

— Egészségtekre!

A templomos ásított.

— Az enyémekeket nem engedtem bejönni ebbe az akolba. Kint nyugszanak a táborkapu előtt, fegyverben.

— Megyek és megnézem az én csapatomat, készenlétben maradtak-e — szólt Kálmán is. Ugyancsak ásított, és megveregette tenyerével száját.

— Megnézem én — ajánlkozott Pál. A herceg nem szólt ellene.

Pál kilépett a sátorból. A bejárat függönye visszahullt mögötte, elfödte a fáklyák fényét, és ő kint állt a nagy, fekete ég alatt. Várt, amíg szeme megszokta a sötétséget. Aztán elindult a tábor bejárata felé. Ott vannak, mintegy őrségül, a herceg vitézei. Kanyarogva haladt a sátrak közt meghagyott keskeny ösvényen. Kétszer még így is kötélbe akadt a lába, és majdnem elbukott.

A kapunál beszélgetést hallott. Őrség vigyáz ott, sötétben, hogy lássanak, amennyire a sötétben látni lehet.

A csoportosulás közé lépett. Torzonborz hajú, nagyszakállú parasztember reszketett az örök között. Egy szál ing az öltözete, az is cafatokban lóg a derekát övező szőrökötélig.

— Azt mondja, hogy a tatárok támadásra készülnek —

tolmácsolta az egyik katona. Szláv volt, értette valamennyire az orosz beszédet.

— Ki ez?

— Orosz rab a tatároknál, azt mondja. Elszökött, átvergődött a vízen, hogy hírt adjon a keresztényeknek.

— Gyertek — mondta Pál; a szökevényt Kálmán sátrába vezette.

Kálmán horvátul beszélt vele. — Több helyen gyülekeznek...

— Hol támadhatnának, ha nem a hídon át — töprengett Ugrin a hír hallatára. — Megnézem, helyén van-e az őrség.

— Vigyél magaddal erősítést. Én meg ellenőrzöm az enyéimet — mondta Jakab nagymester. Felállt, fejére tette sisakját, meghúzta állán a szíjat, és Ugrinnal együtt a szabadba lépett.

Lódobogás, zavaros kiáltozás verte fel a tábor mellékét. Az alvók mindenfelé ébredtek.

— Jön a tatár! Átkelt a hídon!

A szekérsánc mellett nyargaló menekülők kiáltották. Pálban megdermedt a vér: az imént még a szabadban volt, de semmi neszt sem hallotta a hídért vívott küzdelemnek. Pedig ezer lépésnyire sincsen innen!

— A lovamat! — kiáltotta a nagymester, és kirohant a tábor kapuján.

Egy trombita felrikoltott. Percbe sem telt, köpönyegek alól felugráltak a földön háló lovagok. A második percben már lovukon ültek és csoportosultak.

— Lovat!... Riadó!

Ugrin és Kálmán a kapuhoz igyekeztek. Embereik tolongtak, lovaikat vezették... Két szekeret félretoltak, hogy tágabb résen siethessenek ki a szabadba.

Addigra már Montroyal lovag dübörögve haladt vitézéivel a híd felé. Kisebb-nagyobb csoportokban, de nagyjában együtt vágattak, előre szegezett lándzsákkal.

— Utánam! Jézus!

Ugrin szinte emberfelettire magaslott a nyeregben, úgy emelte öklelő fáját, mintha pálcika volna. Csapata szakadozottan követte, ki-ki, ahogy nyeregbe kapott és megindulhatott.

Az utolsókkal már Kálmán harcosai keveredtek. Ők is nagy hévvel és kiáltozással robogtak a híd felé, ahonnan már fegyvercsattogás és a közelharc embertelen ordítóása hallatszott.

Mire Pál magister az érseki lovak közül kivezette a magáét, és a haroba menők után nyargalt, már gazdátlanul száguldozó paripákkal találkozott, és vasderese riadtan szökelte át a mezőben heverő holttesteken. Szeme megszokta a tavaszi éjszaka homályát. Szembe vele Ugrin már visszafelé jött nehányad magával. Lándzsáját fegyvernőke hozta utána. Az érsek még zihált, rekedten üvöltött harci izgalmaiban.

— Hé, te, hogy is hívnak! — kiáltott Pálra. — Ne utolsó áldáskor gyere a misére! Fordulj meg és rohanj: felversz ezer embert — azonnal nyargaljanak a híd őrizetére!

A tábor felbolygatva zúgott, de senki se tudta, mihez kezdjen. Pál a kapuból maga mellé parancsolt egy trombitást, belovagolt az izgatottan mozgó fáklyák közé, és ordított, ahogyan az érsektől hallotta:

— Ezer ember azonnal a híd őrizetére! Hé, te, hogy is hívnak! Értetted a parancsolatot? Indulj!

Urakkal és ispánokkal beszélt így: engedelmeskedtek neki, akár a közemberek. Ekkorra már elterjedt a híre, hogy a tatárokat visszaverték a hídon. A harcosok egymás nyakába borultak, örömeikben kurjongattak. Jókedvvel tolongtak a parancsolat teljesítésére. Pál a kapuban számolta a kifelé tolongókat, hogy kiteljék az ezres szám. Aki főember, ispán akadt közöttük, átvette a parancsolást.

— Nem kell félni! Csak rájuk! Elszaladnak!

A táborban maradtak felpiszkálták a tábortüzek parázsát. A hegedők cincogni kezdtek, a síposok vidám nótát fújtak.

— No, erre iszunk egyet!

Két nagyhasú állt egy sátor nyílásában. Zsír párnás arcuk fényes, csapzott bajszuk hosszan lóg alá, felbiggyesztett, vastag ajkuk megdöbbenően motyogja:

— Hát csak ennyi az egész?

— Pedig nem ártana, ha egy kicsit megvernék őfelségét. Jobban megbecsülne minket...

Kálmán herceg izgatottan, felhevülve érkezett vissza sátrába. Montroyal Jakab — hiszen már nem fiatal ember — fáradtan. Ugrin — ő se fiatal ember — nem kevésbé. — A nagymester visszazökkent székébe. Fegyvernöke csatolta le fejről a sisakot. Ugrin megállt a közepén, és csak intett inasának. Egymás után két serleggel hajtott fel a savanyú, vizezett borból. A többiek követték példáját. Arcukról, fejükről, a páncél alól nyakukból törölgették a verejtéket.

— Enyém a következő lépés — szólt végre Ugrin, és visszaült a sakktáblához. Folytatták a virrasztást.

Táborszerte bezzeg nem tartottak mértéket: nem savanyú bort ittak, nem is felvizezve... Hajas Pál nyugtalanul nézett az éjszakába. Hogy az előbb semmit se hallott a híd irányából!... Nagyon fáradt volt. Visszamenjen a herceg sátrába? Inkább alszik egy verset, hiszen egyelőre elmúlt a veszedelem.

A szúnyogok kegyetlenül csípték. Bekukkantott több szék ponyvája alá. Mindegyik zsúfolásig alvó harcosokkal.

Lovára terítette a pokrócot, a kantárt az egyik szekérhez kötötte, maga alá mászott, és köpönyegébe burkolózva leheveredett. Aludni próbált. De a föld nagyon hideg és kemény volt, a göröngyök nyomták. Nem tudott elaludni. Forgolódott, helyezkedett. Azt hitte, ébren van még akkor is, amikor valójában valami halvány félálomba merült.

*

... Lódobogás riasztotta fel. A szekérsánc mellett megint menekülők vágattak. Nem a táborkapuhoz, hanem fejvesztetten, amerre láttak.

— Itt a tatár!

Pál nem nyitotta ki mindjárt a szemét, próbálta elhessegetni ezt a rossz álmot, újra elaludni... Aztán eszmélt, és hirtelen kalapálni kezdett a szíve. Akár Dénes nádoré, aki az Orosz-kaputól menekülése óta mindig panaszoja... Kinyújtóztatta zsibbadt lábát. Majd gyorsan kimászott a szekér alól.

A látóhatár alján fehér csík választotta el a fekete eget a fekete földtől. A virradat derengésében sűrű tömegben lovasok dübörögtek. Ez már nem a híddörzű ezer: azok már szétszóródva menekülnek. Nem is a hídtól jönnek, dél felől... Hanem északról! Ezernyi ezer! Honnan jöttek? Ennyi!

Nem is egy tömegben nyargalnak errefelé. Túl rajtuk, óriási félkörben, a látóhatár szélétől egy másik végeláthatatlan lovas horda jő errefelé, egyaránt körülvéve a tábornak és a tábornak tartó közelebbi sereget. A híd itt a tábor alatt... de a tábor felett két átkelőhelyet is kellett lelniök, hogy egyszerre teremjenek itt minden irányból!

— U-u-ú-ú! — A táborban borzalmas üvöltés szakadt fel, és végeérhetetlen verdeste az eget. A táboron kívül félelmetes némaság: egy szó, egy kiáltás se hallatszott. Csak tíz- és tízezer ló patájának tompa dübörgése.

Itt a csata!

1241. április tizenegyedike volt. Virradat...

*

— Tűz van!

Új kiáltásként vegyült ez a kavargó ordítózásba. Dél volt. A nap magasan állott az égen. A látóhatár alján csupán néhány bárányfelhő csoportosult, árnyékot semmit sem vetett a sugarak elé.

Pál a királyi sátor szövetének támaszkodott. Fölemelte fejét és körülnézett. Tüzet se látott. Talán egy helyen valami kis fehér füstöt, de ebben sem volt bizonyos.

— Tűz van!

Bizonyára tűz van... Erre a vészkiáltásra miért érezte azt, amit érzett? Talán az életösztön megmozdulása volt: ekkor vette észbe, hogy ma még egy falatot sem evett. Nagyon éhes: elgyöngült. Pedig ugyancsak szüksége lesz minden erejére.

Lekuporodott, elővette tarisznáját, és mohó falásokkal enni kezdett. Ezalatt szagatott képekben tolt elébe újra mindaz, amit virradat óta látott.

Riadó. Trombiták recsegnek, kürtök tutúlnak, izgatottan, félrecsúszó, hamis hangokkal. Kálmán herceg, Montroyal nagymester és Ugrin megint kirohannak a sátorból. A templomosok: a derengésből szürkén kiemelkedő széles mellvérték, a sisakok csúcsán lengő strucc tollak, a hatalmas méneken magasra tornyosuló alakok előreszegezett dárdáikkal. Öblös hangú riadásuk, amint fegyelmezett rendben eldübörögtek a látóhatár fénysávjában mozgó lovas hordák felé.

Ugrin rékedt hangja kibicsaklott, amint felüvöltött. Szüntelen kiáltozott: parancsok, fohászok, buzdítások záporával izgatta embereit, mígnem lelkes csatakiáltással ők is megindultak. — Kálmán herceg nagyobb serege lassabban rendezkedett. Az éjszakai ütközet óta egy részük elszéledt a táborban; vendégeskedtek, mesélték harcukat. Időbe telt, míg összegyülekeztek, kivonultak a széttolt szekerek közt, és felállottak a mezőn.

A három zászló egymás után tűnt el a homályban, a csatazajt elnyelte a tábor lármája. A többi vezér csapata rend nélkül helyezkedett el éjszakára, rögtönzött csoportosításukban nem ismerték sem egymást, sem vezéreiket. Nem tudták, mit csináljanak, vezéreik is tehetetlenek. Ezer meg ezer vitéz vezette lovát a sátrak sűrűjében. Csakhamar elakad-

tak, egymást taposták, és mozdulni se tudtak. Se előre, se hátra. De hová is menjenek? Ki a kapun, a mezőre sorakozni...

Lóháton a király. Kinyújtott karral mutat a kapu felé. De a tolongásban csak apránként szakadoznak ki a szabadba egyes lovasok, zilált kantárokkal, a tolongásban elszakadt hevederekkel. Mit csináljanak, ha kint vannak? Pár százan Ugrinék nyomában az ellenségre nyargaltak.

A trombitások, kürtösök harsogják, a dobosok egyre dobolják a riadót.

— Hagyjátok már abba! Csak a zavart növelitek! — A király bosszúsan rájuk kiáltott. Pál a közelében állt. Neki parancsolta: — Amott is nyitass egy kaput! A torlódás vonuljon ki, és sorakozzék a főkapu felé. Mi pedig gyerünk!

Kísérőivel a főkapu felé indult. Az ordítozás nőtt, sátrak dőltek össze a tolakodásban.

Pál a másik irányba tartott a parancsal, a szekérsáncnak arra a pontjára, amelyet a király mutatott. Lovával nem tudott átjutni a tömegben. Hamarosan el is szakadt tőle. Gyalszerrel bujkált a sátrak közt, a lovak hasa alatt.

— Mit akarsz? — üvöltözték rája. Fenygették, dühös öklök emelkedtek ellene.

— A király nevében! A király parancsa!

A sátrakban fáklyafény mellett úriemberek mosták arcukat, fészülködtek, most öltötték fel a vértet.

— Micsoda? Hogy itt kinyitassam a sáncot? Kerge vagy?

— A király parancsa!

— Hogy bejöjjön a tatár?! — kiabálta eszeveszett rémületében egy ispán a szekérvár kijelölt pontján.

— Üssétek le! — ordítottak embertelenné vált ábrázatok. Ültek a szekerek aljában, hátukat a kerekéknek vetve. Ezek már találtak búvóhelyet a veszedelemben. Mozdulni se hajlandók.

S ha beletelt félórába, míg Pál idevergődött, fáradtan, elgyöngülve, másfél órába telt, míg az egyre fejtelenebb, ré-

múltebb, egymásra acsarkodó sokaságon a tábor főkapujáig vergődött. Aki menni akart, ki a harcba, elernyedte a reménytelen tolatkodásban azokkal, akik nem mozdultak, és idebenn akarták kivárni, hogy mások vívják meg a csatát.

„Én nem viszem a bőröm vásárral!” — emlékezett Pál a húsbálványok és tömzsi kurták morgolódásaira. Most sátruk nyílásában álltak, és bámulták, mi lesz. Ha nem volt fej, nem tudott mozdulni a kéz, a láb. „Ha megverték, majd jobban megbecsül a király minket...”

A király a főkapuban állott, kíséreeivel tereltette ki a népet. Időnként trombitálgatott. Kisebb csoportok verődtek össze.

— Rajta! Utánam! Védjük meg a földemet! — kiáltotta Bars ispán. Megforgatta feje fölött a kardját, és az ellenségre lódult.

— Az én földemet! — riadt nyomban mellette Bátony fia Ádám Péter, és nem tágítva Bars mellől, nyargalt a tatárra.

Vagy kétezren voltak kint a mezőn. — Gyerünk! — mondta Béla.

— Uram — esdekelt Mátyás érsek —, ha te is elhullsz, oda az ország. Mi ez a kis csapat?

Béla komor arccal tétovázott.

— Szétroncni ezt az aklot, és kivinni az elgyávult csődületet! Aztán csatára! — Rekedten, szinte hangtalanul dühösködött Ugrin. Bal felső karjáról hiányzott a karvas, ruhája széttépve, mell- és hátvédje madzaggal összekötve, hogy alatta helye legyen a pólyának, mely sebet takarja.

Kálmán herceg két kísérője nyakába akaszkodva botladozott gyalogszerrel befelé. Nyaka bekötözve, véres... A király mögött néhány megtépázott templomos lovag; egy-egy törött strucc toll ha akad sisakjukon. Jakab nagymester sehol...

Pál magister a király elé állt.

— Nem hallgatnak a parancsra. Nem nyitnak kaput.

A király sápadt arca kivörösödött a haragtól.

— Nem-e? Hát akkor... — lenyelte indulatában kitörni készülő szavait, ítéletét erről a meghasonlott, engedetlen, rendetlen sereglésről. Nem nézett senkire. Megrántotta kantárát, és visszalovagolt a táborba.

Megfogyatkozott csoport menekült a tatárok elől a kapu felé. Az egyik ló leroskadt. A többi harcos elvágtatott mellette. Csak egy maradt ott, lehajolt, kezét nyújtotta, és kíségette a ló alól társát. Majd kézen fogva futtatta maga mellett, míg visszaértek a sánc mögé. Bars ispán volt meg Bátony fia.

— Köszönöm, testvér — mondotta Ádám Pétör. — Nem felejttem el, mit tettél értem. Legyen a tied a föld.

— Te csak ne ajándékozd nekem a jussomat! — kiáltotta Bars. — Nem azért tettem! Ha per, hát legyen per!

— Ott hagyhattál volna a tatároknak, akkor vége a pernek.

Bars ispán komolyan megsértődött.

— Hát ilyen hitvány embernek gondolsz te engem!

— Jó van, ne ordíts. Folytatjuk a pert!

— Folytatjuk hát!

Azzal a két peres nekiállt, és bajtársi egyetértéssel kötözték be egymás sebeit...

... Pál a király sátra mellett állt. Leülni; megbújni szégyellt volna. Éles füttyel egy nyílvessző suhant el feje mellett, és lecsapott egy sátorcövekbe; tolla rezgett. Pálnak erről jó gondolata támadt. Hiszen alig négy nyílvessző lapul a tegzében. Ez a tatárnyíl több ujjnyival hosszabb is a magyar nyilaknál... Kirántotta a cövekből, és tegzébe helyezte. Figyelt, hol csap le a közelében nyíl: nyomban odaugrott és gyűjtötte...

— Tűz van!

Pál gunnyasztott és majszolt. Ebben a dísztelen helyzetben talált rá Benedék alkancellár. Az öreg úr arca szomorú

és nagyon szelíd. Ősz ábrázata olyan furcsa a harcias sisak alatt.

— Édes fiam — mondotta —, tarsolyomban van a király kisebbik pecsétje. Maradj a közelemben. Ha valami érne engem, vedd át tőlem, és vigyázz rá. Országos bódulás támadna abból, ha idegen kezekbe kerülne.

Országos bódulás — a pecsét miatt. Milyen mosolyt kelteően hangzik ebben a helyzetben az öreg tisztet viselő gondja! De arca olyan szomorú... „ha valami érne engem”: bizonyos abban, hogy éri valami.

Pál lenyelte a falatot, hátrtolta a tarisznnyát és főlegyesedett. — Főtisztelendő atyám mellett maradok.

— Nincs pajzsod? — nézte sajnálkozva Benedek. — Lásd, ennek a szegénynek már nincsen rá szüksége.

Közelben egy halott közember feküdt, négyszögletű, nagy pajzsral. Pál fölvette.

— Takard magad, takard magad — biztatta az öreg úr. — Miserere nobis, domine! — És elnézett a szekérsánc felett.

A tábor mentén, a folyótól a folyóig, az emelkedő talajon fel, a hanyatlón alá, sűrű tömegben és végtelen sorban robogtak a tatárok. Egy szó, egy kiáltás nem hangzott félelmetesen fegyelmezett sokaságukból. Óriási, szabálytalan kört írtak le, mely szüntelen a tábor mellett kerengett, körbe-körbe. Mintegy körtáncot jártak a tábor mentén, és elszáguldóban, villámgyors mozdulatokkal nyilaztak befelé. Nyíla fogytán időnként egy-egy csapat kivált a sorból, de a mellettük álló tartalékokból nyomban más csapat állt be helyére, és folytatta fáradhatatlanul ezt a körtáncot.

Mint a sáskák, sűrű tömegben röptek a nyilak, és a tábor felett valósággal elborították az eget. Szüntelen a süvítés, vijjongás; a lecsapó nyílvesszők koppanása, akár a jégverés. Szinte minden talpalatnyi helyre hullanak. Egyes csapatok nyílára szurkos kóc van kötve, meggyújtva: kis füstcsíkok szállnak a levegőben...

— Tűz van!

A nyilazók mellett csapatostul óriások nyargalnak, vörös képükben, tátott szájukban hatalmas agyarak villognak. Kezükből lándzsa — esetlenül imbolyognak a nyeregben.

— Ördögök! Ördögök ellen minden hiába! — nyöszörög a babonás népség.

— Kitömött szalmabábok! — dühösködött Pál. — Előre tudtuk, hogy a mongolok ilyeneket hurcolnak magukkal az ostobák ijesztgetésére! — Beszélhetett is azoknak!

Amerre nézett, halottak heverték. Sebesültek jajgatása hangzott, egy-egy üvöltés, káromkodás.

Kálmán herceg erőre kapott. Kijött sátrából.

— Mire várunk? Úgy ülünk itt, mint róka a likában, meg-lapulva, míg az ebek kiássák. Csatára, akinek lelke van!

Serege együtt van, tisztjei a helyükön. Éjszaka óta kétszer néztek szembe az ellenséggel. A trombitaszóra gyorsan fel-ugráltak, és felemelt pajzsokkal védekezve a nyílzápor ellen, kivezették lovaikat a kapu elé. Kálmán nem állatta őket sokáig.

Máris felhangzott a riadás, és robogtak a tatárra. Nyilazás fogadta őket — így szokás —, a herceg mellől Gutkeled Miklós bán lezuhan nyergéből. Rohamukra aztán — ugyan-csak tatárszokás — rendetlen kavargásban szétszóródott az ellenség. Valósággal utat engedett nekik. És az életösztön diadalmaskodott: a horvát—szlapon vitézek nem rohantak a százszoros túlerőre, hanem tovább nyargaltak — el a résen.

Tovább folyt a lovas százezer körtánca, csak a kör lett rövidebb. Odáig nem terjedt, ahol Kálmánék elvágattak. Egyszerre csak igen buzgó lett az igyekezet a kapu felé. A tolongás szűnőben volt. Csapat csapat után szedelőzködött össze, és robogott ki a kapun.

— No csak! Uraimék megemberelték magukat?

Benedek alkancellár Pál mester kíséretében a kapu felé sietett, hogy lássa a változás okát.

— Szöknek! És a tatár utat nyit nekik.

— Hogy egyenként gyilkolja le őket. Nem látod, atyám, hogy a menekülőket úzóbe veszik?

Pajzsukat fejük fölé emelve visszabandukoltak. Most látták, hogy a szabadba merészkedők közül mennyit aratott le a halál. Emitt Jakab, a tudós nyitrai püspök feküdt arcon: hátából, violaszín palástján át meredt fel a nyílvevő tolla... Itt gyülekeztek a főbbek, itt érte utol őket a vesz-tük. Arccal a földön Gergely, a győri — mellette háton, felhúzott térdel, közömbös, nyugodt arccal Rajmond, az erdélyi püspök. (Nos, Bertalanra marad, hogy szenttéavatását sürgessel) Amott térdelő alak dől háttal az esztergomi érsek sátrához.

— Ó! — sírt fel Benedek. Leengedte pajzsát, és térdre rogyott Mátyás érsek teteme előtt. Az ősz szakállú, sápadt fej, fölvetett szemével mintha az eget nézné.

— Gyere, atyám — sürgette Pál, és fölemelt pajzsával közelebb lépett hozzá. De Benedek nem kelt fel. Lassan előredőlt, az érsek lába elé.

Mintha imént itt süvített volna egy nyílvevő... De hová? Pál aggódva emelte fel Benedek prépost vállát. Az bizony oda volt. De hol a nyíl? Valahol a palást redői közt. Kár azt már keresni.

Pál mester sem állhat itt a nyílzáporban. Gyorsan leguggolt, feltépte Benedek tarsolyát: tömör ezüsthalmi került a kezébe. A kisebbik pecsét!

Beszaladt vele Béla király sátrába.

*

Szürkület.

Mögöttük lobogva égett a tábor.

Végre kint voltak a mezőn. Északról fújt a szél, jobb felől. A tábor nyomasztó bűze után Pált friss levegő csapta meg. Még vérében zakatolt az utolsó negyedóra, amikor a király

a sátrába csödült híveinek kiadta a parancsolatot: ők is kirohannak, menekülnek — ha isten is úgy akarja. Biborköpnegét, koronás sisakját a király egyszerű öltözetével cserélte fel... A tábor kapujában valaki — főúr vagy szolga, ki nézte azt — fölemelte a királyi lobogót.

— Azonnal tedd le! — kiáltott rá Pál. S amaz, nem nézve, ki parancsol neki, lebocsátotta a zászlót, s némi tétovázás után a földre ejtette. A király ekkor átható pillantást vetett Pálra.

Szegény Dénes nádor az utolsó három hétben megöszült. Egész nap tehetetlenül feküdt sátrában: szíve úgy zakatolt, hogy csak kuporogni tudott. Mikor a király parancsával felverték, könnyezett. — Nekem már úgys mindegy — nyögte... Feltették lovára. Két hű szolgája támogatta... Ekkor, a kapuban találta egy nyíl.

A hívek még az utolsó percekben is a király köré akarták sorakoztatni a megmaradt tábort, de ott már nem volt különbség holtak és élők között. Harmincan—negyvenen voltak most hát, akik a mezőségen robogtak.

Rátót Domokos tárnokmester a fiával, Lóránttal. A király mellett volt Szerafil András országbíró is. Meg Türje Dénes lovászmester; olyan friss, mintha tegnap óta semmi se történt volna; szakértő szemmel nézi a nyargalászó tatárok lovait: hej, ha győztünk volna, és most egypár ezret a király meg a maga méneseibe terelhetne!... A nagyúri fiatalok közül Ákos Ernyét pillantotta meg Pál.

Ugrin érsek nehézkesen mozgott már sebe miatt, de jó vitézek követték. A sebesült vezér azonban nem sarkantyúzta lovát, és távolabbra maradt a királytól. Mi történt azután? Pál visszanezőben úgy látta, hogy egy tatár csapat nyilvánvalóan közeledett a kalocsai érsek felé, mire embereivel balra fordult, és úttalan utakon arra nyargalt, ahol a Tisza menti nádasok vannak...

Fél óra múlva sötét lesz... ha addig egérutat nyerhetné-

nek! Útjukon az előttük kinyargalt csapatok nyomai: halott halott mellett hever. Fegyverükkel, palástjukkal, sőt, aranyláncukkal az urak: a tatárok még nem zsákmányolnak, most csak ölnek.

Már is közeledett egy csapat. Pár száz lépésről hamar utolérték őket a kis kócos lovakon. Párhuzamosan nyargaltak, és nyilazni kezdtek. András országbíró lebukott.

— Rájuk! — kiáltotta a király. Fegyvernökétől kezébe kapta a dárdát, és az ellenségre nyargalt. A kis csapat előtt a tatárok szétfröcscentek. Béla visszafordította lovát az útra.

— Jönnék mögöttünk, mieink — figyelmeztette Pál. — Több csoport is egymás után.

Az üldöző tatárok most azokra csaptak. A menekülők könnyebb fegyverzetűek voltak, vágatva közeledtek a király csapata felé.

— Letérünk az útról!

A pesti főútról Béla a bokros mezőbe fordult, ritkás facsoportok közé. Az úton az üldözöttek és üldözők elnyargaltak mellettük.

Megmenekültek? Nem! Lódobogás. A sűrűsödő szürkületben bizonytalanul láttak. A tatárok kétannyian voltak, de még gyöngébbnek gondolták a magyarokat. Közeledve kirepítették ugyan nyilaikat, de szálfegyverrel törtek rájuk.

Egy nyíl leterítette Domokos tárnokmester szolgáját, aki dárdáját vitte. Domokos kardot rántott, nagyot kiáltott, széles pallosával kör írt le maga előtt, majd hirtelen visszacsapott, és kettévágta a keze ügyébe kerülő tatár fejét. Ugyanekkor egy másik tatár lándzsája az oldalába fúródott. Lóránt, a fia, abban a pillanatban valósággal ketté hasította apja támadóját. A fiatalembernek ez volt első harca, és apját a szeme láttára ölték meg. Fájdalmában felordított, őrvongve forgatta lovát és vagdalkozott. Sebesült tatárok ugrattak szét a közelébből.

Türje Dénes meg Mahaf fia Detre egyfelől, Bars ispán és

Bátony fia Ádám Pétör másfelől álltak a király mellett. Ez utóbbi kettő még akkor is üvöltött, mikor már mindenki berekedt. Pál mester a király mögött, kezében a föltekert nyílpuska.

Egyszerre egész csoport tatár támadt rájuk. Pillanat alatt történt. Pál puskáján pendült a húr — a nyíl mélyen a király támadójának mellében. Egy másik lándzsa már a király oldalát érte: Mahaf fia Detre elejtve a csuklójára szíjazott paltost, megragadta a támadó kopóját. A lándzsa őbelé fúródott, Ákos Ernye levágta a tatárt... Detre kornyadozva kapaszkodott a nyereg kápájába. A király harmadik támadójának Bars ispán ugratott, de szerencsétlenül: rövid kiáltással lezuhant lováról. Ádám Pétör vad dühvel támadt peres ellenfelének gyilkosára, félreütötte lándzsáját — ugyanakkor Pók Móric már le is vágta a tatárt.

A király kiszabadult a gyűrűből. Hosszú dárdájával mit sem kezdetett a kavarodásban a kurtább tatárlándzsák között, visszaadta fegyvernökének, maga kardot rántott, a támadók közé ugratott, és — mintha vívógyakorlaton volna — a hatvágás szabályos mozdulataival csapott jobbra-balra. Mindegyik vágás talált. Az egyik Türje Dénest szabadította meg ellenfelétől. A másik vágás sebesülte menekülni próbált, de Pál kardjával találkozott...

Az ellenség látta, hogy elvétette a dolgot. Néma harcukat egy kurta kiáltás fejezte be: megfordultak és elnyargaltak.

Tíz perc múlva ismét a menekülők nyomában voltak. Most már lehettek vagy százan. A bokros, hepehupás talajon nem maradhattak zárt tömegben, nem is követhették mindig párhuzamosan a menekülőket. De nyilaztak, amennyire a szürkület és a lovak egyenetlen ügetése engedte. Ekkor esett el Bátony fia Ádám Pétör. (Bars ispán is oda volt: most már csak maradékaik folytathatják a pert a mohi pusztáért — ha ugyan a tatárok után lesznek még maradékaik.)

A távoli tábor felől nagy embertömeg sikoltó feljajdulása hallatszott — bizonyára most törtek be a szekerek mögé a tatárok. Aztán már csak a tűzfény látszott, halvány pirossággal tükröződött az egyre sötétedő égboltozaton.

*

A tatárok távolabb maradtak. A király lova zihált, botladozott.

— Cseréljünk lovat, uram! — ajánlotta a lelkes ifjú Ernye.

A király felkapta fejét. Természetes, hogy az alattvaló életét áldozza isten felkentjéért, az ajánlat mégis sértette — a lovagot. Ivánka fiai, András és Tamás azonban megfogták a király lovát, és valósággal leemelték lovasát. Ákos Ernye nehéz vértetében a király nyergébe kapaszkodott.

— Isten megáldjon!

A megfogyatkozott csapat tovább ügetett. Ernye néhány pillanatig pihentette lovát, aztán a felbukkanó tatárok elé lovagolt...

— Megint itt vannak!

Egy tatár a többit megelőzve nyargalt, kezében a felvont íj. Közvetlen közelből vajon kit ér lövése? De a király mellett Pál kezében kész a felvont nyíl-puska. Ő az egyetlen, akinek lövő fegyvere van a király kísérei közt. Nem is igen használják az ilyenformát erre felé: inkább csak vadászaton vagy városi polgárok. Lassú munka keréktekeréssel megfeszíteni a húrt — de célozni annál jobban lehet vele. Pál mellvértje középebe szorította a nyíl-puska tusát, és az ügető tatárt megelőzve pattantotta el. Nyíla a derekába fúródott... A király ismét ránézett.

— Jól van — csak ennyit mondott.

A reggeli tolakodásban Pál elveszítette vasderesét, de a derék ló délutánra megtalálta gazdáját. A hosszú lábú, edzett állat jól bírta az iramot.

Nem úgy a király ménje. Nincs oly paripa a világon, mely sokáig elhordozná az ilyen vérteszert. Ernye lova is fűjt, prűszkűlt. Oldala szaporán tágult. Egy-egy pillanatra megállt, felvágta fejét, és csak sarkantyűzésra haladt tovább. Hátsó lábával mind gyakrabban úgy lépett, mintha oldalt akarna fordulni.

Ivánka fia András ugrott le a lováról.

— Erre űlj fel, uram!

Őcse, Tamás megállt mellette.

— Veled maradok.

Megsarkantyűzták fáradt lovaikat, és a közeledő tatárok elejébe vetették magukat...

Már csaknem sötét volt. Nyílvesszők sivítottak... Pál tétovázott: hát csak úrfiak tehetnek nagyot a királyért? Felkiáltott:

— Most én!

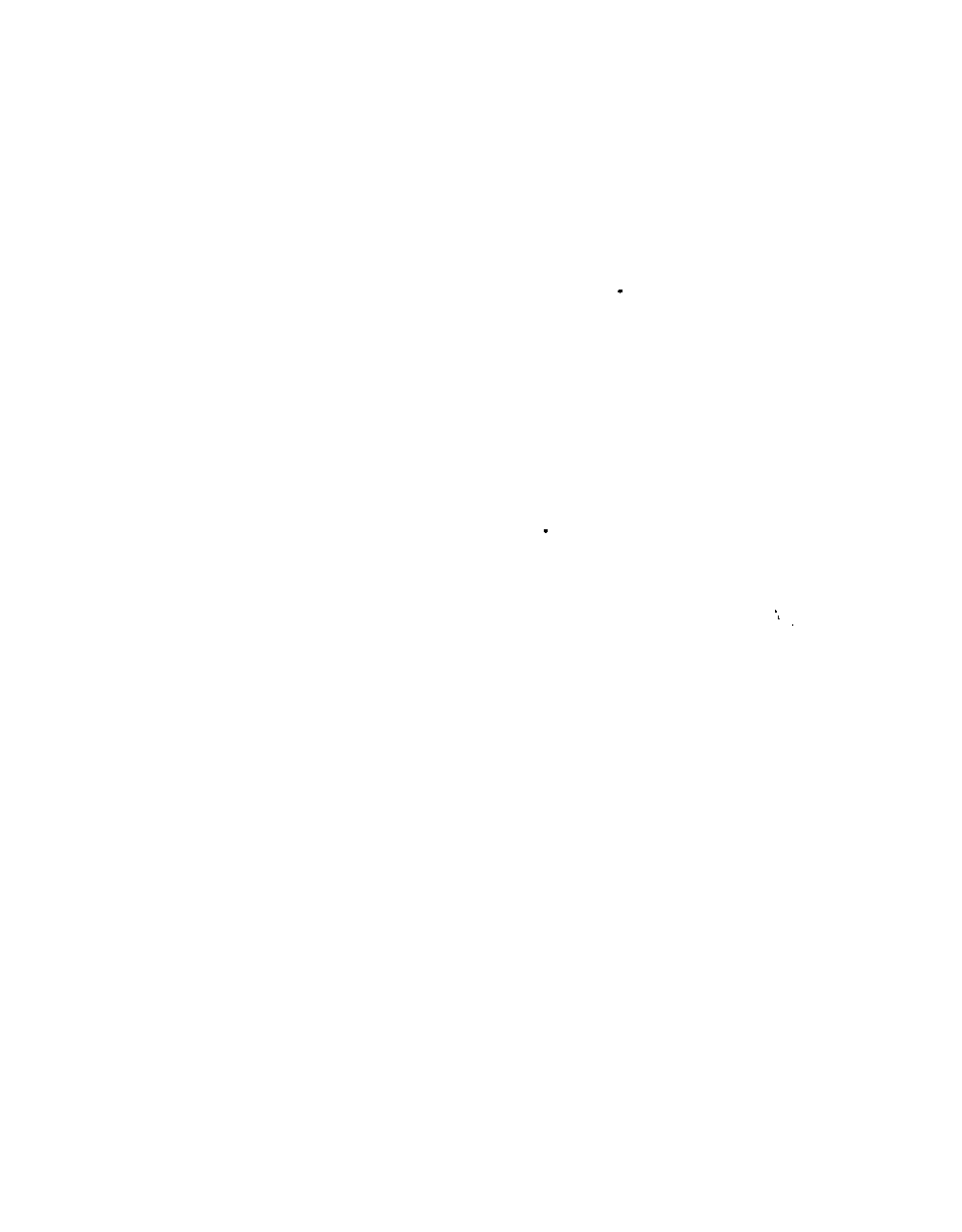
A király megint ránézett, most se szólt.

Míg a többiek elnyargaltak, Pál megállt, hogy magára vonja, késleltesse az üldözű tatárokat. Csukdójára kötve a kard, melléhez szorítva feltekert nyíl-puska.

Itt vannak a tatárok. Némán közelednek. Csak egyikűk kiált valamit. Fűembernek kell lennie. Pál nyila már a mellében űlt. Amikor lehanyatlott, a többiek köréje torlódtak. Csak az egyik rohant Pálnak. Egy gyűkerben vagy gűdűrben lova megbotlott: nyila eltévedt, és a vasderest találta.

Szegény állat felnyerített, hirtelen felágaskodott, és levette gazdáját. Pál nagy ívben esett egy bokor tűvébe. A ló elvágatott, világos foltja csakhamar eltűnt a homályban.

Bűla királynak és kísűrűinek már távolodű dobogása is elenyűszett...

*A Duna túlsó partján fekvő Pest nevű város-
ba magyarokból és más nemzetekből, a Du-
nán innen és túl lakókból nagy sokaság fu-
tott össze . . . Erősíteni kezdte a helyet, árkot
ásott, sáncot hányt, vesszőfonadékkal vette
körül . . . de még középtéig sem jutott a mun-
kának, hirtelen megjelentek a tatárok . . .*

TANÁS SPALATÓI FŐESPERES
HISTÓRIÁJABÓL

A szomszédos ház vakfalán lekúszott a nap a szűk udvarba. Előbb hajnali vörösen, majd megfehéredve, tavaszosra derítette a malac óljában az ázott, szagos almot, a kapingáló, borzas csirkéket, a sarokban a favágó tuskót, a konyhaajtóval szemben a kormos kemencét... Mindez olyan békés, olyan megnyugtató volt ezen az áprilisi reggelen, hogy Varga Damód, a pesti lábbelikészítő, miután felkelt, és kinézett az udvarra, derűs jó érzéssel mosolyodott el. Felnézett az égre, megvakarta haját. Aztán hirtelen elhatározással a kúthoz lépett, a vödörből vizet locsolt az arcára. Tíz ujjával rendbe kotorta fürtjeit. Majd még egyszer vizet öntött a tenyerébe, és ivott pár kortyot.

Aztán nyakába kanyarította a zöld kötényt, és belépett műhelyébe. Az utcai ablak fatábláit nem mozdította; az udvari ablakocska világánál leült a háromlábú székre. Tegnap dél óta legénye van őrségen, őreá ma délben kerül a sor. Addig is elég a hetek óta tartó ünneplésből, lássunk munkához! Délig összekalapál valamit.

Városszerte múltóban a nyomasztó érzés. Mióta Béla király tábora felvonult, a tatárportyák eltűntek a város közeléből. Az országból még nem mentek ki, sőt a Tisza felől zavaros hírek jönnek, onnan új veszedelem közeledik — de majd csak elmúlik az is. Hiszen lehetetlen, hogy ez a rendes, békés élet ne térjen vissza régi medrébe.

Damód mester kalapált. Orrát kellemesen csiklandozta meg a tűzhely füstje. Lám, már az asszony is fölkel, meg-

rakta a tüzet a konyhában, nemsokára hozza a rántott levest meg a cipót. A reggeli azonban kissé késett, mert az asszony jön-megy az udvarban: begyújtotta a kemencét is, ma lévén a kenyérsütés napja.

Jánoska még aludt. Arca maszatos a mézes fánktól, amit elalvás előtt kapott. Lábánál Bundi, a kölyökkutya.

Az utca már elevenedett. A palánkkapukat kinyitották — mert erősen őrzik ugyan, de most már napközben nyitva tartják —, szénásszekerek nyikorogtak végig a városon, csomókban hullatva illatos terhükből az utca sarába. Pest él, éledezik, az elmúlt hónap nyomasztó rémületeiből, dolgos polgárai — akár Varga Damód — újra munkához fognak.

Bíró János a Váci-kapu fatornyáiban lakott, amióta ő lett ennek a palánknak porkolábja, az őrség feje. Ott töltött éjnapot s ez most elég unalmas időtöltés. A tábor elvonulása óta a falon belül és kívül csak a végtelen szalma- és trágyapiszok emlékeztet a seregjárásra. János megnézte, helyükön vannak-e az emberek. A kapuban, a kapufülkében, aztán a kapu fölötti szobában számolta népét, meg a szakállszárítón lődörgőket. Polgárok, mesterek és legények adják az őrséget. Minden délben váltják őket, másnap délig tart a szolgálat, akkor mások lépnek helyükbe. Ilyenkor már fáradtak, alig várják a váltást: el ne ódalogjon hamarabb valaki!

A szakállszárítón megállt. Tenyerével árnyékolta szemét... A látóhatár alja porzott. Lovasok közeledtek... Csak nem tatárok? Nem, nem tatárok. Címeres pajzsú lovagok a fegyvereseikkel. Elkínzott lovaik néha ügetésbe fogtak, aztán egy darabon megint csak lépegettek... Amott az a legény véres! Harcból jönnek. Mögöttük újabbak... A látóhatáron rajokban tűnedeznek fel, megint és megint... Ugyan kinek a vitézei ezek, és honnan jönnek!...

János lesietett a kapu tetejéről. A toronylépcső aljából elkövette lovát, nyeregbe ugrott, és kinyargalt eléjük.

•

— Ásót! Kapát! Targoncát! Ibor, Hejm, szaladjatok!

— Karacs! Illér! Szedjétek össze a jövevény falusi népet, vigyétek a Nagyárokhoz nádat vágni!

— Alacsony a palánk. Fonjatok sövényt a tetejére, tömködjétek meg földdel! Hé, Pakocs, Omodé, Csát, Karácsony, Vodna! Fogjatok dologhoz, mozgassátok a népet!

— Szedjétek össze a városban a gerendákat, a fatörzsöket! Kevés? Akkor szedjétek le a háztetőket a bástya mentén. Somos, Csiba, Marcell! Ácsok! Támogassátok meg belülről a falakat. Földhányással is. Honnan hozzatok? Elsőben az utcákról! . . .

Peregtek a dobok. A torony tetején riasztót fújtak a városi kürtösök, a vészharangot is félreverték süvöltő kongással. Ma nem váltják a kapuőrsegeket: mindenki fegyverbe, mindenki foglalja el helyét a bástyákon!

A városbíró pálcával a kezében járta az utcákat, és osztogatta a parancsokat. Hozzá jönnek, mellőle járnak el kiöltözve a tanácsbeli esküdt polgárok: Pardői Mátyás, Gallyas Tamás, Schmidt János, Hátavető István, Sauer Henrik meg a többiek. Bíró Farkas a Kecskeméti-kapu helyettes porkolábjá, fia, János meg a Váci-kapunál, a maga bástyaszakaszán hívja, igazítja a sürgölődőket.

— Erre, erre jóemberek! Hozzatok azt a nádat! Messze a Nagyárok: ezt a két háztetőt bontsátok le! Jöjjetek, aszszonyok is! Ne bámuljatok, ne siránkozzatok! Munkára!

Egy csapat lapátos ki a kapun a Dunához tartott: tisztogatták, mélyítették a sáncárkot, folyják bele több víz, nehezebb legyen eltönni.

Vásáros Egyöd páncélosan állt az utca közepén, szemben a Váci-kapúval. Csóválta a fejét:

— Mindig mondtam, Pest falai csak arra jók, hogy a tolvaj át ne ugorja. Most aztán tessék!

Molnár Tivodor csak azt hajtogatta:

— Ki hitte volna, ki hitte volna! Ilyen szép békességben . . .

Imre király meg Endre pártharca idején csak annyira kellett vigyáznunk, hogy a hadinépek ki ne raboljanak. Az öregek beszéltek, hogy III. István király idejében is csak úgy volt, amikor a koronáért vetekedő István meg László hercegek görög zsoldosokat hoztak... Külső ellenség nem fenyegetett, mióta Pest — Pest... Add ide azt az ásót, taligára rakom az utcai földet itt e két ház előtt, csak toljátok.

Közben jöttek a menekülők. Egymás nyomába, rajonként is, egyenként is. Hozták a híreket a mohi csataterőről. Az elsőknél még csak bizonytalanság volt, de a későbbiek egyre újabb részletekkel erősítik a gyanút, hogy a csata elveszett.

A kapukban a polgárasszonyok siránkoznak. Boritallal sietnek az érkezők elébe, meleg levessel. Komor, riadt képű polgárok vezetik őket házaikba. Legtöbbjük azonban annyira kimerült, hogy nem kell neki semmi. Ahol lezökkent lováról, a városkapu mellett, a házfalak tövében elterül a földön, és már alszik is. Lovaik hűségesen állnak mellettük. A jó lelkek szénával, zabbal kínálják a négy lábú hősokeket: hiszen nekik volt legnagyobb részük a csatából, gyors, kitartó lábuknak... Mások udvarukba vezetik szegényeket, bekötik az istállókba. Gyanús szállingózók is kóvályognak az alvók körül: mire felébrednek, kereshetik sisakjukat, vagy az ujjasukról levágott boglárt.

Mikor Varga Damód fegyverkezve tartott kijelölt helyére, egy öreggel találkozott. A nyilvánvalóan beborozott falusi ember három lovat vezetett kantáron.

— Ki vagy, és ki bízta rád ezeket a lovakat?

— Találtam... Hozzám jöttek, mert megismerték, hogy lóval bánó ember vagyok. Befogom őket a szekerembe, és elmegyek Tolnába a barátok boráért... Milyen jó, hogy nem Damásdinál keltem át a széles Dunán: a pesti révnél kevesebb vizet kell nézmem... No de most még iszom egyet a kocsmában, hogy ne reszkessen a kezem.

Persze Csekélő volt. Nyomában több rossz képű alak. Dámód nem tartotta célszerűnek, hogy összeakaszkodjanak.

Hencs polgár zihálva jó a Kecskeméti-kaputól.

— Bíró Farkas üzeni, kevés nála a kéz, itt meg túl sok, küldj át fiam, János, egy csapat embert segítségül.

— Dehogy sok — ellenkezett Vásáros Egyöd, a Váci-kapu helyettes porkolábja. János mégis kiválasztott vagy húsz ténfergőt, és átküldte apjához.

A kapun — tető alatt — próbálgatják, vizsgálják a hajítógépet, rendben van-e. Homokkal telt zsákokat hordanak mellé, fűzfakosarakban köveket. A Bécsi utcán nagy zörgéssel vontatnak egy másik számszer-íjat. A városháza, a Sóház, sőt a domonkosok klástromának udvarában álltak eddig — most lármázó embercsapatok vontatják a bástyákhoz. Ötven-harvan ember akaszkodik a kötelekbe, úgy húzzák fel a falakon kijelölt helyükre. A piactéren két öreg, az ilyen dologban avatott ácsmester vezetése mellett gerendákat szerelnek össze: újabb hajítógépeket készítenek.

Ott a piactéren, pár lépésnyire a Dunai-kaputól köszöntötte a bíró térden állva Kálmán herceget.

— Maradj velünk, uram! Állj élünkre, gyűjtsd össze a vitézeket mindenfelől. Híred-neved zászló, meglátják az egész országban. Véd meg Pest városát!

A véres nyakú herceget leemelték lováról. Lankadtan hullt a segítő karokba. Arca szürke.

— Tovább! — suttogetta.

A vele levő agyonfáradt lovagok vágyakozva néztek a házak felé. De Árpád vére iránt oly nagy a tisztelet, hogy engedelem nélkül senki sem mozdul mellőle.

— Uram, itt a falak mögött pihenhetnénk egyet — javallotta halkán Apaj bán.

— Utolér a tatár . . .

— Ha átkelünk a Dunán, akkor is megelőzzük.

— Ha már meg nem előzött . . .

— Egidius testvér, az orvos, bekötözi sebeidet. Érte küldtem. Ihol már jó is — mondotta a bíró.

A domonkos valóban sietve közeledett a klastrom felől, és már messziről integetett, hogy vigyék oda a sebesültet.

— Jöjjön velem — válaszolta a herceg —, induljunk.

— Uram! Maradj!

Kálmán feje hátrahanyatlott. Pillanatra elájult, csak egy pillanatra. Felocsúdva kábultában azt gondolta, még a mohi táborban van. Parancsot ad a sorakozásra, a kirohanásra, de csak kevesen vannak körülötte. A tömeg báván hunyászkodik, és nem mozdul. A tétovázók közt egy durva, könyörtelenül ostoba ábrázat félhangon azt mondja: „Itt minden hiába. Gondoskodjék ki-ki magáról.” És a tömeg elhúzódik, elsomfordál a herceg közeléből... Kálmánnak az emléktől kicsordultak a könnyei. Rettenetesen meggyűlölte az ostobaságot, az otromba önzést és buta, korlátolt, nyers, csak magamagának biztonságát, pillanatnyi kényelmét néző embert, aki veszni hagyta az országot — és önmagát. Ő pedig itt ég lázban, elmérgesedő sebbel, és kínlódni fog a közeli halálíz. Soha egy pillanatig nem lesz többé ép, nem ölelheti feleségét, az édes nevű és édes nyakú Szalomét... A körülötte állók nem értették, mi lelta a herceget: fölemelte könny áztatta arcát, és gúnyosra torzuló szájjal ismételte azokat a szörnyű szavakat, szinte ostorral vágva végig a körülötte állókat:

— Itt minden hiába! Gondoskodjék ki-ki magáról... Gyerünk!

A Dunai-kapura mutatott. Két vitéze ölben vitte, összekulcsolt kezükön, maguk is támolyogva. Apaj bán támasztotta a hátát.

— Várjatok legalább a komppal, amíg elhozom kenőcseimet — kiáltotta Egidius testvér, és kattogó sarujával igyekezett vissza a klastromba.

*

A révészek nem jöttek a parthoz. Csak a vízről kiáltották a várakozóknak:

— Egy dénár fejenként a révpénz. Aki nem adja meg, menjen onnan.

A tömeg felzajdult. — Micsoda istentelenség! Így megvámolni nyomorúságunkat! Ki bírja megfizetni! Ne adja meg senki!

Legjobban Gallya kiabált, az öreg szabómester. Hód János, a posztókereskedő ráförmedt:

— Te megadod?

— Nincsen annyi pénzem, ennyi családdal!

— Akkor eredj innen, és ne szájkodj. Én megadom, nekem megéri.

A várakozó tömeg bomladozott, a szegényebbje hátrább húzódt.

Most már a halászok is előmerészkedtek csónakjaikkal. Ki törődött most a révjoggal! Örültek a külön keresetnek és versenyre keltek a révészekkel.

— Fél dénárért is átviszünk. Ha nincs pénzed, fizethetsz ruhával, miegymással.

Egy óra múlva a rév díja két dénár lett. A halászok is emelték az árát. Most már csak pénzt fogadtak el, nem volt hova tenniök a holmit... Egy idő múlva már azt kiáltották: — Csak embert viszünk, batyut nem. A batyuért külön kell fizetni. Akinek nincs pénze, maradjon a városban!

Tolongás, üvöltözés, jajveszékelés a part hosszában. A komp, a sok ladik pedig lassabban indult, mint kellene, hiszen verekedés, lökdösődés akasztotta meg a beszállást. Dulakodtak egymással a beszállók, a révészek meg velük: elállották a pallót, és kipenderítették, aki nem fizetett eleget. Így a csónakosok is.

János megdöbbenve vette észre, mennél sürgősebb az erődítési munka, annál kevesebben dolgoznak rajta. A polgárok elszivárogtak, hogy meneküljenek, legényeiket is magukkal

vitték segítségül. Csak a legszegényebbek maradtak vissza, főleg szolgafélék és mesterlegények. Vásáros Egyöd is eltűnt, de órák múlva megjelent.

— Csak a családot készítettem fel. Estig azonban aligha jutunk a kompra. Addig a helyemen maradok.

— Kútörő Péter, hol voltál? — kérdezte Bíró János az egyik visszatérőt.

— A pincében. Elment a gazdám, ittam az egészségére.

— Miféle hacukát vettél magadra, Tischler János? Nincsen tél.

— Tél nincs, azért hagyta itt a gazdám. Örökbe fogadtam.

János töprengett: lehet-e így védekezni, ha a sáncépítés abbamarad, a falakról meg elcsatangolnak az örök. A visszamaradók pedig már nem bíznak magukban, kedvük sincs az üggyhöz.

Izgatott csoportosulások tanakodtak a palánk alatt.

— Én oltalmazzam Pardői mester házát, amikor ő már Fehérvár felé jár?

— Beke szomszédom már elszaladt — én itt dögöljek?

János kevesedmagával állt a kaputoronyban, és figyelte a Rákost. Még jöttek a csata menekültjei, de már egyre ritkábban. Akinek nem volt pénze, reménye átkelni a Dunán, a Kecskeméti-kapun indult ki dél felé, lóval vagy gyalogszerrel. Aztán a tanács lezáratta a kaput a menekülők előtt. Riadalom, sírás, ordítozás volt órákig. Mire a sokadalom elszéledt, valaki megint megnyitatta a kaput. A tanács fejtel volt. A bíró már eltűnt, tanácsbeli is csak kettő-három látszott.

Mégis száz meg száz ember kuporgott a városban, és nem kezdett semmihez.

— Úgy lesz, ahogy Isten akarja. Hátha nem is jön a tatár...

Elkövetkezett a délután, el a szürkület. Ekkor a néma házakból új vándorlás indult meg a falak felé. Varga Damód

két legényével és inásával letelepedett őrhelyén. — Első a becsület — mondotta. — Itt a helyem, itt maradok.

János a kaputoronyból végignézett a városon. Az ideiglenesen hányt palánkok közé zsúfolt sok-sok hegyes háztető csöndesen meredt az égre. Alig néhány kémény füstölgött, annál feltűnőbb a többi élettelenége. János belátott az elnéptelenedő, keskeny utcákba, a sötét ablakokra... A domonkosok klostromában egy ablak világos. Pest városa, mi lesz veled?

A tornyokban vecsernyére harangoztak.

1241. április tizenkettedike volt.

*

Behunyt szemmel, fehéren feküdt a beteg. Szakállya az utolsó hetekben teljesen megöszült, és borzasan vette körül beesett, szinte összezsugorodott arcát.

— Kár, hogy Eidius testvért elvitték — suttozta a dominikánus prior.

— Az ő tudománya itt már amúgy is haszontalan — dörmögte mély hangon egy öreg szerzetes, a prior helyettese, aki nem tudott halkán beszélni.

A fiatal Serenus páter egy asztalkánál rendezkedett, az ágy lábánál. Két égő gyertya fényesítette meg a fehér falú kis cellát; a meglibbenő lángnyelvecskék világa és az elébük kerülő árnyak táncoltak a mennyezeten, a félkörívű ablaküveg karikáin. A két gyertya között arany szentségtartó és finom ötvösmívű kehely. Az asztal mögött a szerzetesek térdeltek.

A cella ajtaja nyitva volt. A folyosón az újoncok halk zsongással imádkozták a rózsafüzért.

— Julianus... Julianus testvér — szólalngatta a beteget a mély hangú, aztán a priorhoz fordult. — Nem tér már magához.

Amint csöndes lélegzetét lesték, Julianus egyszerre föl-

vetette sötét izzású nagy szemét. A prior elmosolyodott, és örvendezve tárta szét kezét. A beteg ajka megmozdult.

— Mondottál valamit, testvérem? — hajolt föléje a prior. Alig hallhatóan suttogetta:

— Jönnek a tatárok... tudom... holnapra itt lesznek.

— Isten kezében vagyunk — dörmögte a mély hangú nyugodtan.

A beteg megmozdult. Arca megrándult. Zihálva, hörögve suttogetta:

— Hallottam a futóktól, hogyan pusztult el Bulgari... Voronyezs... Szuzdal... Rjezan... iszonyú-úl A szegény nép...

— Nyugodj meg, Julianus testvér — válaszolta a mély hang —, férfiak vagyunk. Senkink a világon: kitől félnénk? Majd találkozunk a mennyországban.

A prior még mindig mosolyogva kérdezte:

— Elég erős vagy-e, hogy magadhoz vedd az Úr testét és véré?

Julianus csak a szemével intett. A prior suttogetott:

— Ego te absolvo omnis peccatis — keresztet vetett rá — in nomine Patris... et Filii... et Spiritus Sancti...*

— Amen — felelték rá karban a térdeplők a cellában és a folyosón. A prior térdet hajtott az asztal előtt, a szentségtartóból kivett egy ostyát, és a beteg nyelvére helyezte.

— Corpus Domini Jesu Christi perducatur te ad vitam aeternam.**

— Amen — lehelte Julianus.

A prior most kezébe vette a serleget. A mély hangú le- hajolt, hogy megtámassza a haldokló fejét. Aztán elhárító mozdulatot tett a prior felé.

Julianus nyugodtan feküdt, fehér arccal, mint az előbb. Csak hunyt szeme süppedt mélyebbre üregében...

* *En téged feloldozlak minden bűntől az Atya, Fiú és Szentlélek nevében.*

** *Az Úr Jézus Krisztus teste vezéreljen az örök életre.*

— Holnap találkozunk, Julianus testvér — dörmögte a hegyettes, és a priorral együtt letérdelt az ágy mellé. — *Oremus, fratres, pro defuncto...**

*

Fekete éjszaka volt. A hold már lenyugodott. A púpos Szereda lejött a padlásról; ott lakott, és a fenti ablakból szemlélődött, leselkedett.

— Semmi sem változott — mondotta —, a part még mindig teli emberrel.

Dancs ispán az asztalnál ült, előtte faragott, vasveretes ládika. Meg egy mécses. Édös a heverőjének sarkában kuporgott, ölében ruháinak batyuja.

— Maradjunk — sóhajtott a Édös —, talán nem is jönnek ide a tatárok.

Dancs ránézett, és lassan mondotta:

— Ahová léptek, minden várost feldúltak, porrá tettek... A fényes Chorezmet, minden várost... a bolgárokét, mind az orosz fejedelmekét. Ez a szokásuk. Vad barmok... Eredj, nézd meg Tenyeröst.

Szereda rést nyitott az ajtón, kiszemlélődött, majd gondosan becsukva maga mögött az ajtót — hirtelen elosont. Őreg legény volt már. Vézna, púpos árvagyerekként fogadta házába még Dancs anyja. Azóta harmincöt év telt el, és Szereda itt élt, nem is mint szolga, inkább mint családtag, a gazda árnyéka, üzletvezetője, titkára. Arca sápadt, ráncos, szomorú; nagy fekete szeme értelmesen, melegen csillogott. Gyér szakállával, ritkás bajuszával kissé szánalmas volna a púpos, ha mindenkinek nem a szemén akadna meg a tekintete, okos, szép szemén, mely elfeledteti a kis ember csúnyaságát.

A homokóra lassan pergett. Az ajtón halk kaparászás jelezte, hogy Szereda visszatért.

* *Imádkozzunk, testvérek, az elhunytért.*

— Tenyerös jövéset-menését százan is várják a parton, és nemhogy fogynának, de egyre sokasodnak.

Dancs bosszúsán rázta a fejét.

— Hát hiába fogadtam meg! Többet kapna tőlem, mint a fél várostól összesen, ha tartja a szegődést.

— Ha elbúvik a csónakjával, és megtagadja a néptől, agyonverték volna.

Édös szólalt meg az árnyékból.

— Megmondotta Hajas Pál, késő már, ha jön a tatár.

— Ilyen hirtelen, ilyen eszeveszett menekülésre nem gondoltam. Régen élünk már békében, nem tudunk mindjárt háborúsan gondolkodni... Eredj, hívd el Jánost, induljunk együtt, úgy majd csak utat törünk a csónakunkhoz.

Szereda ismét elsietett. Dancs kiállt az ajtóba, és az égre nézett. Még sötét volt, de a sötétség szinte észrevétlenül ritkult; közeledett a hajnal. Az utcák a sötétség ellenére megint megelevenedtek. Itt is, ott is izgatott szóváltással családok vonultak batyusan. Mintha az egész város költözködnék.

Szereda halk léptekkel tért vissza. Egyszerre csak Dancs mellett állt. Bementek a házba.

— János nem jön. Azt mondja, megesküdött a városnak, akárhányan oldanak kereket, ő nem lehet szökevény. Neki a falon kell maradnia.

— Derék fiú... — morogta Dancs kedvetlenül és legyintett. Azt gondolta: „Ebből se lesz soha kalmár, ha utoljára nézi a maga érdekét.”

Szereda sürgette:

— Gyerünk, mert itt hiába várunk.

Dancs hevedert vetett a tarkójára, arra helyezte mellén a nehéz ládikát. Még egyszer körülnézett a szobában, sóhajtott. Édös a batyuját fogta, Szereda nehéz csomagot emelt a vállára háziszerekkel és iratokkal. Több holmival az asszony-cselédek már a Várhegyen voltak.

Az utcán apró szélfúvások jártak a közeledő hajnal előtt.

A kis Vízi-kapu egész éjjel nyitva volt. Vaskarikában fáklya lobogott, annak fényében álltak a darabontok.

— A vámos nincs a helyén, ez a legbizonyosabb jele, hogy minden rend felborult — állapította meg Dancs.

A parton nyüzsgött a lakosság, ott lehetett a város fele. A legnagyobb sereg a kompnál várakozott. Izgatottan kaparták össze a révpénzt, melyet a hajósok újra meg újra fel-emeltek. Házastársak tanakodtak, hogy elég-e a markukban levő kisebb pénz. Némelyek a holmijukat kínálták eladásra, hogy összehozzák a szükségest. Csoportról csoportra üzérek is jártak, potom áron vásárolták a szerencsétlenek ruháit, edényeit, akár a házukat is.

Vékonyabb sávban húzódott a nép végig a parton, ahol a jövő-menő halászok kötöttek ki. Szereda megmutatta, hol Tenyerös helye.

Amikor a ladikos kikötött, a várakozók összecsődültek és előrezúdultak. Egymást taposták, a családok szétszakadtak. Sikoltozás, ordítózás, a gyerekek sírtak, visítottak. Valami rend mégis alakult, amikor a csónak megtelt.

— Nem látjátok, hogy már sokan vannak? Elmerül az a lélekvesztő. Várjatok sort, hogy hamarabb visszajöjjön! Ki-jössz onnan, egy-kettő! — hangzott innen is, onnan is, sőt, segítettek Tenyerösnek visszahúzni azokat, akik túlterhelték a csónakot.

— Tenyerös! Tenyerös! Itt vagyok! — harsogta Dancs ispán.

— Gyere, uram! — felelte Tenyerös, és evezőjével próbált utat nyitni Dancséknek.

— Hagyd el, majd legközelebb — intette le Szereda. Félt, hogy a többiek agyonverik őket.

A halász többször megfordult, mire Dancsék a tolongásban a víz széléig jutottak. Eközben lassan világosodott. Végre elérkezett az alkalmas pillanat: a csónak ismét partot ért. Voltak férfiak, akik a vízben állva ragadták meg, beugrot-

tak, és kezükbe vették az evezőket. Tenyerös ugyanis csak visszafelé evezett az üres csónakban. A tolakodásban a halász fedezte Dancsék útját, de közben a markába nyomott adományokat is számon tartotta. Mert még ilyenkor is akadnak erőszakos emberek, akik ingyen akarnak átkelni a vízen!

Szeredának sikerült a csónak orrába vetnie magát. Bemászott, kikapta Édös kezéből a batyut, és a leányt is besegítette. A nagy lökdösésben Dancs gyengén állt, mert mindkét kezével a drága ládikát kellett tartania. Elsodorták a csónak mellől.

— Vigyázz, te, az ispán! — kiáltotta Szereda.

— Vigyázok — felelte Tenyerös. Szétlökte a csónak orránál tolakodókat, Dancs megint közelebb került. Szereda átvette tőle a ládikát, letette a csónak fenekére, és a kezét nyújtotta, hogy besegítse gazdáját.

Ebben a pillanatban mögöttük tűzfény villant fel. Alighanem közvetlenül a bástyák előtt.

— A tatárok! — harsant fel a kiáltás. Rá végig a parton karban szakadt fel a halálra rémült emberek üvöltése.

A csónak megrándult. Tenyerös kiesett belőle, de estében megragadta a szélét, és vele úszott... A négy evezős öröngve lapátolta a vizet.

Az ispán a parton maradt. Körülnézett a feje vesztett sokaságon. Kihúzta magát, s a többiek feje fölé magasodva dörgő hangon kiáltotta:

— Fegyverre, aki férfi! Az asszonyok maradjanak itt. Védjük a várost. Utánam!

Kirántotta kardját, és feje fölött villogtatva, nagy léptekkel szinte futva sietett a Dunai-kapu felé. Fegyveres polgárok megcsókolták családjukat, és követték Dancsot. Rívó nők szaladtak utánuk...

1241. április tizenharmadika volt.

*

Tatár csapatok száguldoztak a város körül. Kis csapatok, felderítők. Mindig vágatnak. Az apró, kócos lovak elnyúló teste, mintha úsznék a levegőben, de szaporán dobogó patájuk ugyancsak sűrű porfelleget rúgtat mögéjük. Az előre-szegett lándzsákon fekete-fehér zászlócskákkal cicázik a szél, a csapatvezetők nagyobbacska zászlója csapkodva lobog, fölötte gyapjúgomb. Lenyűgözően félelmetes ez a meg nem szűnő nyargalódzás.

Hátrább embertömeg sötétlik. Ezer meg ezer... tízezer... térden. Parasztok, a föld népe: útközben hajtották fel a közelből. Öldöstek köztük, a fejét vesztett, gyászoló, zokogó sereglést aztán ólmos korbáccsal futva verték idáig. Itt térdeltek most, halálra készen. Velük fogják betemetni a sánc-árkot, testükkel.

Hanem előbb még a falakat kell megvívni. Ostorpattogás, üvöltözés. A Nagyarok felől száz meg száz rab rohan, véres kezében nádkévet, rőzsecsomót cipelve.

— Lódd le, aki a falhoz közeledik, ha saját testvéred is!

A nyilak sziszegtek. Szótlanul vagy feljajdulva rogyott le egy-egy magyar a fal felé futtában. Mögöttük rikoltások, és felajzott nyilak százai. Így is, úgy is halni kell. Egy lassúbb lépés, egy megtántorodás: hátulról hasít a nyílvessző a tétovázóba.

Rohantak a szerencsétlenek. Férfiak, nők, öregek, kislányok cipelték a kötegeket. Nyíllövésnyire a faltól lerakták, egymásra illesztették, míg mellvéddé emelkedett. Körbe a város körül...

Aztán a tatárok szálltak le a lóról, esetlen csizmáikban csámptak a mellvédig. Ott feszítették íjukat, és oélba vették a falon állókat.

— Hajoljatok le! Bújjatok a mellvéd mögé! — kiáltotta János. A fogazatos mellvéd mögött sokan álltak. Sokan maradtak a városban. Akik nem akartak elmenekülni vagy nem tudtak, vagy egyszerűen csak azért nem tették, mert ez szo-

katlan dolog volt számukra. Élték tovább mindennapos életüket, és várták, hogy valami felsőség: király, hatóság vagy isten elhárítja róluk a veszedelmet. Most itt álltak, fegyverrel, kaszával, esetleg egyszerű bunkósbottal.

A tatár nyilak sűrűn, szünet nélkül sziszegtek. Ahol csak kibukkant ember. Pedig válaszolni kellett nekik. A fiatalok szenvedélyesen ugrottak a mellvéd nyílásához felvont íjjal. Céloztak, lőttek, és már vissza is ugrottak a párkány mögé. Fél szemmel a mellvéd nyílásához tapadva sokan figyelték a lövöldözést. A célba találókat örömkkiáltásokkal üdvözölték. A meglett férfiak komor elszántsággal végezték dolgukat.

Akinek nem volt íja, parittyája, felváltotta a fáradtakat. Mások a nyílvevőket rántották ki a sebekből, eltámogatták a sebesülteket, a súlyosan sérülteket meg a halottakat levitték a bástyáról. A tatár nyilak átrepültek a falon is, lecsaptak mögötte, ahol asszonyok, gyerekek voltak. Kasokban hordták a köveket. Kondérokban nyílt tűzön olvasztották a szurkot.

János a Váci-kapu szakállszárítóján sürgölődött a hajító-gépnél. Idős ácsmester, Vasvári Pétör az értője.

— Csavarjátok, fiaim, csak csavarjátok!

Feszülő izmokkal, verejtékezve dolgoztak a fiatalok. A fenyőszálak meghajlottak, a feltekert kötél pattanásig feszült.

— Homokzsákkal kezdjük, hadd lássuk a távolságot.

A gép kezelői félreugrottak, a fák pattanó hangot adtak, a kötél visszacsapódott — a nehéz homokzsák repült. Tenyerükkel árnyékolva szemüket, izgatottan nézték. Túlrepült a mellvéden, jóval hátrább ütött le a lováról egy tatárt.

— Jó éjszakát! — kiáltotta egy legény nevetve.

— Egy verébire ne lődözzünk géppel. Rövidebbre irányozz!

A gépet megint feltekerték, most egy hosszú, keskeny kosár kő került a szálfák végébe.

— Elég! Hadd el!

Pattant a fenyőszál, repült a kosár, és amikor a rőzse-mellvéd táján lefordult, szerteszét szórta a köveket. János lekapta sapkáját, és fiatal társaival együtt rivalgott... A torony tetején egy másik hajító-gép dolgozott.

— Csak időnk lett volna több — dörmögte Vasvári mes-ter —, gyenge a fal, alig a felét tudtuk megerősíteni.

A Dunán még egyre járt a komp, mozogtak túlra-vissza a csónakok. A Gellérthegy, a Várhegy teteje megtelt menekültekkel. Onnan nézték, mi történik a várossal.

Igy nyugodott le a nap április tizenharmadikán.

*

Hajnaltól nagy csattanások ébresztették fel a várost. Az utcákra rohanóknak kő hullott a fejére. Amott egy háztető szakadt be nagy robajjal. És beljebb, a város közepe felé sís-tergő fehér lánggal lobbant fel egy épület. Az eget nyilak borították el, és behullottak az utcákba, az ablakokba — közből a sötétet sziporkázva hasító gyújtónyilak.

Az éjszaka folyamán a tatárok előrehordatták a rőzse-sáncot a sáncárok közelébe. Most már benyilaztak a városba, és nincs tőlük maradás a falakon. És ki tudja, honnan, ho-gyan: ostromgépekkel vették körül a várost. A kisebbek egyre szórták a követ, a nagyok földdel, kavicssal tömött fűzfakosarakat, zsákokat repítettek. Egy-egy messziről fuva-rozott szikla is hasította a levegőt, bezuhanva a városba. Égő nyilakkal gyújtották fel a zsindeletetőket.

Aki nem állt a bástyán, sietett az oltásra. Öregek, nők, gyermekek hordták a jó pesti kutakból vödörkben a vizet, mások a bástyák közelében kezdve leverték a házak tetejét. Azokat a szép csúcsos, magas háztetőket, melyek biztonsá-got nyújtva emelkedtek a jó pestiek feje fölött.

A tűz mégis egyre terjedt. Ennyi faháznál, faemeletnél nem lehet megállítani a tűz terjedését. Most már mindenki köl-tözködött a Dunapartra.

Virradat óta a tatárok a Dunára is nyilazhatnak. A halászsok is a partvonal közepére, a révhez húzódtak, ahová még nemigen ér a lövés. A félénkebbje abba is hagyta a fuvarozást... és a város java része a parton tolong és őrjöng.

A városbeli hajító-gépek viadalra keltek a tatárokéval. De amazok többen voltak. Jánosék eltaláltak és összetörték egy nagy meg egy kisebb számszeríjat... Újabbat vontak a helyükbe. Nagy csattanás: kövek, szilánkok repültek, emberek rogytak vérükbe... Jánosék gépét eltalálták.

Tétlenül kellett lapulniok napestig. Szemben egy nagy gép sziklával döngette a kaput, és nagy darabokat omlasztott le a bástyából. János nézte az ellenséges gépet és gondolkozott. Mellette Varga Damód is alighanem ugyanarról a dologról tépelődött, mert egyszerre hozták szóba.

— Én megtenném — mondta Damód.

— Jobb mint tétlenül várni, amíg itt nyomnak el — okoskodott János. — De kiket vigyünk magunkkal?

— Két legényem felől bizonyos vagyok. Ügyibe való ifjak... Benedök, Jakab, ide gyertek!

Most már négyesben suttoztak. Aztán munkához láttak...

Amikor véget ért a nap, a sötétségben négy kötél ereszkedett le a falról. A kötelek végén levő hurkokban Jánosék ültek. Kezükbén nagy deszkapajzsok, azzal takarták magukat, ha a tatárok odanyilaznának. De nem látta meg őket senki. A fal tövében kiléptek a hurokból, a deszkapajzsokra feküdve átúsztak a sáncárok vizén.

— Esztelen vakmerőség — suttozott Vásáros Egyöd Vasvári ácsmesterrel. — A rejtett tűz kitör a cserépből, mielőtt odaérnek. Észreveszik őket...

De nem! Négy pár kéz meglóbálta a nehéz cserépedényt, és rálódította a nagy tatár hajítógépre. A cserép eltört, a benne pislákoló lángocska fellobbant. Míg a falról a tűz megvilágította tatárokat nyilazták, a négy ember visszaroht a sáncárokb.

A hajtógép elégett. A tűz elenyészett, megint sötét éjszaka lett. Akkor csobbant a víz, a köteleket alul megrántották.

— Húzd!

A kötelek megfeszültek. A fapajzsok mögé bújt négy ember épségben jelent meg a bástya oromzatán. A tatárok éjszakai nyugodalmát másodszor zavarták meg. Most örömríadal, miközben a visszatérőket társaik ölelgették. A vezérlő kán személyesen nyargalt a láma helyére, de okát senki sem tudta. Mindenesetre maga és kísérői ólmos korbacsal vertek boldog-boldogtalant nyargaltukban.

Április tizenegyedike volt.

*

— A tatárok a városban vannak!

A Hatvani- és Kecskeméti-kapu tájáról valami bizonytalan zúgás hallatszott. A zúgás percek alatt közeledett, és már az északi bástyán állók fülét is megcsapta a sikoltozás, a borzalom üvöltése.

Mögöttük az ellenség — itt nincsen dolguk többé! A bástya őrsége szétszaladt. Hová? Haza? Elérni a családot, és együtt halni vele. Egyéb nincsen hátra!

János agyában felvillant egy párizsi olvasmánya, mely gyakran kísértett benne ezekben az időkben. Seneca római filozófus írása: Legyünk készen a legrosszabbra, de soha ne veszítsük el a reménységet. Tartsunk ki a végsőkhig, mert egyetlen pillanat megváltoztathatja sorsunkat... A sztoikus bölcselő tanítása ugyancsak helyénvaló volt ebben a pillanatban.

Futva indult meg a keskeny gyilokjárón a Duna felé. A fal kiszögellései kanyargóvá tették útját, és rettenetesen kesellettették. Kezében a deszkapajzs, és a kötél — éjszakai kalandjának kellékei — leereszkedik a falról, és a deszkalapon átúszik a folyó túlsó partjára...

A saroktoronynál megállt, és visszahőkölve nézte a Dunát. A komp meg valamennyi csónak mintegy versenyre kelve, egyszerre evezett a túlsó part felé. Emitt jajveszékelt tömeg. Van, ki gyermekét ölelte magához, mások hadonásztak, sokan a földre borulva zokogtak.

Végig a parton tatár csapat nyargalt. Utána más — négy — hét-nyolc csapat is egymás után. Gyors vágásban, ahogyan szokásuk. Az apró lovak patája maga mögé rúgta a földet, a lovasok lába szinte a lóhoz nőve, testük hintázik a nyeregben, kezükben játékosan, pálcaként táncoltatják a lándzsát. És száguldanak lélegzetelállítón. Lándzsájuk könnyedén vág a parton levők mellébe, hátába, kit hol érnek, de közben még csak nem is lassítanak. Aki élő marad, azzal majd végez a következő csapat.

A pestiek pedig nem védekeznek. Nem is menekülnek. Ernyedten, tehetetlenül, reménytelenné bénulva. Ez kitarja karját — van, aki térdre rogyva várja a halálos döfést, mások lehajtott fejjel a kardvágást... A tatárok robognak a parton.

János visszafordult. Az északi bástya még üres, de a Váci kaput bármely pillanatban felnyithatják, onnan is berontanak. Itt nem lehet maradása. Visszaért a kapubástyára.

A Bécsi utcára lenézve Varga Damódot pillantotta meg. Vele szemben feltűnt egy tatár csapat. Damód nem gyáva ember, nem is ostoba; az éjszaka is megmutatta. János földbe gyökerező lábbal várta, hogy Damód félreugorjék, be egy házba, egy sikátorba, vagy emelje legalább ellenük alabárdját. De nem. Őt is megbénította a kétségbeesés. Megállt az utca közepén, és mozdulatlanul várta be a rajta keresztülrobogó lovasokat.

János leszaladt a lépcsőn, és a bástya melletti házak közt egy keskeny sikátorba futott. Nem, ő nem áll meg, nem várja tétlenül, hogy a mellébe döfjenek! Gyermekkora óta ismerte a házak közt kanyargó sikátorokat, a keskeny zsákutcákat,

az udvarokat, kerítéseket. A bástya melletti sikátorból befordult az első közbe. Ez zezzugosan haladt, s olyan keskeny volt, hogy egy ember a karját sem tárhatta ki. Ide ugyan nem követi lovas! A kis köz egy ház falának futott. Balra egy udvar kőkerítése, de a teteje mindig leomlott, akárhány-szor rakta fel a ház gazdája, és tetézte tüskés gallyakkal. Az udvarbeli magas diófa hosszú ágai kinyúltak a sikátorba: csak bele kellett kapaszkodni, már ugorhatott is az ember a falra — ugrott is, ahány gyerek volt Pesten, azért omlott le mindig —, aztán iszkiri az udvaron át. Most nem kergette meg érte senki Jánost, mint gyermekkorában.

A ház kapuja keskeny zsákutcára nyílt, ide még nem jött be a tatár, de pár házzal odább, a sarkon túl már rabol. Sikoltások és elnémulások: a házakban gyilkolnak. János keresztet az utcácskát, és befutott a kapuval szemben levő közbe. Ez is zezzugos és keskeny, ide is disznóólak szennye ömlik — a szomszédjuk udvaráig vezet. János szaladt, fojtogatta a füst. Ezek a házak már tegnap leégtek, az omlott kőfalak közül még szivárgott a füst. Az előtte levő soron azonban még ropog a tűz; sziszegve, sisteregve most kap újabb háztetőkre. Az a kimagasló ott az ő házuk — éppen az lobban fel.

Nincs otthon senki, üres a ház, be sem zárták ajtaját, hadd lássák az orzók, ide kár betörni. Anyját, öccsét a szolgálókkal már egy hete átküldték a Dunán. Apja a Kecskeméti-kapunál volt — amerről betörték a tatárok!

Ég a szomszéd ház is, Varga Damód háza. Itt már végigszárguldottak a tatárok: a mesterné a küszöbön fekszik vérben. A közelben sírás... de hiszen sír most az egész város! Mit tehet az ember? Vajon tegnap sikerült-e elmenekülniök Édöséknek?

Már az egész házsor lángban állt. János a fal mellett rohant a keresztutcáig. Bármikor rázuhanhatott volna egy égő gerenda. A sarokhoz lapulva bekémlelt a keresztutkába. Ég az

is. Csak Dancs háza ép még. Kőház emeletestül, a tetejét elbontották.

A ház előtt egy tatár kantáron fogott öt-hat lovat, a lándzsák a nyereghez tűzve. Társai bizonyára a házban rabolnak. Már jönnek is kifelé, rohanva. Az egyik véres fejfel zuhant át a küszöbön. Másika visszafordult — kardja máris feje fölött repült ki az utcára, maga hátraesett, a többiek rátapos-tak. Szörnyű a dulakodás. Egy pillanatra Dancs bukkant fel az ajtóban. Födetlen fején dült fürtök, kezében megvillant a kard. Három támadója ugrott szét előle — hanem annak, aki az utcán tartotta a lovakat már kezében a lándzsa. Magasra emelte, és előre taszította... erre mind berohantak a házba.

„Édös itt van-e!”

János szinte esztét vesztve rohant be az utcába. Könnyű-nek érezte magát, szinte repült. Szíve úgy vert, hogy majd-nem szétrepedt. Kezében hosszú kardja. Be a házba, a tatá-rok után, fel az emeletre, ahol Édös lakott. A szoba azonban üres, a lebontott mennyezet helyén a füstös mennyboltozat látszott... Le a pincébe, hátha ott rejtőzik!

A szoba közepén eltaposott, kis máglya füstölgött. Dancs itt égette el minden maradék holmiját, hogy az ellenségnek ne jusson. A füst betöltötte a szobát. Amikor János lefutott a lépcsőn, a tatárok éppen káromkodva rohantak ki a kamrá-ból, a házból, hogy lóra kapva tovább vág tassanak. János a füstben is megtalálta a pince csapóajtáját.

— Édös! — kiáltott le. — Édös, itt vagy?

Lament néhány lépcsőfokon, a hőség után megcsapta a hús levegő. A pincében senki. A bevert hordókból kifolyó bor ellepte a padlót, és fanyar-édes illattal szédítette meg János fejét. Hátratámaszkodott. Szívére szorította kezét, hogy csillapodjék. „Édös nincs itt!” Kardos kezével a lépcsőfoko-kat, a padlót csapkodva visszakúszott a szobába. Átlépett Dancs tetemén...

„Inni kellene!” Rettenetesen szomjas volt. Egyetlen gondolata, hogy visszajusson saját házukba — a pincébe. Bíró Farkas boráros hordói közé. Mindegy, jön-e szembe tatár, vagy sem!...

Az emelet ropogva égett, de a pince még hűs. Felkapott egy kantát. Melyik hordóból igyék? Csábították a sűrű vörös borok, az édes délvidékiek. Nem, nem szabad elvesztenie esztét! Ráég a ház, itt sülné a pincében. Csak a szomjúságát oltja. A legkönnyebb szerémivel. Nyelte az italt, de közben szüneteket tartott. Minden szünetben kihúzta néhány hordó dugóját. Ez se jusson a tatárnak!

Mi ez a sírás megint? Fölemelte fejét, figyelt. — Újra néhány korty... aztán eldobta a kantát. Fölrohant. A ház előtt tatárok vágtattak el, a lovak patája hátrarúgta a sarat, a lovasok hintáztak a nyeregben... Varga Damód házában már beszakadt az égő tető. János kardjával csapkodva átszökdelt az égő zsarátnokon. Vargáék pincéje szomszédos az övékkel. A leeresztett csapóajtó elrekeszelve... Félrehúzta a reteszt, fölemelte az ajtót.

— Jánoska! — kiáltott le a keresztfiának. — Jánoska!

A szőke kisfiú abbahagyta a sírást, könnyes arca fölragyogott.

— János bácsi!

Ebben a kis házban már nincsen annyi égnivaló, hogy bent fulladjanak a pincében — hacsak az ő házuk emelete nem dől ide. De nem: ez a nagy robaj onnan jött: az emelet befele omlott.

Magukra húzta a pinceajtót. Holnapnál hamarabb talán nem kutatják az égő romokat a rablók.

— Egyél, Jánoska!

Szegény Vargáné mennyi gonddal raktározta itt az eleséget. A napsütés elől lehozta a padlásról a maradék sonkát, kolbászt. Itt a káposztás hordó, amott kétféle bor. Mézes meg zsíros bődön. Egy kisebb bődönben libazsír, benne sült

húsok, lúdmájak eltéve. A sarokban egy halom répa... A szorgos gazdasszony meg a ház küszöbén fekszik vérében.

Jánoska most ehette kenyér nélkül a kolbászt. Megvigasztalódott. János bácsi pedig felajzotta nyílpuskáját, és a felvezető léposón ülve hallgatózott, lép-e valaki a házba.

Behallatszott az ordítózás, jajgatás, a rettenetes sikoltozás. Újra meg újra tatár lovak szapora dobogása. Múltak az órák. Bezárva, szorongva végtelen idő. Jánoska minduntalan ki akart menni, hogy játsszék a szomszéd Pistivel. Sírt, mert János bácsi nem engedte. Megverte János bácsit. Izgatott, ingerült volt azóta, hogy édesanyja levitte a pincébe, és ráretesztelte az ajtót. Csöndesíteni kellett játékkal, mesével, és közben figyelni minden külső neszre. Végre elaludt azon a kis vacon, amit János készített köpönyegéből. Magához ölelte kiskutyáját, az is elszunnyadt gazdája karjában.

Mikor a külső láрма csöndesedni kezdett, János kinézett.

Ameddig ellátott, az egész város parázslott. Leégett háztetők üszkös gerendái rajzolódtak tüzesen a feketedő égre. Egyrészt mellett sok-sok háztető sok-sok tüzes gerendája. Beomlott faemeletek, faházak zsaránokhalmaza. Alacsony, nehéz, bűzös füst barnán, fehéren. Az égett fa, az égett rongy, és a testek égett hússzaga terjengett a levegőben.

Csatázaj csak a piac felől hangzott: fegyvercsattogás, ordítózás, sikoltozások. Itt sehol senki. A tatárok gyorsan járnak! Legyilkoltak, elpusztítottak egy virágzó várost — készen vannak —, száguldanak további rombolásra. Most kell menekülni, amíg a város egyik pontján harc köti le őket... menteni Jánoskát. A kutyus sután ült és bámulta őket.

— Vigyük el Budit is!

— Nem lehet, a kiskutya majd őrzi a házat.

Törmelékét kapart a pinceajtó fölé. Köpönyege alá rejtette a gyereket és megcsókolta.

— Te, ha sírsz, megverlek — mondotta neki, és gyöngéden magához szorította.

Az ötéves kislány kidugta arcát.

— Mért feküsznek az utcán?

— Mert alusznak, Jánoska, beszélj halkán!

— De mért az utcán?

— Mert a házuk leégett.

— Hol van édesanyám?

— Elment édesapádhoz. Csöndben légy, majd megkeres-
sük őket...

— Én félek.

— Ha sírsz, idejönnek a csúnya tatárok.

Átfutott az utcán, a szemben nyíló sikátorokba. A sikátort azonban eltorlaszolta az omladék. Mennie kellett, amerre lehetett. Kiegett kerítéseken, omladékos udvarokon át. Csizmája talpát minduntalan parázs sütögette. Már nem ismerte meg a romba dőlt házakat, nem tudta, merre jár.

Szégyelt menekülni, amikor a városban még harc folyt, de a gyerek a karján, a vállára borulva: a biztonság keresésére készítette. A romok és tűzvész közt mégis akaratlan a láрма felé botladozott.

A plébániatemplom a házak fölé magasodott; zsindele teteje most kezdett el égni. Csarnokából kusza, jajgató morajlást vert a visszhang. Amint János közeledett felé, a morajlásból megkülönböztethette a hangokat; nők őrzöngő sikoltozását... Errefelé egész sor ház omlott le, és János olyan helyre ért, ahonnan váratlanul kilátás nyílt a piacra.

A templom nincs bezárva. A teteje ég, kapuja előtt sereg-
gestől tatárok, és ki-bejárnak az égő épületben. Egy nő ki-
rohant a kapun: még a küszöbön terítette le egy lándzsadöfés.

Túlhan a Só-ház már rom. Emitt a domonkosok klastroma: innen jó a harci láрма. Az ablakokból nyilak repülnek a támadókra. Ostorcsattogás. Félmeztelen foglyok kerekéken járó faltörő kost gurítanak a kapu elé. Rikoltó parancs: meg-
ragadják a láncokon függő szálát, és döngve zúdítják a kapunak. Kövek hullanak a fejükre; az elesettek helyébe

új áldozatokat terel a csattogó ostor. A Só-ház fala mellett tatárok állanak. Nyugodtan meggyújtják a kénes nyilakat, és ellövik a kolostor tetejére. A tűz már bele is kapott... elterjed a láng... Az épületben száz és száz nő sikoltozik, gyerekek visítanak...

Jánoska is sírt, hiába takarta el János az arcát. Gyorsan a Szent Péter utca irányába! Ugrált a zsarátnok között, a forróságtól csurgott testén a verejték. Itt messze kell kerülni egy lángoló házat. Amott egy másik már tegnap kiégett, romjai nagyjában kihültek... átkapaszkodik a törmeléken... Ki innen, mielőtt a tatárok átkutatják a romokat!

A Szent Péter utcáján száz meg száz ló. Éles rikoltás halatszott, erre mindenfelől özönlöttek a tatárok, és felugrottak a nyeregbe. Még egy rikoltás — és máris eszeveszett nyargalásukkal száguldottak végig az utcán —, ki a Hatvani-kapun. Máshol még bizonyára sürgős pusztítani valójuk van.

János megszorult, semerre sem volt útja. Az elszáguldó tatárok mögött kirohant az utcára, át a túlsó oldalra. A Kecskeméti-kapu felé terjedő városrészben bujkált a tűz és a romok között. Egyszerre világos foltot látott az estében... eget. Pedig itt fálnak kell lennie — de nincs. Itt omlasztották le hajítógépekkel a bástyát, itt törtek a városba. Azért olyan sok itt mindenfelé a halott. Az ittenieknek szaladni sem volt idejük.

Megállt, lélegzetet, erőt gyűjtött. Kihúzta kardját, és a törmelékhalmon felbotladozott a falnyíláshoz. Senki sem volt ott. A sáncárkon át hosszú deszkapalló vezetett.

Átrohant a pallón. A tüzfény megvörösítette a homokmezőt, de a füst árnyéka nyugtalan mozgással töltötte be a síkságot. Mögötte a fekete bástyafal, a háztetők üszkös gerendavázai, az égő, füstölgő, jajgató pokol, mely minap még Pest városa volt. Aztán a mozgó árnyékok közt — maga is mozgó árnyék — elkezdett rohanni a Nagyárok felé.

A tűzvész forrását az ingovány hideg kipárolgása vál-

totta fel. Sűrű rajokban szálltak felé a szúnyogok, arcát, kezét csípték.

János felzokogott. Üvöltött a sötétben. Rázta a sírás. Lába megmerült az ingoványban. Gázolt előre a vízben, és bevettette magát a Nagyarok náderdejébe...

1241. április tizenötödike volt.

*

Mikor Hajas Pál a bokor tövébe zuhant — az ágak megkarmolták az arcát —, zsibbadtan, tehetetlenül terült el. Várta az üldöző tatár lándzsadöfését: vajon nagyon fáj-e, amikor leszúrák — azonnal meghal-e, vagy kínlódnia kell-e még egy ideig nagy gyötrellemmel? Hátha túléli?... Vannak azonban megmagyarázhatatlan dolgok. Kisebb esetekben nem is gondolunk arra, miért történt valami úgy, ahogyan történt és nem másképpen. Ha nagyobbról — talán az életünkről — volt szó: mindig csodálkozni fogunk rajta...

A tatár nem ugratott Pálhoz, ügyet sem vetett rá: húszt lépésnyire tőle elrobogott az elszabadult ló meg a menekülő irányába, a többiek pedig rövid távolságra követték. Észre sem vették?... Vagy annyi időt sem szántak rá, hogy beledöfjenek a magányos elmaradóba?...

A zuhanás okozta kábulatból feleszmélve Pál érezte, hogy keze-lába ép, csak egy helyen ütötte meg magát fájdalmasan: bordáját a tarisznyájába. Zuhantában éppen a kisebbik királyi pecsét került alája. Megborzongatta a gondolat: e pillanatban királyi hatalom van a kezében, ezt híven kell megőrizni!

Négyszáz kúszt a bokrok sűrűje mögé. Onnan fülelt a sötétbe. Pár száz lépésnyire mögötte a Pest felé vezető országút. Egy-egy magányos lovas még arra próbálja menteni életét — de aztán újra meg újra tatár csapatok szapora, tompa robogását ismerte fel: arra menekülni semmi remény.

A tábor felől már eltűnt az égen a tűzfény: ott már minden-

nek és mindenkinek vége. A szekerek mellé lapuló gyávák-nak, óvatosaknak is...

A közelben száraz ág reccsent... aztán megint. Valaki jött, lassan, gyalogszerrel. Pál kinézett a bokrok közül. Két ember közeledett, összeölelkezve. Az egyik nyilván sebesült, a másik támogatja.

— Psz... psz!

A pissenésre megálltak. A sötétben nem láttak senkit.

— Erre gyertek!

Pál bevezette őket a csaltiba. Közelből jobban szemügyre vették egymást. Véresek, piszkosak, rongyosak. Kiváltképpen azonban arcuk teszi felismerhetetlenné őket. Ezek a kísértetiesen színehagyott és eltorzult arcok. Szembenéztek a halállal, és megrettentek tőle. Nem az a képük, amely előbb volt, és időbe telik, míg a dúlt vonások visszasimulnak előbbi alakjukba.

— Ivánka András? — kérdezte Pál az egyik jövevényt. Azt, amelyik felismerhetőbb volt. Amaz bólintott. — Hogyan menekültél?

András, ki Tamás öccsével együtt visszamaradt, és fedezte a király menekülését, rekedten válaszolt. Nehezen érthető, mert alig bírta a szavakat formálni.

— Leütöttek... és otthagytak... halottnak vélték. De Tamás öcsém... — öklével elmázolta könnyeit; társára mutatott. — Ez megsebesült. Kúszott, jött... megtalált öcsém mellett... együtt eljöttünk.

— Az élőkért el kell hagyni a halottakat — mondta komolyan Pál. Csodálkozva ismerte fel a sebesültet. Ákos Ernye volt, a fiatal vitéz, aki elsőül adta át lovát a királynak. A tatárok megsebesítették, és ugyancsak otthagyták, mert most nyilván nem időznek egyes elesetteknél. — Kötözzük be sebeit.

Hármuk közül Pál volt a legjobb állapotban. Ivánka András kábult volt a testi és lelki csapástól. Ernyét elgyöngöttette

a vérzés, a fájdalom. A baccalaureus lekapcsolta a fiatal-ember páncélját. Kitűnő vértezet volt. Bármilyen erővel futott mellének a tatár lándzsa, elcsúszott rajta, és csak ott ment alája, ahol a mellvért a felső karvassal találkozik. Ott áttörte a sodronyinget.

— Köpsz-e vért?

Ernye a fejét rázta.

— Úgy látom, szerencséd volt. A vállperced eltört, de a tüdőd nem sérült meg.

— Honnan tudod?

— Párizsban olvastam Avicenna könyvét a sebekről és csonttörésekről, Hyppokrates anatómiáját is láttam... Jer, András úrfi. Vessük le az ujjasát, keress egy rövid ágat; erősítsük a vállához, és kössük fel a karját. Tépj csíkokat a köpönyegéből.

A sebesült fel-felnyögött fájdalmában, lankadtan tűrte a kötözést. Aztán megkönnyebbülten támaszkodott egy fa derekához. Törött csontja már nem mozgott.

A fogyó hold megjelent az égen, és halvány derengéssel hintette be a tájat. A bokrok közt emberek mozgása hallatszott. Pálék dermedten figyeltek.

A közelben halk pusmogás. A szavakat azonban nem lehetett megérteni.

— Aligha tatárok...!

Erre is, arra is megzörrentek a bokrok. Egyszerre csak egy csoport fegyveres ugrott elő, és körülvette őket. Valóban nem tatárok voltak.

— Aki mozdul, halál fia!

— Mit akartok? Keresztények vagyunk.

— Mi is jó keresztények vagyunk. Lelküink üdvösségéért egy ujjal sem bántunk. Ha nem kényszeríttek rá! Ide mindent!

Villámgyorsan leszedték a foglyok páncélját, ruháját. Összenyaláboltak fegyvert, tarisznyát.

„A király pecsétje!” — villant Pál agyába, amikor elvitték tarisznyáját. De nem szólt. A csatatér hiénái aligha tudják, milyen értékhez jutottak. „Egy darab ezüst.” Összetörik majd és eladják. Különben „országos bódulás támadna belőle” — amint szegény Benedek prépost mondotta . . .

— Gyalázat! — tört ki Ivánka András a rablók távozása után. A nagyúr fia nehezen tűrte megaláztatását. Hajas Pál már tapasztalt egyet-mást Párizs utcáin. Keserű humorral állapította meg:

— Még szerencse, hogy csizmánkkal, nadrágunkkal nem bíbelődtek. Tegezem is megmaradt a nyilakkal... de merre lehet a nyíl-puskám?

Alighanem elejtette, amikor lezuhant a lóról. Kimászott a bokrok közül, és a hold világánál végigtapogatta a talajt, ahol leesett. A pompás nyíl-puska megkerült.

— Fegyverünk már van. Majd szerzünk hozzá többet is.

A holdsugár nyírfákra esett. A világos kérgű törzsek túlvilági szépséggel szinte kísértetiesen lebegtek a fehér fény fátyolában. Mögöttük sötét fenyők sorakoztak, titokzatos, komor foltokkal vágva el a kilátást mindentől, ami rajtuk túl esett. A bokros térség közepén hatalmas platán nyúlt magasan az égre, szilárdan, biztonságosan; külön világot rejtve lombjai közé: mókusok, madarak rajta, és benne élő rovarok, kúszónövények, tövében gombák és virágok társadalmát. A veszedelemből menekültek feje fölé pedig terebélyes hársfa terjesztette ágait, telve rügyekkel. Csodálatosan szép hely — de mi van mögötte? Milyen rémségeket rejt az éjszaka?

Lőnyerítés hallatszott. Paták dobogtak. Megálltak. Ismét közelebb dobogtak. Megint nyerítés. Fájdalmasan.

— Egy ló keresi a gazdáját — sóhajtotta Ernye.

Most már nyugodtabban figyeltok. — Ha lovakat szerezhetnénk . . .!

— Az én vasderesem! — kiáltotta örömmel Pál. Az okos

állat ma már másodszor találta meg gazdáját. A magister hívogatta:

— Deres! Deres, gyere ide!

A ló megint felnyerített, és szaporán dobogott a hívó felé. Pál megölelte a nyakát.

— Hátsó combjából nyílvevő áll ki — mondotta András —, de nem ül mélyen. Fektesd le; kihúzzuk.

Pál veregette Deres nyakát, csöndesítette, vonogatta a kantárját, míg csak a ló le nem heveredett. Ekkor kantárjánál a földre húzta a ló fejét, András pedig megragadta két marokkal a nyílvevőt, és egyetlen nagy rándítással kitépte a sebből. A horgas nyíl kiszakította a húst; alvadt és friss vér buggyant elő. Deres fölnyerített, hosszan, fájdalmasan. Felugrott, és kénjában körültopogott, hátsó lábával leguggolva, hogy fara szinte a földet súrolta.

— Tapaszatok valamit a sebre — tanácsolta Ernye. Deres azonban nem engedett senkit a közelébe. Odább iramodott, és nyalogatni kezdte a combját.

*

Mióta aludt, nem tudta; de legalább egy napja. Arra ébredt, hogy valaki merőn nézi.

Béla király felébredt. Még hunyt szemmel, álomittasan nyújtózkodott — de hirtelen megértette, hol van. Köpönyegén fekszik, a pusztta földön, nyereg a feje alatt. Mögötte pedig... a mohi tábor zűrzavara... a tatárok sáskarajok módján repülő nyílzápora... tűzfény — menekülés!

Kinyitotta szemét, gyorsan felült és felnézett.

Előtte Fridrik herceg állott fekete vértetben, keresztmarokatú pallosára támaszkodva. A vaskalap alatt vörös képe fénylett és vigyorgott. Mikor látta, hogy a király felébredt, lekapta sisakját, és kardjával együtt fegyverhordozójának nyújtotta. Sietett a királyhoz, fölsegítette a földről, majd kezét csókolt neki.

„Borszaga van; részeg, mint mindig” — gondolta Béla, és észébe jutottak a pesti bíró szavai: „Részegen is tudja, mi van ártalmunkra.”

Nagy csoportozat vette körül őket. Béla ott látta kísérőit, főembereit, akik vele menekültek meg a csatából. Ha nem is mindet. Egy részük nyilván még aludt. Ott volt Fridrik herceg kísérete is. Ugyanaz az ötven-hatvan ember, akit már a pesti hegyen látott, udvarában. Lóháton, frissen, mintha vadászatra indulnának. Ők persze nem tatárharcból jöttek.

— Minő csapás, minő csapás! — sóhajtotta Fridrik. — Keresztény népednek és az egész kereszténységnek mily nagy veszedelme ez! Mint a szentegyház igaz fia, szívem legmélyéig érzem. — És széles mozdulattal tenyerét szívére szorította.

— Köszönöm részvéteket — felelte Béla. Gondolta magában, hiszen egyebet nem gondolhatott: „Pimasz ez a Frigyes, de bezzeg most már a maga bőrét félti a tatároktól.” Az ausztriai herceg megerősítette ebben a gondolatában:

— Meg kell beszélnünk ezt a dolgot. Új helyzet ez, alaposan meg kell beszélnünk.

— Az bizony helyes lesz.

— Embereid már a szomszédos falvakba üzentek eleséért — de ez fölösleges. Megmondottam nekik, majd én gondoskodom rólatok. Csak keljünk át a folyón — ott biztonságosabb —, egy óra múlva városomban, Hainburgban vagyunk, ahol méltóságodhoz képest ellátom fölségedet, miképpen keresztény fejedelmek közt illő.

— Nem szükséges, hogy terheljelek. Feleségem és udvarom ide nem messze van.

A herceg azonban a király szavába vágott, és nem tűrt ellentmondást:

— De én ragaszkodom hozzá! Embereim készen állanak, hogy elkísérjenek.

A meghívás kissé erőszakos volt. A német lovasok előbbre

léptettek, és körülvették a magyarokat. Fridrik födetlen fővel még egyszer meghajolt, kézen fogta a királyt, és a partnál álló evezős hajóba vezette.

Werner-fi Máté deák is a hajóba jutott. Hogyan került ide Máté deák? Sopronból menesztették Pozsony megyébe, hogy a begyűjtött adókat szállítsa az udvarhoz. Eközben hallotta: megjött a király. Odaszaladt — a király aludt, de akadt ember, akitől megtudta, hogy s mi történt. Titkon Bécsbe nyargalt, megvitte a hírt Fridriknek: közelében a király. A herceg vörös arca ragyogott. Azonnal lóra ültette kíséretét, és idenyargalt, ahol Béla király nyugodott.

A zöld partok közt a folyón ringott a túlterhelt komp. Nap-sütés, ragyogás, tavasz mindenfelé. Béla király sápadtan ült a bárka közepén, a többiek hallgatagon álltak körül.

Máté a hátak mögé rejtezett. Aggódott. Jobb, ha nem tudják, hogy ő hozta ide a herceget.

*

— Az ebéd elkészült — lépett be Frigyes széles mosollyal.

A király jó arcot akart vágni az erőszakolt vendégséghez.

— Ideje is — mondotta —, napok óta nem láttam főtt ételt, alig ettem valamit. — Indulni készült. Fridrik feltartotta.

— Előbb azonban elintézzünk egy apróságot.

Leült a heverőre, melyről most kelt fel a király, szétteresztette lábát, és jobb öklét előrenyújtotta.

Több ülőbútor nem volt a szobában. Béla elvörösödött: állva kellett maradnia. Fridrik jobb keze hüvelykujján kezdte előszámolni mondanivalóját.

— Először is úgy illik, hogy szomszédos keresztény fejedelmek közt az igaztalanságnak semmi tüskéje se maradjon. Ami tüske van, ki kell húzni. Ez a legfontosabb ebben a tatárosan veszedelmes világban. Te és néhai atyád tízezer aranyat zsaroltatok ki tőlem...

— Erről nem tudok!

— Hát az 1235-i békekötésben.

— Az békekötés volt, és a magad jószántából kötelezted magadat erre a kártérítésre, amiért éveken át raboltad a magyar határt.

— Ha nekem vitáim voltak határszéli uraitokkal, az az én dolgom, abba nem kellett volna beleártanotok magatokat. Különben is: ha én dúltam Magyarországot, ti viszont dúltátok Ausztriát.

— Megbüntettük vakmerőségedet; ennek jogosságát a békében elismerted.

— Kénytelen voltam rá — nem számít. Másodszor: fizess vissza a tízezer aranyat.

— Hétezer volt, és akkor sem fizetném vissza, ha volna most pénzem. De a csatából igazán nem pénzesládával menekültem.

— Az igaz, hogy hétezer volt, de azzal olyan kár ért engem, hogy tízezerrel ér fel... Harmadszor: addig nem engedem el kedves vendégemet, amíg ezt el nem intéztük.

Béla megalázva állt ezzel a boriszákkal szemben. Mit tehet? Semmit. Ha felpattan, haragszik — még nevetségessé is válik. A markában van.

— A hétezret visszakapod — mondta nyersen.

Fridrik vörös ábrázatán elszélesedett a mosoly. Hát sikerült!

— Jó, legyen nyolcezer — mondta kegyesen —, de most mindjárt.

— Most nincs pénzem.

— Nem baj. Egy király nem megy üres kézzel csatába, menekülésed is szerencsés volt: veled és híveiddel aranyláncok, boglárok, kelyhek vannak. Kincstartóm már meg is becsülte — kétezer aranyat érnek.

— Kincstartód arcátlan. A rajtam való megér hatezret.

— Kétezret — viszonzotta Fridrik rendületlenül. — Hogyan fizeted ki a többit?

— Futárt küldök a feleségemhez Sopronba.

— Felesleges. Ráérsz. Már gondoskodtam rólad — tapsolt; kancellárja lépett be egy irattal —, készen van az írás, csak az összeget kell beletoldani. Amíg a hátralékot kifizeted, Pozsony, Moson és Sopron megyék minden városaikkal és falvaikkal zálogul az enyéme. Tedd rá a pecsétedet.

— Kancellárom elesett, nála volt a pecsét. Aláírom.

Fridrik felugrott, medvetermetével ráborult Béla királyra, megölelte, és két borszagú csókot nyomott az arcára.

— Most szent a békeség. Ünnepeljük meg lakomával.

Kinyitotta az ajtót, az őrködő német fegyveresek félreálltak. A király gyorsan kilépett, és odakiáltott gyanútlanul ácsorgó kíséretének: — A lovamat! Azonnal indulunk.

Fridrik az emeleti oszlopos folyosóról bámulta a készülődést az udvarban. Máté elsündörgött mellette. A herceg egy zacskót nyomott a markába: — Huszonkilenc ezüst. Harmincat Judás kapott árulásért. És Béla mégsem ér annyit, mint Jézus.

Béla a kapu felé fordította lovát. Fejét hirtelen felvetve visszanézett Fridrikre, és ezt mondta metsző hangon:

— Magad eszed meg a lakomát, és leve a torkodra forr! Isten a bíránk, és torolja meg a vendégjog megsértését.

*

János hangosan zihált, és fel-felnyögött fáradtságában, kínjában. Csizmája cuppogott, hol bokáig, hol térdig süppedt a dágványba. Tántorgott. Valamiben elbotlott, ha meg nem markol egy csomó nádat, elvágódott volna. Zsombék volt. Leült rá. Eldőlt, elnyújtózott volna — de vállán a gyerek.

A kisfiút szerencsére elnyomta az álom, amikor a mezőn át igyekezett vele: sok volt a nap izgalma, fáradtsága. Most azonban felébredt.

— János bácsi, mért csípnek a szúnyogok?

— Maradj a köpönyeg alatt, akkor majd nem csípnek.

- De mért csípnek a szúnyogok?
- Mert a vérünket szívják, abból élnek.
- De mért csípnek a szúnyogok?
- Mert rosszak ... Ne beszélj, mert idejönnek a tatárok.
- Jánoska halkán kérdezte:
- De akkor is, mért csípnek a szúnyogok?
- János nem felelt. Jánoska sírni kezdett.
- Menjünk haza édesanyámhoz.
- Légy csöndben ... Nézd, nézd, most kel fel a hold.

A nádszálak felett vörösen jelent meg a hold. Hamarosan sárgára halványodott, majd ragyogó fehéren indult meg égi útján. A nádszálak mozogtak, zizegtek. Valaki járt a közelben.

- Sz, sz! Ki van itt?
- Gyere ide, majd meglátod.
- Úgyis tudom ... bujdosók — mormolta egy hang a sötétben. Az ingovány cuppogott. Aztán előtűnt a holdfényben egy tetőtől talpig felismerhetetlenül sáros emberalak.
- Ki vagy?
- Cyrus. Gyöpös polgár vincellérje. A Molnár utcából.
- Tudom már. Hátul laktatok az udvarban, egy kis kunyhóban. Hat éve jártam a gazdánál, veled is beszéltem.
- Akkor még az apámmal, isten nyugosztalja ... Hát annak a kis kunyhónak vége. Amikor a házak égni kezdtek, olyan forgószél támadt, hogy elvitte a kulipintyó tetejét. Anyám nem tudom hol járt.

- Te hogy kerültél ide?
- Hogyan is — Cyrus elgondolkozott. — Már nem emlékszem. Megállt az eszem a nagy ijedségben. Leugrottam a bástyáról a vízbe ... amikor a tatárok törték a falat, és a házak égtek ... a tatárok ostorral vertek, és bekergettek a rabok közé. Aztán leomlott a fal, és minket nekihajtottak az ároknak. Akik elől voltak, azokat felnyársalták az árok fenekén a karók. A többi a vízbe fulladt. A tatárok még nyilaz-

tak is, hogy aki odalenn van, ott is maradjon. Én már fölül estem. Ketten-hárman még fölém is jutottak. Azokat lándzsával megszúrkálták. Nagy pallót gurítottak ránk... azon mentek be a városba... Nem mozdultam, mintha halott volnék. Este aztán kikecmeregtem — és szaladtam.

— Nem üldöztek?

— Nem tudom... nem néztem... szaladtam...

— Az a fő, hogy megmenekültél. Most gyerünk tovább. A Nagyrákon átjutni nem könnyű.

— Ismerem itt az ingoványt gyermekségmentől fogva: nem nyel el... Add ide a gyereket, majd én viszem. Pihentem eleget — ajánlkozott jószívűen Cirus.

Karjára vette a kisleányt. János felállt a zsombokra, és visszanevezett a városra. A tűzfényben úszó romhalmazra, a domonkosok lángban álló kolostorára, a fekete égen vörös vonalaként sorakozó, izzó tetőgerendákra.

Égő világ.

— A tatár még nem kajtatott erre, de innen mennünk kell.

Caplatni kezdtek a dágványban. A nehéz helyeken egymás kezébe adták Jánoskát.

— Tied? — kérdezte a vincellér.

— Nem.

— Hát akkor minek cipeled!

— A szomszédé. Meg hát a keresztfiam.

— Akkor értem. Tudod, hová kellene menni? A Tiszához.

— Messze van... A tatár már a Tisza—Duna közét járja.

— Pedig, hej, ott vannak ám a jó mély ingoványok! Apám oda való. Többször elvitt az atyafisághoz. Megtalálnám őket... Tudsz-e jobb helyet? Csak túl legyünk ezen a homokos, buckás Rákoson...

— Reggelre túl lehetünk.

— Aztán, ha Isten segít... Látom, van jó fegyvered. Sok is egy embernek. A kardhoz nem értek. De nyilazni... röptében eltalálom a madarat.

Megosztottak a fegyvereken.

— Az övemben maradt ez a kis ásóm. Ha nappal nem találunk búvóhelyet, vermet ások... Adhatnál egy falást, tegnap óta nem ettem.

A hold magasan járt az égen, és hosszúra nyújtotta a homokon a vándorok árnyékát.

*

Kár... kár...

Varjúkárogás hallatszott az éjszakában.

Kár... kár...

A varjak lakomáztak. A világosság már erőt vett a sötétén. A föld fekete tömegén megkülönböztethetők a tárgyak körvonalai. A fölszárnyaló és minduntalan leereszkedő varjúcsapatok alatt testek borították a mezőt, a távolba vesző széles országutat. Halottak. Ezernyi ezren. Távolabb, az úton, az út mentén, szétszórva, riukásan heverték, közelebb azonban sűrű sorokban. Egyes helyeken éppenséggel egymás hegyén-hátán, halmokba tornyozódva. Itt is, ott is elejtett fegyverek.

A hajnali szellő megmozdult, felkelt a Tisza felől. Irtózatosszagot lehelt a magaslat felé, melynek tetejét már megfényesítették az első napsugarak. Falak rajzolódtak ki, tetőtlen, kormos romfalak. Egy-egy üszkös gerendacsonk úgy meredt fölénk, mint letépett ruhájú, sovány kar a kétségbeesés dermedtségében. Mintha segítségért vágódnék a levegőbe: jaj, itt háború volt... háború!

Nyerítés hallatszott, hosszú, szomorú nyerítés. Egy ló sírt. Távolról másik panaszos nyerítés válaszolt. Szerte a mezősen gazdátlan lovak álltak. Emitt az egyik pár harapást legelt a fűből, majd mintha darázs csípte volna meg, eliramodott. Megint megállt, hosszan felnyerített, és a levegőbe nézett. Aztán megint szaladt, szökdelt egy darabon... kengyelébe akadva gazdája tetemét hurcolta, rettegett, és nem

tudott szabadulni tőle... Ha a szellő végigborzolta a rettenetes térséget, megrezdült a faág, itt vagy amott nekilódult egy paripa: fölvetett fejfel, lobogó sörénnyel vágatott előre, majd valamitől visszahőkölve megfordult, tetemeneken hol átugrálva, hol rájuk taposva körbe száguldott, míg elfáradt, és megállt reszkető lábbal...

Pál vasderese nyugtalanul prüszkölt, meg-megrázta fejét. Visszanyerített szomorú társainak, megállt, és nyugtalanul topogott. Gazdája erősen fogta a kantárt és tovább húzta.

A ló mögött Andrásra támaszkodva Ernye lépkedett.

Két napig feküdtek mozdulatlanul a csaltiban. Miután látták, hogy a tatár környékükről elkotródott, éjszaka felkerekedtek. Ernye sebláza mulóban volt, de nagyon elgyöngítette. Pál és András is gyengén álltak a lábukon — éheztek. Még jobban a szomszúság gyötörte őket; inni azonban lehetlenné vált ezen a tájon: minden erecske, minden kút hulláktól fertőzött. Végig kellett haladniuk még egyszer a csatatéren, meg a menekülés kezdetének helyein, ahol legtöbb volt a szörnyűség, hogy eljussanak a hegységbe, mely Eger fölött húzódik nyugat felé. A nap már feljött — minél előbb fák közé kell rejtőzniök.

Lassú ügetéssel egy gazdátlan ló közeledett feléjük. Húsz lépésnyire megállt, szomorúan bámult a vasderesre. Aztán nagyot szökkenve ismét elvágtatott.

— Fogjunk lovat. Egy ép lovat, melyre feltehetjük Ernyét — javasolta Pál.

— Ne kiáltozzatok — könyörgött a sebesült. — Meghallják a tatárok.

— Majd én — ajánlkozott András.

Megálltak. Az iménti barna ló újra közeledett, óvatosan megállt. András füvet tépett, feléje nyújtotta, és ajkával cupogott. A barna gyanakodva meg-megtorpant, de egyre közelebb jött. Megállt a vasderessel szemben, és csöndesen mozgatta fülét. András halkán szólogatta, végre megfogta a kan-

tárát. A barna hagyta. A vitéz vakarta a ló füle tövét, pofáját. Aztán kengyelébe lépett, és felpattant a hátára. Körbe lovagolt vele a réten, megközelített egy szép fehér lovat. Az ellenállás nélkül hagyta magát megfogni.

A három lóhoz most már önként csatlakozott még kettő. Így a három vándor már lóháton érte el a Bükk alját, vezetőklövük is volt a sebesült vasderesen kívül. Fegyverrel a kezükben lesték, nem bukkan-e a fák közül ellenség elébük. De nem: a tatárok még nem bajlódtak az erdőségek felverésével.

A bujdosókat elfődték a lombok. Útjuk egy völgyben vezetett. Délájban békésen kolompoló gulyához értek. Jövetelükre a pásztor levette süvegét.

— Honnan való vagy? — kiáltott rá Pál.

A pásztor nem szólt, csak az út emelkedésére mutatott: amögött a falu.

— Nem tudjátok, hogy itt a tatár?

Amaz vállat vont.

— Ez kukka — jegyezte meg András. — Gyerünk tovább.

Rövidesen elérték a falut. Az út mentén földbe ástott putrik sora, girbe-gurbán, egymáshoz közel-távol, a hegyoldalban kis fatemplom. Idős ember szaladt elébük, alighanem a bíró.

— Hol a pap?

— Elment Egerbe.

— Hiszen Eger elpusztult!

— Az már meglehet. Nagy tűzvész volt arra... Előbb ment el.

— Nem tudjátok, hogy itt a tatár?

A bíró vállat vont.

— Egyszerű emberek vagyunk, nem tudunk a nagyok dolgáról.

— De ha itt talál a tatár, mindnyájatokat kardélre hány. Nem irgalmaz a csecsszopónak sem.

— Jézus! — sikoltott fel egy asszony, aki odajött, és meghallotta a beszélgetést. Magához szorította kisdédét.

A sikoltásra más nők is felfigyeltek. Odasompolyogtak a közeli putriktól. Pál kiáltozott:

— Hogyan lehettek ilyen együgyűk? A tatár minden órában itt teremhet, és halomra gyilkol. Azonnal meneküljetek!

Most már férfiak is jöttek oda. Az egyik hitetlenül csóválta a fejét.

— Minket, szegény parasztembereket?

— Nincs itt tatár — tódította egy másik. — Egert meggyújtotta, aztán elment lefelé. Minek jönne ide?

— Láttátok Egert? — kérdezte Pál. Csak a fejüket rázták. — Talán azt sem tudjátok, hogy a közelben, Mohi pusztáján csata volt?

Amazok értetlenül bámultak rá. Végre a bíró szólalt meg.

— Nem mozdulunk ki a faluból. Jámbor emberek vagyunk mi.

— Adjatok nekünk eleséget! — rivallt rájuk András. — Aztán gyerünk tovább. Barmok!

A nők egyre csoportosultak. Keveset értettek a vész hírből, de jajveszékelní kezdtek. Ez megmozgatta a férfiak tunyaságát is.

— Csata volt? Miféle?

— A tatárral. Odaveszett a magyar sereg. Béla király futon fut.

Erre már a férfiak is kiáltozni kezdtek. Hívták egymást a hajlékokból, a falu feletti mezőkről. Ernye bosszúsan kérdezte Pált: — Talán a te szolgálid ezek?

— Már hogy volnának!

— Akkor mi közöd hozzájuk?

— Ha elpusztul a nép, mi lesz az országgal?

— Az ország mi vagyunk meg a király. Népet kapunk akárhonnán. Ne töltsük velük az időt, siessünk mihamarább a Dunához. Sopronban az udvar.

— Hát csak siessetek. Én addig nem megyek, míg el nem igazítottam ezeket az együgyű embereket.

Most már körülvette őket a falu. Egy fiatal férfi megkérdezte:

— Már most mit tegyünk, vitéz urak?

— Takarjátok el a gabonásvermeket, hogy idegen meg ne lelje. A marhákat hajtsátok fel a hegyekbe. Hagyjátok el ezt az út menti helyet, és rejtőzzetek el az erdőkben, míg el nem múlik a veszedelem.

— A Kőhöz — mondta a bíró. — Ügyé, Jaksa?

— Az ám, a Kőhöz. Ott jó lesz — hagyta rá a Jaksa nevű, akinek öltözete, tartása mutatta, hogy vadász. Felmutatott a falu feletti hegygel szomszédos magaslat tetejére. Az erdő fái túl nagy, fehér szikla magaslott. — Bemegyünk a Kőbe.

— Hogyan élünk ott? — ellenkezett egy asszony.

— Hallgass, Varangy! Szedd inkább a batyut — rivallt rá a bíró.

— Várjunk még. Hátha nem is jó ide a tatár...

— Az ám, Torma, ha nem jó ide...

Vitázni kezdtek egymás közt, némelyek már elmenőben voltak. Pál azonban erőlyesen rájuk szólt:

— Ha már itt a tatár, akkor senki se menekül közületek. Akkor már hiába futtok, utánatok megy. Most bújjatok el, amíg nem késő. Hallottátok!

A tanácsstalanságban a bíró az úri vitézek szavát követte.

— Simor, te! — kiáltotta. — Szaladj a gulyáért! Baka, te, hozd haza a nyáját! Bendős, eredj a kondáért! Hivotol, hol van Hivotol, a favágó? Hívjátok elő! Ő legjobban ismeri a járást az erdőn. Vezesse fel a nyáját. Én az emberekkel maradok... Megéheztetek, ugye, vitézek?

— Hát...

A jövevények letelepedtek. Egy nagybaccska lány sajtot meg kenyeret hozott nekik. András hamarosan felkelt, és térült-fordult a sürgölődő faluban. Akkor tért vissza egy pa-

rasztfiúval, amikor Pál éppen így szólt a bíróhoz: — Felmegyek veled a Kőhöz, lássuk, hogyan lehet védelemre erősíteni.

Ivánka András ráförmedt a diákra:

— Megörültél? Ím, ez a jó legény elvezet a Duna felé. Akad a csizmámban még néhány dénár. Keressük meg a királyt. Egy-kettő, gyerünk!

Pál végignézett rajta.

— Nekem parancsolsz-e? Szerencsés utat az udvarba! Én oda megyek, ahol szükség van rám.

*

Elcsigázottan baktatott a kis csapat Sopron felé. Türje Dénes lovászmester szeme le-lezárult, elbóbiskolt a nyeregben. Ellazult kezében a kantár, lova mind lassabban lépegetett és hátramaradt. Így aztán, amikor egyszer csak felvetette a szemét, megpillantotta a hátul baktató Máté deákot. Dénes mester ravaszul elmosolyodott.

— Itt vagy, te csellengő?

— Itt, uram, szolgálatodra. Várom parancsaidat.

— Ugyan, úgyé? Most vajon kit szolgálasz?

— Királyné asszonyunkat. Éppen adót szedek... de azért nem felejtettem el, hogyan kell lovat cserélni.

A főlovászmester kurtán felkacagott. Először Mohi mezeje óta. Kezet nyújtott hűtlen deákjának, annak jeléül, hogy szent a béke, nem szólnak egymásra rosszat.

— Lócseréről jut eszembe — mondta egy idő múlva Türje Dénes. — Az a barátod, az íródeák, aki velünk jött a csatába... hogy is hívják?

— Hajas Pál.

— Lehetséges... feláldozta életét a királyért.

— Isten nyugosztalja — mondta Máté, és keresztet vetett.

— Én a királyért inkább élni akarok.

A várakat nem ostromolják meg. Előbb elpusztítják a környéket, kifosztják a népet, aztán a környező földekről összegyűjtik a lakosságot, és ezt hajtják a vár megülvására. Seregük töménytelen sokaságáról elég, ha annyit írok, hogy mind az elfoglalt országokból arra kényszerítik a harcra alkalmas vitézeket, hogy előttük harcoljanak.

JULIANUS BARÁT JELENTÉSE
A TATÁROK SZOKÁSAIRÓL

.

1000

Jánosék egy hétig gyalogoltak. A pirkadat első híretől, amikor még csak ritkult a sötétség — virradatig. Aztán szürkületől a fekete éjszakáig. Állandóan körülnézelődve, minden neszre fülelve, minden szagra ügyelve, füstre, tűzre meglapulva: tatárokba ne botoljanak. Egyszer gödörben szálltak meg, máskor vízmosta folyóparti barlangban, hol meg odvas fában. Gyakran eltévedtek, messze kerültek célba vett útjuktól. Ha ugyanis falura, tanyára bukkantak, az üres volt, elhagyatott, nem akadt ember, akitől az utat tudakolják.

Cirus valóban ügyesen bánt a nyíllal. Egyszer egy vadkacsát, máskor nyulat is ejtett el. Déli napsütés idején gödörben gyújtottak csak egy kis tüzet, afölött forgatta a vincellér a nyársat. Sokáig tartott, míg a hús valamennyire megsült. Ezalatt János a köpenyegével hajtotta a füstöt: szétverte, hogy messziről ne látsszék.

Végre elérkeztek a faluba, ahonnan Cyrus apja származott. Vagyis csak a hült helyére. A nép elmenekült, tetőtlen, beomlott putrikat hagyott hátra. Csak egy görnyedt öregasszony téblábolt a visszamaradt szemét között.

— Mit csinálsz itt, öreganyám?

— Valamit itt felejtettem, azt keresem.

— Majd segítünk. Hol laktál? Hol felejtetted?

Az öreg zavarba jött.

— Igazán... nem is tudom... Ha az ember megöregszik, mindent elfelejt... Hagyjatok csak, majd megtalálom.

Gyanakodva nézte a jövevényeket, majdnem sírva fakadt,

hog azok nem mennek tovább. Megint csak matatni kezdett a falu maradványai közt, botjával belepiszkált minden szemétkupacba — hátha valaki itt felejtett valamit, amivel ő gyarapodhatnék. De csak régi csontokat talált. Azokat is gondosan egy maszatos bugyorba szedte.

Még örült is, hogy éppen most nem lelt valami kincset, például egy fakanalat: ezek az idegenek talán el is vennék. A kutyuskáimnak — motyogta. — Jó lesz a kutyuskáimnak.

— Hová ment a falu, öreganyám?

— Azt szeretnétek tudni, mi? De én nem tudom. Én nem tudok semmit, én öreg vagyok, velem nem törődik senki, én se törődöm senkivel. — Könnyeit törölgette. — Vigyen el mindent a manó!

Jánoska meghagyta egy nyúlcomb felét. János megkínálta vele az öregasszonyt. Az felderült. Letelepedett hozzájuk, fogatlan szájjal nyammogta a húst.

— Hová ment a falu? Azt kérditek. Nektek megmondom. Mert ti jó emberek vagytok. Rossz embereknek is megmondanám... Hogy vigye el őket a manó! Mindenemet ellopják...

— Majd mi visszaszerezzük mindenedet. Azért megyünk oda. Minket az ispán küldött. Ugye, panaszkodtál az ispán-nak?

— Hogyne panaszkodtam volna! — derült föl a vénség. — Tíz éve egyebet se teszek, mint panaszkodom, de senki se csinál semmit. Pedig mindenemet ellopják. Most jutottam eszébe az ispánnak? Mert ő is fél a tatártól... Azért... — zavarosan dünnyögött. Aztán bugyrába rejtette a nyúlcomb maradékát, takarékosan eltette máskorra, és lenyalta piszoktól fekete ujjait, hogy valami kárba ne vesszék a jóból. — Gyertek, megmutatom a falut — suttogta. — Bementek a Szigetbe...

A sziget afféle porong volt; hosszan, keskenyen nyúlt be a Zagyva és a Tisza közti mocsarakba. A partról vezető

szűk ösvényen két ló alig férhetett el egymás mellett, s a talaj itt éppen csak az ingovány fölé emelkedett: áradás idején ezt is elnyelte a víz. Ezért méltán szigetnek nevezték azt a helyet. Ahol a keskeny földnyelv kissé emelkedni kezdett, elég magas földsánc torlaszolta el. A megtömködött fűzfafonadék közepén keskeny kapu; egész csapat őrizte fegyveresen. Várjobbágyok voltak, többük nyakában ökörszarv-kürt, hogy jelt adhassanak, ha veszedelem közeleg.

— Bejöhetnek — mondotta a jövevényeknek a tizedes —, de tudjátok meg, aki egyszer itt van, többé ki nem mehet!

— Félték, hogy elárulunk?

— Rossz szándék nélkül is nyomra vezethetnétek az elleniséget. Meg aztán hadd legyünk minél többen a védelemre.

Cirus vette át a szót:

— Bemegyünk, ha itt vannak atyámfiai, Búzád és fiai, Torda meg Bögöz.

— Itt hát. No, csak gyertek!

Tovább haladtak a keskeny ösvényen. Száz lépésnyire újabb földtöltést, kaput és őrséget találtak... és további száz lépésre még egyet.

— Jó erős hely ez. Itt alkalmas megtelepednünk.

Búzád, Cyrus atyai nagybátyja még ősi módon, varkocsba fonva viselte ősz haját. Itt a vizek és puszták között senki sem ütközött meg a régen tilalmas pogány divaton. Fiai már német módon jártak: fazék alatt körülnyírt hajjal. Megyer és Keve törzsekbeli népek gyűltek össze. Cyrus atyafisága a szegényebbek közé tartozott — ezért is vándorolt el innen az apja pesti szolgálatba. Bezzeg megnőtt most a becsületük, amikor híre terjedt, hogy rokonuk érkezett a nagyvárosból. És hogy a jövevény ott szemtől szembe látta a tatárokat!

Jánosékat nyomban az előljárók elé vezették. Egy öreg fa alatt ültek. A hevesi várispán — akinek várjobbágyai őrizték a kapukat —, falvak bírái, két falusi pap meg Rober-

tus kanonok, aki két szolgájával és hat lóval menekült Egerből.

Búzád és fiai büszkén nézték, hogyan ültetik le a nagyok maguk közé öccsüket, Cirust — hogyan kínálják borral, akár a vele lévő fiatal papfélét. Elmondatták velük töviről hegyire, hogyan pusztult el Pest városa, mit műveltek a tatárok.

— Ravaszok, ugye, mondtam, hogy nagyon ravaszok — hajtogatta az ispán. És amikor némelyek a mohi csata felől is tudakozódtak, ingerülten intette le őket. — A csatáról ez ifjak annyit tudnak, mint ti magatok, hiszen ők is csak hírért hallották. Én azonban ott voltam...

— És onnan futottál el szerencsén, Isten segítségével — mosolygott a kövér kanonok.

Az ispán gyorsan elterelte magáról a figyelmet:

— Azt javaslom, emberek — mondotta —, Bíró Jánost, ki világot látott, tanult ifjú, Pesten is tisztiséget viselt, vegyük magunk közé, hogy tettel és tanáccsal segítsen minket a tatár ellen.

Tetszett a javaslat mindenkinek. Cirust elbocsátották, Jánost pedig az előjárók közé vették. Együtt poharaztak vele sok beszéd közt, melynek veleje is volt, de kívált sok alja. A nép messziről nézte őket, és nyugodtan várta a jövődőt. Hiszen ennyi okos ember gondolkodik róla.

Jánuskát ezalatt Cirus vette gondjába. Mindhárman Búzádék háza népéhez csatlakoztak.

*

Ákos Ernye és Ivánka András dühöngve elmentek. A bíró a közelben ordítózott néhány falubelivel. Pál hozzálépett.

— Ide hallgass, bíró! Rontsátok le a putrikat, bele ne települjön a tatár; itt ne maradjon a közelünkben.

— Az istenfáját annak a tatárnak!... Hé, emberek, halljátok, mit mondott a vívő úr! Rontsátok le a putrikat... Megmondtad a szomszéd faluban?

A kérdés egy ziháló fiúnak szólt.

— Megmondtam — felelte az, még mindig lihegve a futástól. — Azt felelték, hogy menjek... Visszajövet találkozom a két vítézzel, azokra majd inkább hallgatnak.

— Az ő dolguk — morogta a bíró. Magában azt gondolta: „Csak lóvá ne tegyenek ezek a vítézek. Mert ha vakhírt kóholtak a tatárról, soha életemben le nem mosom magamról a szégyent!” — Jaksza, a favágó lépett hozzájuk.

— Vigyük fel magunkkal a putrik tetejét, szétbontva. Fordulunk a marhákkal, és a hátukra kötözzük.

— Az bizony jó lesz — helyeselte Pál.

... A Kő valóban kör alakú volt — valami őskori tűzhányó hegy feltöltődött torka. Csak egy helyen szakadt ki valami-kor a szikla: ez volt a Kő kapuja.

— Kicsit nagy is nekünk — állapította meg Hajas Pál, amint Jaksával vizsgálgatta a helyet. — Kőfalat rakunk fel a résbe, csak keskeny bejárást hagyunk. Amellé is homokzsákokat halmozunk fel, hogy bármely pillanatban eltorlaszolhassuk.

— Megcsináltatom a néppel — bólogatott a bíró, és nagy tisztelettel nézett Pálra.

— Az úrfi, vagy minek nevezzem a tisztelendő urat, jól tudja — helyeselte a dolgot Jaksza is. Simor is elgondolkozva bólogatott.

A Kő belseje elég tágas volt. Az egyik oldalon kijelölték az állatok helyét. Másfelől ásóval, csákánnyal estek a talajnak, hogy gödröket vágjanak a putrik számára. Szorosan és rendben sorakoztatták egymás mellé, nem úgy, mint odalenn a faluban, ahol mindegyik mellett külön gazdasági udvar volt.

— Jól jegyeztétek meg, amit mondok — emelte fel szavát Pál. — Tüzet ne gyújtsatok éjszaka, mert messzire látszik a fénye. Nappal se gyújtsatok, mert elárul a füstje. — Csak szélben...

— Csinálók én olyan kemencét kis házban, hogy egy szikra se látszik ki belőle — ajánlkozott Csömör, a falu ezermestere.

A felköltözködés gyorsan megtörtént. A bíró képe azonban felhős maradt. Hátha szégyen éri — ámbár akkor ez a papféle nem maradt volna velük, ha csak bolondítaná őket.

Alkonyaokor tüzfény gyúlt ki a völgyben. Az élesebb fűlűek síkoltásokat is hallottak. A kíváncsi fiatalokat nem lehetett tartóztatni: lesiettek a hegyoldalra, leselkedni az erdőből... Néhány holtra rémült, zokogó menekülttel tértek vissza.

A szomszéd falut, ahol nem hittek a vészírnek, elpusztították a tatárok.

*

Fridrik kelepccéjéből szabadulva, Béla király Sopront is hamar maga mögött hagyta — hiszen már közeledtek az ausztriai csapatok, hogy ezt a zálogba adott megyét is megszállják. Most már a királynéval, egész udvarával együtt sietett dél felé. A stájer határ mentén haladt, eljutott Csáktornyára, majd átkelt a Dráván. Itt rátért a Fehérvárról a tenger felé menő régi hadiútra, eljutott Szlavónia fővárosába, Zágrábba. István püspök fogadta a királyt. Kőalapzatú gerendapalotájában, a püspöki udvarban, palánkkal körülvett várában szállt meg, aki az ország kormányából megmaradt.

Amint megérkeztek, a király nyomban Kálmán herceg látogatására indult. Máté deák a kísértet mögött nyújtogatta a nyakát, hogy lássa, mi történik a sebesült fekvőhelye körül. Csak sírást hallott. Sírt a királyné, könnyeit törölgette a király, és elgyöngülve, tehetetlenül siratta magát szegény Kálmán herceg is. A szobából az evesedett seb nehéz bűze és mindenféle emberi kipárolgás áradt a fatornácre. Amint Máté az ajtóban tülekedett, hogy jobb helyet találjon, ahonnan beláthat, majdnem rálépett valakire, aki az ajtóban ült egy zsámolyon. Máté csaknem feldöntötte.

— Bocsánat! — mondotta. Szalome hercegasszony volt, Kálmán felesége. Az utóbbi napokban már csak itt ült. Máté a haján lévő arany karikáról ismerte meg. Szeretett volna a harminc esztendőös szép hölgy arcába nézni, milyen egy leendő özvegy, de a szép nevű és szép hírű lengyel hercegnő a fátylával eltakarta az arcát. Mellette állt komornája, szigorúan nézett Mátéra, mire ez francia udvariassággal még egyszer azt mondta, hogy „Pardon!”, és anélkül, hogy a hercegnő figyelmét sikerült volna magára vonnia, odébb kotródott.

Már jött is kifelé a király, kétfelől kísérte udvartartásának megmaradt két főembere: Csák-nembeli Máté étekfogómester és Túrje Dénes lovászmester, a deák pártfogója. Éppen ennek mondta a király:

— Téged rendellek Szlavónia urává. Szedd össze rögtön a szlavón és a dalmát hadakat a Dráva védelmére.

Tehát szegény Kálmán herceg csakugyan a végét járja, ha már utódáról is gondoskodnak. Mária királyné még bent maradt a betegnél, hogy az irgalmasság jó cselekedeteit gyakorolja rajta. Ne mondhassa senki a király előtt: „Lám, testvérnénéd, Erzsébet, a thüringiai hercegné, így meg úgy törődött a betegekkel, szent is lett belőle; míg a sógorasszonya bezzeg, a te feleséged, nem követi jámbor példáját, kényeskedik, így meg amúgy...” A király megállt a palota tornácán, és ilyen indulattal adta ki elfojtott keservét:

— Ki volt az az ostoba, aki a várost e hitvány palánk alá telepítette, míg odaát a Gréc-hegyen kővár áll? Kik laknak ideleinn?

A zágrábi püspök, István, ijedten felelt:

— Olasz, német meg magyar „vendégek” települtek ide. Én nem tehetek róla, így van ez már vagy száz esztendeje.

— Hát akkor azonnal telepítsd át őket a kővárba. Hívj a szomszédságból szlovén telepeseket is, és nagyobbítsátok meg a körfalakat, hogy így ne érjen a tatár mindnyájato-

kat — amitől Isten óvjon. Városi és polgárjogot adok e településnek, ha megépítitek.

A püspök összekulcsolta mellén a kezét, és engedelmesége jeléül fejet hajtott. Kulcsárával elsietett, hogy a városbíróval és a várkapitánnyal máris tanácskozzék.

Máté deák pedig Dénes lovászmester, az új szlavón bán után sietett. Bizalmasan megszólította:

— Ki lett az új tárnokmester?

Türje Dénes azonban sértődötten végignézett rajta, hogy éreztesse vele megnövekedett méltóságát. Most már nem kell vele komáznia néhány elhajtott ló miatt.

— Mi közöd hozzá! Végezd a dolgodat!... Senki sem lett tárnokmester; minek az, ha nincs királyi jövedelem. Nádor se kell, ha nincs ország.

— Mert eddig én csináltam az adó-begyűjtést — hebegte Máté.

— Hát akkor! — felelte élesen a bán és elfordult. Máté szomorúan állt, és valamit makogott, hogy ő még a régi, ha a nagyúr magasabbra lépett is — de az nem törődött vele... Hanem a deáknak mégis volt most kelete az udvarnál. Több is, mint kívánta.

— Hé, te! — mutatott rá Báncza-nembeli István kancslár. — Te vagy az a deák, aki a párizsi egyetemről jöttél?

— Én, parancsolatodra.

— Akkor eredj, és írd segítséget kérő levelet Gergely pápának, Frigyes császárnak meg Lajos francia királynak!

— Én? — döbrent meg Máté, és földbe gyökerezett a lába.

— Nem is én! — rivallt rá a püspök.

— Azt se tudom, hol van pergamen...

István püspök méltóságteljes pillantással mérte végig, és összekulcsolta violaszín kesztyűs kezét. A kulcsár megnyugtatta a deákat.

— Emitt a terembe, most rakták le a szekérről az íróállványt, ott mindent megtalálász.

Egy apród állt Máté mellett, és megfogta a karját. A deák szédülten hagyta magát vezetni... Mi lesz ebből!

Fölemelte az íróállvány tetejét, hogy papírt és tollat keressen benne. A leveleket ugyan nem tudja megírni, de majd csak maszatol valamit, amíg szépszerével odébb nem állhat. Amikor az asztalfiába pillantott, majd kiugrott a szeme.

„Mirkulum! Csoda történt!” Kész levél feküdt benne a császárhoz. Máté megismerte Hajas Pál kezeírását. Ez volt az a levél, amit a Pesti-hegyen írt, a király szállásán, abban a nagy felfordulásban, de aztán mindenki megfélemedkezett róla, és nem küldték el.

— Hagyjatok magamra — szólt határozottan Máté deák.
— Ne zavarjatok. Azt hiszitek, könnyű megírni egy ilyen levelet a világ hatalmasaihoz? Allíthatok őrt az ajtó elé!

Az apród megilletődve távozott. Hamarosan két alabárdos zárta el a bejárást abba a terembe, ahol Máté — csak a címzéseket változtatva — három példányban... lemásolta Pál fogalmazványát: „Szívünk mélységének fájdalomával és keserűségével kell panaszkodnunk...”

— Hol a deák? Hol az a deák? — üvöltött valaki a tornáccon. Máté már a másolás vége felé tartott. Egy rezes képű nagyúr félreütötte az örök alabárdját, és belépett a terembe.
— Te vagy az a tollrágó, akit a soproni udvarból adószedni küldtek?

— Én volnék, parancsolatodra.

— Hát azt tudod-e, hogy én ki vagyok? Ugye, nem! Hát tanuld meg: Oslí-nembeli Herbord a nevem. Értetted? A király úr parancsolatára el kell hoznom Fehérvárról a szentek ereklyéit, meg a dunántúli egyházak kincseit. Hát én nem irkafirkálok. Még akkor sem, ha írni tudnék. Velem jössz, és mindent felírsz, ne mondassák, hogy valami a kezemhez ragadt. Megértetted? — ordította.

Máté fejet hajtott.

— Érttem, uram.

Vörösarna kócos bajusza alatt a rezes képfű úriember vastag szája mosolyra húzódott. Öklével barátságosan hátba vágta Mátét. A deák visszamosolygott.

Még befejezte írásbeli munkáját... Hogy fog sírni e levél felett az öreg pápa! Aztán majd azt válaszolja: mihelyt végzett Frigyes császárral, megmozgatja Európát Béla király megsegítésére. A császár majd szintén felel: hűbéresül fogadja a magyar királyt, csak hagyjon fel egyelőre a tatár háborúval, maradék erejével inkább csatlakozzék hozzá a pápa ellen. Később majd egyesült erővel kikergetik a tatárt is... A francia király nem felel semmit, csak megírja az angol királynak az érdekes újdonságot, milyenek a tatárok ott messze keleten...

Máté most gondosan eltépte Pál fogalmazványát. Aztán a maga levelei alá biggyesztette a kelteztést.

1241. május tizennyolcadika volt.

*

— Ráz a hideg, és igen fáj a vállam — suttozta Ákos Ernye. Oldalt csúszott a nyeregben, ajka lilás volt.

— Tartsd magad még egy kicsinyég, míg lakott helyre érünk — biztatta Ivánka András. Megkérdezte vezetőjüket: — Mi lesz már? Hová vezetsz?

A hegybeli fiú szó nélkül szaladt előttük az erdei ösvényen. Meztelen lába a földön cuppogott, tavalyi korhadt ágacskák roppantak talpa alatt.

— Nem hallottad? Kérdeztelek! — üvöltötte András úrfi. A vezető futtában visszafordult.

— Hallottam — felelte. Azzal szaladt tovább, mit se törődve az úrfi szitkaival. Nem volt a szavak embere. Csak egy fél óra múlva állt meg. Az ösvény itt kétfelé fordult. Egyik ága fel a hegynek, a másik alá. Hegy végében állottak, a fák közül kilátás nyílt egy keresztbe húzódó völgybe, mely szélesre tárulkozott azon a helyen.

— Itt megéjszázhatunk — szólta a vezető. — Holnap tovább mehettek, de én csak eddig ismerem a vidéket.

— Azt mondtad, hogy a Dunáig vezetsz!

— Csak a Duna felé. Ez tőlünk a Duna felé van. De úgyse megyek tovább hazulról, még ha tudnám is az utat.

— Itt hagysz az erdőszélen? ... — András dühöngött, de nem merete megverni a fiút: mostani helyzetükben könnyen bosszút állhat. A vezető vállat vont.

— Elvihetlek följebb, félórányira. Tudok ott egy mélységes mély barlangot. A Szeletát. Óriások csontjai vannak benne.

— Hát odalenn? — mutatott ki a fák közül Ernye. — Odalenn nem lenne jó? Közelebb van.

Ingovány borította a völgy kanyarulatát, s hátra, amerre kitágult. A zöld sűrűből lapos magaslat emelkedett ki, rajta kis fehér templom.

— Diósgyőr — felelte a paraszt. — Réges-régi gyűrűsánc, középette van a falu, a templom mellett, de innen nem látszik.

— Biztosan amúgy is szétfutott már a népe — vélte didegve Ákos Ernye. Ivánka András kedvetlenül tette hozzá:

— Ahhoz az óriások lakta barlangodhoz se húz a szívem. Annyi lehet benne az ember ... Aztán ha jön a tatár, benn fojtanak füsttel.

Tétovázva néztek alá. A faluban — a putrik innen nem látszottak — tűzrakás gyulladt ki. Közelében más kis rőzserakások: békés esti vacsorafőzéshez. A szürke füstcsomók felkanyarogtak az égre.

— Diósgyőr — mormolta Ernye. — Még sose láttam, de apám sokat emlegette. Perben áll miatta a Miskolc-nembeli Panyittal.

— Foglaljuk el! — kacintott András. — A joghoz a birtokot megszerezni talán most ez a két szablya is elegendő.

Ernye kiegyenesedett a nyeregben.

— Lássuk!

Rőzsekötegekkel volt kirakva a keskeny út az ingoványon át. Az avarok hajdan felhordott magas földsánc-gyűrűje már jócskán lekopott, de a tatárok jövetele előtt ez a hely még várnak számított. Egyetlen sárkunyhójának tetejét fele-részen lehordta a szél, ez mutatta, hogy már régebben nem székel benne királyi ispán. Hanem kőtemploma épségben állt alacsony tornyával. Falához ragasztva — félig putri, félig a föld fölé emelkedő vályogkunyhó — a plébános hajléka. Fél tucat maszatos gyerkőc ugrándozott körülötte. Maga a pap, övébe gyömöszölt reverendával, éppen a ganajt hányta favillával a szemétdombra. Széles vállú, vörös képű ember volt, gyér szakállal.

— Ki vagy? — rivallt rá Ivánka András, csípőbe vágott kézzel. Nem is köszöntötte, pedig jól látta, kívül van dolga. Ijedtében a pap pótolta ki ezt a mulasztást.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus. A plébános volnék.

— Ű-úgy? És kié ez a sok gyerek?

— Az enyém, uraságod engedelmeivel.

— Nős vagy?

— Isten segítségével.

— Másodszor? — léptetett közelebb az úrfi.

— Mentsen isten! Így szenteltek fel, a kánonok szerint...

— No, mindegy, akkor maradhatsz ... Nyisd ki a templomot, megszállunk benne.

— A lovakkal? — hőkölt vissza a plébános.

— A lovaknak jó lesz a te házad is.

A parasztpap megdöbbsen.

— Hova menjek a gyerekeimmel? Úrfi, ne sértsd meg az egyházat! Én se vagyok akármilyen pap. Van nekem *Manuelém* is, el tudom belőle olvasni mind a szertartásokat deákul ... Mit akarsz a templomban ...?

— Az Uristen az ő egy fiával vendégszeretőbb, mint te a hat kölykoddal. Maradjatok a vackotokon, jó nekünk a

templom is — vigyorgott Ivánka András. Belökte a templomajtót, és lovastul bement az épületbe. Lesegítette nyergéből Ernyét, majd az összeszaladó falusiakra rivallt: — Itt a földesuratok, Átkos Ernye úr! Úgy tiszteljétek! Hozzatok szénát aláink, almot a lovaknak! Mozogjatok!

Ernye az illatos szénában fekvé szemlélődött. Vastag falú kőépület ez a templomocska, boltozatos. Jó lesz *palotának*, csak egy pár *házat* kell még melléragasztani...

A faluban csak kevesen voltak. Azok is minden pillanatban futásra készen. A többiek már a hegyekben meg a Szeleta-barlangban lappangtak...

*

Az előjárók minden reggel az öreg fa alatt gyűltek össze. János is arra tartott. Sűrű bokrok közt vitt az útja. Napok óta megszokta, hogy a csalít szélén vár reá valaki. Karcsú leányka. Inkább alacsony, mint magas, éppen csak János válláig ér. Világosbarna haja hullámosan omlik csapott vállára, csaknem karcsú csípőjéig. Mikor meglátta a közeledő fiatalembert, sötétkék szeme felragyogott. Zavartan hajtotta félre a fejét. Sovány karja végén, a kezében úgy csüngött az agyagkorsó, mint kocsányán a gyümölcs.

— Igyál — mondta és elmosolyodott. Szája finom vonalú, nem éppen kicsiny, de elevenpiros. Fölemelte a korsót, és két kézzel János felé kínálta. Méhsőr volt benne. Így gondoskodott minden reggel a fiúról.

János elpirult.

— Köszönöm, Ajándok — mondotta. — Nem tudom, mivel érdemlem jószágodat. — És ivott egy keveset a korsóból.

A leányka aggódva leste, eleget iszik-e, egész lelke a pillantásában volt. János visszaadta a korsót. Pár pillanatig hallgatva nézte a kislányt, aztán suta mozdulattal kinyújtotta a kezét, és félénken megsimogatta azt a barna haját.

Ajándok lesütötte a szemét és mosolygott. A fiú szegyenkezett, maga sem tudta, miért. Viszonozni is akarta kedvességgel a kedvességet. Az alföldi népek bárdolatlan életében nem sok szó járja, nem szokás a szép beszéd. A félénk, ügyetlen János mégis úgy érezte, valami kis bókot illenék adnia a lánykának, adná is szíve szerint. Hát rekedten azt suttogetta:

— Valóban megérdemled szép nevedet. Ajándok vagy te a világnak... és énnekem is.

A leány arca erre tűzbe borult, elfordult, és úgy elszaladt, hogy még a korszó tartalmát is elloccsolta a zöldben.

Az ispán a kapuktól jött vissza.

— Felváltottam az őrségeket. Minden rendben van.

Letelepedett a fa alá.

— A tisztelendő Robertus még nem jött vissza? — kérdezte János.

A többiek hahotázni kezdtek. Az ispán a nevetést köhögéssel végezve megjegyezte:

— Csak nem gondolod, azért ment el szolgálival, lovával, hogy visszatérjen?

— Hát nem kémszemlére indult a környékbe?

Megint csak nevettek az ártatlan kérdésen.

— A tisztelendő kanonok ülőkéjét a zab szúrja. Folyton izeg-mozog, egyik helyről a másikra megy, sehol sem nyugszik, mindenütt fél. Három napja, hogy elment, messze lehet az a vidék, ahol kémszemléjét végzi.

— Alighanem mégis itt jön.

Mindnyájan csodálkozva meredtek a kövér úrra. Bizonytalan léptekkel közeledett a gyülekezet felé, arca igen megnyúlt, sárga.

— Dicsértessék... — motyogta. — Megjöttem.

Letelepedett a többiek közé. Minden szem feléje fordult. Hallgatva várták, mit fog mondani.

— Szolnokot elpusztította a tatár... Nemcsak a férfiakat,

de a nőket és a kisdedeket is halomra vágták. A holttesteket levekőztették, még a ruhájukat is elvitték... Találkoztam bujdosókkal. Eléséget kértem tőlük. Felelték: éjjel beosonnak Szolnokba, és hoznak az elvermelt, elrejtett élezből. A romladék közt azonban maradtak lappangó tatárok. Éjszaka hallottam a beosonók sikoltásait: azokat is legyilkolták...

Mindnyájan megdermedtek a rémülettől. Nagy sokára az ispán szólalt meg. Halkan, mintha köszikla nyomná a mellét, és nem jutna lélegzethez:

— Akkor a tatár minden percenben itt teremhet...

Robertus úr szuszogott. Csupa rémület volt, szájalmas.

— Éhes vagyok — mondotta. — Ehetném...

A kapuk őrségét megerősítették. Minden fegyverbíró férfit odarendeltek. Hiszen az ingovány felől a sziget megközelíthetetlen. A külső kapu hadnagya az ispán volt, a középsső Robertus, a belsőt Jánosnak adták, mert többet értett hozzá, mint az a bíró, aki addig őrizte. A hadnagyok ettől fogva mindig a helyükön maradtak.

Délután Cyrus rohant Jánoshoz.

— Jánoska eltűnt!

János a fejéhez kapott.

— A vízbe esett!

— Én is a nádasban kerestem. Majd eszemet vesztettem a rémülettől; tudtam, mint vagy a kisleúért... Az imént találkoztam Ajándokkal. Ő Robertus úrral látta utoljára a gyermeket, kézen fogva.

— Mit akarhatott vele?

Gyorsan megnyitatta a kaput, és szaladt a középsső sáncához. — Hol a tisztelendő?

Keve ispán fogadta.

— Az? Helyet cserélt velem. Arra kért, hadd fogadhassa ő a tatárok első támadását; úgy illik isten emberéhez, hogy a legnagyobb veszedelmet vállalja.

— Egyedül ment? Nem láttatok vele...?

— Azzal a kisfiúval, a keresztfiaddal.

Kiengedték Jánost a kapun.

— Hol a tisztelendő?

A külső sáncnál furcsálkodó képpel fogadták.

— Kiment. Kiment nemrégén, szolgáljaival együtt. Meg egy kisfiúval.

— Hová mehetett? Mit akar vele?

— Amott jön a szolgálja!

Csakugyan a kanonok szolgálja közeledett a külső sánc-hoz. János a sánc tetejéről kiáltotta elébe:

— Hol vagytok? Hová vittétek Jánoskát?

Amaz közelebb jött, és nyugodtan felelte:

— Nincsen semmi baja. Velünk a gyerek. Éppen neked hozom Robertus úr üzenetét. Küldjete nekünk eleséget. Mi odakünn maradunk. Ha nekünk lesz — a gyerekek is lesz.

A férfiak kacagtak. Megbotránkoztató volt a szökés, de ez a ravaszság, ez a hidegvérű számítás ilyen körülmények közt már csak nevetséget kelthetett.

— Várj! — kiáltotta János. Visszaindult a szigetre. „Magam viszem ki neki az eleséget, és beszélek a gyerekrablóval” — gondolta magában.

A szigetben hamar híre terjedt Robertus szökésének. Bőven adtak össze számára eleséget, csak menjen isten hírével minél messzebb, el ne árulja se szóval, se közzétételével a tatároknak a szigetben levőket.

János már sötétben sietett vissza a kapukhoz. Hátán egy zsák.

— Add ide a zsákot. Nem illik, hogy te vidd — állt elébe az ösvényen Ajándok. El akarta venni tőle a zsákot.

— Csak nem gondolod, hogy hagyom! — Huzakodni kezdek. — Mi jut eszedbe?

— Nem illik! Érted? Mit szólnának az emberek a hadnagyról — erősködött a leány. — Én is elbírom, nem nehéz.

— Mikor látta, hogy János zavarban van, tétovázni kezd, olyan tanácsot adott, amit a fiúnak el kellett fogadnia. — Vigyük együtt. Csak ha az emberek meglátnak, akkor veszem egyedül magamra...

A kanonok szolgálja nyugtalanul várakozott künn a sötétben.

— Gyerünk már, mert eltévedünk az erdőben. Félek is a gonosz manóktól.

Fütyöntgetett. A sűrűből is fütyölk feleltek. Szúrók bokrok, gyökerek közt botladozva végre megtalálták Rober-tusékat.

— Hol a gyerek?

— Előbb add az esélyt, amikor megmutatom a gyereket. Ne félj, semmi baja.

— Hogyan tehetél ilyent, papi ember létedre?

— Hja, nekem is csak egy életem van. És hidd el, az én orrom jó. Ha én eddig veszedelmet szimatoltam, mindig be-
lkövetkezett. Nem jó olyan helyen bujkálni, ahol sok az ember. Annak híre jár... Okosabb, ha te is itt maradsz.

— Nem leszek szökevény.

— Ahogy tetszik. De a gyereket most már vidd magad-dal, mert én nem ajnározom.

A kisfiú nyugodtan aludt egy fa tövében, beljebb az erdő-ben, gondosan betakarva a szűnyogok elől.

— Ne ébreszd fel — suttogta Ajándok. — Majd pírka-datkor... Vissza se találunk ebben a ködőben. Nézd, olyan az, mint a fehér füst, már egészen eltakart mindent.

Odébb húzta, a bokrokhoz. Keze forró volt, amint szorí-totta János kezét. Leültek egymás mellett.

— Félek — suttogta Ajándok.

— A manóktól?

— A tatároktól. A szenvedéstől. A haláltól... Mindentől.

— Ne félj, Ajándok, isten megsegít.

A leány a fejét ingatta.

— Mindenkit megölnek. Mind elpusztulunk ... érzem.

János átkarolta a vállát. A lányka, mintha csak ezt várta volna. Indulatosan vetette magát Jánosra, és kezével átkulcsolta a nyakát. Felzokogott. Fejével János mellére búj, és hozzádörgölte könnyes szemét.

— Ajándok — suttogta a fiú, és vigasztalóan simogatta a haját —, Ajándok ...

A leány fölkapta fejét. Forró ajkát János ajkára szorította. János végigsókolta Ajándok rózsás fülét, karcsú nyakát, keskeny vállát.

— Ajándok — suttogta reszketve. — Életem szép Ajándoka ... — Keze végigsiklott a leány vékony karján, és magához ölelte a derekát.

... Hajnalban ébredt. Köpönyege, melyen este ült, ráterítve — csupa, merő harmat. Fölébredése pillanatában villant agyába, mi történt az este ... és hogy elaludt. Riadtan kapott maga mellé, de csak a nedves fűbe markolt. Ajándok eltűnt.

— Ajándok!

Nincsen sehol. Arrább Jánoska még mindig alszik ...

János körüljárt, de a leánykának semmi nyoma. Hát-ha Robertusék tudnak róla? Csakhogy a kanonoknak és szolgáinak is hűlt helyét találta.

János sírva falkadt. Felnőtt ember letére nagyon szégyellte magát, könnyei mégis végigsurogtak az arcán, és torkából ki-kibuggyant a zokogás. Valami történt, ami helyrehozhatatlan; életét csodálatos szépség érintette, de az nem tér vissza soha többé.

Mi ez az üvöltés?

Aggódó pillantást vetett a gyerekre, Jánoska azonban még nyugodtan, mélyen aludt. Az erdő szélére lopakodott, és kinézett a folyó, a sziget felé.

Tatárok!

Hosszú láncban álltak a parton, belegázoltak a vízbe és

nyilaztak. János látta, hogy a kapuk felől a harcosok visszaroහannak a szigetbe: fegyverük, sisakjuk futtában villan meg a part menti csalit lombjai közt. „Megálljatok, szerencsétlenek!” — akarja kiáltani. — „A tatárok cselvetése ez!” Látja megint az ólmos korbáccsal terelt rabokat: rohannak a keskeny földnyelvre, hogy széthordják a védtelenül maradt sáncokat... A fiatalember visszatámolygott Jánoska mellé. Letérdelt, két kezével betapasztotta fülét, hogy ne hallja az őrzöngő sikoltozást: elég volt egyszer is hallania. Zokogott és imádkozni próbált, hiába...

Mire a nap magasra szállt az égen, a szigeten minden elcsendesült. Csak tábortüzek füstje szállt az égre: a tatárok nyugodtan lakomáznak a tetemhalmok között.

Délután megint hallotta a lódobogást. A lovakra batyuk kötözve, a lovasok hintáznak a nyeregben, a kengyel mellé tűzött lándzsákon cicáznak a fehér-fekete zászlócskák, a kis kócos lovak száguldva rúgják maguk mögé a homokot. Jajgató rabok rohannak gyalogszerrel a lecsapó korbácsok alatt...

Vissza kell mennie a szigetbe! Meggyőződni, hogy nem igaz... hogy Ajándok ott rejtőzködik... vagy elhurcolták élve, és akkor ő teljesíti kötelességét: végigjárja a barbárok tartományait, hogy megtalálja és kiszabadítsa a leányt, aki az övé.

Jánoska jól tudja már, hogy nem szabad hangosan beszélnie. Itt hagyja-e az erdőben? A gyerek úgysem marad. S ha ő elvész, mi lesz a kicsivel? Teljék be hát egyszerre a sorsuk...

A földnyelven senki se volt. Akadálytalanul hatoltak át a hármaskapu helyén: őrzői mind elhagyták kába rémületükben — akár a pestiek a bástyákat. Azután halottak, halottak: ki oldalt fordulva fekszik, ki görcsösen felhúzza a térdét, ki hanyatt vágódva, ki hasmánt. Vagy többen is egymás hegyén-hátán. Mindenütt vértócsák foltjai, beszenyvezett föld. Amott egy nő. Nem, nem az! Ne nézz oda, Já-

noskal... És haladtak egyre beljebb, beljebb. János megállt, hosszabban nézett egy-egy elkékvült arcot. Ez sem az — az sem az. Itt fel kell emelnie a bozótba zuhant fejet. Emennek arca felismerhetetlenné zúzva, de tömpe ujja van: Ajándoké vékony, finom.

Jánosnak minden vér kiszaladt a szívéből. Földbe gyökerezett lábbal állt, zsibbadtan, lélektelenül. Ez a ruhátlan kis halott, gyermekesen csapott vállával — és az arca... Jó, hogy a szemét nem látja. Ez ő! Micsoda szörnyűség, mit tettek vele... felhasítva a hasa, mellette a belei...

— Ajándok! — suttogta. — Életem drága Ajándoka...

Kurta rikkantásra neszelt fel. Melle előtt lándzsa hegye, nyelvét egy tatár fogja — a tatár karját pedig egy másik éppen a halálos döfés előtt rántotta vissza. Ez a másik rámutatott János mellén a kis keresztre. Valamit szólt, alighanem azt, hogy „pap”. E vadnak vallása nemigen van, de minden papot életben hagynak, hacsak nem harcolt ellenük. A lándzsásnak szeme sem rebbent. Egykedvű arccal fordította lándzsáját Jánoska felé. János azonban a gyermek elé ugrott, és tiltón emelte fel mutatójúját:

— Ne bánts!d!

A másik rárivallt, és fejével intett, olyanformán, hogy „eredj”. Bíró János lassan megfordult, köpönyege alá rejtette a kisfiút, és elindult vissza a földnyelv felé. A tatárok követték.

Ahol az ösvény szorosan a víz mellett halad, egy csavart törzsű, rongált, öreg fa állott. Ágai az út fölé hajlottak. Mikor János lehajtva fejét átbújt alattok, a nevét hallotta.

— János, János — suttogta valaki. — Vigyázz!

A fa odvából egy alak ugrott elő, és a lábához kuporodott. Cyrus volt. János a vincellér fejére tette balját, és visszafordult a tatárok felé. Jobb kezével Cirusra, majd a saját mellére mutatott:

— Az enyém. Az én szolgám!

A főbbik tatár csak a fejével intett: „előre!”

Hová mennek? Életre? Halálra? Együtt mind a hárman.

Június eleje volt.

*

Pál magister fent lakott a Kőben a menekült néppel. A környékeliek mindenütt követték a példát: a hegyek tetején sáncolták el magukat, és olyan rendet tartottak, amilyent Pál szabott a Kőbelieknek. Hívták is ide meg amoda: nézze meg telepüket, adjon tanácsot, hogyan erősítsék meg.

Egy napon veszekedő embercsoportt kereste fel. Mondjon ítéletet perükben. Hiába szabadkozott, hogy őt senki sem rendelte bírónak. Maga mellé vett hát két bírót meg két plébánost, és azokkal együtt ült bírószekek.

Senki sem vonta kétségbe, hogy neki itt hivatala van, sőt, megkívánták, hogy magára vegye az egész vidék gondját. Úgy nevezték: „a mi ispánunk”.

Pál régi lova hátán járta útjait a vidéken. A vasderes beszült combja gyorsan gyógyult. Egy szép májusi délutánon az „ispán” hazatérőben volt szemleútjáról, és a hegyláncolat oldalában haladt. Majd útja két csúcs között a hegy nyergén vezetett. Míg lova csendesen léptetett, Pál elgyönyörködve nézte a lába alatt hullámszó erdőséget. A sötét- és a világoszöld rengetege közt a középszínű foltokat, a napfényben ezüstösen csillogó faleveleket.

Sehol egy ember. A vasderes felkapaszkodott az oromra. Szemben, kissé magasabban meredt fel a Kő. Fél óra alatt otthon lehetnek. Pál útja nem volt sietős. Megállt, leszállt a nyeregből, levette lováról a kantárt. Megsimogatta a derék állat bársonyos, szürke orrát. Egyik keze még a nyereg kápáján, már-már legelni bocsátotta a lovat, mikor hirtelen gondolt egyet. Kinyitotta a nyergen levő táskát, pergament és frószerszámot vett elő. Leült egy sziklára, maga mellé tette a tustartót, ölébe vette a papirost.

Napok óta versek zsongtak a fejében, keményen koppanó, kétszótagú latin rímek. Bemártotta a lúdtollat, és írni kezdett:

*Isten, ki a mindenségen
Bíráskodol méltóképpen:
Jóért jóval fizetsz vissza,
A bűn pedig bosszúd issza,
Igazsággal mérsz nekünk.
Mi atyáink bűnbe estek,
Rosszra mi sem voltunk restek.
Im, a vétek gyűlt fejünkre:
Szorongatás, vész megülte,
Szörnyűség tört ellenünk.*

Törölt és javított. Nem volt gyakorlott költő, nem tudta szépen rendbe rakni, előre megszerkeszteni mondanivalóját. Úgy írta, ahogyan eszébe jutott.

*Milyen föld és milyen nemzet,
Amely ilyen sarjat nemzett?
Oly kegyetlen, mord és hitvány,
Gyilkolásra gyors mint villám,
Melynek örök harc nem árt.
Ó, természet, szörnyű vészed
A világra mért idézed,
E vad népség miért készül
Emberiség vesszejél,
Miért szültél bőszt tatárt?*

Ó, ez a sok egyformán végződő latin szó milyen rímjatekokat futtat a író toll alá! Belső rímek, betűrímek és szójatekok: így tanítják a verselést az iskolában. Ez az avatott, a szellemes verselés, így csinálják a kóbor diákok is, akik városról városra járva mondanak éneket, és alamizsnát gyűj-

tenek játékuért. De így írnak a jámbor énekek költői is.
Ő meg a mohi csatáról versel:

*Fegyvert fogtak hős vezérek,
Összegyűltek jó vitézek
Ellenséget verni hátán,
Vagy ha veszni kell csatáján,
Mind egy szálig halni kész.
De felgyűlván a harc napja,
Ellenségünk Mars nógatja,
A magyarnak szíve fáradt,
Táborában zavar támadt,
Megkábult a józan ész.*

Pál szeme előtt megjelent Mátyás érsek: hogyan ült a sátorhoz támaszkodva, az égre vetve holt szemét. És hogyan borult elébe Benedek prépost, a kedves öreg alkancellár. Hogyan feküdt Jakab, a tudós nyitrai püspök, hátából lila köpenyegén át állt ki a nyílvevessző tolla . . .

*Együtt hull el püspök, érsek,
Írástudók elveszének,
Ölnek vitéz férfi-hadat,
Szétzilálva minden csapat:
Hej, ránkeborult az idő!*

A lováról lebukó nádor . . . és az a sok-sok halott a táborban, meg akiket a mezőn látott szerte heverni a csata után:

*Nem tudhatja itten senki,
Hányan haltak, számba venni . . .*

A szürkület már leszállt, Pál alig látta betűit a papíron, bele is fáradt a versírásba. Íróeszközeit a nyeregtáskába

csúsztotta, visszaigazította a zablát a vasderes szájába és hazaindult.

A Kőben a bíró házanépével lakott. A kapuban is most a bíró várta. Mögötte azonban mások is, mosolygó arcok. Elkísérték egy vadonatúj putrihoz — ezen a napon készítették, míg távol volt. Tiszta új nemcsak a verem, de a tető, a fal mentén, a sarokszögletben találkozó padkák előtt a fejszével durván ácsolt asztal is. Rajta két kancsó bor — a házavatáshoz. Ott voltak mind a község fejei: a bíró, Csömör, az ezermester faműves, a vadász Simor, Jaksa, a favágó. Megitták az áldomást. A szeplős kis Béka az ajtóban állt, majd a forrásra szaladt vízért, mert Pál csak vizezve szerette a savanyú bort.

Az egyszerű emberek jóvoltából így lett a szegény párizsi diák, bujdosásban, örökös halálveszedelemben, erdőn a hegyek közt mégis — maga gazdája.

*

Keskeny, kanyargó utcák, kétfelől vályogból és fából épült nádtetős házak: Fehérvár, a királyi koronázó város.

Az udvarokban tehenek bőgnek, a sárban heverve malacok röfögnek, topognak az abrakoló lovak, miközben fényesre kefélik a szőrüket. Mindez falusi szagot áraszt, mégis ennyi ember és állat szűk helyre zsúfolva, ennyi szenny a keskeny utcákra csurogva, és ott felhalmozódva, valódi komoly várossá teszi Fehérvárt, legalábbis méltóképpen versenyezhet bármely középkori város pokoli bűzével, piszkával.

A távolról, közelről szemlélőnek mégis csinos látvány: a környező zöld ingoványokból fehérre meszelve emelkedik ki házainak, utcáinak sora — a terjedelmes, világos foltot csak a magas, vastag, feketés földsáncok választják el a zöld szőnyegtől. Közepén pedig, kissé emelkedettebb helyen, magas falakkal ragyog a Boldogságos Szűz fehér egyháza. Négy

sarkán a négy torony ablakában bimbamozva inganak a harangok.

Bent a bazilika tágas csarnokában, a magas tetőzet alatt harsog a karének. Zengő torokkal, széles mellel fújja vagy százötven, talán kétszáz vastag nyakú férfiú is. Akadnak köztük karcsú fiatalok, de többnyire testes emberek, tekintélyes ábrázattal. Csipkés karing valamennyin, fejükön fekete, barna, sokon violaszín a kis, kerek *kappa*. Egy-egy csúcsos püspöki mitra is látszik. Az ilyen mellett csupasz képű papocska tartja a pásztorbotot. Ennyi egyházi férfiú egy helyen valóságos zsinat. Néhány főrangú világi úr szerényen húzódik meg a főoltár körüli kórus hátsó padjaiban. Azért gyűltek össze, hogy a megmaradt Dunántúl javán tanakodjanak.

A gyűlést a fehérvári papság kezdeményezte: a Boldogságos Szűz egyházának káptalanja, a falakon kívüli Miklós egyház káptalanja, a keresztes vitézek templomának konventje, a domonkos kolostor szerzetesei. A gyűlés hírére azután küldöttek jöttek az esztergomi, a veszprémi és a pécsi székeskáptalanoktól meg a budai társaskáptalantól is. Jöttek ispotályos és templomos lovagok, ferencesek, cisztercita, ágostonrendi, premontrei szerzetesek. A bencések részéről is többen, Uriás apát vezetésével. Ide verődtek néhányan a menekült káptalanok tagjai is Váradról, Egerből, Csanádból, Kalocsáról. — Hátraléptek a díszes gyűlésre.

— Nem sokan maradtunk az ország nagyjai közül — jegyezte meg Bertalan püspök, magasra húzva ívelt fekete szemöldökét. — Úgy érzem itt magamat, mint a tejbe esett légy.

A megjegyzést nem Rajmond püspök fülébe súgta, aki e finom szellemességre bizonyára megértően visszamosolygott volna — de azt, szegényt, már a mohi pusztán lakmározzák a keselyűk meg a farkasok. Bertalan szomszédja Uriás volt,

a Szent Márton-hegyi apát. Hanem Uriás bárdolatlanságában nem értette a tréfát, sőt ilyen együgyű kérdéssel viszonozta:

— Hát te hogyan menekültél a csatából, tisztelendő testvérem?

Bertalan durcás arcot vágott. Hogy lehetilyent kérdezni!

— Elszaladtam — felelte kurtán.

— A kezdetén?

— A végén! — húzta ki magát a püspök. — Amikor a tatárok már a tábornot gyújtogatták.

— És hagytak?

— Nem hagytak! — viszonozta Bertalan nyomatékosan, és még jobban kihúzta magát. — Üldöztek. Jó, hogy fegyveres csapat közeledett felém. A kibontott zászlókról megismertem, hogy keresztények. László ispán volt, éppen a királyhoz tartott embereivel. Nekem így szerencsém volt, mert hozzájuk szaladva, megmenekültem, az ép sereget látva, üldözőim megfordultak. László ispánnak pedig szerencséje volt, mert hírmondásomra ott kezdhette a csatát, ahol mások végeztek: a visszavonulással.

Uriás apát észbe kapott: hadd lássa a művelt francia, hogy ő is képes szellemesen társalogni. — A matutinum helyett mindjárt a vesperát mondta — jegyezte meg.

Bertalan megértő mosollyal vette tudomásul az apát erőlködését. Ez se tud agyából egyebet kicsiholni, ha valami jót akar mondani, csak a napi zsoltosmával példálódzik: hogy az ispán a reggeli ájtatosság helyett az estével kezdte! „Ki mivel dolgozik, arról gondolkodik” — akarta már mondani, megcsipkedni az apátot afféle csizmadiára utaló hasonlattal; de kár lenne megharagítani, különben is már másra figyelt.

Az oltár előtt egy kócos bajszú úr állott. Igen elfogódott volt, hogy ilyen gyülekezet előtt kell beszélnie. Ezért olyan körmönfontan tudákos mondatokkal, hogy alig lehetett meg-

érteni, azt jelentette: a király úr parancsolatára Dalmáciába viszik a templom ereklyéit, a bazilika kincseit, de még a dunántúli egyházaknak mindama javait is, amelyek a Boldogasszony Egyházában vannak letéve.

— Hála istennek, ez engem nem érdekel — dörmögte Bertalan püspök. — Az én kincseimet a pécsi altemplomban őrizzük; s van az olyan erős, mint a fehérvári.

Uriás azonban nyugtalankodott:

— A Márton-hegyi altemplom is erős, de én nem mertem mindenemet egy helyen tartani. Nyolcszáz márka finom ezüstöt tettem le itt. Mi lesz most ezzel?

Meg is kérdezte Osli Herbord urat. A válasz azonban még nyugtalanítóbb volt:

— A király úr önagysága a kincseket a maga meg a menekült nemesek táplálására fordítja, inségre ne jussanak.

— És mikor fizeti vissza?

— Majd ha teheti. Különb is az egyházak minden java a királyi hatalomtól ered, méltányos tehát, hogy a király szükségében rendelkezék azzal. A királyok mindenkor bőkezűek voltak az egyház iránt: vessük bizalmunkat továbbra is ebbe a bőkezűségbe.

„Vagyis ennek a nyolcszáz márkámnak befellegzett” — dörmögte elkeseredetten Uriás.

Mihály prépost, a bazilika papságának feje, aki annyi botrányozást mívelt, nemrég en elaluvék az Urban — így a tudós örkanonok vetette fel a kérdést:

— Hát a királyi levéltárral mi lesz?

— Az meg micsoda? — kérdezte Herbord úr.

— Sok írott papiros, itt őrizzük a templomban — felelt a leleményes örkanonok.

— Itt hagyjuk — legyintett fölényesen az Osli-nembeli. Aztán megnyugtatta az izgatottan sűgő-bűgő egyházi férfiakat. — Nem kell félnetek. Semminék se lesz baja. Min-dent lajstromba írunk, hogy majdan a király tetézve meg-

adhassa károtokat. Van itt velem egy Párizsból jött írástudó deák, az fogja összeírni, abban megbízhattok — és rámutatott a kórus szélén ácsorgó Mátéra.

Egy pilises fejű ferences gvárgyán megbotránkozott egy-némelyek mozgolódásán, és rájuk idézte az Írást: Hagyjuk most a múltó világi javakat, hiszen a „rozsdá megemészti őket, és a tolvajok kiássák és ellopják”. Ahol eddig megtermettek a kincsek, majd megteremnek a jövőben is. — A kolduló rendbeliek ugyancsak helyeselték neki.

— De most „a tolvajok kiássák” — morgott Uriás. A ferences folytatta, de szavainak java elveszett a gyülekezet tagjainak beszélgetésében, zúgásában. Arról beszélt, hogy amit eddig meg nem cselekedhetett sem a pápa, sem a külországi királyok, vigyék végbe a mindenféle működő szerzetesrendek, nagy hatalmuk lévén a lelkeken: indítsák fel a népeket Magyarország megsegítésére. A ferencesek leveleket írnak a más országbeli klastromoknak, cselekedjenek ugyanúgy a domonkosok is: prédikáljanak mindenütt a tatárveszedelem ellen keresztes hadról.

— A templomoslovagok meg a János-rendiek is írnak — javasolta komoly képpel Bertalan, és a jelenlévő öreg, rokkant lovagokhoz fordult. Azok nagy búzgón ígérték is, hogy írni fognak; örültek, hogy lám, ők is tehetnek valamit. — És mindnyájan, akik itt vagyunk, az egész összejevetel, írjon a pápának meg a bíborosok testületének.

Mindenki örült. Ha ennyi okos ember van együtt, abból mégis kisül valami. Szent Miklós egyház prépostját elküldték Rómába követnek.

Máté deák pedig a kórus padsorainak szélén állt. Egyszerre csak meghúzgálta valaki a köntösét. Hátranézett, és egy ispánforma embert látott.

— Gyere, deák, beszédem volna veled — mondta amaz ravasz, de elfogódott mosollyal. — Menjünk ki, odakünn tágasabb, a fül is kevesebb.

Az imént futózapor esett. A gyönyörű templom körül olyan a talaj, amilyenre isten teremtese óta az emberek és állatok taposták. A homályból fénybe érve. Máté szeme kápázott, és bokáig lépett egy pocsolyába. Míg odabenn a letett pénzükért szorongók fennkölt beszédekkel mondtak, idekűnn Henc, a solti ispán — mert ő hívta ki Mátét — világi őszinteséggel kérdezte meg:

— Ha már úgyis elviszitek a dunántúli egyházak kincset, vállalnád-e, hogy a kalocsai érsek kincseit is fölveszed, és magaddal viszed? Én tudom, hol vannak eldugva. Ezen nyerni is lehetne valamit. — Henc ispán kacintott. — Esetleg sokat...

— Megkérdezem Herbord urat — felelte kitérően Máté. A másik kedvetlenül csóválta meg a fejét.

— Okvetlenül be kell őt is avatni? Kis emberek vagyunk mi őhozá képest. Mi marad akkor nekünk!

Máté belátta, hogy ez így van. Az Osli-nembelít befejezett tények elé állítják. Elé rakják a kincset — annyit, amennyit. Íme, megmentették a király számára. A többi már az ő dolga — meg a király baja.

Erre kezet adtak egymásnak.

*

Másnap egyfelől Osli Herbord úr Máté deákkal, másfelől az őrkanonok az olvasókanonok kíséretében megkezdte a kincsek lajstromozását. Előbb az altemplomban, majd a sekrestyében, mely maga is több teremre oszló, emeletes épület volt, vasajtókkal, lakatokkal elzárva. Az altemplom és a sekrestye pincéje hűvös volt, nyinkos. Nem csoda, ha Máté deák nagyzsebü talárja köre még bő köpönyeget is terített — ennek is voltak belső zsebei. A többi úr is megfelelően öltözködött. Elemózsias tarisznyát is kanyarítottak a nyakukba, meg ne éhezzenek a nagy munkában. Ládáról ládára haladtak. Mert ládaszám és hordószám állt ott az

ezüst. Kivált azonban veretlen fémrudak, melyekkel súllyá mérve fizetnek. Az aranypénz kevesebb. Az aranyat inkább feldolgozva őrizték, ötvösmívek alakjában. Kelyhek, láncok, szentségartók, pecsétnyomók, boglárók, feszületek, párták, tálak, tányérok, szobrocskák és más effélék, belefoglalt gyöngyökkel és drágakövekkel. Ezeket a legnehezebb el tulajdonítani, mert ki-ki könnyen megismeri bárhol a magáét. Akármely egyházi vagy világi nagyúr öltözetének, otthonának felrakható, kirakható, mutogatható ékességei. Csak-hogy ezek közt is akadnak kisebb darabok...

Most már csak az volt hátra, hogy mindezt lajstrom szerint szekerekre rakják, és ökrökkel elvonassák a királyhoz. Nem is messzire, mert Béla Zágrábból visszatért a Dráva innenső partjára, a Somogy megyei Segösdre. Ott lakott udvarházában, a királynét illető birtokon, mely bőven szolgált minden szükségessel.

— Herbord uram, sietsz-e?

— Nem kerget a tatár. Különben is ezek a derék papi emberök sokan hívtak már ebédre; nagy sértés lenne bármelyiket is elmellőznöm. Végigeszem, de kivált végigiszom valamennyit. Azután mehetünk.

— Magam is ezt javallom. Engem is több helyre hívtak. Ezért néhány napra elmennék Fehérvárról.

— Isten hírével, Máté öcsém, csak aztán el ne idd az eszedet. Mert én egy hét múlva, de legkésőbb nyolc-tíz nap múlva indulok vissza a királyhoz... Hanem most add csak ide azt a lajstromot, jobb helyen lesz az immár énnálam, mint a te tarsolyodban. — Máté nevetett.

— Itt hagyhatom... ámbár régen itt leszek én, amikor még javában lakomázol...

*

Henc ispánt és Máté deákot négy szolga kísérté tizenkét lóval. Nincsen ezen semmi kivetni való, hiszen óvatos em-

ber mindig visz magával vezetéklövet. Meg abrakot. Szénakötegek meg abrakos zsákok voltak a lovakra kötve. Visszajövet aztán egyebet lehet belerakni.

Maguk mögött hagyták a fehér templomú, fehér várost. A fekete földsáncokat most is foltozgatták. Tetejükbe kosarakban hordták a földet, nádfonadékkal is erősítették, magasították. Sűrűn álltak rajta a kecses gerendatornyoskák, mindegyikben egy-egy hajtógép. Végighaladtak a keskeny töltősen, mely átvezetett a bástyákat körülvevő zöld színű lápvídéken — és kiértek a Fehérvár körüli magaslatokra.

Az út mentén templomot értek, ez volt a falakon kívüli Szent Miklós egyház, a hozzáépített káptalannal. Melllette mindjárt az ispotályos lovagok konventje. Nem vár, nem lovagi szállás volt itt, hanem öreg, rokkant lovagok menedéke: útszéli ház, nagy udvarral — egyik szárnyán ispotály. Két szoba volt ez a kórház a mindenféle szegény betegeknek, akik itt kerestek segítséget. Főképp azonban nyomorult öregek telepedtek meg itten, akiken már semmi sem segített. Az egyik szobában férfiak heverték a szalmán, a másikon nők. Egy öreg szolga vagy jámbor szolgálóasszony naponként kimosdatta azokat, akik összepiszkolták magukat. Mindennap kétszer kaptak eledelet: levest és kenyeret. Kivált azonban gyógykezelést. Ez annyiból állott, hogy a soros lovag — naponta váltották fel egymást e nehéz szolgálatban — hajnaltól alkonyatig öt ízben belátogatott a betegekhez, lerérdelt a két szoba közti ajtóban, és a betegekkel együtt imádkozott, hogy minden szentek hathatós közbenjárásával isten gyógyítsa meg őket... Jámbor lelkek ezért adakoznak, hagyatkoznak a derék lovagok számára, ezért is nevezik őket ispotályosoknak. Különben Szent János lovagrend a nevük, fiatalabb korukban a Szentföldön harcoltak a törökkel, hogy Krisztus sírhelye ne legyen hitetlenek birtokában, mostani fiatalabb társaik Magyarország határvidékein harcolnak Isten és a király jóvoltából.

A szép tavaszi napon a betegek, akik mozogni tudtak, kint ültek a ház előtt, a napon. Az út szélén púpos vénaszony ténfereg, görbe ujjú, görbe körmű, föld feketeségű markát nyújtja az arramenők felé:

— Éhes vagyok! Krisztus öt szent sebére, adjatok alalmazsnát! Áldjon meg az a gyönyörűséges Szűz Mária!

Másnap Mátéék a Dunához közeledve Szent Panteleon monostorát látták. (A nép Pentelének nevezi azt a helyet.) Messze kerülték, okos embereknek nem szükséges tudniok, miben járnak. Henc ispán hivatala szerint jelen volt a kincs elásásánál — most hűségesen teljesíti a király iránt való kötelességét: beszolgáltatja a kincseket. Ha az érseknek, a káptalannak valami keresnivalója van, forduljon a királyhoz. Ugyan ki is firtatná, mi, hol és mennyi vészett el: egy királyi adománybirtok vagy kiváltság amúgy is helyreüt a dolgot.

Alkonyatkor értek a Ló-révhez. Bezörgettek a révész kunyhójába. Sokáig dörömböltek, mire felcihelődött, és megjelent az ajtóban. Mögötte két legénye. Aludtak kegyetlenül. Nincs most szükség révészre, senki sem kel át Csepel szigetére — az oroszlán torkába

- Láttok-e odaát tatárt?
- Igen is meg nem is.
- Hogy értsem ezt?
- Ahogy akarod — felelte mogorván a révész.
- Ejnye, ilyen meg amolyan, fogsz-e tisztességesen felelni?
- az ispán a buzogányát emelte.
- Hiszen tisztességesen felelek.
- Járnak odaát tatárok?
- Bizonyosan járnak. Egyéb se jár. Akik erre átjöttek, mondták, hogy mindenkit megöltek.
- Mikor beszéltél utoljára odavalósival?
- Lehet egy hónapja.
- Mikor láttál tatárt?

— Az is lehet egy hónapja vagy két hete, mit tudom én!
A lovukat itatták a Dunában. Nem érek én rá bárméskodni.

— Mindig alszol?

— Hát... Húsz év óta vagyok révész, most először alhatom.

A révészek azt hitték, bolondokkal van dolguk, mikor Henc éjszaka át akart kelni a túlsó partra.

— Megöl a tatár!

— Éjszaka a tatár is alszik.

Addig-addig huzakodtak, míg az egyik révészlegény jó pénzért vállalta, hogy velük megy. A révészgazda azonban csak a kisebbik ladikját adta, azt is úgy, ha leteszik az árát.

Holdfényben tolták vízre a csónakot az ispán szolgálai. Mikor beszállásra került a sor, a vállalkozó szellemű révészlegény megvakarta a fejét, azt mondta: „Adjon isten!” — és eloldalgott.

— Hová mégy, te!

Az nem felelt, sőt, futásnak eredt. Henc dühösködött. Máté csillapította:

— Minél kevesebben vagyunk, annál jobb. Az evezőkkel majd csak elboldogulunk.

Az ügyetlen evezősök csapkodása közt a víz sodra elkapta a ladikot, és gyorsan vitte lefelé.

— Három szomorúfűznél kell kikötnünk. Innen nem látom — nyöszörgött Henc. — Túl vagyunk rajta. Evezzetek vissza, kutya kölykök!

— Hol az a három fűz?

— A rév alatt ezer lépésnyire.

— Ihol van, la. Ez az a három?

— Ez. De lehet, hogy nem ez.

— Szállj ki, és nézz körül.

Szerencsésen kivergődtek az iszapba. Hencet tüskés bokrok között feltolták a meredek partra. Sziszegve, káromkodva kapaszkodott fel. Máté már szidta magát, minek

bonyolódott ebbe a kalandba: az ispán végül is nem fogja megtalálni a helyet, ahol a menekülő kanonokok elásták a kincset . . . Henc feje megjelent a bokrok közt.

— Gyertek!

— Megvan?

— Alighanem. Az öreg bükkfát látom. Attól tizenkét lépésnyire kell lennie, két égerfa között. Csakhogy itt három égerfa van; most nem tudom, melyik az a kettő.

Bokrok recsegetek, gyökerek szakadtak, amint Máté a szolgákkal feltörekedett a csúszós, omladékos part meredekén. Odafenn barátságos csalit fogadta őket az ezüstös holdfényben. Az ispán határozott léptekkel ment egy vastag fához. — Ez az!

Máté feljebb mutatott.

— Ha jól látom, amott is van egy öreg bükkfa.

Henc tévővázott. — Most már próbáljuk itt.

A bükkfától tizenkettőt lépett két égerfa felé. Egyik legénye ott földbe szúrta ásóját. Akkor Henc újabb tizenkét lépést mért le a másik két fa irányába.

— Itt is, ott is ássatok.

A legények dolgozni kezdtek. A homok kellemetlenül csikorgott, sistergett a belevágott ásók alatt. Máté kissé távolabb állt, és szorongva szemlélődött a holdfényes vidéken.

„Itt vannak!” — akarta kiáltani, de csak nyikkant egyet; a hang a torkán akadt, lába földbe gyökerezett a rémülettől. Hencék az ásókat elhajtva rohantak a part felé.

Nyíl sziszegett. Egy ember futtában esett el, még repült is néhány lépésnyire. Akkorra már ott is termet vagy tíz lovas. Két futamodót leszúrtak lándzsáikkal, melyeken kígyózva tekeregtek a fekete-fehér zászlócskák. Valaki, talán maga Henc, mert ő állt legközelebb a parthoz, lebucskázott a lejtőn — nem üldözték. A lovak prüszköltek, fejüket rázták. Máté széttárt karral állt előttük . . .

*

A Csepel-sziget akkor még sokkal nagyobb volt, mint a későbbi időkben. Pest alól messze nyúlt le délre Kalocsa alá. A Duna nyugati ága sem egészen úgy volt, mint mostan, a keleti ág azonban jó távolra húzódott a Tisza—Duna közti Hátság aljában, széles nádasokkal mindkét partján, nagy darab sík földet kerítve el szigetformán. Ilyen lehetett Meótisz mesés szigete, ahol Magor ősatya a magyar népet alapította. Ez volt az eszményi szálláshely a honfoglalás idején Árpád fejedelmi törzsének, halászásra, vadászásra, nyájak legeltetésére... A magyar honfoglalás után negyedfél százzal idetörő lovas nomád nép fejedelmei is ezt a szigetet választották székhelyükül.

Máté a lovasok közt futott, időnként korbács csapott a hátára. Mikor kísérei beterelték a táborba, Batu kán óriási palotasátrának négy sarkán éppen négy kürtös fújta meg szaru-hangszerét, jelezve a négy égtájnak, hogy a fejedelem bevégezte ebédjét, most már az egész világnak is szabad a magáéhoz ülnie.

Temételen a sátor, nem kevesebb a putri. A közemberek, akiket feleségük is elkísért, jobbára ezekben laktak. Mindenfelé tarkaruhás nők tevékenykedtek, meztelen gyerekek hancúroztak.

Túlsiettek Batu udvartartásának sátrain, és néhány perc múlva egy másik pompás sátorhoz értek. Nyílásában egy mongol tiszt állott. Barnára cserzett bőre, kerek feje, mandula alakú sötét szeme, melynek bogara hol kigyúl, hol közömbössé válik, de nemigen mozdul, egyszerű bőrsidakja, közepén kis dudorodással, ugyanolyan, mint Máté kísérein meg a táborban nyüzsgő ezer meg ezer harcoson — csak kardja cifra és köntöse tarka.

Egy szót kérdezett, a tatárok tizedese egy szót választott, majd Mátét másodmagával bekísérte a sátorba. A déli napsütésből a sátor homályába lépve a deák elkinte semmit sem látott. Aztán észrevette, hogy a sátor falai, padlója csupa-

csupa dús mintájú keleti szőnyeg. Középen emelvényre helyezett kereveten, az előtt állók feje fölött fejedelmi személy trónolt. Ugyanolyan az arca, mint a harcosok tízezreie, ugyanolyan a köntöse, mint a bejáratnál álló tiszte. Legalábbis Máté nem tudott köztük különbséget tenni.

Kísérői a sátorba lépve hasra vágódtak, és Mátét is magukkal rántották. Egyelőre senki se törődött velük. A fejedelem előtt is két mongol hasalt, még fejüket sem emelve fel a szőnyegről, melyet minden belépő megcsókolt. Köztük egy taláros ember állt.

A fejedelem halkán szólt valamit. A kerevet alatt megmozdult valaki. Tetőtől talpig mongol öltözetben szőke szakállas európai férfi.

— Szolgálatomba fogadlak, te pap — tolmácsolta latinul.

— Nagy fejedelem vagy — felelte az álló alak.

— Tudsz írni?

— Csak olvasni — hangzott a felelet. Úgy látszik, a fogoly holmi falusi papocska, aki csak annyit tud, hogy saját szer-tartáskönyvét betűzgeti.

— Tudod, mi ez? — a fejedelem egy ezüst pecsétnyomót mutatott.

— Nem tudom.

Máté felfigyelt. Ez a hang ismerős volt. Csak nem?... De hát akkor miért mondja, hogy nem tud írni!

A fejedelem szeme csillogott. Arca mozdulatlan, de szája sarkában gúny.

— Marék por vagy.

A fogoly hallgatott.

— Darabokra vágatlak.

— Nagy fejedelem vagy — hangzott tompán a válasz.

Semmi kétség: ez Bíró János. Miért makacs-kodik a szerencsétlen? Máténak úgy dobogott a szíve, hogy majd megfulladt... A fejedelem sokáig hallgatott.

— Tetszel nekem. Nem vagy közrendű ember, hiába mon-

dod — szólt végül, és a szőke szakállas tolmácsolta szavait. Furcsán ejtette a latint ez a tolmács. A fogoly hallgatott. A fejedelem és a tolmács folytatták:

— Úgy beszélek hozzád, mint egy halom porhoz. Mert így hozza kedvem. Az én uram és atyám, a nagykan, Ogatáj: ő a világ főkirálya, és az ő birodalmához nincsen hasonló hatalmú.

A fogoly fölemelte fejét. Halkan, tisztelettudóan, de nyomatékosan felelt. A tolmács mehökkent. Aztán lefordította mongol nyelvre.

— Hatalmas, de törékeny.

Hosszú csend következett. A fejedelem mozdulatlanul ült. Végre megszólalt:

— Beszélj világosan.

És a fogoly beszélt:

— Az erős nagylelkű, mert bízik erejében. A gyöngye kegyetlen, mert csak folytonos rémítéssel tarthatja fenn uralmát.

A fejedelem vagy tíz percig hallgatott. Elméje gyerekkora óta megszokta a parancsolást, a hagyományos módon való hadvezérletet, országos méretű rablások irányítását. Új gondolatokhoz nem szokott. Eltöprengett a hallottakon. Aztán arcán ezernyi apró ránc futott össze, ami tiszteletre méltó tudós agg képét kölcsönözte neki, aki telve van mély gondolatokkal.

— Ifjú bölcs vagy — mondotta végül vontatottan.

Ismét hosszú csönd következett. Máté mélyen felsóhajtott, mire egyik őre hangtalanul, de villámgyorsan bokán rúgta. Tovább feküdtek a szőnyegen.

— Jövő évben újra megindulnak hadaink, és eltiporják a német császár birodalmát. Ki ronthatja meg akkor hatalmukat, mely elterjed az egész földön?

— Ti magatok — felelte János —, amikor legyilkoljátok a népet, mely szánt és vet.

— Marad elég nép, mely annyit vet és arat, amennyi nekünk elegendő.

— Eltörlitek a városokat a föld színéről, noha azokban élnek a mívészek, akik nélkül ország fenn nem állhat.

— A mívészeknek nem kell városokban élniök. Nem kel-
lenek városok.

— Amit elmétek fel nem ér, elpusztítjátok. Akár a gyer-
mekek. A gyermeki tudatlanság azonban embernyi emberek-
nél megbocsáthatatlan vadság. Nem tudjátok, mire haszno-
sak a mesterségek és tudományok. A népeket és városokat
pedig elpusztítjátok, mert félték tőlük. Nem mertek hadai-
tokkal a németek ellen vonulni, mert félték a magyarok-
tól. Nem mertek Magyarországra jönni, míg ki nem irtot-
tátok az oroszokat, ama föld lakosait, amelyen átjöttetek.
És kiirtottátok mind a népeket, akiket át az oroszokhoz
érkeztetek. Félték, mert hatalmatok törékeny és múló.

Aki így beszélt, nyilván leszámolt életével. János elhall-
gatott. Megint hosszú percek múltak néma csöndben. Akkor
a mongol fejedelem halkán egy kurta szót mondott.

— Beszélj! — szólt a tolmács.

— A pusztaság és a legyilkolt népek: nem birodalom.
Elhajtjátok a nyájakat és fellakmározzátok. Elcipelitek a meg-
öltekről lehúzott ruhát — és asszonyaitok, gyermekeitek
egy-két év alatt ronggyá nyúvák. Szekereken hordjátok a
zsákmányolt kincseket — melyek hamar elfognak.

— Van még elég a német király, a francia király országában.

— Az is elfogy. Nem ti jártok így először. Attila hún
király világbirodalma is eltűnt, mint napfényre a harmat.
A német és a francia föld meg a többi napnyugati tartomány
azonban nem is kerül a kezetekbe. Ismerem azokat a föl-
deket. Kővár van ott kővár mellett. Kurta kopjával, néhány
hajtógéppel azokat meg nem veszitek. Nincs annyi rabotok,
amennyivel azok árkaikat feltöltsetek. Mögöttetek pusztasá-
gok, azokon át fogtok visszamenekülni sátraitokba, a régi

szegénységbe. Miként a rablók, ha elkorhelykedtek véres szerzeményüket. Akiknek többre nincs eszük.

A kán töprengő arccal hallgatott. — Leveleket írsz nevemben — szólt végül nyersen.

— Mondottam, nem tudok írni.

Máté nem bírta tovább. Sírógörcs fogta el, és négykézláb a kán elé mászott.

— Én tudok írni, én megírom — tördelte eszt vesztve.

— Mehettek — intett a kán.

A rabokat kivezették a sátorból. A tolmács követte őket. János kísérői ettől kérdezték:

— Megöljük?

A tolmács vállat vont. — A nagy kán csak annyit mondott: „mehettek”.

János őrzői tanácstalanul állottak. Mit tegyenek, hogy meg ne sértsék a kán akaratát... A tolmács Jánosra mosolygott, és halkán így szólt hozzá:

— Szerencséd, hogy Kádán kezébe kerültél. Emberséges ember. Ő az egyetlen kán, aki nem ölet meg mindenkit.

Ekkor néhány főember lépett ki a sátorból. A sátor körül csapzott öreg futkosott. — Fehér kutya! — kiáltotta. — Itt a fehér kutya. Idebujt, láttam... Hol a fehér kutya?

Csekkélő volt a nyavalyás. Az ital már örültté tette. A tatárok az örültet szentnek tartják, ezért nem bántották. Az egyik őr szinte tisztelettel vonta el a sátortól. — Valami kisebb-fajta tiszt Jánosra mutatott:

— Adjátok nekem szolgálul. Én használhatom.

A kísérők odalökték neki Jánost.

A tolmács gúnyos kicsinyléssel fordult Mátehoz:

— Nos, tudós férfiú, írd leveleket, ahogyan nálatok szokás! Gyerünk!

*

Az erdők csöndjét csak ritkán törte meg egy-egy tehén bődülése. A bujdosók örködték a hegyek tetején, de nem

mozdultak ki rejtekükből. Az erdőszélről is naphosszat figyelik a völgyet, nem rejtezik-e a közelben leskelődő tatár. Éjszaka lemerészkedhetnek-e az elhagyott faluba, felásni egy gabonásvermet.

Jönnek a menekülők mindenfelől. Bevetődnek az erdőségbe, ott maradnak vagy tovább vonulnak. Elbeszéli a szörnyűségeket, mit művel az otromba ellenség a végigtarolt falvakban, a feldúlt városokban. Pál hallgatja ki őket. Időnként aztán hűséges vasderesen el-eljár a szomszédos hegytetőre, előszedi íróeszközeit, és írja tovább a verset.

*Ki-ki tudja, menekülve,
A futásban van csak üdve.*

A nyugati határszélről érkezett egy úriember, egyetlen szolgájával. Köntöséről még a boglárók is levágva... Győr megyében került Fridrik zsoldosainak kezébe.

*Jutva ígyen végingésre,
Nyomorában nincs, ki védje,
Fittyet hánynak a magyarnak,
Szomszédságban akik laknak,
A baráti nemzetek.
Ki a pogányt elkerülte,
Foglyul esik a kezükbe,
Kifosztják a nemes embert
Kincseiből, amit megment,
Bármikép is kesereg.*

Ez a nemes ember úgy megelégtelte a keresztényi szomszédságot, hogy inkább vissza akar menni, meghódol a tatárnak... Hiszen a parasztság is töpreng. A síkokon, a völgyekben sárgulnak a búzamezők. Június derekán járt az idő.

A bíró Pál elé állt:

— Mit csináljunk, ispán? A venmekből összesöpröttük a tavalyi termés utolsó szemeit. Az asszonyok már sírva örölik a tölgyfakérget, hogy azzal keverjék a kenyérnek való lisztet. Így is bajosan húzzuk ki új termésig. Kapunk előtt az éhség. Az egész hegységben így vagyunk.

— Aratnunk kell, hát aratni fogunk.

— De hogyan? Jött egy ember, és beszélt, hogy Poroszlónál már hazatért a nép. Készül az aratásra. A tatárok nem bántják.

— Tudakozódnunk kell másfelől is. Még két hétig gondolkodhatunk, mitévők legyünk.

Másnap egy parasztember került az erdőszélen őrködők kezébe. Nem bújdoso. Az előjárósággal akart beszélni. Pálhoz vezették. — Hívd össze a nép fejeit, fontos hírt hoztam.

Tejet, sajtot adtak neki, míg összehívták a legközelebbi bújdoso községek bírát is.

— Részög vagyok Gut neméből — mutatkozott be a hírhöz —, Dusnok, a zámi apátság mellett: annak adózom, hogy évenként húsz misét mondjanak néhai apám, Csát, istenben boldogult gazdasszonyáért, Figéért, Vida leányaért, Joákim ispán keseredett szívű özvegyének lelki üdvösségeért.

— Mi jóban jársz, Részög?

Részög titokzatos arccal mondotta:

— A tatárok felől hozok hírt. Aki tíz napon belül előbúvik az erdőből, hazatér és meghódol nekik, annak kegyelmet adnak. Nem bántják, élhet békében tovább.

— Honnan tudod?

— Mi már így élünk. Magunk választhattunk a tatárok közül urat, kenézt, aki igazságot szolgáltat köztünk. Annak adózunk a régi urak, ispánok, tizedesek helyett.

— Hála istennek — sóhajtották többen —, újra jó lesz.

A helybeli bíró is így vélekedett:

— Egyszerű, jámbor emberek vagyunk. Mindegy nekünk, ki a gazdánk. Csak békességben élhessünk, és meglegyen a mindennapi kenyerünk.

— Az hát! Úgy van!

Pál gondolkodott.

— Hihetünk a tatárnak? — kérdezte azután. — Annyi rettenetességet művelt a népek között. Lehet-e most a farkasból bárány?

— Ne okoskodjunk ezen — pattant fel egy másik bíró —, hazamehetünk, és elég ennyi. A többit majd meglátjuk.

— Ha megérjük — tette hozzá Pál. — Ismeritek a mesét a farkasról? Belisztezte a lábát, úgy mutatta a kecskegidáknak. Azt hitték, hogy az anyjuk, beengedték a kunyhójukba, és a farkas mindüket felfalta.

Sokan azonban lármáztak:

— Gyerünk! Keressünk magunknak tatárt, akinek meghódolunk. Vége már Magyarországnak.

Pál azonban azt mondta erre: — Nem hiszem.

Részög ekkor melléje sündörgött.

— Egy bujdosó pap levelet adott nekem, hogy mutogassam mindenfelé az írástudóknak. Jó levél, mindenki örül neki, és immár bátran előjön az erdőkből, nádasokból, mert úgys közeledik szabadulásunk.

És átadta Pálnak a levelet. Pál felolvasta latinul, majd megmagyarázta hallgatóinak.

Mi, Béla, Isten kedvező kegyelméből Magyarország királya, tudatjuk kedves híveinkkel és mindenkivel, akit illet:

Ne féljete a kutyák vadságától és dühösségétől — el ne mozduljatok otthonotoktól. Igaz ugyan, hogy egyelőre elvezítettük táborunkat, sátrainkat, de Isten segítségével hamarosan pótoljuk ezt, és új vitézi harcot indítunk ellenük. Ezért hát imádkozzatok folyton, hogy megsegítsen az irgalmas Isten, és ellenségeinknek fejére verhessünk.

Nagy volt az öröm.

— Akkor már éppenséggel nincsen semmi baj! Mire viszsza-
szaköltözünk falvainkba, a király is megjön, és kikergeti
a tatárt!

A gyűlésben levők felkeltek ültükből, egymással tanakod-
tak, ki-ki már lovához tartott, hogy hazainduljon. Csak Pál
maradt töprengve a helyén. Simor, a vadász megkérdezte:

— Miért töprenkedel?

— Emberek! — kiáltotta Pál. — Illetlenség, amit művel-
tek. Ajándékozzátok meg a jó hír hozóját, és bocsássuk el
békével. Aztán megbeszéljük egymással, mit cselekedjünk
legbölcsebben az új hírekre.

Ezt mindenki helyeselte. Pénzt adtak a levélhozónak, majd
két legény lekísérte az erdő széléig, ahonnan már maga is
megtalálja útját. Mikor a bujdosók egyedül maradtak, Pál
felmutatta nekik a levelet.

— Esküszöm az élő istenre, ez a levél hamis! Ezt nem a
király írta!

Durván támadtak rá:

— Hogyan beszélhetsz így? Bolonddá tartasz minket!

— Ez a levél hamis. Nincsen a mi királyunk udvará-
ban olyan ügyefogyott íródeák, még a legkisebbik sem, aki
ilyen hitványan töröltet levelet fogalmazna. Falusi pap,
klastrombeli együgyű barát írhatta ezt, ha a tatárok nagyon
rászorították.

— Van-e rajta pecsét?

— Van. Éppen ez is baj.

— Hamis-e?

— Igazi. A király kisebbik pecsétje. Jól ismerem, mert én
öriztem a mohi csatában. Aztán rablók vették el tőlem. Ezzel
a pecséttel most a király nem írhat — ezzel mások írnak.
Aki pedig hamisan használja a pecsétet, jót nem akar-
hatnak.

Erre már mindnyájan megdöbbentek. Írásnak, pecsétnek

igen nagy volt a tekintélye, éppen ezért a hamis pecsétől rettenetesen félt mindenki. Aki hamis pecsétet használt, pecsétet lopott vagy készített — halálnak halálával büntette a törvény. Pál szava tehát súlyos vád volt, főbenjáró. Könnyelműn ki nem mondja azt ember, mert a fejével játszik.

— Esküszöl, hogy így van? — kérdezte reszkető hangon a bíró.

— Esküszöm.

Csend volt a felelet, sóhajtozás.

— A tatár csapdába csal, hogy legyilkoljon mindnyájunkat, akik elmenekültünk előle.

— De előbb arassuk is le nekik a gabonát! — ordította Jaksa, és földhöz vágta süvegét.

A gyülekezetet nagy harag fogta el. Mikor már első indulatukat kifűjták, Simor kiáltotta el a kérdést:

— Mégis, akkor hogyan arassunk?

— Éjszakánként — suttogta Pál. — A kévéket a fejünkre téve, barmok hátára kötözve felhozzuk a hegyre, itt csépelünk... Ahogy lehet. Amennyit lehet... Most pedig gondoskodjunk hírmondókról, járják végig a hegyvidéket, és intsék mindenütt a népet: legyen vigyázással.

*

— Szabad ember vagyok... várjobbágy... a király úr szolgálja — tördelte Botond, és gyámoltalanul nézett körül a fegyveresek gyűrűjében. Gyima királyi szerviens állott mellette négy fiával. Mindnek kard a kezében, és vigyorogva néztek régi ellenségükre. — Ott voltam Mohinál... a futásban elvesztettem fegyveremet...

Gymáék harsányan hahotáznak. Botond kitért:

— Csúfság így rátámadni az emberre! Én is királyi szolga vagyok. Tilos erőszakot tenni rajtam. A király elé idézlek benneteket...

Őt ellensége még harsányabban hahotázott. Szólni azon-

ban nem szóltak hozzá. Sunyi, alázatos pillantásokat vetettek Ákos Ernyére, aki szemben állt Botonddal.

Botond is, Gyimáék is a szabad emberekhez tartoztak, akik Endre király Aranybullája óta *nemeseknek* kezdték nevezni magukat. Húsz esztendeje sincs azonban, hogy megszületett a nevezetes törvény, mely egységes renddé nyilvánítja a szabadokat. Nagy a bizonytalanság, ki válik csakugyan igazi nemessé, és kit nyomnak alá szolgai sorra körülményei, szegénysége, a körülötte lakó hatalmasabbak. Katonáskodással tartozó vitézek voltak eddig, de mégiscsak szolgák — habár a királyéi.

Ákos Ernye megszólalt. Nyugodtan, azzal a természetesen ható, lenyűgöző fölényességgel, ami az úriemberek sajátja, ami apró koruk óta beléjük nevelődött:

— Adj kezet!

— Istenem! ... Hát hogyan?

— Adj kezet, és én megvédelek. Te pedig hűséggel engem szolgálsz.

— Királyi ember vagyok ... szabad.

— Lehúztatlak és úgy megveretlek, hogy minden részed elfelejti azt a szabadságot, amivel hencsz. Nyomorult paraszt!

Gyima kedélyesen biztatta:

— Adj kezet, nol Mi is kezet adtunk, pedig hát nagy a különbség közöttünk. Hány marhánk van nekünk és hány teneked!

— Mi magunktól jöttünk — szólt közbe az egyik Gyima fiú. — Az úr mellé álltunk ...

Az apja ráförmedt:

— Ne járjon a szájad, tacsók! Ne zavard össze a dolgot. Az úr mellett harcolunk, de mi mégis szabad emberek maradunk.

— Téged az úr ispánná tett — tárta szét a kezét Botond. — Ispánná, mintha király volna. De mit akartok velem?

— Téged az úr paraszttá tesz — röhögött Gyima. — Ezen-

túl minden természetből adózik neki; ha szólít, hadba méggy vele...

— És veszedelemben megvédelek — tette hozzá Ernye.
— Fogd meg a kezemet, nem disznóláb!

Gyimaék röhögtek. Az egyik fiú kardja lapjával Botond hátára szózott. Az őszes varkocsú embernek megeredt a könnye.

— Kell még? — üvöltötte másikkal, és emelte fegyverét.

Botond megragadta Ernye kezét. Két keze közé fogta. A fiatalúr a szája elé tolta keze fejét. Botond megcsókolta. Fazzel Ákos Ernyét elfogadta hűbérurának, a hűbérese lett.

— No — mondta megenyhülten Gyima, és leeresztette fegyverét —, akkor eredj követ hordani!

— De én szabad vagyok...

Senki sem méltatta szóra. Mindenfelől könnyörtelen pilantások fúródtak belé. Nyitotta száját, de aztán nem szólt semmit. Tétován megfordult, és lomha léptekkel kullogott a várépítés felé. Még nem tudta felfogni egészen ezt a zavaros dolgot, de sejtette, hogy az ő szabadságának alighanem befellegzett.

A sokgyerekes pap kunyhóját már régen eltaposták. A templomból *palota* lett: vagyis a vár lakóépülete, melyhez házakat — vályogból és fából épült szobákat, melléképületeket — rögtönöztek.

Feltűnő, hogy milyen sok ember nyüzsg az építésnél. A hegyekből terelődtek le őket. A hegyek tetején, a völgyek torkolatánál mindenfelé őrség vigyáz, hogy jelet adjon a menekülésre, ha jön az ellenség. Az ellenség azonban eddig még nem jött. Miért? Miért nem? Miért üt a villám az egyik fába, és miért kerül el a másikat? A megmaradó élet pedig keresi a maga tovább vezető útját... A tatár inkább a könnyen áttekinthető síkságon nyargalászott. A hegyes vidéket nem szerette. Kivált éjszaka. A ritkán lakott hegyekbe ezért most sok nép húzódott. Urak

is. A királytalanságban újfajta élet kezdődött a zezugokban. Kiskirályok születtek.

Itt is születőben volt egy. Ernye a földsáncn belül vas-tag, magas kőfalat rakat, mely a templomra támaszkodik. Egyetlen kőműves építi, de sok paraszt dolgozik a keze alá. Ahol a kőfal elkészült, elbontják előle a földbástyát. Lassú a munka a kővel, hiszen minden darabot a hegyekből fuvaroznak. Ezért másféleképpen is dolgoznak. Ahol magas maradt a földsánc, ott még jobban feltöltik, más helyeken fátörzsekből ácsolnak palánkot. Szedett-vedett csúfság lesz, de maholnap mégis vár. Idővel megnagyobbítják.

Hírmondó rohant a völgy északi nyílása felől.

— Jönnek!

— A tatárok?

Zihálva kapkodott, míg ki bírta mondani:

— András úrfiék! Rabokat hoznak . . .

Ernye elnevette magát. Gyimáék elégedetten csapkodták a térdüket.

Akkor szüret! Sokasul a paraszt, többen dolgoznak.

Ernye vállsebe már gyógyult, de nemigen mozoghatott miatta. András úrfi azonban szabadon járt-kelt a hegyek közt, a gazdátlan vidéken. A felföldön amúgy is meglehetősen szervezetlen volt eddig a királyi hatalom.

— Hahó! — kurjantotta Ivánka András, mikor meglátta pajtását. Mögötte szedett-vedett fegyveresek csoportja: kísérete, melyet itt gyűjtött Diósgyőr tájékán.

Ernye felhúzta szemöldökét, úgy mustrálgatta a zsákmányt. Tehenek, birkák elégséges számmal közeledtek, köztük elegyesen emberek; búsan, kedvetlenül hajtották a jószágot. Föld népe, egy szál ingben, portól fekete arccal. Lehetek ötvenen vagy hatvanan.

— A becsület a fő! — rázta meg András a markát Ernyének, amitől ennek ugyancsak megsajdult a válla. — Visszajöttem. Megjártuk Éleskő alját, ahol ellenséged, Miskolc-

nembeli Panyit épít várat. Elragadtam emberét. Most nehezebben fog majd építeni. Ide gyere, hé! — rikkantott az egyik emberre. — Íme, ez kőműves! Elhoztam neked, mert ez a becsület. Fogtam még egyet, de azt magamnak tartom.

— Magadnak?

— Hát! Nem is egy templomot, egész klostromot foglaltam magamnak. Abból építék várat. A kőművesemmel, két áccsal, meg a többi rabokkal. Vitézeink közül is otthagytam a többit.

— Hol?

— Tudom is én, itt feljebb a hegyek közt. Ezután már oda találok. Egy-kettőre olyan várat építtetek, ha a tatár meghagyja, a király ugyan nehezen verne ki belőle.

Nevettek.

— Ezután jöjjön Béla úr birtokokat visszavenni!

— Apám beszélte, Németországban jártában minden helyen várat látott. Ahány lovag, ahány báró, a császár se parancsol nekik... Eltanulhatjuk. Azt hiszed, hogy csak nekünk van annyi eszünk? Innen is, onnan is hallom, hogy várakat építenek. Emlegetik a nevüket. Úri atyánkfiai meg most felkapaszkodott senkik. Ha nem siettünk volna, hely se jut már nekünk...

A hatgyerekes parasztpap, akinek Manualéja is van, melyből ha szót sem ért is, el tudja olvasni deáku! mind a szertartásokat — ott állt, és csóválta a fejét:

— Mivé lett a törvény, az istenfélelem és a rend! Micsoda világ, micsoda világ!

András visszaszólt rá:

— Márpedig ezentúl ilyen lesz! Ha nem tetszik, eredj panasza az istenhez vagy akár a római pápához...

*

Nagycsontú, száraz, hosszú ember a spanyol Simon ispán, nagyszakállú. Másfél száz ember élén lovagolt fölfelé a Duna

mentében. Székhelye Esztergom, ahonnan elindult, már régen eltűnt mögötte. A túlsó partról egy hang sem hallatszott. Ott a tatár már elvégezte dolgát.

Este indultak — virradatkor érkeztek szembe Komárommal. A derengésben is tekintélyesen sötétlettek a vár magas földsáncai. Emitt a Duna-parton még a régi élet folyt. Helyén a komp. Amikor a csapat megállt, a révészek szaladva jöttek elő, és a vízre tolták a széles dereglyét.

Simon szembefordult csapatával. Rövidlátó, de oly nagy benne a spanyolos gőg, akkor se nézne embereire, ha látná őket. Csak úgy intett. Száz vitéz kezét rázott visszamaradó ötven társával, aztán csoportonként a kompra vezették lovaikat. Megkezdődött az áthajózás. Komárom még áll, hiába szorongatja a tatár. Simon, az esztergomi ispán, most száz embert hozott segítségére.

A visszamaradók pihenőt tartottak. Aztán folytatták parti útjukat fölfelé. Hírük már megelőzte őket. Amikor egy-egy „királyi szolga” — nemeseknek kezdtek nevezni mostanában az ilyeneket — zsúpfedeles vályogházához érkeztek, amely úgy emelkedett ki a szolgarendű népek lakta földbe vájt putrik közül, mint juhok fölött a számárháton ülő juhász: megpihentek. A nemes ember megemberelte a királyi vitézeket. Nyárson forgó birkák, sertések várták őket. Volt, aki ökröt süttetett számukra. Ahány ilyen pihenő, annyi a lakoma. Agyagkorsókban járt körül a savanyú bor. A csapat egyre vidámabb és egyre lassúbb lett. A lakoma végeztével maga a gazda, a „királyi szolga” is csatlakozott hozzájuk a maga néhány fegyveresével, úgy mentek tovább. Győrre tartottak, nagy haraggal az ausztriai Fridrik ellen:

— Amikor földünkön a sáskajárás, még ez a légy is orunkra piszkít!

A Rába torkolata táján találkoztak a veszprémi ispán embereivel és a vele jövő nemesekkel. Majd András pozsonyi, Csák soproni és Lukács mosonyi ispán csapataival akad-

tak össze. Hangos örvendezéssel üdvözölték egymást. Három- vagy négyszáz körül lehetett a sereglés száma. Közel hozzájuk lakoztak a győriek Miklós ispánnal.

Miklóst a németek kiugratták a várból, ezért mindenki őt tekintette itt vezérnek, hiszen Győrre készültek. Mellette a pozsonyi, soproni és mosonyi ispán vitték a szót: a másik három ispán, akinek menekülnie kellett a bécsi németek elől.

Miklós úgy öltözködött, mint a többi főember a nyugati határ táján, a kisebb német lovagok módjára. Ez ugyan nem valami finom viselet, de a keletebbre lakó parlagi magyarok így is megcsodálták. Miklós mosolyogva, nyugodtan állt az összeverődő főemberek körében, és beszéde ugyancsak lehűtötte a harcra kész lelkeket, akiket a bor is tüzelt.

— Rendben van már minden. Csak titeket vártunk. Erő kell mutatnunk a polgároknak. Moccanni sem mernek, ha nem látnak sereget maguk mellett. Pedig a németek nem sokan vannak. Lehetnek vagy százan. A bírót meg a tanácsbelieket a vár pincéjébe csukták, és azzal fenyegetőznek, elütik a fejüket, ha a polgárok nem őrzik híven a falakat. A polgárok hát őrködnek a bástyán, és reszket a térdük.

A nemesek hahotáztak. Miklós ispán folytatta:

— Megüzentem nekik, ma éjszaka nyissák meg a kaput, mert nagy királyi sereggel vagyunk. A várban a németek esznek-isznak, mindig részegek. Ennyi az egész . . .

Sötétedés után úgy vonultak be a kitárt győri városkapun, mint akik hazatérnek. A főtéren bepálinkázott embercsapatot kellett lábra állítani. Ezek — szám szerint huszonnégyen — fölemeltek a földről egy hatalmas gerendát, és kurjongatva, fáklyafény mellett támolyogtak vele a várkapuhoz. A maguk hatalmában és a magyarok gyöngeségében elbizakodott németek éjszakára fel se vonták a hidat. A gerendavívők a kapuhoz értek, a bástyán az őrk kiáltozni kezdtek, de mire néhány német előkerült, és megértette, hogy baj van —

addigra a kaput már betörték. Fridrik katonái a püspök házában mulattak. Most már későn fogtak fegyvert.

— Vigyázz! Nyilaznak!

Mindenki szaladt a ház közeléből. Tisztes távolból várták, mi lesz most. A fáklyákat itt is, ott is eloltották.

A sötétben a vár körül futkosás kezdődött, valami készült. Majd a püspök házának teteje több helyen kigyulladt. A tűz sietestegre terjedt a zsindelyen, belekapott a faház gerendáiba. Kint is, bent is ordítottak. Néhány német kiugrott a ház ablakán: ezekből nyomban úgy álltak ki a nyilak, mint a sündisznón a tüske. Aztán belül valami kórus hallatszott, alighanem imádkoztak: de nem sokáig, mert beomlott a tető.

*

Mikor János kettesben maradt a tatár kenézzel, ez csiptette a szemével, és ravasz képet vágott.

— Te pap vagy akármi vagy: nekem ne mondd, hogy nem tudsz írni, mert kiverem a fogadat. Nem öllek meg, de kiverem a fogadat.

— Mit akarsz tőlem?

— A sáfárom leszel. Tíz falut kaptam. Te írod össze az adózókat, mivel tartoznak, és mit hoztak.

— Ezt rovással is megcsinálhatom.

— Csináld, amivel akarod, de ha rosszul csinálod, kiverem a fogadat. Aztán a szemedet.

— Tudok egy ügyes embert. Vincellér, de ért mindenféléhez. Fogadd el szolgálodul, jól jársz vele.

— Hozhatod ...

Mímelte a hibás magyar beszédet. Tatár, mongol megszólalás szavakat kevert közé, hogy titkolja magyar voltát. Pedig az volt, csak beállt tatárnak. Arcán végig sebhely vöröslött, homlokába lógó haja alatt pedig egy beleégetett tűzes billog kerek foltja rejtezett. Cégéres tolvaj volt.

János megkereste a rabok közt Cirust meg Jánoskát. Ismét

együvé kerültek. A vincellér hamar feltalálta magát. Törött szekérre akadt. Gazdájuk sátrához vonta és kijavította.

— Több szekér — több zsákmány!

Ez tetszett a kenéznek. Kegyesen ráhagyta, hogy csak foglalataskodják szekerekkel. Cirus szerte járt, és gyűjtötte az elhagyott szekereket, kerekeket, löcsöket — a kenéz sátra táján mindig ezekkel foglalataskodott.

— Legyen mindig elegendő igavonó baromd. Akkor Rómáig vagy akár Kínáig is elviszem a feleségeidet, még ha százan lesznek is.

A tolvaj nevetett, és jóakarata jeléül pofon vágta a pesti szőlőművest.

„Gebetj meg a neved napján!” — dűnnyögte Cirus.

A mezőkön megkezdődött az aratás. A kenéz hol ebbe, hol abba a faluba nyargalt. Magával hurcolta Jánost, Jánosnak pedig rovást kellett készítenie a termésről.

Tíz fegyveres kísért a kenézt. Egy tatár volt a tizedesük, a többi kun meg magyar. Viseletükben, kegyetlenségben mind a mongolokat utánozták. Kezükből ólmos végű szíjas korbács, minden szavuknak azzal adtak nyomatékot — ha pedig valaki egy szót is szólt ellenük, leszúrták.

Elvégződött az aratás, folyt minden faluban a cséplés. János összeírta a kenéz tíz falujának adózóit, kiszámította, mennyivel tartoznak a kánok parancsolatai szerint. Most pedig feljegyezte, hogy behozták tartozásukat, még ajándékkal is tetézve. Ekkor futár érkezett a kenézhez:

— A kánok parancsolata . . .!

A kenéz szétküldte embereit a falvakba: tíz nap alatt be kell fejezni a cséplést. Vermeljék el a gabonát! Az ötödét rakják szekerekre, és mindenfajta marhából is bő ajándékkal hozzák el a kánoknak. Mind a falvak népe is jöjjön el ünneplőben: hódoljanak!

Az egész vidék népét Szolnok felé terelték. Végeláthatatlan sorban nyikorogtak az ökrös szekerek, megrakva zsá-

kokkal, gabonás edényekkel. Keservesen bőgtek az ezrével terelt borjak, bégettek a nyájak. Rengeteg gazdagságú rengeteg nép rejtezett a Tiszavidék ingoványai közt. S ez most mind előjött, meghódolt, és learatta gabonáját.

A háttérben a szolnoki templom kormos romjai látszottak, az üszkös toronytetővel. Emitt a síkon népünnepeley készül. Dombon a kánok és a kisebb kenézek. Mellettük és a térség túlsó oldalán lóháton nagy tatár csapatok. Egyesek ölmos korbácsukat suhogtatva nyargalásznak a mezőn. Falut falu mellé terelnek, embert ember mellé sorakoztatnak. Tiszta gyolcsban a férfiak, a nők, pendelyesen vagy meztelenül a kisebb gyermekek.

A Tiszának egy kis kiágazása mellett, emelkedésen állottak János kenézének sátrai és szekerei. Nagy sereg nép vonult el mellette ünneplőre öltözötten. Egy vidám, fekete lányka énekre gyűjtött. János nyakába kapta Jánoskát, és csatlakozott a menethez. Ekkor durva hang ütötte meg a fülét: — Bíró János, hé! Hová kódorogsz? Itt a dolgod a szekereknél, hallod-e!

Meghökkenve állott meg. Mit jelent ez? Mi dolga most neki a szekereknél? Cirust látta az emelkedésen, integetve hívogatta vissza. Rögtön megértette, hogy barátja csak játssza a gorombaságot; oka van rá, hogy kiszólítsa a tömegből.

— Mit akarsz? — kérdezte fojtott hangon. — Jánoskával látni akartuk az ünnepet.

— Ne légy olyan kíváncsi, valahogy nem tetszik nekem ez a tatár ünnep — dörmögte Cirus —, gyere inkább, szedjük szét és rakjuk megint össze ezt a szekeret, azalatt eltelik az idő.

Az augusztusi nap izzóan tűzött le a kék égről. A mezőről ezernyi ember zsibongása hallatszott. Lovak dobogtak. Jánosról szakadt a verejték, amint a szekér nehéz lőcseit emelgette.

— Mit csinálnak a tatár bácsik?

— Jánoska, gyere onnan — szólt a gyerekre Cirus, és hirtelen elpenderítette a füzes széléről, ahol az ágak közt nézett ki a mezőre. — Ott maradj a szekér mögött!

Cirus lehajolt egy kereket igazítani. János viszont felegyenesedett, hogy lássa, mi bántja a vincellért.

A mezőn az egyik tatár csapat a nép sorfala elé nyargalt. Hátról más csapatok mögéjük lovagoltak. Most egyszerre izgatott kapkodás támadt a sokaságban. Lehúzták az ingüket, és maguk elé dobták a pázsitra. Itt is, ott is kánok lovagoltak a meztelen sokaság előtt, és fiatal nőkre mutogattak. Ezeknek kellett összeszedniök a sok levetett gyolcsot. Batyukba kötözték, majd fejükön cipelték a szekerek felé. Arra, ahol Jánosék is álltak. Csodálatos volt ez az imbolygó, tündéri menet, fejre rakott fehér gyolcsbatyukkal.

A népet, mely ellenállás nélkül, talán már csodálkozás nélkül is, hagyta magát levegőztetni és kifosztatni egyetlen szál köntöséből, most térdre parancsolták. Hullámozott a hosszú sor, amint a földre ereszkedett. Ami most következett, egy perc alatt játszódott le. A lovasok a tömeg előtt és mögött leugrottak a nyeregből. Minden négy-öt embert elől-hátul egy-egy mongol őrzött. A hátul álló lehajolt, magasra rántotta az egyik térdelőnek a karját, ugyanakkor a szemben álló a lándzsájával szíven szúrta. Férfit, nőt, gyermeket, fiataalt, öregert... Senki sem menekült. Sikoltás alig hallatszott egy-kettő. Olyan váratlanul, olyan gyorsan történt. Mint sarló alatt a kalászosok rendje, úgy buktak ardra az áldozatok. Ezren és ezren, széles sorban. A gyilkosok sem szóltak. Nyugodtan haladtak egyiktől, a másikig, és olyan egyenletesen gyilkoltak, mint a kerék forgása.

A ruhátlan fiatal nők tündéri vonulása a füzesbe ért. Mit sem tudtak arról, mi történik eközben övéikkel. Lándzsás lovas kísérekkel hátukban meg nem fordulhattak, a batyuk terhe alatt fejüket sem mozdíthatták.

Cirus most vadul ordítózni kezdett. János szemét előntötte a könny, nem látott semmit. Követte Cirus példáját. Üvöltött a szerencsétlen leányokra, hogy megállani, eszmélni sem jutott idejük, szidták őket, trágár szavakat kiabáltak, menjenek minél hátrább, és hogy miért nem öltöznek fel hamar, ha annyi köntös van náluk... Míg gyors mozdulatokkal, a szégyen miatt sírva inget öltöttek magukra, odalovagoltak a kánok, azután a kenézek. Válogattak a leányokból. Mokcsának, Jánosék kenézének is jutott egy.

A friss, erős, barna bőrű leány lehorgasztott fejjel, tanácsatosan állt a kenéz szekerei mellett. János nem mert ránézni, szégyellte magát, szégyellte, hogy ember. Cirus azonban megszólította:

— Mi a neved, kislány?

— Lenka.

— Ne sírj, Lenka. Lesz ez jobban is, megsegít az Isten, addig csak légy erős.

— Erős leszek — sírta el magát Lenka.

Az imént még zsibongó, most halálos csöndbe merült mezőségről a tatárok terelték az ajándékmарhákat, a gabonával rakott ökrös szekereket a kánok szállásaira. Megindultak csapatonként, szét a nép nélkül maradt falvakba, hogy a télen át ők dúslakodjanak a gazdátlanul maradt vermeken, az elnéptelenedett putrikban.

A kenézeknek nem maradt dolga. Se népük, se falvaik. Csak rakott szekercik és rabjaik. Jánosék gazdája evett, ivott, hevert és kiszolgáltatta magát rabjaival. A rabok is ehettek, ihattak, amennyit akartak, volt zsákmány bőven.

— Rablók, gyilkosok, orvok cinkosai vagyunk — mondotta János. — Csak annyit fogyasztok a ragadományból, hogy éhen ne vesszek.

— Mi is áldozatok vagyunk — felelte Cirus. — Most ne a lelkiösméreteddel foglalkozzál, hanem magadnak, testi erődnek fenntartásával. Lesz ez még rosszabbul is. Elfogy a

ragadomány, a tor nem tart örökké. Jövő esztendőre vagy meghalunk, vagy megszökünk. Meg hát fizetnünk is kellene a jóltartásért!...

Úgy vágott földhöz egy löcsöt, hogy az hármat is ugrott.

— Ők is elpusztulnak, a barmok — dörmögte János. — Quem deus vult perdere, dementat: akit isten el akar veszejteni, esztét veszi...

*

A ligetek zöldje megsárgult, megvörösödött — hullottak a falevelek. Hűvösödött az idő, fél napokig is zuhogott az eső... Eljött az ősz. Ha felkél a szél, dögletes párát hoz. Nincs hova menekülni előle.

Mokcsa kenéz Csongrád mellett tanyázott, vályogból épült udvarházban. A ház valami várjobbágyé lehetett, teteje leégett, de Mokcsa rabjaival újra rakatta, és nádzsúppal befedette. Napról napra kijárt vadászni fegyverestivel.

Most is már lobogott a tűz az udvaron, alkonyatra járt az idő, vacsorára készültek, amikor visszatért. Nyerge mellett két nyúl és több vízimadár csüngött. A kutyák dühösen ugattak, és közben fel-felvonítottak kínosan.

A forradásos képű egykori tolvaj elégedetten ugrott le lováról, mosolyogva markolta zsákmányát, és úri magabiztossággal lépkedve indult házába.

— Hé, Lenka! — kiáltotta. — Nézd, mit hoztam. Készítsd el vacsorára szaporán!

Eltűnt az ajtónyílást takaró nádfüggöny mögött. Aztán rémült kiáltás hallatszott. Mokcsa tápolyogva jelent meg az udvaron. Messze hajította kezéből az elejtett vadat. Megragadta lova sörényét, lába elvételte a kengyelt, siettében csak úgy húzódkodott fel a nyeregbe.

— Hé, ti mind! — ordította. — Az erdőbe megyek. Gyűjtésatok fel a házat! Hagyjatok ott mindent. Gyertek utánam a mező széléig. Egy hétig közelemben ne jöjjön senki, mert lelvöm!

Kikorbácsolta lovát az udvarból, végignyargalt a mezőn, és eltűnt a parti füzesben.

Az udvarbeliek csodálkozva néztek egymásra, nem tudták mire vélni a dolgot. János és Cyrus egyszerre indultak a házba. Az ajtón belül csúnya szag fogadta őket. Mikor szemük megszokta a félhomályt, a fekvőhelyen Lenkát pillantották meg. Felhúzott térdde, görcsbe meredve. Arca megfeketedett.

Itt a pestis — a döghalál!

*Ki-ki tudja, menekülve
A futásban van csak üdve,
Visszahagyja kincs-, aranyját,
Szolgát, lovat, szarvasmarhát:
Inkább aztán nyomorog . . .
Megbervadnak a szép orcák,
A gazdagok koldus-bordák.
Nem néz senki korra, nemre,
Aki lent volt, az jó fentre
E nagy dögvész idején . . .*

SIRALOMÉNEK

A TATÁRDÚLTA MAGYARORSZÁGRÓL

Sárga avar borította a hegyoldalakat. A fák kopasz ágait rázták a szélben. Az ólmosszürke téli ég közömbösen dermedt a föld fölé.

Pál megállította vasderesét a Bálvány-hegyen, és visszanezett a hegy-völgyes vidékre, melyet tavasz óta mintegy isten adott a kezére. Egy parasztember vezette. Mögötte hosszú sörényű lovakon Simor és Jaksa. Fegyverzetük némileg szedett-vedett, valami átmenet a várjobbágyok és az urak felszerelése között, de jobb alkárhány ispánénál. A nép ugyanis nem finnyáskodott. Éjszakánként felkereste a mohi csatatér halottait, és elhordta, amit rajtuk talált.

Leereszkedtek a Rima völgyébe. A folyó fölötti oldalon, egy kőszikla alatt kis kaliba látszott.

— Amott a remete! — örvendezett a vadász. — Kérhetünk tőle egy szentmisét.

Levették sisakjukat, úgy közeledtek a szent férfiú hajlékához. A kaliba ép volt, az oltár is állt benne, csak felszerelése hiányzott, és előtte széttépve hevert a misekönyv. Egy bokor tövében néhány csont fehérlett, fekete csaták között: bajos volt felismerni ebben a remete maradványait.

— Itt is jártak — jegyezte meg a favágó, és visszaigazította fejére sisakját.

— A tatárok — tette hozzá Simor.

— Vagy a mieink — jegyezte meg Pál, és keresztet vetett. — Talán azt hitték, hogy egy remete kelyhe és keresztje is aranyból való.

Jaksa kinyújtott karral mutatta a völgy túlsó oldalán egy klastrom kormos romjait.

A hegyoldalból alánézve felgyújtott falu üszkeit látták, heverő tetemeket.

A völgy túlsó oldalán emberek szívárogtak elő a sűrűből. Látták, hogy a paraszti ember vezette lovasok nyilván keresztény vitézek, mert címeres, keresztes pajzsokat viselnek. Átgázoltak a folyón, közeledtek, és néma reménykedéssel bámulták az idegeneket. Soványak, csapzottak, rongyosak.

— Mit tájtátok a szátokat! — kiáltott rájuk Pál vezetője.
— Nem látjátok, hogy az ispánunk!

Az arcok földerültek, a rongyosok egymással versengve szaladtak, hogy kezét csókoljanak Pálnak. Ő nem engedte ezt, de Simornak és Jaksának kijutott belőle, hahotáztak is rajta.

— Megvagytok?

— Meg. Csak azok nincsenek, akik a klastromban és templomában kerestek menedéket...

És szörnyűségeket meséltek.

Ők is megkapták még annak idején jókor Pál üzenetét: nem hittek a hamisított királyi leveleknek, nem jöttek elő rejtekeikből.

Pálék most se merészkedtek a völgybe. Visszafordultak az erdők védelme alá. A hegyek oldalában kapaszkodtak át a szomszédos vidékre. A Cserhát vonulatát követve haladtak délnyugat felé. Ahol bujdosókkal találkoztak, megálltak. Vagy éjszakánként egy tisztáson Simor megfűtta túlkét. Ilyenkor a környék lappangói elősettenkedtek; megbeszéltek a híreket, meghallgatták Pál intelmeit.

Aztán átjutottak a Börzsöny erdős magaslataira. Az Ipoly kanyargós folyását követték, de itt sem szálltak alá a völgybe, a folyó menti ingoványos mezőségekre. Zebegény fölött napokig leskelődtek. A Duna zajlott. Hatalmas jégtáblák úsztak rajta, egymásnak ütdöttek, torlódtak, majd ismét

szétváltak. Halászokkal voltak együtt. Végül is a vízre cipelték a *teknőt* — az egy szál fatörzsből kivájt súlyos csónakot —, és újhold sötét éjszakáján, amikor a halászok is megmerítették kis hálójukat, átjutottak a Duna túlsó partjára.

Egyszeriben békés világba kerültek. A hírekből tudták, de látniuk mégis csodálatos: a Duna jobb partján nincsen tatár. Csendes községeken lovagoltak át — reggel Esztergomban voltak.

A királyi város állt. A kapuban őrség; szekerek, barmok, emberek áramlottak be és ki: vásár napja volt.

Fenn a magas vár, falán emberek sűrögtek. Kőművesek rakták magasabbra, erősebbre a bástyákat — ácsok fatornyokat építettek, hajtógépeket szereltek.

— Ki az ispán? — kérdezte Pál a kapuban az egyik őrállótól.

— A spanyol Simon.

Egyenesen felment a várba. Simon ispánt a város felőli bástyán találta, amint mesteremberekkel tanakodott. Amikor végzett velök és megfordult, meglátta Pált. Ez sisakját levéve udvarias meghajlással köszöntötte. Simon lovagi modorban, ugyancsak fejet hajtva fogadta az üdvözlést.

— Ismerlek — mondta Pálnak.

— A király táborából?

— A király közeléből... Honnan jössz?

Pál átmutatott a Dunán.

— A hegyekből. Ispánként igazítom a népet Borsod, Heves és Nógrád megyék vidékein.

— A tatár torkában? Ez derék! — Simonnak tetszett a dolog — jer asztalomhoz.

Bőséges reggelin látta. Simor és Jaksa az ispán konyháján vendégeskedtek, lovaik az istállójában. Pál nem győzte dicsérni a vár állapotát, hogy felkészül az ellenség fogadására — s ez jólesett Simonnak. Franciául folyt a szó.

— Azt hallottam, hogy a Dunától északra és keletre egyeulen ispán sincs a helyén — jegyezte meg később.

— Az úgy is van. Engem azonban nem a király küldött, csak úgy belecsöppentem az ispánságba. Igazítottam a népet, s az elfogadott ispánnak.

Simon elkomorodva csóválta a fejét.

— Az nem jó, az nem jó.

— Nem hát — hagyta rá Pál. — Magam is abban járok, hogy a király vagy főtisztei tudják meg a folyón inneni dolgokat, és szabják meg, mihez tartsam magamat.

Az ispán megmerevedett.

— Akkor hát eredj Pestre minél hamarabb. Buda alatt, a király házában megtalálod most Geregye Pált, az új ország-bíró. Adj neki számot dolgaiddról. Ezen a vidéken úgysis ő rendelkezik. Ő a mi főkapitányunk, védi a Dunát, a nagy választóvonalat, amelynek partján ellene szegülünk a barbárok támadásának.

— Megyek. Fiatalember, ismerem...

1242. január közepe volt.

*

A piszkosfehér deres talajból alacsonyan emelkedik ki a királyné segesdi udvara. Mindössze embermagasságnyi a vastag vályogfal, felette igen magasra nyúlik a nádzsuppal fedett háztető. Padlásán bő helye van egyfelől a majorságnak, mely télen-nyáron létrán jár az udvarból fel hatalmas óljába és vissza — másfelől az állatoktól elrekesztve, a vastkos gerendákon nyugvó padlás egy részében széna van, a többi gabonacsűr. A háromszárnyú épület háromfelől zárja be az udvart. Egyik szárnya cselédház, szemben vele istálló — a középső, hosszú oldal a királyi lakóház.

Báncza-nembeli István kancellár majd a homlokát verte az alacsony szemöldökháza, amikor benyitotta az ajtót. Lehajolva ment le két lépcsőt a homályos helyiség sűrű leve-

gőjébe. Örök, futárok és más udvari népség ült odabenn a fal melletti padkákon. A belépő nagyúrral nem törődve, bosszúsan, izgatottan kiáltoztak a nyomába jövő cselédre:

— Csuksd be az ajtót! Megfagyunk!

A violaszín kesztyűs püspök Rómából érkezett. Még telve volt itáliai napfénnel, az antik világ romjaiban fészkelő város nagyságával, a megfoltozott és átalakított omladékokból épült paloták méreteinek ízével, az egész színes zagyvasággal. Kissé undorkodott e királyi szállástól, mégis elmosolyodott a gyermekkor óta ismerős szagokra, melyeken a dohos falak nedves kipárolgása, füst és a fokhagyma uralkodott.

— Erre az úr! — bökött fejével egy fegyveres királyi vitéz a bal oldali nyílásra.

István félrehajtotta a pokrócot. A tűzhely nagy kőlabazatán fahasábok lobogtak a kemény négyszögletű füstfogója alatt. Odakünn éppen szélroham indult, bedudált a kéménybe, és visszaverte a füstöt. A helyiségben éppen semmi sem látszott. A püspök visszafojtotta lélegzetét, pislogott, könnyezett. Szemét törölgette, míg tájékozódni próbált a fűsben, homályban, zajongásban.

A tűzhely mögött a falig hatalmas szőnyeg borította a padlót, ezen mászkált négykézláb István herceg és a kis Erzsike, Kötöny király árvája. Nagy rivalgással és kacarászással játszottak valamit, a dajkák pedig teljes számban vették körül a szőnyeget. Fontoskodva kiáltoztak ők is, ügyelve, hogy a gyerekek ne másszanak le a szőnyegről a pizsokba.

Oldalt, a fal menti padkán, egyedül ült a király. Haja, szakálla kócos, fésületlen; arca sápadt, szomorú. Palástja lazán a vállán, mert a tűzhely elég meleget terjesztett. Könyöke térdén, homlokát tenyerében nyugtatta. A kancellár érkezésére fölemelte a fejét.

— A néhai Istenben boldogult pápa áldását hozom —

mondotta a püspök, és könnyedén keresztet vetett a király felé, mielőtt ez térdre ereszkedhetett volna.

— Gyere át — szólt a király fölemelkedve. Félrehajtotta az ajtónyíláson a pokrócot, és a szomszédos szobába vezette a látogatót. Ez alig volt füstös, viszont hideg. Keleti szőnyegek takarták a vízfoltos falakat, szőnyeg a földes padlón is, a falak mellett néhány festett, faragott láda. Kovácsolt vaskaron olajmécses lobogott.

Két ládára ültek szemben egymással.

— Még mit hoztál Rómából?

A kancellár sóhajtott.

— IX. Gergely pápa őszentsége kérésedre még júniusban kihirdette a keresztes háborút a tatárok ellen. A bullát megküldtem neked. Arról is gondoskodtam, hogy a kereszténység többi fejedelmei is mihamarabb kézhez kapják. Minő eredménnyel — láthatod. A pápa ezután — nagy elődök méltó követője, kinek erős kezét magunk is annyi évig éreztük — korának és keserűségének súlya alatt augusztus havában elaluvék az Urban. A császár hatalmától rettegő bíborosok ezután megválasztották maguk közül a legöregebbet, a legártalmatlanabbat IV. Celesztin személyében; kinek két hétig engedte élvezni az örömet az Isten, hogy kulcsait őrizze a földön. Azután ő is elaluvék szeptembernek elején. Most már a bíborosok semmit sem merészelnek. Frigyes császár elől elmenekültek Anagniba, és ott tanakodnak a jövőendő pápa felől. Mégis azt határozták, megvárják a szelek járását, és egyelőre üresen hagyják Szent Péter székét.

— Onnan hát semmit sem várhatunk.

— Bizodalmunk mindenkoron csak Istenben és a magunk erejében.

— Isten elhagyott bűneink miatt, a magunk ereje pedig...

Bánca-nembeli István felkelt.

A király is felemelkedett ültéből.

— A kánok barbár hordáinak rohama megfordult Sziléziá-

ban, elakadt Bécs alatt, noha nyílt mezőn a keresztény seregeket tönkrevérték... Ezen gondolkodom. Ezért adok máris szabadalomleveleket a városoknak, köteleességükké téve, hogy falakkal vegyék körül magukat. Lám, Komárom, Nagyszombat, Pozsony eddig megállt a tatárral szemben. Legyen minél több fallal övezett szabad királyi város birodalmamban. Ez azonban valóban kevés a tatár ellen...

— A várak...

— Igen. A várak... Úgy látszik, következetesen kell folytatnom elődeim hol alkalmi, hol tékozló ajándékozásait. Fel kell osztanom királyi vagyonomat kisebb-nagyobb rablók között, kik gondosan keresve a maguk hasznát, megvédik adófizetőiket... és a királynak az országot... úgy, ahogy... — Megint sóhajtott. — Ha élünk!

Leült, és tenyerébe nyugtatta homlokát. A püspök hallgatott. Nézte a lantornás ablakot: a keretbe feszített marhahólyagon elhalványodott a külső fény — beesteledett. István kancellár az ablakhoz lépett, kissé megnyitotta és kilesett. Apró hópelyhek szállingóztak.

— Milyen az idő?

— Hidegebbre fordul.

— Csak be ne álljon a Duna! Mit gondolsz, őrcsapataim meg tudják védelmezni?...

A püspök megint széttárta karját.

— Isten kezében vagyunk — sutogta.

1242. január végére járt az idő.

*

— Áll?

— Áll — felelték nem kevésbé ordítva a hírmondó vitézek.

— Hogy a nyavalya essék bele! Törjétek!

— Törjük!

— Még jobban törjétek!

— Törtük egész éjjel. A Csepel-szigeténél is. A part mellett. A közepén nem lehet... A városi népet is oda hajtottuk. Ámbár nem kellett azt nagyon hajtani: törte magától is esze nélkül. De csak áll!

— Kalocsáig töretem... hogy a nyavalya!... Mégse mozdul.

Geregye Pál az asztalra csapta az ónkupát, hogy bora is kiloccsant.

— Minden ember a partra!

A vitézek kifordultak a másik szobába, és ugyanúgy üvöltöttek:

— Minden ember a partra!

A szobában levők morogva cihelődtek.

— Nappal sincs nyugovása az embernek!...

Az egymás hegyén-hátán ülő, heverő tömeg mozdult, bomlott. Az ajtó felé nyomakodtak. A külső szobában — ahol tavasszal a király ülte trónját — még nagyobb kavarodás oszladozott.

— A Dunához, emberek!

A pesti Várhegyen a király udvarháza szörnyű állapotban van. A pusztaszobák padlóján vitézek tömege tanyázik. A legfelsőbbikben lakozik Geregye Pál, a fiatal országbíró. Az udvaron a csizma bokáig süpped a lótrágyába, senki sem takarítja el. Ami faépület, sövény akadt, mind feltüzelték, már a tetőről húzzák le a nádat.

Geregye Pál kicsapta a Dunára nyíló ablakot. Friss, jó szagú téli levegő áradt az áporodottságba. Odalenn a folyót véges-végig jégkéreg fedte. Pusztaszobák fehér mező, itt-ott jégtorlódásokkal. Az egész vastagon borította a hó, mely sűrű, nagy pelyhekben hullott. A pelyhek mintha hulltukban vidám körtáncot járnának, derűs igyekezettel, hogy örömet szerezzenek az emberek gyerekeinek... Pedig végig a Duna-parton rémületbe dermedt szemek lesik a tél játékát.

Panaszos marhabőgés hallatszott. Egymásnak felelgetve

harsant fel a szomorú „mú”, hangjai átszálltak a jégmező felett, és ingerelték az új országbíró fülét. Túlhan Pest városának romjait egyenletes fehéren takarta el a hó. Fehérek az omladékok, a kormos falak, az üszkös gerendamaradványok. A romvárosban és a parton szarvasmarhák ácsorognak. Kettő-három összebúvik, melegítik egymást. Mások csak magukban állnak a parton, és bámulnak a vigasztalan levegőbe. Éhesek, és senkitől sem kapnak ennivalót — fáznak, és nincsen istállójuk.

Ember sehol. A bal part üres. Mióta a fagy beállt, tátrának nyoma sincs ezen a vidéken. Csak napok óta ezek a gazdátlan, éhes marhák: állattal bánó embernek megszakad a szíve a szánalomtól, ha látja.

— Etetni nem bírják, megenni sem, annyi a rablott marhájuk — mondta ki hangosan gondolatát az országbíró. Valaki ugyanis mögéje lépett.

— Óvakodjunk az ellenség csalfaságától, veszedelmesebb, mint fegyvere — jegyezte meg a jövevény. Fiatalember volt, aki az ablak mellé lépett. Ott álltak, ahonnan tavasszal Béla király nézte az égő Vác tűzfényét. — Egyébként üdvözöllek, uram.

Geregye csak most nézett rá. Hajas Pál deák volt, akit mesternek — magisternek — hívtak az udvarbéliek.

Az országbíró nem ismerte.

— Hol láttuk egymást?

— Alighanem Mohinál, a táborban.

— A király mellett is, a futásnál — mondta barátságosan a fiatal főméltóság, és amikor Pál rábólintott, nem firtatva tovább a dolgot, megkérdezte tőle: — Honnan jössz, mi jót hoztál?

— Csak híreket. A hegyekből.

Geregye becsukta az ablakot. Leültette látogatóját maga mellé a szoba egyetlen padjára. A cserépkancsóból bort töltött az önkupába, vendégére köszöntötte, aztán átnyújtotta.

Pál elmondotta, miként menekült meg a csata után, és hogyan vette át fokanként a hegyekbe menekült falvak igazgatását. Most mitévő legyen?

— Jól van! — ütött a vállára a fiatal főméltóság. — Nem lógattad a lábadat a suton, mint most akárhányan. Urunk nem fog megfélekezni rólad, de én sem. Jól tudsz írni?

— A párizsi egyetemen jártam, mindkét jog baccalaureusa vagyok.

— Hű, az áldóját! Akkor meg éppenséggel te vagy az én emberem. Nemigen konyítok a bíraskodáshoz, csak azért csöppentem ebbe az igazságtevő tisztségbe, hogy legyen méltóságom a dunántúli seregek szervezésére.

— Simon ispán Esztergomban megrótt, amiért a király nélkül ispánkodom.

Geregye Pál nevetett.

— Kissé merev a spanyol úr. Egyébként nagyszerű vitéz... Talán a király után kellett volna futnod? Megtették azt mások.

— Annyi igaz, hogy senki se bitorolja a királyi hatalmat. Az országbíró még jobban nevetett.

— Hát akkor mit csináljak veled? Azért jöttél, hogy a fejedet vétessem?

— Mint a király képének tettem neked jelentést. Kérem jóváhagyásodat.

— A jelentést tudomásul vettem. Ispánságodban megerősítlek. Jelenteni fogom a királynak. Ha volna tárnokmester, feleletre vonna, mért nem hoztál a megyédből adót. Alaposan leszidna, és akkor megnyugodna a lelked... Igazán megnevettettél ebben a szomorú és veszedelmes állapotban. Ígyál!

Egy vitéz lépett be.

— A jég már járható.

— Ki próbálta?

— Reggel még a sötétben a tatároktól átszökött egy rab.

— Fogjátok meg, hátha kém.
— A gellérthegyí barlangokban vendégeltette magát a néppel.

— Hozzátok ide!

Csakhamar hozták is fegyverek között.

— Máté! — kiáltott fel örvendező csodálkozással Pál.

Máté azonban előbb kezét nyújtott az országbírónak, akit az udvarból ismert, és csak azután vett tudomást deáktársáról.

— Isten segítségével megmenekültem a pogányok kezéből — sóhajtottá ájtatos képpel.

— Ül le, és igyál a nagy ijedtségre.

Nem a kupát, a kancsót nyújtotta neki Geregye. Máté pedig mesélni kezdett rabságbeli szörnyű szenvedéseiről. Polgár és tanult ember letére végül már arra kényszerítették, hogy barmokat tereljen ide Pestre. — El se tudjátok képzelni, mennyit szenvedtem abban a pokolban.

— A körülményekhez képest elég szépen meghíztál abban a pokolban — állapította meg a jó kedélyű országbíró.

— Hát a sebek, melyeket a pogányok közt szereztem! — fontoskodott Máté, és kinyitotta nyakán vásott köntösét. Éktelen zavarban volt.

— Hm. Miféle csatában szerezted ezeket a sebeket?

Hajas Pál komolyra fordította a szót.

— Kit láttál a rabságban? Kiről tudsz a mieink közül?

— Nem tudom. Nem láttam senkít. Azaz Bíró Jánost...

— Mi van vele?

— Nem tudom. Rongyos. Szolgál a tatároknál...

— Mit csinál?

— Egyszer-kétszer láttam — vörösödött el Máté, és már sajnálta, hogy szóba hozta a dolgot. — Azt hiszem, írdeák.

Elkomorodva hallgattak. Távoli zsisvajgás hallatszott. Az ablakhoz mentek és kinéztek. Szétszóródva csapatnyi ember

igyekezett át a jégen a túlsó partra. Egyik-másik megcsúszott, elvágódott, amit az eminnen állók nevetéssel kísértek.

— Bolondok!

— Nem addig a! — kiáltott fel a magister. — Óvakodjunk az ellenség kelepőcójétől! Ha a jég megbírja a marhát, megbírja a tatárt is.

— Nincs a közelben tatár — nyugtatta meg Máté.

— De jöhet...

Az országbíró átkiáltott a másik szobába. — Szaladj és parancsold vissza a jégről az embereket!... Nem szükséges, hogy magunk hozzuk nyakunkra a tatárt.

A parancsolat elkészt. A jégen járók sorra csúszkáltak át a pesti partra, és nyomban terelni kezdték a kezük ügyébe kerülő marhákat. Már a folyó közepén is megbírta a jég terhüket. Az emberi hangokra odacammogtak a távolabbi állatok is, és bizalommal vetették alá magukat a megszokott terelésnek — aminek ennivaló szokott lenni a vége. Csakhamar elszórt csoportokban egész csorda ballagott a jégen, a jobb parton állók jókedvű kiáltozásai közt.

— Készüljünk a harcra — mondta Pál söréten.

— Nekem adj lovat, hadd siessek a királynéhez, őt szolgálom — sürgetődött Máté.

— Eredj Isten nevében, ha félsz — vetette oda Geregye, majd Pál magiszterhez fordult. — Neked meg nyilván a hegyekben van dolgod, oda kell sietned.

— Előreküldöm két századosomat, Simort és Jaksát. Ha élek, majd utánok megyek. Most veled maradok.

Az országbíró kezét nyújtott neki:

— A veszedelemről legelőbb siető hímnondókat küldök a királyhoz és mindenfelé.

Máté ekkor már nem volt a szobában.

*

A nép költözködött a hegyek lábánál elterülő Kis-Pestből, a Pesti-hegy házaiból, kunyhóiból, a gellérthegyi barlanglakásokból.

Ponyvás szekerek sora, felpoggyászott barmok, lovon meg gyalogszerrel igyekvő emberek, asszonyok áramlottak a Fehérvárra menő hadiútra. Tehenek oldalára kötözött kasokban gyerekek sívalkodtak. Menekültek az itt lakók, velük azok is, akik a tavaszon a bal partról jöttek át. Mint vándormadár csapat, mely leereszkedett, azután újra felrebben és tovahúzódik. Ismerős látvány ez annak, aki az áprilist is itt töltötte.

Hajas Pál kiterelte vasderesét a királyi udvar északi kapuján — vagyis a feltüzelt kapu üres nyílásán —, és nyugtalanul igyekezett a Várhegyre, annak egyetlen utcájába, egy bizonyos házhoz. Már nagyon vágyódott oda.

Az utcát most gyom helyett hó borította, a putrik és házak szalma- és nádfedele is szép egyformán fehér.

Dancs ispán háza nem változott tavasz óta. Kéménye füstölt. A kapu kémlelő nyílásában gyanakodva pislogott Szereda szeme. Aztán odabenn egy erőyes kéz félretolta a púpost. A nyílásban nagy barna szem jelent meg, kíváncsiságában majd felfalta a jövővényt.

— Jél — harsant meg odabenn Csömöte, a vastag, alacsony szolgáló hangja. — Mindjárt nyitom!

Dehogyan nyitotta: míg Szereda bajlódott a retesszel és az ajtót elzáró láncsal, Csömöte már a házban harsogott:

— Itt az a szép legény, aki Jánossal járt, a Pali!

Amikor Pál zavarodottan belépett és megállt a konyhában, ott magasodott előtte Édös nyúlánk alakja. Mereven, nagyra nyitott csodálkozó szemmel, a szája kissé megnyílt. Így álltak szemben egymással, és egyik sem tudta, mit szóljon. A leány találta meg hamarabb a hangját.

— Hát megmaradtál? — mondotta, és a szája szélén útban maradt mosoly kivirágzott. — Nem estél el a csatában!

Pál nem szokott otthonhoz, családhoz, rokonokhoz, az élet nem kényeztette el. Dancsék házáat azonban a rövid ismeretség alatt is megszokta. Tudta, ha János révén is, ez mindig otthonos lesz neki. Most jólesett újra itt lennie... csak nem tudta, mit feleljen. Édös már megállapította, hogy megmaradt, nem esett el a csatában: most nem bizonykodhat ő is, hogy igenis él, és itt van — amint az úgylát látható. Már ajkán volt az udvarias köszöntés: „Idvez légy, kisasszonyom”, de amint kimondta, bizalmassá, családiassá melegedett:

— Idvez légy, Édös.

Az ajtóban a tömzsi Csömöte mellé szegődött bámészkodónak a hosszú Incuna is. Szereda odakünn maradt, hallgatagon vezette istállóba Pál lovát.

— Leányok, mit álltok! Szaladjatok, hozzatok étket kedves vendégünknek! — szólt rájuk Édös, majd zavarából feloldódva kedvesen rászólt Pálra — Ül le már, no!

Szembe egymással a sarokpadra ültek, köztük az asztal. A magister sietve tisztázta a legfontosabb dolgot:

— Mindenekelőtt jó újságot mondok. Az imént érkezett ide a tatárok fogságából párizsi társunk, Máté deák. Azt mondja, többször látta ott Jánosunkat. Egészségben, ámbár szegénységben él; valami szolgálatra fogták.

— Hát mind a hárman megmenekültetek... Édesapámat nem látta?

— Nem szólt róla. Miért, mi történt édesapáddal?

— Amikor a tatárok a városba törtek, a túlsó parton rekedt. Azóta nem tudok róla.

Erre hosszan hallgattak, szomorú gondolatokkal.

— Ugye, kiválthatom Jánost? — kérdezte egy idő múlva halkán Édös.

— Ha valamilyen módon békesség lesz.

— Hol találunk olyan buzgó ügyes szerzetest, aki végigjárja érte a kánok birodalmát...

— Végigjárom én.

— Ó! — csodálkozott erre a leány, meghatottan és riadtan.

A szolgálók meleg ételt hoztak, és az asztalhoz támaszkodva lesték, hogyan eszik a szép fiatalember. Édös kikérdezte viselt dolgai felől.

— De szép pár lenne belőletek! — harsogott Csömöte, míg Édös fölmelegedve hallgatta Pál elbeszélését. Incuna meglökte a kotnyeleast.

— Vigyázz a szádra, János éli

Édös elvörösödött, Pál pedig nem kevésbé zavartan terelte másra a szót.

— Atyád és János távollétében hadd törődjem most én a dolgotokkal. Félt, hogy a tatár átkel a Dunán. Biztonságosak-e a ház alatti barlangok?

— Apám azt tervezte, hogy oda rejtőzünk. Bő eséllyel és minden javunkkal. Sajnos, ez a rejtekhely túlságosan jó, és ezért rossz is. A messze elágazó barlangokban már rablók ütöttek tanyát; ezek bizonyára jobban ismerik a hegy belsejében a járást, mint a jóra való emberek. A pinceajtót is eltorlaszoltuk, mert még megeshetik, hogy a barlangokon át a pincéből támadják meg házunkat.

Szereda már az ajtóban hallgatta a beszédet.

— A gazda nélkül nem akartunk mozdulni innen — szölt. — Közben azonban már mindent előkészítettem, hogy bármikor útra kelhessünk az esztergomi házba.

— Ott valóban nagyobb biztonságban lesztek — hagyta helyben Pál. — Megbeszéljük a dolgot Szeredával.

... A téli reggel későn virradt. Mihelyt másnap megvilágosodott, nyolc lóval indultak. Négyen Édös és házanépe ült, a többi a poggyászt hordta. A Várhegy északi lejtőjén szálltak le az országútra, és beolvadtak a menekülők északnak tartó hosszú oszlopába.

Pál Felhévíznél elbúcsúzott tőlük. A Duna partján lovagolt

vissza, hogy ígérete szerint az országbíróhoz csatlakozzék. A reggeli szürkességben gyanús foltok feketéltek a folyó bal partján. Amint haladt, emitt is egyre-másra lovas csapatokkal találkozott. Nem messze egymástól megálltak a Duna partján, és túlfelé szemlélődtek.

— A tatárok?

— Úgy lehet — hangzott a válasz. Mások azt hangoztatták: — Megint csak szabad marhák, mint a tegnapiak. Reggelre áthajtjuk őket, a szegény párákat!

A Gellért- és a Pesti-hegy közt, az Ördög árkánál találta Geregye Pált. Éppen szidta vibézeit.

— Nagy számukra voltatok, hogy tegnap magatok mutatátok meg az utat a tatárnak! Kellett nekünk az a pár sovány marha!

— Jönnek! — mutatott a jégmezőre az egyik katona.

Fekete foltocskák váltak le a bal partról, és lassan elindultak emerre. Egyik-másik lebukott, eltűnt a fehér buckák között.

— Marhák?

— Fenét!

— Tatárok!

Geregye Pál átvette dárdáját fegyverhordozója kezéből. Elkiáltotta a parancsot:

— Addig tartsátok magatokat, amíg a nép elmenekül!

Két hírmondó ugratott el, az egyik a parton fel, a másik lefelé.

— Tatárok!

— Azok hát!

Geregye megint kiáltott:

— Sokan nem mehetnek egyszerre a jégre. Legyetek bátorsággal! Íjászok, előre!

Most már eléggé megvilágosodott az ég. Tisztán látszottak a jégen lassan, csúszkáló patákkal közeledő ellenséges lovasok. Szétszórta, a szokatlan talajon bizonytalanul mozogva,

de rendületlenül jöttek előre — a biztos halál torkába. Geregye megfúvatta a trombitát. A tatárok hamarabb kezdtek löni, mint a magyarok, mert íjaik messzebb hordtak. Emek azonban többen voltak, és egymás után szedték le lovukról a közeledőket. Hanem amint világosodott a reggel, az ellenség is egyre jobban megismerte a folyó jégpáncélját. Nekibátorodott, és ha egy helyre nem is tömörülhetett, kezdett terjeszkedni rajta. Északabbra, a Nyulak-szigeténél is nagyobb csoportokban támadott.

Pál az országbíró közelében állt, és nyílpuskájával vette ki részét a lövöldözésből. Meg-megborzongott, a hidegtől-e vagy a harc szokásos borzongató lázától — nem tudta. Megnyugodva vette azonban észre, hogy sem őt, sem a többieket nem tölti el az az iszonyat, amelyet azelőtt tapasztalt a tatárok ördögi száguldozása láttára. Ez az ügyefogyottan ténfergő lovas had ugyanolyan ellenség volt, mint akármilyen más. Geregye segítséget küldött a Nyulak-szigetével szemben őrködőknek.

— Hadd menjek velük! — kiáltotta Pál. A vezér ránézett:

— Eredj! Légy a hadnagy vicéje!

Pál elnyargalt a csapattal a sziget felé. A folyó itt szélesebb, de két ágra oszlik. Közepén a sziget, ezen egyre több tatár gyülekezett, nagyobb erővel közelítették a jobb parthoz. Nyilazásukkal hátrálásra kényszerítették az Őrséget. Pálék Felhévíz alatt találkoztak a partról visszahúzódókkal. Fegyelmezetten, nyugodtan gyülekeztek a királyi malmoknál. Nyoma sem volt a fejveszettségnek, a rémületnek, mint Mohinál. Az ellenséges íjászok közt imbolygó óriási szalmabábokon már éppenséggel hahotáztak. A túlerőben levő tatárok azonban mégis elérték a partot. A magyar hadnagyot egy nyíl könnyen megsebezte.

— Lándzsával könnyen visszakergethetjük őket. Ismerem már a fajtáját. Kurta a lándzsájuk, gyöngye vívók. Rajta! — kiáltotta Pál.

— Rajta! Rajta! — visszhangozták a lovasok. Már száguldottak is, előreszegezett lándzsával. A tatárok lassanként vergődtek ki a partra, túl sokan se voltak még. Patkolatlan lovaik bizonytalanul mozogtak a fagyott talajon.

A magyarok támadására rögtön megkavarodtak. Szokásuk szerint szét akartak rebbenni, megfutni, hogy távolról nyilazást kezdjenek. Lovaik azonban halomra buktak. Egy részük kirántotta a nyereg mellől fekete-fehér zászlócskás lándzsáját, és harcot kezdett. Ezeket legázolták.

Azután Pálék megint leugrottak a nyeregből, letérdelteték lovukat, és nyilazni kezdtek. Hanem ekkor már amazok úgy jöttek át a jégen, mint a megbolydult fekete hangyasereg. Geregyétől tajtékzó paripán hírmondó érkezett: a menekülőket védve visszavonulnak a fehérvári útra.

— Mi meg az esztergomi úton maradunk! — adta ki a parancsot Pál. Hírmondót küldött felfelé a Duna-parton, hogy riassza el az útról a menekülőket. Maga meg a csapattal lassan haladt az ellenség szeme láttára.

Már elérték a romok közé, melyek a folyóparttól terjednek el a hegyek övezte síkságon. Rómaiak városa állt itt hajdan, régés időkben. Közül utak, mentükön fasorok. Nyájas kép ez még télen is; érződik rajta, hogy pusztulások és viszontagságok ellenére rendezett, művelt tájék ezer esztendő óta. Az ősi szép Pannónia... A romfalakra emberi lakásokat vakoltak, kunyhókat, ahogyan a fecske rakja fészket az emberóriások épületeire. Amott egy körszínház — emitt még egy. Pál Franciaországban látott ilyeneket a római időkből, ámbár azok jóval nagyobbak. De itt is, ott is emberek fészkelnek benne. Ott: városok közepette nemes urak váraivá lettek — itt: alacsony falmaradványokon kör alakú viskók épültek rá.

— Jó várakat lehetett volna építeni belőlük, míg megvoltak — jegyezte meg ellovagolva előttük az egyik vitéz.

— Itt azonban azzal kezdték a dolgot — elmélkedett

Pál —, hogy széthordták köveiket apró kunyhókhoz. Kicsiny szükségletek alacsony igényeket teremtettek.

Hó alatt feküdtek most a római romok is, melyeket Szikambria városának nevez A Magyarok Tetteiről szóló krónika. Az ősi római út itt a Duna mentéről letér a síkon a hegyek felé: átvágja a Duna-zugot Esztergom, Győr — a rómaiak alapította folyóparti városok — irányába.

Pálék erre fordultak. Hamarosan találkoztak a menekülők utolsó csoportjaival. Őkrös szekerek, gyalogosan batyut cipelő szegények.

— Hé! Nyomotokban a tatár! Fel az útról az erdőbe, a hegyekbe!

Ilyen kiáltozással haladtak Pálék, és letisztították az útról a népet. Most már nem költözködés ez, hanem menekülés. Emberi szörnyűség, újra és újra ismétlődő ősi kép. Minden fölborul és összekuszálódik. Az úton ponyvás szekerek maradnak. Útlegelve terelik a marhákat, végül mégis a mezőn hagyják. Batyuk alatt görnyedő asszonyok zihálnak. Férfiak ordítóznak. A sok minden mentése közben elvesztett gyerekek sivazkodnak. Mindenki fut, ahogyan bír, a hegyek felé, az erdő fái közé, és kapaszkodik a magaslatra.

Pál vágatott az út mentén, amíg megtalálta Édöséket. Meglassította lovát.

— Gyertek! — csak ennyit szólt nekik, megfogta Édös lovának kantárát, és felirányította a Pilis meredek erdeibe.

1242. február eleje volt.

*

A Fehérvártól dél felé haladó hadiút egy darabon a Balaton déli partját követi. A magaslatokon túl Belső-Somogy nyájas dombjai közé kanyarodik. Segesd, a királyné udvarháza, már üresen, elhagyatva áll az út mellett.

A kimustrált, vén ló, melyet Geregyéék adtak a menekülőnek, nem hagyta magát összetökölni. Ment, ahogyan bírt.

Síkon kényelmesen, felfelé lassan, szorgalmasabban bólogatva nagy fejével. Máténak bele kellett törödnie. A havas, fehér világban alig látszottak a föld alá búvó putrifalvak; csak a behavazott kazlak jelezték az emberek közelségét. Egy-két kazal pár ház volna — sok kazal: falu. Most azonban a kazlak java része is eltűnt. — Helyükön frissen behavazott, üres folt vagy kompos, fekete térség, melyen lassan vesz csak erőt a hó. A putrik üresek, vagy csak gödrük tántong. A kazlakat elhordták, elásták — vagy felégették. Jön a tatár! Máté deák azonban útközben még elég embert talál, hogy éhen ne vesszék. Bő kézzel vendégtelték a pogány rabságból szökött szegény szerencsétlent — minek is most zsugorgatni: úgylis jön a tatár!

Varasd alatt érte utol a hír, hogy a tatárok Pestnél átkeltek a Dunán. Egy részük fel Esztergomnak fordult, a többi lefelé, Fehérvárnak... Mindenki harcra készülődött. Mátéval most már senki sem törődött, hiába hangoztatta, hogy utol kell érnie a királyné udvarát, mert ott órá szükség van. Zágrábban nyüzsgő tábort talált. Attól tartott, hogy még őt is ott fogják. Csak aludt egyet, majd átkelt a Száván, és ahogy lova erejéből tellett, igyekezett a horvátországi hegyek felé.

1242. február vége felé jártak a napok.

Bihácson túl, a Gozd hegységben, meredek kapaszkodók következtek. Élesen fújt szembe a szél, de ha elállt, szelíd napsütés melegítette a levegőt. Erre már a nyájas Délvidék kezdődik. Az út hol völgyekben, hol hegyek gerincén halad. Máté, hogy a csúcsra jutott, visszanezett.

A hegyszorosban magasról aláereszkedő út tetején valami tömeg látszott. Nem, nem zarándokok. Szaporán topognak lefelé: lovasok. Nem száguldanak, erre itt nincs lehetőség — mégis: tatárok!

Máténak elállt a szívverése. Gondolkodás nélkül, mintegy esztét vesztve ugrott fel, és azon nyomban nekirohant a

hegyoldalnak. Sziklás kapaszkodó volt, igen meredek. Most már úgy vert a szíve, majd kiszakadt. Tüdeje zihált a fulladásig. Vértől tenyérről, négykézláb lódult fel egy sziklatömbre. Tovább! Magasabbra, egyre magasabbra!

Visszanézett. Az utat már nem látta. De hátha a lovasok látják őt... vagy valamelyikük egy sziklára lép, és utána lő!

Fölötte nyájas kék az ég. A nap forrón süt. Máté pedig szakadó ruhában, összevert térddel, véres kezekkel zihál egyre feljebb a kopár mészköveken, ahol egyetlen fa, egy bokor sem nyújtott enyhülést... Fel, egyre fel, a hegygerincig...

*

Kinga asszony, az udvarmesternő, ahányszor megszólalt, a nyelve alatt szívtá be a levegőt, ezáltal szörcsögő, sziszegő hangot hallatott.

— Ezek a spalatói polgárasszonyok úgy öltöznek, mintha valamennyien királynék volnának. Magamfajta úriasszony csak szerény egyszerűséggel éreztetetheti velők, hogy nem akar versenyezni ízléstelen pompázásukkal. Igazán felháborító, milyen felfuvalkodottak!

Mária királyné vastagon, feketén ült az országjáró trónszékben, melyet most Klissza várában szedtek le az ökrös szekérről.

— Nem is megyek le a városba lakni — dünnyögte. — Fogolynak érezném magamat falaik közt, nem úrnőjüknek.

Az udvarmesternő sziszegett:

— Pedig most is idekünn udvarol Gargano podeszta; színed elé kívánczik, könyörög, hogy költözz le a városba.

Kinga asszony fehér bőré volt, ritkás, barna-vörös haja csigákba göndörödött. Ajkát nyitva tartotta, hogy mutassa ép, fehér fogsorát, miáltal állandóan nyájas mosoly dermedt az arcára. Rövidlátó volt, ezért mindig kissé előrehajlott; háta megcsínylette ezt, de ő görbe testtartását is bájosnak gondolta. Valaha szemrevaló menyecske lehetett, de mióta

özvegyiségre jutott, számára érthetetlen módon nem akadt meg férfiszem bájain és gömbölyűségén, melyek az idővel rohamosan fogyarkoztak. Pedig még csak a harmincas éveket taposta — hanem ez már nagy kornak számított abban az időben. Aki ránézett, első pillantása Kinga asszony előreugró, hegyes állára tapadt. Hiába volt ez az áll fehér, hiába felette rózsás az éles, keskeny szája, mindenkinek az villant eszébe: boszorkány.

A királyné hallgatott. Kipillantott az ölnyi falból nyíló ablakon, le a hegy alatt, a kéklő tenger partján fehérülő, ragyogó városra. Ó, ez elviselhetetlen! Ezek a polgárok tudják, hogy akárhányuknak különb háza van, mint amilyen a magyar király egyetlen igazi palotája Esztergomban.

— Persze, azt szeretnék, ha a városban élnél, és ott költened a pénzedet — sziszegett Kinga.

Mária fölényesen pillantott udvarmesternője görnyedő alakjára, fehér fogaira.

— Nemcsak erről van szó — felelte. — Ehhez te nem értesz. Államügy. Spalato szeretné, ha királyi székváros lenne, és ezzel fölébe kerekednék örökös vetélytársának, Traunak.

Kinga asszony ajkait szélesebbre nyitotta, egész arcán ámuló csodálkozás ömlött el. Kezével elragadtatott mozdulatot tett. Hosszan sziszegett, míg kimondta:

— Valóban, én ezt nem tudhattam.

— Hogy vannak a kislányok?

— Isten meg fogja segíteni őket.

Mária királyné vastag könnyecseppet törölt le arcáról. Katinka és Margitka súlyos betegen feküdtek a vár legmagasabb toronyszobájában.

— Felmegyek hozzájuk . . .

— Isten őrizz! Azt mondják, dögvész. A királyné nem kockáztathatja drága életét. Különösen most nem. — És szeme gyöngédséget sugározva siklott végig a királyné alakján, mely most vaskosabb volt, mint máskor.

— Hát Vilmos öcsénkről mi a hír?

— A podeszta azt mondja, felvette az utolsó szentségeket. Mindenét elosztogatta.

— Az nem lehetett sok. Érthetetlen, hogy uram, a király, mért ragaszkodik annyira ehhez az unokaöccséhez. Az apja valami kóbor lovag volt.

Az ilyen kitérések bizalmasságot jelentettek köztük, és az udvarmesternő méltányolta ezeket a drága alkalmakat.

— Talán mégis fel kellene hozatni a városból azt az orvost, akit Gargano ajánlott — tévőázott a királyné.

— Mindent megtettünk — nyugtatta meg az udvarmesternő a felséges asszonyt. — A kis hercegnő szobájába vitettük valamennyi szent ereklyét, amit csak magunkkal hoztunk. Még a spalatóiak is kölcsönadták a magukéit. A szentek, a sok mise és annyi pap buzgó imádsága mégis többet használnak, mint egy orvos.

— Az bizonyos.

A királyné sóhajtozott.

— Születendő gyermekemet Isten szolgálatára ajánlottam, ha az Úr kegyelme eltávolítja országunkból a tatárok dögvészes népét. Legyen pap, ha fiú — apáca, ha leány lesz.

Kinga égre emelte kezét.

— Micsoda áldozat. Micsoda házassági kapcsolatokat veszít ezzel a királyság!

Egy udvari kisasszony dugta be fejét az ajtón. Se Mária, se Kinga nem tudta a nevét: a teméntelen menekült úrinép mind az udvarba adta leányait. Az udvar fénye ezzel emelkedett, s ínséges helyzetükben a szülők is elvetették a kisasszonyok gondját.

— Kinga asszony, gyere ki!

Az udvarmesternő kiment.

— Mit akarsz? — sziszegte.

A leányka hangos kortyokban nyelte könnyeit. Suttogott. Kinga széttárta karját, az égre nézett, fejét csóválta. Szo-

morú hír volt... A toronyszerű vár felső emeletéről tömören, kórusban zengett a papok éneke:

„De profundis clamavi ad Te, Domine!

Exaudi orationem meam!”

A mélységből kiáltok, Uram, hozzád! Hallgasd meg könyörgésemet!

Kinga asszony megrázkódott. Pillanatig tétovázott, de gyorsan helyzete magaslátára emelkedett. Ki más tudassa a királynéval a szörnyűséget, ha nem ő! Egyébként: gyermekek halála minden családban megszokott dolog — a királyéknak is volt már része benne. Az udvarmesternő elszántan rohant be a királynéhez, és térdre borult.

— Asszonyom! — kiáltotta, s most az egyszer nem sziszeggett — ha leánygyermeked születik, nevezd... Margitnak!

És őszinte sírásra fakadt.

*

Spalato minden tornyában csengtek-bongtak a harangok. Messze hangzott a zengés. Hol erősen, hol meg elhalikulva zengett a tornyok örömlármája, aszerint, hogy a szél hol erre, hol arra vitte a hangot. A domonkosok klastroma melletti kapun ünnepélyes menet vonult ki. Elöl Gargano podeszta, nyomában a tanács, a bírák csoportja. Majd ékes baldachin alatt az érsek, kezében aranyos monstranciában a szentség. Kétfelől fegyveresek kísérték a menet élét. Azután a papság következett, mind karingben... a szerzetesek... az apácák. Szépen, összhangzatosan, mind egy szívvel, egy szájjal énekeltek: „Áldott, ki az Úr nevében jó...” Utánuk a város szenátusa, a tekintélyes polgárok, majd asszonyaik. Ünneplőbe öltözve, megilletődött könnyekben követte őket a minden rendű-rangú nép.

Szemben velük nem kevésbé ékes-fényes csoportozat szállt alá az úton a hegyekből. Elöl koronásan lovagolt a király, mögötte mitrás fejfel a püspökök... színpompás brokátokba

öltözött országnagyok. Villogó fegyverrel udvari vitézek, majd torzonborz nemesek és fátyolos úrasszonyaik. Meg szolgálk és egyéb menekültek közrendbeli sokasága.

Bíbor köntösében Gargano podeszta peckesen lépdelt, párnán vitte a város kulcsait. Alázatosságban azonban nem előzhette meg Béla királyt. Mihelyt ez meglátta a kömmenetet, sietve leszállt lováról, és meghajtott fejjel haladt a szentség felé. Utána a püspökök és az országnagyok is leereszkedtek lovaikról, ezeket csatlósaik kezén hagyva követték a királyt.

A polgármester erre lekanyarodott az útról, és előre bocsátotta a menyeyzet alatt lépdelő érseket, aki utóvégre magát a fölséges Isten személyét viszi a kezében. Aranyos, drágaköves palástjában, nyakában a fekete kereszt kékkel átszőtt keskeny, fehér palliummal, így az érsek került a menet élére. Vele szembe érve a király és kísérei térdre borultak, az érsek pedig a nehéz monstranciával keresztet rajzolt a levegőbe, megáldva őket. Erre aztán mind megállapodtak. Gargano végre előlépett, fél térdre ereszkedett a király előtt, és átnyújtotta a kulcsokat. Mind a négy kapu kulcsát. Béla kezébe vette a kulcsokat, megköszönte, majd ünnepélyes mozdulattal visszahelyezte a párnára: jó kézben vannak azok, nyugodtan rábízta a podesztára.

— Nemcsak alattvalói hódolattal, hanem szívünk áradó szeretetével köszöntjük falaink közt királyi felségedet. Az országot, és az egész kereszténységet sújtó borzalmas esemény készítette arra, hogy városunkat felkeresse. Mi azonban most és mindenkoron úgy várjuk, úgy fogadjuk, úgy látjuk, mint a legkegyelmesebb, leghatalmasabb és legszeretettebb urunkat — szónokolt Gargano. — E város, mely valaha a legnagyobb római császár, Diocletianus székhelye volt, méltó arra, hogy a dicső magyar király is benne állítsa fel királyi székét. Vajha azzá válhatnék Spalato felségednek és királyi utódainak, ami Párizs a francia királynak . . .

Béla fáradtan, szomorúan hallgatta. Szeme szórakozottan járt a pompázatos, fehér falakon, a karcsú, magas templomtornyokon, félköríves kettős ablakaikon — mögöttük a tenger sötétkékje.

A vízen hajók tarka és fehér vitorláit messze világokba szálló szép madarak. Március eleje van, hidegen fú a szél, de a nap verőfénye ragyog az egész kőpén... Mit beszél ez a podeszta? Nem is bolondság! Az esztergomi és fehérvári vályogvárosok... amott egy kis palota, melyben el sem fér udvartartása; a fehérvári prépost faháza, melyben a király csak vendég... a pesti, a segédsdi viskók után... Spalato? A tenger, melynek révén szomszédjává válnék Európa, Görögország és a Szentföld java keresztény fejedelmeinek!... Dalmácia mint a magyar királyság középontja... szép lenne, ha egyéb sem maradna.

Elmosolyodott. Az üdvözlő beszéd véget ért. A király kegyelmesen nyújtotta jobbát — a podeszta ismét térdre ereszkedve megcsókolta.

A trombitások mindkét oldalon megfújták hangszerüket, a nép ujjongott, éltette a királyt, kendőket lobogtatott. A menet újjáalakult, most elől ment az érsek, a baldachin mögött a király haladt nagyjaival, azután következett a városi tanács, végül összekeveredve, most már teljes zűrzavarban a magyar nemesek és a városbéli nép. Miután a menet eleje bevonult, a kapuban nagy tolongás támadt, sikoltozások, letépett ruhák recsenése.

— Láttad? Mosolygott, amikor Párizst említettem — sutogta Gargano. Bonajuncta Marinus szenátor bólogatott:

— Láttam. Hiszen ez olyan ésszerű. Csodálatos, hogy még senkinek sem jutott eszébe.

A podeszta ragyogó arccal nézett vissza. Az öreg, tekintélyes polgár, Sabacus mosolygott mögötte gyér, ősz szakállába, sapkája alól kigöndörödtek fehér fűrtjei.

— Csak teljesítsétek minden kívánságát, minden parancso-

latát! — tette össze könyörgőn a kezét Gargano. — Nyerjük meg kedvét.

Duymos Miklós polgárnak volt a városban a legjobb palotája. Ő várta kapujában kenyérrel és sóval a királyt. Termében székelt a király alá. A tanács körülöttük tolongott. Béla leült a székbe, és megkérdezte a polgármestert:

— Milyen kegyelmet kívántok tőlem?

Ünnepélyes pillanat! Mindnyájan letérdeltek. A podeszta alázatosan előterjesztette:

— A kikötővámok megosztásánál kedvezőbb részesedést.

Béla kedvetlenül rábólintott. Azzal kezdik a vendéglátást, hogy megrövidítik vámjövedelmét.

— Egyebet nem? — Csönd volt a felelet. — Klissza várát nem kívánjátok?

— Biztonságosabb az nekünk fölséged kezében — hajolt meg Gargano.

„Vagyis nem akarják magukra venni a várórság költségét — mélyedt el a bosszúság a királyban. — Azt rajtam hagyják.”

Az ajtóban nagy testű, nagy orrú férfiú állt. Arca szellemes, dacosan összezárt ajka kötekedő jellemre, örök sértődöttségre vall. A káptalan feje, Tamás főesperes ő, aki város történetében mindezt pompásan meg fogja írni, ahogyan saját szemével látta. Mindenhol ott van ő, izeg-mozog, mindenkinél okosabb akar lenni — és mert csakugyan okos, egyre szaporítja ellenségeit. Hiába no, az ember nem változtathatja meg természetét! Pedig az érsekségtől is ezért esett el, s ezt soha nem bocsátja meg polgártársainak. Mert volt ő már érsek is: mitrával a fején, aranybrokátos pluviáléban ült az érseki trónon, és már azon gondolkozott, mennyit kell fizetnie a pápának a palliumért. Tíz percig... Mert amikor az erkélyről kihirdették a népnek a kanonokok választását: a tömeg berohant, és szörnyű botrány közepette répték le róla a méltóság jelvényeit...

Most is rosszallón csóválta a fejét: a legnagyobb dolgokról van szó, és földijei kicsinyeskednek. Tudta, hogy ez nem vezethet jóra.

A király intett, keze mozdulatával elbocsátotta a főembereket.

Tamás utolsónak maradt, és mielőtt kifordult volna az ajtón, külön is odabókolt a királynak. Ismeretségben voltak, Tamás már járt nála követként városa dolgaiban. A király visszabíccentett neki, amit a főesperes úgy értelmezett, hogy beszélni akar vele — esetleg tanácsát kéri. A király széke mögé ódalgott, ahol csak Báncza-nembéli István váci püspök, a kancellár maradt meg Bertalan, a pécsi püspök, akinek a tatárfutásban csupán még néhány szál őszült meg fekete szakállában, de kedélye a régi maradt.

— Mit szólsz, felség, a podeszta ajánlatához? Nagy hazafi ő, az bizonyos. Párizs! . . . — jegyezte meg Bertalan ellágyuló hangon, és nem lehetett tudni, tréfál-e, vagy komolyan firtatja a király nézetét.

Béla hallgatott. A kancellár óvatosan megjegyezte:

— A szomszédos Velence hatalmasabb a tengeren . . .

— Alább Velence vetélytársa, a Raguzai Köztársaság sem megvetendő — szólt hirtelen a király —, melynek ura és védelmezője vagyok.

— Inkább névleg . . .

A pécsi püspök magasra húzta ívelt, sűrű fekete szemöldökét, úgy kérdezte István kancellártól:

— Mit gondolsz, tisztelendő testvérem, ha urunk Raguzát választaná királyi székéül, nem fogadná el a város valósággal is királyának?

István kissé gondolkodott.

— Alighanem elfogadná. Magyarország minden java oda ömlenék, a polgárok hasznára . . .

— Ha van Magyarország — vetette közbe kellemetlenül Tamás.

— Ha nincs, Velence lenyeli egész Dalmáciát Raguzás-
tul — kapta fel az éles megjegyzést Bertalan.

István követte:

— Ha pedig van Magyarország, ilyen távoli zügből nem kormányozható. Gondolj atyádra, aki évekig távol volt...

— Ne is beszéljünk róla — szakította félbe bosszúsan a király. A főesperes gonoszkodón adta meg a kegyelem-
döfést polgártársainak:

— Különben is, ha Velence ideküld néhány gályát, meg-
ugraszt valahányunkat.

Ragyogó arccal meghajolt, és menni készült.

— Te! — szólt rá Béla. — Szólj a podesztának, sürgősen
szereztesse fel egy gályát, hogy bármikor elhajózhassak.

— Megmondom. Gargano úr bizonyára nagyon örül, ha
szolgálatodra lehet.

Spalatói Tamás diadalmasan távozott.

*

Spalato tornyaiban elharangozták a vecsernyét, az estebéd
ideje is elmúlt — besötétedett. Tamás főesperes szobájába
tért. Tüzet csiholt, és íróállványán meggyújtotta a két gyer-
tyát. Duzzogón összezárt ajka ekkor azt fejezte ki, hogy
bezzeg az érsoknél szolga gyújtja meg a gyertyát, míg neki
magának kell vesződnie ezzel. Pedig e nagyurak emlékezete
csak azért marad fenn, mert ő, Tamás, megörökíti őket írás-
ban. Nagyobb érdem az övé, az íróé, fenn is fog maradni neve
mindörökké.

Hattyútolla szárnyával megvakarta orra hegyét, aztán tin-
tába mártotta a tollat, homlokát fontoskodó ráncokba szedte,
mereven nézett a papírra, majd írni kezdett:

*GARGANO podeszta buzgón és serényen szolgálta
a királyt, s nagy igyekezettel gondoskodott arról, hogy
a polgárok is szorgosan teljesítsék a király paran-*

csolatait: legyen a király is szeretettel és kegyelemmel az egész város iránt. Meg is tettek a spalatóiak mindent a király kedvéért. Csak egy gályát nem tudtak olyan hamar fölszerelni, mint a király kívánta, ki ezen akart menekedni a tatárok elől. A király ezt nem éppen nyugodt lélekkel viselte.

Nem is maradt Spalatóban, hanem feleségével és kincseivel Trauba ment. Ott időzött abban a hitben, hogy a közeli szigetek miatt menedéke biztosabb. Berendezkedett hát egész udvarával, és ott maradt a szigeten.

Az istentelen Kádán vezér mindent megpróbált. Nyargalt a király után, csak a király vérért szomjúhozta, egész dühével a király vesztére tört. Szlavóniának nem sokat ártott, mert a lakosság elrejtezett a hegyekbe, az erdőkbe. Jött, de szinte nem is úton haladva, hanem valósággal a levegőn át repülve, úttalan utakon, meredek hegyeken által, ahol hadsereg még sohasem járt. Türelmetlen sietséggel igyekezett. Azt gondolta, utoléri a királyt, mielőtt az a tengerhez ér. Mikor azonban megtudta, hogy a király már-már biztonságban van a tengernél, meglassította lépteit. S midőn egész serege elérkezett a Sirbium nevű vízhez, kissé megpihent. Ekkor a dühös hóhér megparancsolta, hogy a Magyarországból hozott összes foglyot tereljék össze. Egy síkságra vezettette a férfiakból, nőkből, fiúkból és lányokból álló nagy sokaságot — és mikor mint a nyájat, valamennyit egybe terelték, fegyvereseket küldött, és mindnek fejét vétette. Nagy üvöltés, jajveszékélés támadt, mintha az egész föld megindult volna az öldökölték hangjától. Ugy feküdtek azután ott kiterülve mind a síkságon, mint aratók után a kévék a mezőn. Ruháikat azonban nem vonták le, ne hihesse senki, hogy ezt a szörnyű gyilkolást kapzsiságból, zsákmányolásból cselekedték. Az egész sötét nemzetség azután sátrat vert

a megöltek körül, megtelepedett. Nagy vígan lakomázni kezdtek, táncoltak, tréfáltak, nagyokat nevettek, mintha valami nagy jót cselekedtek volna.

Innen felkerekedve, Horvátország részein át folytatták útjokat. Közeledtek már, de a spalatóiak még mindig nem hitték el a dolgot. Míg nem egy részük már a hegyről ereszkedett le, s néhányan menten a város falai alatt termettek. A spalatóiak előbb fel sem ismerték őket; azt hitték, horvátok, és jegyveresen akartak elébük menni. A magyarok azonban megismerték a tatárok zászlait, lelkük megdermedt, s oly nagy rémület fogta el őket, hogy mind a templomba szaladtak, és vették az oltári szentséget, mert nem remélték, hogy e világon életben maradjanak. Mások sírtak, szaladtak feleségükhöz, gyermekükhöz, ölelték őket, s keserves jajszó közepette siralommal mondták:

— Jaj, nekünk, nyomorultaknak! Mi haszna gyötördünk keserves futással? Mi haszna bujdosunk messze földre, ha utolér üldözőink kardja, s itt is csak azt várhatjuk, hogy leöl.

Menekültek a falak mögé. A város minden kapujánál iszonyú tolongás támadt. Elhagyták lovaikat, barmikat, ruháikat, holmijukat. Sőt szorongó halálfélelmükben gyermekeiket sem várva futottak biztonságosabb helyekre. A spalatóiak nagy emberséget tanúsítottak irántuk; vendégül fogadták őket, s tőlük telhetően enyhítették nyomorúságukat: de oly sok volt a menekült, hogy el sem fértek házaik szobáiban, hanem kiszorultak az utcákra, utakra. Nemes úrasszonyok szabad ég alatt a templomok falánál háltak, némelyek kemencék sötét zugába húzódtak, mások csatornákat és sírboltokat tisztítottak meg; tanyáztak, ahol tudtak, még sátrak alatt is.

A tatárok pedig kardélre hányták, akiket a mezőn találtak. Nem irgalmaztak a nőknek, gyermekeknek, öre-

geknek, betegeknek, még a bélpoklosságban sýnylódóknak sem — barbár vadsággal lelték kedvöket az öldöklésben. Azután a csapat a falhoz közelített, körülszemlélte a várost, majd még aznap visszavonult. A spatatóiak pedig hadigépeket kezdtek készíteni . . .

Néhány nap múlva Kádán eljött serege egy részével. Egész lovassága számára ugyanis a fű nem volt elegendő. Március eleje volt, kemény hideg. A tatárok azt hitték, hogy a király Klissza várában van. Mindenfelől ostromolni kezdték a várat, nyilaztak, hajítógépekkel dobálták. Miután azonban a hely természettől erős volt, csak keveset tudtak behajigálni. Akkor leszálltak lovaikról, és négykézláb kúszva igyekeztek fölfelé. A várbeliek óriási köveket hengergettek le rájuk, sokat megöltek közülök. A veszteség azonban még jobban megvadította őket. Mígnem a nagy sziklák alatt kézitusára került a sor. Kirabolták a házakat, nagy prédát szereztek. Mikor aztán megtudták, hogy a király nincs ott, felhagytak a vár ostromával. Lóra szálltak, és Trau felé nyargaltak.

Spatatóhoz nem sokan jöttek. A polgárok pedig féltek, de legkivált azért féltek, mert látták a magyarok rémült kétségbeesését. Némelyek azon gondolkodtak, hogy elhagyják a várost, és házuk népével együtt mindenestül a szigeteken keresnek menedéket.

Úres híresztelések is terjedeztek, mindenféle oktalan vélekedés kapott lábra. Egyesek azt mondták, hogy a tatárok óriási hadigépeket és számos eszközt készítenek, amelyekkel megostromolhatják a várost. Mások azt állították, hogy hegynyi magasságban földet és köveket hánytak fel, így a város fölé emelkedve könnyen megveszik.

A tatár sereg azonban a kegyetlen vezérrel a trau parton telepedett le . . .

Kádán vezér a város egész környékét megszemlélte. Megpróbálta, lehet-e lóháton a bástya alá jutni. Midőn azonban megértette, a várost a szárazföldtől elválasztó víz túlságosan mély ahhoz, hogy átgázoljanak rajta, visszafordult. Megtérve övéihez, követet küldött a városhoz, meghagyva neki, mit mondjon. A követ a híd közepébe jött, és szláv nyelven nagy hangon így kiáltott:

— Ezt mondja nektek Kádán úr, a győzhetetlen sereg fejedelme: »Ne akarjatok másnak véreért veszni. Adjátok ki nekünk ellenségünket, különben fejetekre zúdul bosszúnk, és elpusztultok hiábavalóságért.«

A bástyák őrei azonban mit sem mertek válaszolni, mert a király meghagyta nekik, hogy ne ereszkedjenek szóba a tatárokkal. Ekkor az egész sokaság felkerekedett, és visszatért azon az úton, amelyen jött . . .

A király pedig látva, hogy a tatárok már menedéke közelében tanyáznak, nem érezte magát biztonságban a közeli szigeteken. Bérelt gályára rakta a királynét, fiát és minden kincsét. Ő maga az egyik hajón ide-oda eveztetett, figyelte az ellenséget, és várta, mi végre megy a dolog . . .”

*

Uriás apát ezekben a hetekben egy percre sem vetette le sodronypáncélját. A mellvértet is csak nappal, és csak nyugodalmas órákban. Éjjel mindig harcra kész volt.

Ezen a friss téli reggelen is körüljárt a bástyákon — mint annyiszor naponta, sőt, éjszakákon is. Szeme fürkészte a környező ormokon a hólepte erdőket — a Márton-hegy körüli völgyet, melynek most minden zugába belát a tarlott fák ágai között. Látja a tatár tábor sátrait, szekereit, embe-reinek nyüzsgését. Talán még az ostopattogást is hallja, amellyel egyre zabolázzák a rabokat, és úgy megtörik életkedvüket, hogy meggondolás, ellenállás nélkül rohannak a

bástyák ostromára: a biztos halálba. Fölér hozzá a sok-sok tábertűz füstje. Ez a népség, mely élete hosszán marhatrágyával tüzel, most ész nélkül pocskolja a fát. Kivágják a gyümölcsösöket, tűzre rakják a szőlőkarókat. Elégették már az apátság falvait, még a hegyoldalt is lepusztították.

Szent Márton hegye magányosan kimagasló előőrse a Bakony vonulatának. A hegy teteje magas falakkal megtámasztva bevehetetlen bástyaként mered az ostromlók elé. E vártetőn több mint két és fél évszázada gyűlnek a kincsek: a keskeny, de ékes bazilika, altemplomával és efölött magasan emelkedő főoltárának táblaképeivel, szobraival, aranyos fölszerelésével. A templomhoz csatlakozó kerengő: a négyzet alakú oszlopos folyosó, amelyre a rendház ajtai nyílnak. Az udvaron kert. A főépület mellett gabonatarak, istállók... Messze vidék felett uralkodó nagyszerűség a Szent Márton-hegyi kolostor.

Uriás lenéz a bástyáról, fájo szívvel nézi a romlást, becsülgeti a kárt. Nemcsak gyűlölettel és utálattal, inkább megvetéssel, sőt, sajnálattal gondol erre a vad, ostoba ellenségre. Csak iki kell tartani, amíg odébb nem állnak a rablók... hiszen nem maradhatnak ezen az embertelen, megműveletlen, fátlan pusztaságon, amely nyomukban támad. Az apát Szent István király legendájára gondolt, és áldotta a Mindenhatót, hogy a magyarságot kiemelte a barbár nemzetek sorából, és az üdvösség részesévé tette. Ámbár vasvesszővel kellett — sőt kell ma is — a maga javára kényszeríteni.

Hatalmas pofonnal eszméltetett fel egy embert, aki a bástyához támaszkodva bóbiskolt. Az ember eldőlt, majd fel-tápaszkodott, és dühösen morgott.

— Még morogsz is! — kiáltotta Uriás, és vaskesztyűs bal kezével megismételte a pofont. — Nem bűnös indulatból verekszem, hallod-el Isten szorgosabb szolgálatára ösztökölek.

A bástya mögött putrikat ástak, azokban heverészett, aludt az őrségre osztott nép. A föld alatti kunyhók nyílásából füst ömlött: odalenn fűtöztek. Tíz lépésenkint azonban éjjel-nappal vigyázók leselkedtek a bástya pártázatai közt. Némelyik vigyázó mellett kis őrtüzet raktak, mellette öten-hatan gunnyasztottak, akik megunták a putribeli füstöt, inkább a melegségből is engedtek. Bocskorosan, lábszárakra csavart nyersbőr-tokkal, szőrével befelé fordított gubákban melegedtek a tűznél. Mellettük hevert fegyverük: lándzsa, fessze, bunkósbot, de nyíl, parittyá is akadt.

Amerre ment, a süvegek, sisakok lekerültek a fejekről, az apát azonban ügyet sem vetett a köszönőkre. Két vigyázó közt megállt, úgy szemlélődött a pártázat nyílásán. Ekkor a közeli tűztől felállott egy legény, levette bőrsisakját, és az apáthoz lépett.

— Dicsértessék ...

— Mindörökké — dörmögte Uriás, és rá se nézett a jövényyre. Az kissé várt a megszólításra, de hogy az elmaradt, maga kezdte:

— Hajnalban itt vigyáztam. Nem láttam semmit, most se látok. Valami mégis történhet alattunk. Úgy vélem, megássák a falat.

Az apát megrezzent köpönyege alatt: csak ettől az egytől félt. De nem mutatta riadalmát. Közönyösen kérdezte:

— Miből gondolod?

— Mintha hallanám.

— Hallottál már ilyent?

— Még nem... mégis ez ásás lesz — És mivelhogy az apát megint nem szólt: — Amondó volnék, gurítsunk le valami sziklát.

Uriás csak most fordult a szoló felé. Szemével intett. Együtt indultak a gyanús hely irányába.

— Hozzunk a nagyjából — szólt a legény a tűznél ülőkhöz, és a mellettük felhalmozott kövekre mutatott. Felcihe-

lődtek. Két sziklányi követ, majd egy harmadikat is emeltek a mellvédre, aztán lelökték. Recsegve, bokrokat tépve szaladtak le a kövek a meredéken. Egyik kitért, és oldalvást gurult el. Kettő egyenesen haladt. Egyike simán érkezett le — pályája végén nagyot ugrott a másik. Egy hókupac belapult alattuk; gyöngé ácsolatot takart. A faszervezet összerőtött, egy kiáltás, néhány jajszó nyögött fel alóla. Majd csend lett.

Azután alattuk az ellenséges táborban mozgás kezdődött. Kitűnt, hogy az ácsolathoz behavazott, fedett ostromárok vezettek. Nyilván éjszakákon át készítették. Egyre-másra érkeztek a tatárok, megnézték a kárt.

— Hogy hívnak? — kérdezte Uriás a legényt.

— Gervasius.

— Szép neved van.

— Nem tehetek róla, a keresztségben kaptam. Pós fia vagyok.

Az apátnak tetszett a beszéd, de csak mogorván folytatta.

— Kajári vagy?

— Az ... Szabad emberek voltunk.

Uriás visszaemlékezett egy hosszú, kínos pörre. Alig leplezett diadalmas gúnnyal jegyezte meg:

— Dénes nádorispán mégis lenyíratta az apád haját.

A legény nem felelt.

— Az apátság szolgálói vagytok. Ebben meg kell nyugodni ... Befogadlak csatlósnak.

— Hogy majd én nyírjam meg a testvéreim fejét?

— Nagy szád van.

A legény megrándította a vállát.

— Apám testvérétől tanultam a papolást, Póka paptól. Ő vett rá minket szép szóval, hogy kezdet adjunk az előbbeni apátnak.

— Jó az így nektek — jegyezte meg Uriás, és tarsolyából egy aranyat vett elő. Gervasius elbűvölt szemmel meredt

a ritka pénzdarabra. Az apát azonban hirtelen visszadugta tarsolyába, és így folytatta a szót: — Ha akarsz, eljöhatsz barátunk. A számtartó mellé. Tanulhatsz is, ha van eszed. Akkor még pappá is szentellek. Plébános lehetsz, akár Kajáron.

— Ūristen! — sóhajtott fel egy öreg paraszt. A fiú embernyi bátyjai, Pósa, Mihály és Lőrinc fennakadt szemmel néztek úrnak menendő öccsükre. Pósa, a fiú apja, levette süvegét, és kézcsókra járult az apáthoz: beleegyezett, elszegődött a fiát papnak. Egyetlen út, hogy kiemelkedjék a paraszti rendből. Meg hát így legalább egy fiú szabadul a szolgasorból, amibe az apátság lenyomta őket.

— Jön a tatár! — rikkantotta ekkor a legény. Fejébe nyomta sisakját, és rohant a helyére; ott felmarkolta a földről lándzsáját.

Uriást egy trombitás követte. Az apát intésére szájához illesztette hangszerét, felfújta arcát, és kibicsakló rikoltást hallatva megszólaltatta a riadót.

A putrik nyílása megelevenedett. A mellvéden hamarosan nyüzsgöttek a védők, az apátság falvaiból felköltözött parasztság. Fegyvert fognak az épületekbe zsúfolódott menekültek is, akik most nincsenek őrségen. A kürtszó nyomán a bástyarészre kijelölt törzscsapat is a helyére siet. Négy ilyen jól fegyverzett, tanult csapat van. Az első az apátság csatlósai, a második maguk a barátok, a harmadik a kolostorba menekült nemesek a maguk fegyvereseivel — a negyedik Geregye Pál idehúzódtott vitézei Hajas Pál hadnagysága alatt.

Pálék ugyanis nem juthattak Esztergomba: elébük vágott a part mentén kerülővel, de gyorsabban száguldo tatár... Győr felé fordultak. Hanem a tatár arra is megelőzte őket. Menekültek a Bakonyba, és még sikerült idejében ide, Pannonia Halmára benyargalniok. Az ellenség már hátukon jött.

A bástyának ezen a szakaszán éppen Pálék voltak a derékcsapat. Jöttek is szaladva a házból. Uriás megállt a mellvéd mögött, kihúzta pallosát, és dörgő hangon osztogatta parancsait. A mellvédnél paraszti őrség, második sorul a törzscsapat. Aki oda nem fért, hátrább tömörítette, hogy tolongás nélkül, rendben menjenek tartalékul, ha kell.

Az ostromlókat nem állította meg, hogy a fal aláásása nem sikerült. Megkezdtek a rohamot így is. Rabjaikkal a bástya alá óriási létrákat cipeltettek. A létrák felső részén hosszú kötelek, azokkal hátrahúzza emelik fel a fal közelében. Amikor a létrát a földre tették, a köteleket megengedve eresztették a tetejét a bástyára.

A magas bástyákról a védősereg magabiztosan fogadja a tatárok támadását. A hegyoldalban álló lovasok tehetetlenek a falakkal szemben. Szórják a nyilat, de a védők jóval feljebb állnak, és a vaktában való lövöldözés ellen fejük fölé emelt pajzzsal elég jól védekezhetnek. Az meg már éppenséggel szánalmas, ahogyan őrzőgő korbácsolással küldik fel rabjaikat a létrákon, kezükbe nyomott késsel, bottal vagy egyéb gyenge holmival. Mászás közben hullanak is a szerencsétlenek. Egyszerre csak egyikük összeszedi bátorságát és felkiált. A többiek csatlakoznak hozzá, és túlharsogják a harci lármát:

— Ne bántsatok, keresztény testvérek!

Uriás a létra tetejéhez ugrott, félrelökösve a mellette állókat ordított vissza. Mit értettek szavából a felfelé mászóak — azt-e, hogy „gyertek”? vagy hogy „az anyátok keservit”? — mit nem, bizonytalan. Egymás után dobták el fegyverüket, úgy másztak — menekültek — most már fölfelé, miközben rabtartóik már őket is lötték. A bástyára érve összekulcsolt kézzel rimáinkodtak kegyelemért. Alig lehetett őket hátrább lökdösni.

Ekkor már nem akármilyen csapat, hanem mongolok indultak rohamra. Lovukról leszállva csámpáztak a merede-

ken, vagy négykézláb kapaszkodtak fölfelé. A nyilazók is közelebb jöttek, és a bástya párkányát célozták. Most már nem egy védő rogyott vérébe, mások üvöltve, mintegy eszüket veszítve szaladtak el helyükről a testükbe fúródott nyilvesszővel. Ordított mindenki. A tartalékból egyre többen jöttek előre a mellvédhez. A mongolok elérték a párkányt, kurta lándzsáikkal támadtak az őrségre. Akkor már Pálék ugrottak a kavarodásba, és hosszabb lándzsáikkal döfködtek a fölérkezőkbe. Uriás maga is pusztá karddal vetette magát rájuk. Úgy ráncigálták hátra a dühöngőt. Közelharc volt ez a javából.

— Lökjétek el a létrát! Lökjétek el a létrát!

Két létra is volt már a falon, de olyan nehezek, hogy a beléjük akasztott gerendák alig mozdíthatták. A gerendák elcsúsztak, a létrák pedig visszakoppantak a falra.

Az ellenség pedig az egész hegy körül felbolydult, nyüzsgöve jött a bástya közelébe. A többi helyen nem tudták ugyan felállítani a létrákat, de a védőket mégis lekötötték.

Egy tizedes jött rohanva Uriáshoz.

— Nem megyek! — kiáltott ez, majd Pálra mutatott: — Eredj vele!

Pál szaladt a tizedessel. Az oldalbástya ellen több hajítógép kezdte zuhantani a köveket, a homokos zsákokat. A falon állók nagy bajban voltak. Pál mester a pártázat nyílásához futott és kinézett: ezen a helyen nem tudnak létrával felérni.

— Mindenki a házba! Kettőzött őrség vigyázzon!

Aztán futott vissza a helyére. A védők most már ügyesebbek lettek. Akkora sziklát dobtak a létrára, hogy két foka eltörött. Ezen a helyen nehéz volt átmászni, a roham lassult. A konyháról végre a katlanokat is lehozták forró szurokkal. A létrákat azonban ezzel sem tudták meggyújtani. Hanem amelyik mongol vagy tatár csak egy fröccsenést is kapott belőle, elment a kedve és ereje a további harctól.

— Hol vannak a szalmakoszorúk?

Pál értük szalajtott a Gervasius testvéreit, Pósa és Mihályt. A gyakorlatlan harcosok megfélemeztek erről. Pál megmutatta nekik, hogyan kell a szalmakoszorút szurokba mártani, aztán meggyújtva a létrán mászókra hajítani.

— Mi bírjuk — szólt oda Uriás Pálnak. Már nyugodtan állt a helyén, és nézte, hogy minden rendben megy.

— Hamarosan megunják — felelte ez. Majd a létrák teteje körül nyüzsgőket térítette hátrább, hogy legyen hely az égő koszorúk hajigálására.

A hajigálók nem valami ügyesen céloztak, de a létrán mászók megálltak, amikor feljebb mászó társaikat megpörkölődni látták. Kotródtak visszafelé. Az utolsók egyike mégis a nyakába kapta a koszorút. Ijedtében két ölnyi magasságból ugrott le. Csodálatosképpen ettől nem esett baja. A szurok azonban csurgott a testére, és a mardosó tűz máris elpusztította arcát. Lángolva elrohant, egyetlen üvöltés volt az egész ember.

Uriás a diadalmas harcos ujjongásával kiáltott utána:

— Meg se állj a pokolig!

— Az apátúr megnézi majd, ott vagy-e! — rikoltotta mellette Gervasius.

A nagy lármában csak öten-hatan értették meg a tréfát, és törtek ki felette kárörvendő hahotában. Uriás megorrolt érte. Azon nyomban pofon vágta a szép nevű kajári legényt.

— Nesze!

— No! — mondta ez, és hirtelen haragtól kigyúlva fordult szembe urával. Az apát észrevette, kit ösztökélt most isten buzgóbb szolgálatára: sietve tarsolyába nyúlt.

— Nesze! — mondta még egyszer. — De nagy szád van! — és mégis a legény markába nyomta az imént visszavont aranyat. 1242. márciusa volt.

*

A Szent Márton-hegyi falakon elült a harci láрма. A völgyben füstölögtek a tábortüzek, készülődtek a vacsorához.

Bíró János a kenéz szekéréen, a ponyva alatt rejtkezett. Nem nézett ki, nem akarta látni, hallani, ha újabb jajveszékeltő ezreket gyilkolnak. Azt sem akarta, hogy egy korbács útjába kerüljön, és ostromra hajtsák. Különben is ülhetett a szekéren: Mokcsa kenéz akarata szerint őrizte gazdája zsákmányát. Jánoskának jó dolga volt: másik szekéren a rabul ejtett nők viselték gondját.

Már jó ideje csönd volt. A nyüzsgés arra vallott, a mindennapos tábori élet visszatért medrébe. Ekkor a szekér-ponyva nyílásában Cyrus feje jelent meg:

— János, hol vagy? Itt valami készül.

— Miért gondolod?

— Csak úgy. Az előbb fát aprítottam a kenéz sátra előtt. Jön a gazdánk, én véletlenül a lábára ejtettem egy hasábot. Mit gondolsz, mit csinált?

— Megvert.

— Nem. Csak morgott.

— Különös.

— Hát még ha tudnád, hogy a korbács is a kezében volt.

— És mégsem...?

— Nem. Mondom. Csak morgott, és lógatta a fejét.

— Emögött csakugyan lehet valami.

— A kánok tegnap óta tanácskoznak. Valami rossz lehet a kenéznek.

— Az még nem okvetlenül jó nekünk.

— Inkább jó lehet. Batu kán elindította táborát. Itt haladnak el; mondják, a Duna menti hadiúton Szerém felé. Odalenn az úton beszéltem egy rabbal.

— Biztos a dolgában. Ha övé az egész ország, egy-két vár nem állhat ellen örökké.

— Akkor miért próbálkoztak itt ma még annyi áldozattal? Pedig ez csak egy klastrom... És miért lógatja a fejét kenézünk?

Este megkezdték a tábor lebontását, a szekerek felosoma-

golását. Hiába csattogott rajtuk az ólmos végű szíjas kor-
bács, a rabok közt valami szilaj vidámság kezdett terjedezni.
Hajnakra aztán kiderült, mégis készült valami.

Hírmondók járták a tábort, és kihirdették: aki rab maradni
akar — maradhat; aki el akar menni — menjen azonnal
isten hírével!

A szerencsétlenek összevissza futkostak a táborban. Keres-
ték hozzátartozóikat, összecsokolóztak ismerőseikkel, sírtak
örömlükben. János és Círus szekerük mellől töprengve néz-
ték ezt az örvendezést.

— Megyünk? — kérdezte János.

— Maradunk. Várjuk ki a végét.

— Hát... — János tétovázott — gondolod, hogy itt bizto-
sabb? Akkor Jánuskát is idehozom.

— Várjuk ki a végét.

A foglyok ezrei az úton gyülekeztek. Elszéledni nem
hagyták őket: csak a Bakony felé távozhattak. A menet zsi-
vajogva elindult. A tanultabb városi népek még énekeltek
is valamit Szűz Máriáról.

Kevés magyar vállalta önként a fogságot. Mokcsának
Jánosék maradtak egyedüli rabjai. Még a nők is mind el-
hagyták. A kenéz ostoba vastag képében sunyin pislogott
a szeme.

— Hát ti nem mentetek el? — kérdezte földelülve.

— Jobb nekünk nálad.

Mokosa nagyon barátságos lett.

— Igazatok van. Tartsunk össze. Utóvégre mindnyájan
magyarok vagyunk.

Círus csodálkozó képet vágott:

— Nahát! Ki hitte volna, hogy nem egy kán auljában szü-
lettél!

János azt várta, hogy a tatárrá lett magyar belerúg Círusba
ezért a szemtelenségért, de annak most jólesett ez a beszéd.
Zsíros képe mosolygott.

— Enrám mindig számíthattok — mondta.

Néhány óra múlva egy mongol csapat felkerekedett, és ellovagolt ugyanabba az irányba, amerre a rabok vonultak.

Csakhamar a tábor is útnak indult a szekerekkel, a marhacsordákkal, ámbár emberben nagyon megfogyatkozva... Az üres táborhelyen egy test feküdt. Elvetett kézzel-lábbal, égre fordítva az arca, szájából kék lángocskák villóztak. Meggyúlt benne a szesz.

Csekélő volt. Többet ivott meg, mint amennyi a szekérére fért volna, nagy kerülővel végtére is így jutott el Szent Márton hegyéhez, ahová egy éve elindult...

A tábor Fejérvár felé mozdult. Keskenyedő völgybe értek; előttük emelkedett a Bakony. Legrövidebb hágóján fognak átkelni. Az út mentén hosszú-hosszú sort pillantottak meg. Mint a lekaszált fű, hevert tetem tetem mellett, többnyire fejetlenül. A fejek meg elgurultak mögéjük. A vér még meg sem száradt körülöttük.

— A mieink — suttogta Cyrus —, akik elmentek.

János rábólintott. Földre sütött szemmel ballagtak az ökrök mellett, míg el nem maradt mögöttük a szörnyű látvány. Már a magaslaton, az erdők közt haladtak, amikor János megint előrement Cirushoz.

— Ne gondold, hogy már biztos az életünk.

— Dehogy... Ezeknél a vad barmoknál!

A szekerek tömör fakerekei lassan csikorogtak lefelé.

*

A kolostor refektóriumának kőpadlóját behintették szalmával, ez lett az ispotály. Édös a sebesültekkel foglalatoskodott. Pál benézett hozzá.

— Szerencsénk, hogy nem jutottunk el Esztergomba, se Győrbe. A tatárok szökött rabjai beszélik, mikor Esztergom városát elfoglalták, mindenkit megölték. Már csak azért is, mert a polgárok minden drágaságukat elégették

előlük. Háromszáz asszony felékesítve ment eléjük: szolgálni akarták Batu kánt és vezéreit. Mégse hagytak életben egyet is.

— Mi megmaradtunk — felelte Édös —, újjáépítjük házunkat. — Egy ideig elgondolkodva hallgatott, majd hirtelen hozzátette: — János is megmaradt.

Amint a leánnyal beszélt, a magister érezte, hogy valaki nézi. Élesen, áthatóan. Oldalt fordult. Az ajtóban Uriás apát állt.

— Gyere velem, Pál magister — szólt barátságosan. A szobájában megkérdezte: — Mi most a szándékod?

— Ha a tatár elkoródik, visszakísérem Pestre vagy Esztergomba a leányasszonyt, barátom jegyesét. Magam pedig felmegyek a hegyekbe, ahol ispán lettem.

Uriás pislogott.

— Kik ott a földesurak?

— Nem tudom. Vagyis a király...

Az apát jelentősegteljesen mosolygott.

— Ne menj vissza, Pál magister. Hallgass rám, én jobban ismerem a világot. Csúnyán fogsz járni, meglátod. Ispán? ... Én még püspöknek se mennék el innen.

— Itt sem vagy kevesebb.

— Szerzetes vagyok, nem magamért kapok a vagyonon és uraságon. Csak a rendemre vigyázok.

— Ismerem érdemeidet.

— Fegyveremre nézel és mosolyogsz. Láttad, hogy verekszem és — Isten bocsássa meg! — káromkodom. Gyarló vagyok.

— Csak egy szent lehet mentes a gyarlóságtól. Mint példaképem: Szent Ferenc.

Uriás az ajkába harapott. Majd leküzdötte bosszúságát.

— Ferenc és Domonkos új rendek alapítói — jegyezte meg. — Városokban működnek, sokadalomban, koldusadományokon. Szép — amíg szép. Nem becsülöm kevesebbre

Szent Benedek atyánkat sem, akinek példája nyomán magányos hegycsúcsra építjük rendházainkat. Gazdálkodunk magunknak, példát adva a tudatlan népnek a földművelésben és a kézi mesterségekben... Én a cselekvés embere vagyok, tudod. Ha kedvem volna — talán lesz is öregkoromra, ha Isten éltet — leülhetek könyvesházunkban szép kódexeink közé... Pál magister, maradj nálunk.

— Hívásod megtisztelt és váratlanul ér.

— Azonnal pappá szentellek, aztán itt dolgoznál mellettem. A tatár mindent összekuszált. Újra biztosítanunk kell jogainkat, kiváltságainkat, birtokainkat. Ez lenne a dolgod. Pereinket is intéznéd.

— Köszönöm kegyességedet.

— Megbecsüllek, szükségem van rád. Szerzetesi fogadalmadról, az engedelmisségen kívül, csak Istennek adsz számot. Utazgatsz ügyeinkben, szabadon mozogsz, tárgyalasz nemesekkel, parasztokkal és asszonyaikkal... Neked adom egyik plébániánk javadalmát is.

Pál zavarba jött.

— Az esztergomi érsek taníttatott. Még hozzá tartozom.

— Ahogy tetszik. Gondold meg, bármikor visszatérhetsz — mondotta Uriás változatlan nyájjassággal.

Pál zavarában azt sem hallotta, mit beszél az a szerzetes, aki belépett, és kihívta az apátot. Egyébként ez úgysem tartozott Pálra. Szédülten, töprengve ácsorgott. Életre szólóan kell döntenie... és ilyen hirtelen! Tétovázása közben az ablaknál, az apát asztalán egy iratot pillantott meg. Pálnak megrögzött szokása volt, hogy önkéntelen is elolvasott minden betűt, ami a szeme elé került. Álltában az írásra nézett, és olvasni kezdte a meglepő sorokat.

*

„Archimedes, a görög bölcs, hajdan azt mondotta: ha egyetlen pont is volna a világon kívül, arra támaszkodva emelő-

szerkezettel kivethetné sarkából a világot... Én pedig azt mondom: ha a hittudományon kívül egyetlen bizonyíték volna az egyház isteni eredetére — filozófiánk emelőivel csalhatatlanul helyükre állíthatnánk minden hitigazságot.

Ilyen szilárd pont azonban nincs. Hitünkre egyetlen bizonyíték — a hittudomány. Vagyis a teológusok úgy bizonyítják be a hit tételeit, mint az egyszeri hazug, aki saját hajánál fogva rántotta ki magát a gödörből.

Mi cáfolhatja meg engem? A hitvédelem tana, az apologetika? Kacsalábon forgó vár! Az alapvető kérdésekre gyermekded válaszokat ad. Honnan tudjuk, hogy a biblia isteni kinyilatkoztatás? »Mert igen régi idők óta ezt vallják, és a legrégebb zsinatok is elfogadták.« (Mért higgyünk abban, hogy a zsinatokat a szentlélek csalhatatlanná teszi, amikor semmi sem bizonyítja a szentlélek létezését! És ahány zsinat, a szentlélek jóvoltából annyi ellentmondó tétellel!) Honnan tudjuk, hogy Jézus az Isten fia és Megváltó? »Mert ő mondta. Márpedig nem volt se bolond, se csalo — tehát igazat mondott!« (Archimedesi pontról működő emelő ez? Nem, hanem mese a saját hajánál fogva magát kirántó gödörbe esetről.) Ezekre és a hasonló alaptételekre azután Arisztotelész következtetési módján felépítenek egy vastag kötetnyi okoskodást dedukciókkal, szillogizmusokkal és a formális logika nyújtotta egyéb csínyekkel. Ez azután a hittudomány rendszere.”

*

Abbahagyta az olvasást. Feje zsibongott. Harangszó térítette magához. Vecsernyére harangoztak. De Pál nem indult a templomba. A bástyára sietett. Langyos légáramlat érintette. Körül a völgyekben csönd. A hegyek oldalában a hó alól fekete foltok bukkantak ki: megindult az olvadás. Tavaszodott. Pál egyszeriben csupa nyugalanság lett, a szíve nehéz.

Besietett a házba Édöshöz.

— Gyere azonnal! Egy percig se időzzünk itt tovább!

*Ezután Béla király visszatért a tengerparti
részekről; a magyar nemzet csatában meg-
ölte Ujhelynél Frigyes osztrák herceget, a
harcias férfiút...*

A KÉPES KRÓNIKABÓL

A ponyvás szekerek tömör fakerekei keservesen nyikogtak, lassan ballagtak a járomba fogott ökrök, hiába ösztökélte őket Cirus.

— Verd bottal! — üvöltötte Mokcsa, maga pedig korbáccsal csapkodott Cirusra és Jánosra.

— Már megint készül valami — dörmögte Cirus.

— Érzi az orrod?

— A hátam is.

Oldalt hagyták Fehérvárt. A rabok boldogan látták, hogy a királyi város ép, megállotta a tatárok ostromát. Csak körülötte pusztaság minden. A falakon kívüli Szent Miklós egyháza üszkös rom. (De jó a prépostjának most római követjárásban!) Mellette azonban az ispotályos lovagok háza csodálatosképpen megmaradt. A betegek is kint ülnek a ház előtt a padon. Egy öregember hajdani díszes brokátköntös színehagyott cafatjaiban; fejét hátrátámasztja a falhoz, szája nyitva... vagyis csak néhány foga látszik, mert nincs is szája, se szeme. Megették a madarak, úgy ül itt tél óta, fagyottan; a nap, a levegő csak most kezdi bomlasztó munkáját a maradékán. Mellette tarkabarka göncökben egy öregasszony... a padra borulva, hová vére ragasztotta ősz haját; botja előtte a földön. Arccal a sárba bukva torzonborz aggastyán, a falusiak egy szál ingében... Egy nyíl a falhoz szögezte a belpoklost, akinek arca most is csupa seb, orra helyén pusztá gödör, mert még a ragadozó madaraknak se kell. Csak az út szélén ténfereg a púpos vénasz-

szony; görbe ujjú, görbe körmű, fekete földkolonchoz hasonló markát nyújtja a tatárok felé, és eszelősen hajtogatja: — Éhes vagyok! Krisztus öt szent sebére, adjatok alamizsnát . . .

És akik tömegével gyilkoltak, riadtan húzódnak el tőle, a legvadabb is irtózik attól, hogy beleverje fegyverét.

Rátértek a Duna menti hadiútra, Tolnán Baranyába, hogy átkelve a Dráván a Szerémségbe jussanak. Most már nem titok a cél: Bolgárországon — vagy már hamarabb, Kunországon* — át . . . haza! Mert meghalt Ogatáj, a nagykan. Dzsingisz kán utódai összegyűlnek, hogy megválasszák maguk közül az új nagykant. Siet oda seregestül Batu is Kádánnal: ha a királyságot nem is nyeri el, de megőrizze uralmát a világnak azon a részén, amelyet már eddig is a birtokában tartott.

— A rablóvezérek marakodnak, egymás ellen tartogatják erejüket — állapította meg János.

— Kár, hogy a németek megmenekszenek tőlük — vélte Cirus —, nekik sem ártott volna egy kis tanulság.

— Ne légy olyan ádáz.

— Valami készül — hajtogatta Cirus —, érzem, és az én orrom még sohasem csalatkozott.

A sereg eleje már átkelőben volt a Dráván, a vége még a Mecsek aljában vonult. Mokcsa kenéz és más feleslegessé vált népség a sereghajtók közé tartozott. Elejétől jött a hír, úgy hullámozott végig a seregen, alkonyat lett, mire a hírmondók megkiáltották: „Holnaptól fogva takarékoskodni kell a vágómarhával. A foglyok csak a belső részeket ehetik!”

— Eddig vághattunk, amennyi kellett — dörmögtek a rabok.

— Most már ezt is sajnálják tőlünk!

Cirus csóválta a fejét az értetlen népségen.

* A mai Moldova területén

— Hogyne sajnálnák tőlünk — mondta Jánosnak. — Kár az már nekünk. Talán a Dráván túl, talán a határra érve levágnak minket is. Minek hurcoljanak és etessenek, szereznek útközben úgys elég új rabot.

— Akiket egy házzal odébb szintén levágnak.

— Próbálnunk kell valamit.

Az ágak tele tavaszi rügyekkel. Illatos szellők futottak a menet fölött. Szünkült. Jánosék szekere felfelé kapaszkodott. Előttük egy tehéncsorda ballagott, csak tarka farkuk, csapkodó farkuk látszott. Erdők közt vezetett az út.

Itt is, ott is egy-egy tatár leszáll a lóról — itt is, ott is egy-egy fogoly kilép az út szélére és leguggol. Így van ez mindig... Az út kanyarog.

János nézelődött. Szíve erősen dobogott. — A távolban villámlott, nagy sokára halkán a dörgés hangja is megérkezett. Az égen sötét felhők sűrűsödtek. Cirus Jánoshoz sompolygott.

— Előre nézz! Amott a fordulóban a magaslat teteje. Mögöttünk a szekerek mellett most egyetlen tatár se látszik. Ne várjunk, míg egy előkerül... A tetőn túl lefelé már gyorsabban haladnak a barmok... Induljatok! Mielőtt a magaslatra érünk, én is félreugrom.

— Éjszaka előtt ne keressük egymást... Jánoska!

Megfogta a gyerek kezét, s az erdőszéli bokrokig szaladt. Egy bokor mellé guggolva előre-hátra szemlélődött. Amott felbukkant egy tatár lovas, de hirtelen szélroham lesodorta a süvegét. Megállt, megfordult, amíg feladták neki.

Most!

Berántotta Jánoskát a sűrűbe, és rohanni kezdett a fák közt. A gyerek jól bírta, még ugrált is a kidőlt törzsek fölött. A talaj emelkedett, egyre meredekebb lett. Fenyves: a tavalyi avar, sárgult tűlevelek borították a hegyoldalt.

Közelebb villámlott, az egész ég alja fehér fénybe lobbant. Hamarabb és erősebben dörgött. A szél eső szagát hozta.

— János bácsi!

— Csönd legyen! Add a kezedet!

Négyszögletes kapaszkodott, és közbe-közbe maga után húzta a kislányt is. Egy eldőlt nagy fa kiszakadt gyökereinek gödrébe rogytak. János szeme előtt vörös karikák táncoltak. Jánoskát a gödörbe nyomta, és beszórta avarral.

— Szúr!

— Nem baj, Jánoska! Bármit hallasz, akármi történik, ne mozdulj! Visszajövök érted.

Kimászott a gödörből, és távolabb keresett búvóhelyet. Ha a tatárok kézre kerítenék, a gyerek megmeneküljön. Előbb feljebb mászott, aztán odébb lejjebb ereszkedett a csúszós avaron, de más jó helyet nem talált. Egy fatörzs mögé kuporodott, onnan hallgatódzott.

— Látlak, te! Ide gyere, mert érted megyek!

Tatárok zörgették az erdőszéli bokrokat.

János minden porcikája reszketett. Dehogy megy le magától: ha elfogják, így is, úgy is halál fia. A tatárok azonban nem közeledtek. Csak vaktában kiáltoztak az erdőbe. Időnként kétségbeesett rövid ordítózás, könyörgés csattant föl: kézre került egy-egy gyáva vagy gyöngé, aki csak az erdő szélén lapult meg, hogy mentegedőzhessék, ha rátálnak. A harsány hang aztán gyorsan, hirtelen megszakadt.

Az eső csöpögni kezdett, zörgette a fákat. Hirtelen éles villámfény lobbant el felettük, és nyomban reszketető dörögés harsant rá. Lent az úton csikorogtak a szekerek, topogtak a lovasok, a csordák.

Az eső megeredt. Hullt, hullt, fárasztó egyhangúsággal. Aztán szakadni kezdett . . . Beesteledett.

*

Máté a tenger partjára ért le, a hegyen átkelve. Az öbölben magányos csónak, gazdátlanul. Abba heveredett fáradtan.

A hajnali pirosság utolsó foszlányai lebegtek még a víz-

tükör felett, és halványodtak el a kelő nap sugaraitól. A benyúló hegyfok mögül egyszerre egy gálya tűnt elő. Az evezősor ütemesen duzzasztotta. Árbocáról hatalmas zászló csüngött: piros-fehér színű. A hajó oly közel húzott el Mátéhoz, hogy a fedélzeten álló emberek arcát is láthatta.

A király!

Az árboc mellett állt, hosszú, fekete köpönyegben, karját összefonva mellén, soványan, szomorúan nézte a partot.

Máté felállt a csónakban — a csónak megingott, a fiatalember majdnem kiborult belőle —, meglengette sapkáját:

— Vivat rex Hungariae! Éljen Magyarország királya!

Az evezők a vízbe vágódtak, mereven megállottak. Nyomukban hullám örvénylett, harsogott: a futó gálya lassult — megállt. A fedélzetről egy kéz intett Máté felé, horvát kiáltás hangzott: — Gyere ide!

A deák belefeküdt az evezőbe, és néhány hatalmas rántás után csónakja a gálya evezői alá siklott. Egy hajós kihajolt a mellvéden:

— Honnan jössz?

— Csak innen a partról.

— Láttál tatárt?

Lassú léptekkel közelebb jött a király is.

Máté magyarra fordította a szót.

— Napok óta vagyok ezen a környéken, erre nem járt tatár. Csak túl a hegyeken...

Béla leintette. Ez nem érdekli.

Aprópénz hullt a csónakba. Kiáltás hangzott. Az evezősor fölemelkedett.

— Eredj odébb! — szólta le az iménti hajós.

Mátét rémület fogta el. Hát csak egy percre láthatta a királyt — az udvart! Mindez a gyönyörűség most tovahajózik, és ő lemarad, számkivetettnek egy isten háta mögötti völgyben! Kiáltozni kezdett:

— A királyasszony öfelsége udvarnoka vagyok. Tatár

fogságból szöktem. Máté íródeák... Királyi felség... nagyságos uram!...

A király futó pillantást vetett rá. Komoran, érdeklődés nélkül. Majd visszalépett az árbóchoz. Alighanem mégis mondott valamit, mert egy kötélhurokot vetettek a csónakba. Máté beleült a hurokba — felvonták a fedélzetre.

Új kiáltás hangzott. Az evezősor belekapott a vízbe, a gálya megindult. A hajó tatján a kormányos ráfeküdt a rúdra, és elfordította a kormánylapátot. Parancsokat kiáltottak: a vitorlát áthajtották a másik oldalra — dörögve csapkodott a hatalmas vászonfelület. A piros-fehér királyi zászló kibomlott a szélben, és teljes nagyságban úszott az árboc után. Sirályok szálltak el felette, és vijjogva csaptak le a hullámokra.

*

A sima tenger felett ragyog a nap, majd leszáll az éjszaka, az ég tele csillaggal. A gálya trombitaharsogás közepette bevez Zarába, a nagy város magas, fekete falai alá. Mióta idelenn Béla, Dalmácia legnagyobb városa, amelyet negyven évig Velence tartott a markában, ismét a magyar király hűségére tért...

Amott egy öböl mélyén hegyre kapaszkodó város: Zengg. Magasra emelkedik a püspöki székesegyház tornya — a kikötőben piros-fehér zászló... Tovább, feljebb! Egy hegyen Tersatto, a Brebiriek vára. Ép tornyán zászló... Mély öbölben más királyi kikötőváros nyúlik fel a hegyre: Buccari. Tengerbe nyúló fok mögött: Porto-Re — „király kikötője”. Mindenütt élnek, hajóznak, halásznak, kereskednek. Csak a kikötőkben több a hajó, több a bárka, mint máskor: ha jön a tatár, vízre szállnak előle.

A tatár azonban nem jön. A királyi gálya a szigetvilágba tart. A hajó megpihen Veglia kikötőjében, a városi tanács lakomán látja a királyt és embereit... Majd Arbe püspöke

fogadja őket. Mindenhol térdelő alattvalók nyújtják a királynak a város kulcsait, esküsznek, hogy hívek maradnak, és hívják: szálljon meg falaik közt... A szigetek közül ismét a szárazföld felé hajóznak. A part mentén meredeken, fehér-sorakoznak Dalmácia hegyei. Alattok a keskeny partsávon fehérülő városok... Sebenico... Spalato.

A mélykék víztükör fodrozódik, az ég elszürkül. Megmozdul az egész tenger, fehér tarajos hullámok közelednek — távolodnak. Az evezők a víz alá merülnek, majd a levegőben csapkodnak. A kis ormányvitorla viszi csak a hajót, de ez is bőven elég a kormányzáshoz. Búg, bőg az északi szél, a bóra.

Máté rémülten kapaszkodik egy padba, de kikergetik a hajófenékről, fel a fedélzetre. Most már hányni nem tud, csak öklendezik. A feje rettenetesen fáj, mintha hasogató abroncs vágna a koponyájába. A hajó megint egy hullámhegy tetején áll — mindjárt lezuhan az alatta kavargó völgybe! Máténak elszorul a lélegzete. A gályán minden recseg, de nem törik szét, nem is zuhan a tenger fenekéig. Csak orrával nekivágódik a szembejövő hullámnak, szétvágja... fröccsenő víz borítja el a fedélzetet, Mátét is. A hajó már megint egy hullámhegy tetején tétovázik... a deákot hátba vágja egy hajós, és a mellvédhez löki. Hol lehet itt félremenni — de már késő...

— Amott Ragusa — mutatja egy hajós a partot. De nem látszik semmi.

— Kössünk ki — könyörög Máté a hajósnak. Majd az árboc mellett meglátja a királyt, ahhoz fordul: — Kössünk ki!

A király szóra sem méltatja, a hajós igen:

— Baromállat! — mondja neki.

Fehéren harsognak a hullámok a kikötő előtt mérföldnyire sorakozó zátonyokon... Máté a fedélközbe levezető léposón kuporog egész éjszaka. Derengéskor még csatáznak

a hullámok, de a gálya már bevezett az égisz erő fekete hegyek alá benyúló, kanyargós, mély cattarói öbölbe. Itt egyszeribe sima vízre érnek. Nyugodt evezőcsapásokkal közelednek az öböl legmélyén rejtő városához.

Az evezők megállnak a vízben, a hajó még borzolja a hullámokat, aztán megáll. A part néptelen. A város üszkös romhalmaz. Ide, Dalmácia legdélibb csücskébe ereszkedett le a tatár.

*

— El sem hiszed, milyen rettenetes dolgok történtek Spalatóban! A királyné asszony vitézei lementek Klissza várából, és felöntöttek a garatra. Kapuzárás után akartak kijönni a városból, de a kaput nem akarták nekik kinyitni. Ekkor nagy lármát csaptak a kedves fiúk, és közben egyre-másra a kapura piszkítottak. Ebből borzalmas zendülés támadt. A kapura nem szabad... mert azt tartják, hogy akkor az ellenség elfoglalja. Előrohantak a polgárok, és a verekezésben két legényünket agyonverték. A királyné szörnyen felindult a hírré. Hiába könyörgött a tanács, és hangoztatta, hogy a spatatóiak közül hatan maradtak a harc színhelyén. Hiába jött az érsek is, hoztak a királynénak gyönyörű szép ékszer ajándékba. A királyné sikoltozott, fenyegetődzött, a haját tépte. Fegyvereket küldött a polgárokra, megsebesítettek, elfogtak tizenkettőt, és bebörtönözték őket a vár pincéjébe... Akkor érkezett meg a király úr. Kétségbeesett, hogy miket művel a királyné asszony, amikor nyakunkon a tatár. Nagyon megneheztelt rá, de a polgárok előtt nem mutathatta fölséges haragját a felesége ellen. Úgyis el akart jönni Spalatóból...

Kinga asszony hosszan sziszegett, közben legnyájasabb mosolyával mutatta fehér fogsorát a jó formájú fiatal deáknak.

— No, ülj le már, te szegény, és mesélj nekem viszontagságaidról.

Mátén rendes, bár szerény öltözet volt. Lötyögős, mert jóval nagyobb emberre szabták; gazdája azonban még Klisszában elhalálozott, nem biztos, hogy pestisben. Betegségében különben sem viselte a ruhát... A deák tehát mesélne boldogan, mert újra itthon van, visszafogadták a királyné udvarába — de Kinga nem engedi szóhoz.

— Látod, itt lakunk most ebben a kis tengerparti palotában. Vagyis a királyné asszony a gyerekeivel tulajdonképpen még a gályán lakik. Mert nem bízunk a tatárookban. Bármikor visszatérhetnek. A gálya mindig készen áll, hogy kifusson velünk a tengerre... Hanem itt öltöztetjük, etetjük, mosdatjuk a kis hercegnőket. Margitkát is, az újszülöttet, akit a király úrék Istennek ajánlottak. Apáca lesz, ha megnő. Csak éjszakára visszük a gályára, mert ott biztonságosabb, meg a hajó a legjobban álomba ringatja. Különben is egész éjjel bög, és ott legfeljebb a hajósokat meg a gályarabokat zavarja... No, mesélj már valamit!

— Az úgy volt — kezdi Máté.

— Te nem is tudod, hogy ezek a trauiak milyen kedves emberek. Pedig a tatárok ide is utánunk jöttek — vágott a szavába Kinga. — Bizony. Mi persze akkor már kinn hajóztunk a tengeren. A polgárok meg csak nevelték őket a falról. Mert Trau a parton is van, nem is. Csak egy töltés köti a parthoz ezt a szigetet, de most az sincs... No, mesélj már!

Máté okosabbat gondolt, semhogy kalandjairól hazudozzék.

— El sem képzelheted, úrasszonyom — mondotta —, mennyire örülök, hogy újra láthatlak.

Az udvarmesternő ragyogott. Máté érzelmes hangon folytatta:

— Ki tudja azonban, meddig örvendhetek társaságodnak?

— Már miért? — fuvolázott Kinga.

— Elhelyeznek papnak valami faluba.

— Hát miért kell okvetlenül papnak lenned?

— Polgári családból eredtem. Mit tehetek. Ha legalább

olyan javadalomhoz jutnék, amelyben a királynét szolgálom...

Olvatagon nézett az udvarmesternő mosolygó arcába. Ez lesütötte a szemét, és egész valóját jó érzés bizsergette.

— Hát igen — mondotta, ami ugyan nem valami jelentős kijelentés volt, Máté azonban annak fogta fel. Hallgattak...

— Hiába. Pappá kellennem, — sóhajtott Máté.

Kinga lesütött szemmel suttogetta: — De azért, szeretsz?

— Okvetlenül...

*

— Nézd, ladik!

A Duna-parti sás közt, a víz alatt fekebélik a csónak. János és Cirus térdig taposnak az iszapban. Két végén megfogják a ladikot, és próbálják kiemelni. Beleragadt a homokba, tele van vízzel. Nehéz megmozdítani. Végre oldalára döntik, kiöntik belőle a vizet, kikaparják a sarat. A csónak már a víz hátán ring.

— Korhadt a feneke.

— Hátha megbír.

Beálltak. Szivárgott, a csónak alján gyorsan emelkedett a víz. Fakupájukkal merítették.

— A szigetbe csak átjutunk vele.

Beültették a gyereket. János és Jánoska meregették a vizet, míg a vincellér a csónak végében állott, és egy száraz lombos ággal hajtotta. A sziget nem volt távol, de a tavaszi áradástól gyors folyású Duna messzire levitte őket.

— Télen itt jártak.

Majdnem ráléptek. Jelentéktelenné zsugorodik, szürkül az ember, ha meghalt. Különösen az ilyen fejetlen tetem. Belesüpped a földbe, csak lerágott csontjai fehérlenek elő figyelemzetesül: én is ember voltam valaha, erős, ügyes... Otven lépésnyire még egy halott maradványai.

— Menjünk innen — nyöszörgött Jánoska.

— Valami szagot érzek — dörmögte Cirus. Megmarkolta göcsörtös bunkóját, óvatosan néhány lépést tett előre.

— Te! — kiáltotta János, és botjával a levegőbe sújtott.

Ugrás közben találta el a farkast, amely Jánoskára vetette magát. A dúvad a földre esett és felvonított. Most Cirus csapott le rá. Sovány, kócos. Olvadáskor a szigetben rekedt. Ami még itt enni maradt, azt már az ő ínye sem bírta. Megtámadta a gyereket, szembeszállt az emberekkel. Nyüszített, szeme sárgán villogott. Óriásira tátotta a torkát, hátrálás közben meg-megállt, és ugrásra feszítette inait. Farkát a lába közé csapta, aztán megfordult, és beszaladt a sűrűbe. Még egyszer panaszosan felvonított, majd az avaron zörgő léptekkel visszavonult rejtekébe.

— Gyerünk innen — mondta borzongva János is.

A holtak szigete kísérteties volt. Cirus így vélekedett:

— Máshol se jobb. Itt emberek bujkáltak. Tehát eleségük volt. Keressük meg, hol maradt.

Találtak egy mozsarat üő nélkül. Bedőlt gödörben kemence omladéka. Egy odvas fában — Cirus mindegyre ezeket firtatta — néhány maroknyi liszt. Mi ez három embernek?

Tölgyfakérget hántottak, kődarabbal megtörték a mozsárban, és összekeverték a liszttel. Vízzel péppé gyúrták — tüzet csiholtak, másnap reggelig tartó munkával megsütötték a helyrefoltozott kemencében. Ebből ettek, aztán három darabkával feltarisznyázva átkeltek a folyó szélesebbik ágán a balpartra.

A tavaszi vízáradás ezekben a napokban valamennyit apadt. Találtak egy gödört döglött halakkal. Az alján levő pocsoltyában azonban egy még gyengén csapkodott a farkával. Sőt ugrott is egyet.

Ezt nyersen ették meg fekete „kenyerükkel”. Földízű volt, undorító, de nem lett tőle bajuk.

Három napig haladtak fölfelé a Duna-parton, de eleven embert nem találtak. Negyednapra megpillantottak egyet.

A földre lapultak. Az is észrevette őket. Felugrott, és eszeveszetten menekült a parti füzesbe. Kiáltoztak utána, hívogatták. Végre megértette, hogy ugyanolyan bujdosók, mint ő... Nem volt egyedül. Öten kerültek elő a sűrűből. A lápon vészelték át az esztendő, csak ők maradtak meg falujukból. Gyermekeik mind elpusztultak a nélkülözéstől, betegségtől.

Sírtak, mikor újra embert láttak, beszélgethettek — híreket hallhattak. Meg is vendégelték őket halászlével és gyékénybongyöléből sült kenyérrel. Jánoska azt mondta, hogy soha még ilyen jót nem evett.

Nádkunyhóban, tűz mellett töltötték az éjszakát. Aztán folytatták útjokat. János tervezgetett:

— Ha Pestre érünk és Jánoskaék pincéjét épségben találjuk, jóllakhatunk.

— Nem találjuk épségben — morgott Cirus.

— Mért ne! Jól bekapartam törmelékekkel.

— Mások is olyan ügyesek és olyan éhesek, mint mi.

— Mindig a legrosszabbra gondolsz — veszekedett János —, vannak ott más pincék is.

— Úgy legyen — hagyta rá a vincellér. — Csak addig éljünk.

János hirtelen megállt, megfogta Jánoska kezét, és szembe fordult Cirussal:

— Te — mondta csodálkozva —, micsoda ostobaságokról beszélünk? Folyton csak a hasunkról... Pedig elment a tatár. Észre sem vettük, hogy — szabadok vagyunk.

*

Nyereg mellé szúrva magasan leng, imbolyog a királyi zászló. Előtte lovagolnak a kürtösök, két sorban egymás mögött, teljes szélességében elfoglalják az utat. Időnként föl emelik hímzett lebernyeges hangszerüket, és rövid indulót harsogtatnak. Aztán dobosok léptetnek; meg-megdöndülnek

a ló két oldalára szíjazott üstdobok, messzire hirdetik: itt jön a király.

Jön is méltóságosan lépegető, gyönyörű paripán. Soványan, szomorúan, de egyenes tartással, fején abroncskorona. Mögötte ékes fegyverzetű országnagyok, violaszín palástos főpapok. Nyomukban hosszú sorban nem számos, de fegyvermezett, szép sereg. Minden harcos bal mellén hímzett kereszt: Szent János lovagjai; a Szentföldről elűzve új tartományt akarnak kiérdemelni a magyar király szolgálatában. Utánuk kevesebb renddel özönlének a királlyal menekült nemesek, házuk népe meg a két udvar: a királyé és a királyné asszonyé. Nők, gyermekek, szolganép sok szekérel . . . Most már hazafelé tartanak.

*

Pál alkonyatkor ért a völgyi faluba, ahol a csata után megrekedt. Láttá, dolgoznak már, helyreállítják a putrikat, némelyiknek már a tetejét is visszarakták. Emberek azonban nem látszóttak, alighanem még a Kő-ben laknak.

Esztergomnál kelt át a Dunán, úgy sietett vissza hegyei közé. Nem sok emberrel találkozott. Megvendégelték, ahogyan illik — panaszkodtak, hogy küszöbön az éhínség. A tavalyi gabona fogytán, ősszel-tavasszal nem vethettek: mi lesz belőlük! Annak azonban nemigen adták jelét, még a Kő közelében sem, hogy ismernék, vagy legalábbis hallották volna hírét — közömbösen fogadták.

Sietett fel az erdei úton, hogy besötétedésre már a Kőben legyen. Az esti tüzeknek már csak parazsa izzott, kevesen voltak ébren a putrikon kívül.

Pál rájuk köszönt. Vontatottan jött a válasz. Csodálkozó szemek meredtek rá. A deák saját hajlékához vezette lovát. Ajtaja nyitva, belülről zivajgás. Lement a lépcsőn: egy népes családra ismert a homályban.

— Hát ti?

Elcsöndesülve fogadták. A férfi lassan felült a padkán.

— Nem tudtuk, hogy visszajössz. Holnapra meglesz odalenn a házunk, addig meglakhatunk együtt is.

— Meg.

Helyet szorítottak Pálnak, de annyit se mondtak: jó estét!
— A fáradságos utazásra a magister csak későn ébredt. A putriban senki. Kilépett a sziklatérre: üres minden, sehol egy lélek. Alighanem mindnyájan odalenn dolgoznak a falu újjáépítésén.

Lemenjen? Felbosszankodott. Legalább egy gyereket hagyhattak volna itt hírmondónak vagy egy falat ételt! Valami ismeretlen rosszat érzett maga körül, és ez megbénította. Várni fog. Éhség ellen legjobb szer az alvás: visszament vackára, és aludt délig.

Aztán felébredt, és várta, mi lesz. A putriajtó nyílásán át látta, hogy az ég meghalványodik, megpirosodik — este lesz. Egyszerre csak egy fiúcska jelent meg a nyílásban. Hangtalanul leszaladt a lépcsőn, és egy korsót tett az asztalra.

— Elhoztam a vizet, Pali bácsi.

Béka volt.

— Mi történt itt? Csak nem ütött rajtatok a tatár?

A szeplős nem felelt. Rámosolygott Pálra, aztán hirtelen félszegen megfordult, és szó nélkül kifutott.

Besötétedett. Végre hangokat hallott. A nyílásban két ember jelent meg.

— Itthon vagy, ispán? — kérdezte fojtott hangon Jaksa.

— Gyertek be — hívta földerülten Pál —, Simor, te is itt vagy?

— Hát hol volnék?

Nyugtalanító volt ez a kérdés is.

— Hiszen téged századosnak küldtelek Nógrádba.

— Hajaj — nyögött Jaksa.

— Még a fegyveremet is elszedték — sóhajtott Simor.

— Te csak ne siránozz — jegyezte meg az előbbi — Nekem még négy fogamat is kiverték.

— Kik?

— Az ispánok.

— Hiszen egyetlen ispán sem volt az egész országban!

— Amíg itt volt a tatár. Mihelyt elment, egyszerre öt ispán is akadt Gömörben, négyen osztottak Hevesen, Nógrádban is van néhány. Csupa nemes ember. Mind a király nevében. Mindnek van pecsétje. Mintha a földből nőttek volna ki.

— Azt mondták, köszönjem meg, amit kaptam. Örüljek, hogy nem akasztanak fel, amiért paraszt létemre százados akarok lenni. Ha nem maradt volna olyan kevés nép, nem hagynak elevenen . .

— Te is, jó lesz, ha elmegy, mielőtt megfognak.

— Engem az országbíró rendelt ide.

— Azoknak meg nádortól, vajdától, országbírótól, sőt magától a királytól van pecsétjük. Igaz-e, hamis-e — ki tudja. Neked még pecséted sincs. Látod, a jó népek félnek: úgy szöknek előled, mint a pestistől. Valami jó lélek azóta biztosan már hírül is vitte, hogy itt vagy.

— Kinek?

— Az ispánnak. Ivánka úrfinak. Annak hívják.

— Csak nem atyjafia Ivánka Andrásnak?

— Úgy lehet . . .

— Akkor csakugyan jobb, ha megyek . . . Megkeresem az igazamat.

A vadász és a favágó hümmögtek, dörmögtek.

— Pedig hát minékünk te lettél volna jó . . .

Kászálódtak.

— Elkísérünk egy darabon, baj ne érjen.

Holdfényes, hűvös éjszaka volt. Simor ment elől az erdei ösvényen, Pál követte, hátul Jaksa vezette a vasderest. Leérték a völgybe. Onnan ki a síkra — Mohi mezejére.

Eszteendő alatt a víz, a hó, a levegő, a vadak és madarak elvégezték a maguk romboló és tisztító munkáját. A tízezerével heverő tetemek fekete maradványai, fehérítő csontjai besüppedtek a földbe, elegyedni keztek a talajjal. A fegyverek és öltözetek, nyergek és kengyelek javát is elhordták már titokzatos kezek.

Mégis olyannak látszott a messze mezőség, mint valami óriási szemétdomb, apró kupacokkal, a holdfényben csilámló fémdarabokkal.

Simor és Jaksa ismerték erre is a járást. Kanyarogtak csak általuk tapasztalt ösvényeken, elkerülték, hogy undokságba lépjenek. Hanem az egész vidéket még megülte a hullák szaga. Nem túlságosan erős, de nyomasztó és kellemetlen.

Szép piros hajnalon értek a Tiszához. Íme visszatért a rend: szálfákból ácsolt nagy tutaj áll a révnél átkelésre készen, utasokkal és révészekkel.

Pál árvelte lova kantárát, és búcsúzott hűséges barátaitól. Ebben a pillanatban egy vívő ugratott melléje, mögötte csatlósok.

— Te vagy az a Pál, aki ispánnak nevezi magát? — rivalált rá a lovas.

A deák gyalogszerrel, egyedül, csak nyugalmában és lelke erejében kereshette menedékét. Se gyávának ne látszék, magára se uszítsa a kötekedőt.

— Én — felelte nyugodtan —, Geregye Pál országbíró tett azzá.

— Reméljük, ezentúl minél kevesebbet mutatkozol erre!

— Azt fogom tenni, amit a király parancsol. Te ki vagy, hogy így beszélsz velem?

A lovas felkacagott. Megsuhogtatta korbácsát.

— Ha kíváncsi vagy, majd a hátadra írom.

Bámész népség vette körül őket. Kezükben süvegük. Simor és Jaksa már nem voltak sehol. Pál vérvörös arccal elfordult, és szó nélkül rávezette lovát a kompra. Az utasok,

a parton állók között több ismerős arcot látott. Életüket, családjukat óvta meg a tatártól. Úgy tettek, mintha sose látták volna. Annyit se mondott senki: „Isten áldjon!”

*

Geregye Pált a király a tiszántúli részek rendbeszedésével bízta meg. Pál magister felbőszülten nyargalt utána. Várad romjai között találta meg.

— Ürülök, hogy megmenekültél Pestnél — fogadta barátságosan a fiatal országbíró. — Most mi jóban jársz?

— Menekülök az ispánságból, melybe kineveztéél.

— Nono!

Pál még a méltatlanság felett való haragjában mondta el viszontagságát. Geregye komoran hallgatta.

— Hát érvényes a te parancsolatod, vagy nem? — kérdezte végül a magister. A főméltóság lassan felelt:

— Érvényes ugyan, érvényes... de az már régen volt.

— Elévült? Úgy gondolod?

— Lehet, hogy a jogtudósok így mondják. Én csak annyit tudok, hogy itt nem sokra megyünk az igazság firtatásával. Az országnak most annyi a gazdája, ahány embernek vasökle van. Ezek a te hevesi megcsúfolód még istenesek, amikor csak ispánnak adják ki magukat. A varasdi Puchuma Szlavóniában, Berencs nembeli Miklós Nyitrában, Tátika Zalában öl, rabol, gyűjtogat, hadjáratokat vezet szomszédai ellen. Kácsik nembeli Folkus Nógrádban ezen felül még hamis pénzt is veret. Ott a te vidéken. Szerencséd, hogy nem vele találkoztál... Ezek az ország valóságos urai, velük kell a királyi hatalomnak valahogyan egyezkednie, szépszerével...

— Most mit tegyek?

Geregye Pál vállat vont.

— Ami elmúlt, elmúlt. Próbálj máshol szerencsét.

A magister nyelt egyet.

— Azt mondtad, hogy szükség lesz rám, mint jogot tanult emberre.

— Úgy is van — hagyta rá az országbíró, és megszakíthatatlanodott fiatal arca kissé elpirult. — De lásd, az udvarból már annyi embert küldtek rám, több is jut minden tisztségre, többet nem táplálhatok tisztességgel.

— És neked jók azok?

— Jók a nehézségnek. Úgy sejtem, némely íródeákomban is legfeljebb kívülről látott iskolát. Én még egy sor írásra sem foghattam őket... de hát mit csináljak! Király urunk ónagyságának egyszerre annyi lett a régi, jó híve, mint a nyű... Csak azt szeretném tudni, hol voltak ezek esztendeje... Legjobb, írj most egy levelet a királynak a nevemben, hogy ajánlak szolgálatodért. Majd ráteszem a pecsétet.

Pál gögösen felállt.

— Köszönöm. Majd csak eljárók dolgomban magam is.

Az udvar megint Segösdön tanyázik, Somogyban. Az udvarházakat a tatárok felperzselték, de kormos falai megmaradtak. Most oltják a meszet a gödörben, hogy újra meszeljék. Hatalmas fatörzsekből készítik az új tetőt. Falusi famíves emberek vesződnek vele. Ácsolják, ahogy tudják. Körülöttük sok segítő ténfereg. Lassan cammognak, amikor megmozdítanak valamit, nagy lármát csapnak — de a munka halad. A ház mellett szép zöld pázsiton vonták fel a sátrakat. Az udvari élet sátrak alatt zajlik. Megezik ez máskor is a király országjárása idején. Szebb, tágasabb, szellősebb így nyáron, mint összezsúfolva lenni egy szűk palotában.

A tábor mellett naphosszat nyikorognak az ökrös szekerek. Hordják a Dunántúl épen maradt vidékeiről a királyi udvar szükségleteit. Messze földről is érkezik marha meg gabona: Itáliából. Innen tovább irányítják a királyi birtokokra, az ispánokhoz.

Bánca-nembeli István kancellár a maga sátrában dolgozik.

— Emberek, emberek kellenek mindenekelőtt! — szóló íródeákjához. — Írd! — és kiáltványt mondott tollba a hegyekben, erdőkben lappangó népekhez: jöjjenek elő. Ne féljenek az adótól. Nem szolgálatra, inkább az ország újjáépítésére hívja őket a király.

Egy úr lépett a sátorba.

— Tisztelendő nagyuram, új adománylevelet kérek...

A kancellár munkájában megzavarva állt fel:

— Tudom, tudom. A barbár düh megsemmisítette a királyi adománylevelek legnagyobb részét. Se szeri, se száma a bizonytalanságnak. Most nem győzzük rendezni a birtokok ügyeit.

— Kevés az íródeák?

— Íródeák van elég, íróállványaink nincsenek. Pergamenünk se elég. A deákok az ölükben fogalmazzák a konceptust, tisztázni csak két állványon lehet. A sátruk teteje is beázik.

A kancellár félrehajtotta a sátor függönyét és kimutatott.

— Látod ezt a sok úriembert? Ez mind új adománylevélre vár. Óráról órára jönnek hozzájuk újabbak. Mindhez ki kell küldenem a határjárót...

— Megmondom én, hol a birtokom határa. Nem elég az?

— Nekem elég. A szomszédod azonban esetleg pert indít miatta: az neked költség és kellemertenség, nekünk a munkánkat szaporítja.

Béla király gondba merülten sietett ki a sátrak közül. Kissé távolabb, az út menti térségen megállt a külországi kalmárok és tőzsérek szekereinél. Itt vásárolják az ország gazdag urai, a nagybirtokosok a gabonát, a vonó- és vágómarhákat. Béla megnézte, jött-e elég portéka, van-e rá elegendő vevő.

— Úgy, úgy, csak vásároljatok! — biztatta az alkudozó urakat, akik főszolgáikkal érkeztek. — Addig vigyetek népei-

teknok segítséget, míg éhen nem haltak. Teljék össze vetőmagnak is.

Magához intette új tárnokmesterét, Csák-nembeli Mátét.

— Hozass a tőzsérekkel még és még, ha rámegy is minden kincsem, vagy még több is... Az ispánok az elpusztult megyékbe vetőmaggal és marhákkal induljanak.

— Hát ahol rablók foglalták maguknak a birtokot?

— Oda is. A rablókkal majd később számolunk. Az ország a miénk.

Három csúcsos süvegű, szakállas férfi borult lábuk elé.

— Uram, király, add meg a zsidók kiváltságlevelét.

— Megígértem, megadom. Számítok szolgálatotokra a pénzverésnél és adószedésnél. A tárnokmester majd gondoskodik leveletekről.

— Sürgetem a kancelláriát — jegyezte meg a tárnokmester —, de nem győzik a munkát.

A király a küldöttséghez fordult:

— Nyugodjatok meg, nem a levélen múlik a dolog: nem az írás fontos most, hanem a cselekedet... Hát te honnan jössz?

Messziről jött lovas a kérdezett, siralmas állapotban volt. Csapzott, verejtékes, feslett köntösű.

— Azt nem kötöm akáarki orrára! — szólt ingerülten. — Nekem a királlyal van dolgom.

— Hátha én vagyok az?

A lovas jobban megnézte.

— Az más — jelentette ki, és lekászálódott nyergéből —, Trau városából jövök...

— Mi a hír kedvelt városunkban?

A hírhozót egész hosszú útján fűtötte az indulat, váratlanul érte a kihallgatás, nem ért rá megválogatni szavait. Csak a süvegét vette le.

— Inkább ne kedvelted volna... vagy most kedveld jobban. Már megint azzal a Spalatóval van baj, régi verseny-

társunkkal. Felette megvadult, amiért te Trauban székeltél, és mindenféle kiváltságot meg birtokot adományoztál nekünk. Most megtámadtak minket. Ostromzár alatt tartanak, és határunkban még a szőlőket meg az olajfákat is kivágták... Itt a levél, ez szebben megírja.

— Rögtön segítséget küldök Túrje Dénes bánnal.

— Uram! — ugrott le lováról egy másik érkező, valami udvarban járatos úrfi — Miklós ispán üzenetét hozom: Fridrik herceg már megint betört a nyugati megyékbe...

*

Ekkor érkezett Segösdre Hajas Pál, a deák, akit mesternek — magisternek — kezdtek nevezni.

Keserves utazása volt Váradtól idáig. Át a Tiszán — a Dunán. Az utakat felverte a bogács és a lapu. Szántatlan, vetetlen az ország. Itt-ott egy-egy falu épül. Nem a régi néppel. Erdélyiek futottak a Dunántúlra, Duna mentiek kerültek Erdély hegyei közé. A honfoglaló törzsek szálláshelyeit szétaposta az ellenség. Különböző törzsek népei verődnek össze egy faluba, egy vidékre. Köztük kunok, szlávok. Ez nem tudja, hol maradt el a felesége, amaz itt talál magának új férjet.

Pál napokig lovagolt, és nem lelt emberi szállást. Aztán éhen halódókra bukkant. Emitt már kazlak hívogatták. De amint a közelükbe ment, döghalállal vívódó csont-bőr vázak tűntek elébe... menekülnie kellett a dögletes fertőzéstől...

Amint a királyi szállás közelébe ért, esztendeje tartó nyomorgás, éhezés után megállította lovát, úgy bámult a csodára. Szélről számos tűzrakás füstölgött: a királyi konyha. A sok cselódság számára ökröt forgatnak nyárson. Amott kisebb tüzek felett birkákat, nyulat, szárnyasokat sütenek. Láncra függesztett kondérokban kavargatják a hétféle levet. Serpenyőben sistereg a zsír, sertést darabolnak, amott egy

deszkán halat tisztítanak. Szélről két szolgáló libákat melleszt. Nem királyi fényűzés ez, sőt, szerény a régi módhoz képest, de a sok nép nem marad éhen. Vendégelni kell a jövő-menőket is.

Hátul a füst és gőz mögül egy tekintélyesebb szakács már is észrevette Pált. Kiáltott valamit. Egy kuktagyerek elballagott a nyárs mellől: kenyeret szelt, és a szakácsához vitte. Az fogta kését, lekanyarított egy zsíros szeletet a sült ökörből, rátette a kenyérre. A gyerek elősétált, és felkínálta Pálnak.

— Egyél, vitéz vagy pap úr. Egészségedre!

A hús még kemény volt, de Pál nem kínáltatta magát... Megerősödve indult a sátrak közé, hogy megkeresse a maga igazát.

— Hol a főtisztelendő kancellár?

Bánca-nembeli István javában folytatta a tollbamondást sátrában.

— Miről van szó? — kérdezte két levél között. Pál röviden elmondta, hogyan került Párizsba, visszatérése után a király mellett küldték a háborúba, mint járt a hegyek közt, és most itt áll üres kézzel. A kancellár nyugtalanul kérdezte:

— Mit tehetek a dolгодban?

Elgondolkozott, ujjaival dobolt az asztalon, homlokát ráncolta. Szeretett volna már tovább diktálni.

— Fordulj Róbert úrhoz, az új esztergomi érsekhez, utóvégre az ő familiájához tartozol. Én különben is már csak fél lábbal vagyok itt, utazom Rómába, ha megválasztják az új pápát, bíborosi kalapot kapok. Már Gergely pápa megígérte. Én leszek az első magyar, aki elnyeri ezt a méltóságot. Megérdemli ez a sokat szenvedett keresztény Magyarország... Felírom a nevedet.

Róbert érsek barátságos, ősz szakállú úr, szegény Benedek prépostra emlékeztet. Piros az arca, nehéz testű. Elnyújtzkodva ül széköben, lába pokróccal letakarva, mert hasogatja

a csúz. Megszokta már a fájdalmat, és ha elviselhető, elviseli keresztényi türelemmel.

— Mi jót hozol, fiam?

Pál elmondta, miben jár.

— Hm. Szóval te az érsek alumnusa vagy? Elődöm a saját címére, javadalma terhére adta fel neked a kisebb rendeket? Hm. Most mit csináljak veled? Nézz körül, hány ember nyüzsg itt. Mindről nekem kell gondoskodnom, pedig az érsekség birtokait pusztává tette a tatár... De hiszen téged Mátyás érsek úr átengedett a király szolgálatára! Fordulj a királyhoz, ő hozzá tartozol. Nem igazság, hogy elvonjak valakit a királytól, aki már egyszer a királyé... Isten áldjon meg, fiam. Megjegyeztem a nevedet. Majd imádkozom érted.

Amikor a király sátrában jelentkezett, senki sem váratta. Az ott ácsorgó szolgák egyike intett a fejével, hogy bemehet. Béla király két úrral tárgyalt a trauai háborúságról, meg Fridrik herceg betöréséről. Gutkeled István, az új lovászmester és Rátót Lóránt étekhordó mester volt nála. A király feléje fordította arcát, és fejével intett, hogy beszéljen.

Pál elmondta, kicsoda, és hogy már szolgált a királyt.

— Emlékszem rád, ne is mondd, emlékszem. Fordulj. Csáknembéli Máté hívemhez, most vette át a tárnokmesteri tiszteket, talán ő használhat...

A volt étekhordó mester, aki a pesti házban kedvesen vendégelte Pált, ráismert, most is szívesen fogadta. Meghallgatta Pál viszontagságait.

— Mit csináljak veled? — kérdezte. — Az egész puszta országból ahány írástudó csak megmaradt, mind ide szaladt össze. Még át se vettem hivatalomat, a kincstárnak még egy vörös garasa sincs, de tisztviselője éppen négyszer annyi, mint amennyi az ép országnak lenne szükséges. Mind összesövetkeztek egymásért életre-halálra. Hogyan nyúljak ebbe a darázsfaszekbe? Ne haragudj érte, édes öcsém...

Hanem itt vannak „a király ifjai”: Ivánka András, Ákos Ernye — ezekre szép jövő vár; talán máris használhatnának. A nevedet mindenesetre felíratom. Mégis! Legjobb lesz, ha a kancellárral beszélsz. Báncza István jószándékú, nagytudományú ember, biztosan kitalál valamit számodra . . .

A tárnokmestertől kilépve Pálnak egyszerre csak eszébe jutott valami. A vers! A *Planctus*, a „*Siralomének a tatárdúlta Magyarországról*”. Egybeszerkesztette már a különböző időkben költött szakaszokat, és szépen letisztázta az egészet. Hogy erre még nem gondolt! Nincs az az érsek, az a kancellár, akit az írniudásnak ilyen mértéke fel ne melegítene.

Izgatottan vette ki tarsolyából, és sietett vele vissza a kancellárhoz. István úr éppen előjött sátrából.

— No mi az?

Pál átnyújtotta kéziratát. A kancellár finom kezén violaszín kesztyű volt. Megfogta a papírost, rövidlátó szeméhez emelte és elmosolyodott.

— Vers? És milyen hosszú! A tatárjárásról. Ez derék! — átnyújtotta inasának: — Tedd az asztalomra, este elolvasom.

Nyájasan bólintott Pál felé, és elindult a király sátrához. Nem törődött Pállal többé senki a világon.

*

Pest városa is olyan, mint az egész ország. Csak alig kezdtek meg a romok takarítását, a házak újjáépítését, a munkát. Bíró azonban kettő is akad benne, a tanács pedig számossabb, mint máskor, ámbar senki sem választotta. Hanem az igazlítás megindult, és ez a fő.

Amikor Pál átkelt a réven a bal partra, a leégett templom előtt már igazi verpad állt. Éppen hozták is a megkötözött bűnöst. Forradásos a képe, homlokán régi billog. A bámeszködők elmondták róla, hogy Mokcsának hívják. Kenéz volt a tatárok között, de mikor azok kivonultak, szolgák nélkül,

zsákmány nélkül, egy szál köntösben maradt. Pénze azonban volt a tüszőjében. Pesten rögtön mézsárszéket nyitott, ahol is nemcsak kutya- és macskahúst mért, de emberhúst is.

— Cifra mulatság lesz! — örvendeztek némelyek. — Ízenkint szaggatják szét, legalábbis kerékbe törik.

Egy beavatott lehűtötte a kíváncsiakat:

— Nem lesz semmi. Minden valamirevaló hóhér elpusztult. Felújítják a régi szokást: a legfiatalabb tanácstag fogja lefejezni. Oda nézz! Hát ez kontámmunka. Ha így csinálja, estig se találja el a nyakát...

Honnan került össze ez a sok ember? Nem annyi, mint volt, de a nagy pusztulás után mégis tele már a város. Az idejében elmenekült pénzes polgárok Fehérvárról, sőt Zág-rárból térnek vissza, és nagy hanggal foglalják el régi helyüket. A szegényebbjeiből sok lapult meg a budai hegyekben. Most gerendáknak való fatörzseket fuvarozva jelennek meg. Az élhetősebbek nyomban nyüzsgöni kezdtek. A kormos falak fölé egyre-másra emelkednek a frissen ácsolt tetőszerkezetek. Egyes házaknál már a leégett emeletet is újjáépítik. Messze földről érkeznek a kőművesek. Kivált németek, de akadnak köztük dalmaták is. Kezdő fiatal vagy kikopott öreg mesterek meg önálló vállalkozónak felcsapó legények is. Nem kérde tőlük senki céhbeli mivoltukat.

A nagy lehetőségek közt bőven akadnak persze élehetetlen nyomorultak, akiknek ostoba feje most sem jut többre, mint hogy örül a több pálinkának: napszámoskodnak, vagy taligán szállítják temetőbe a halottakat, illetve azt, ami a halottakból megmaradt.

Pusztá falakkal, kiéggve állt Dancs kamaraispán háza. Pál keresztül-kasul járta, de nyomát se találta benne életnek. Hogy, hogy nem, egyetlen holmi maradt a házban: falatka papiros hevert a szoba közepén. Rajta elmosódott írás: „Hejrn megfizette... tartozását...”

Amikor távozóban szomorú képpel álldogált még a ház

előtt, egy kis vastag asszony ráköszönt. Pál megismerte: Topa, a szőlőkapás felesége volt, akivel Dancs a hegybeli háztelekről kötött szerződést.

— Ezt alaposan kitakarították a tatárok — jegyezte meg a magister.

— A tatárok? — kiáltotta Topáné. — A mieink voltak, hogy az Isten akárhová tegye a kezüket! A tatárok felkapták, ami előbük akadt, gyűjtogattak, aztán elvágtattak. Ami a tűz után megmaradt: ajtókat, ablakokat, a pincéből a hordókat, a konyhán a vaseszközöket, cserépedényeket, szobabeli bútorokat a mieink vitték el. Most aztán saját piszkukat is rákenik a tatárra.

— Nem tudod, mi történt az ispánnal?

— Hogyne tudnám. Láttam saját szememmel. Feküdt a ház küszöbén, itt ölték meg. Sok nem maradt belőle, de a kötőscét ismertem, mint a saját tenyeremet. Ó, a szegény...

Bíró Jánosék a szomszéd utcában laktak. Pál őket akarta először keresni, de a lába nehéz, mint az ólom. Kerülgeti a szörnyű bizonyosságot. Végül mégiscsak oda jutott.

Rom itt még az egész házsor, Bíróék háza is csak omladék. A szomszédos udvarban azonban — Pál eleinte nem hitt a szemének — János anyját pillantotta meg. Nem, nem tévedett: a néni friss egészségben mozgott, ő az csakugyan, csak a haja őszült meg tavaly óta. Pál levette sapkáját. Elszoruló torokkal kérdezte:

— Jánosról... van-e hír?

A fiú anyja a legtermészetesebb hangon felelt:

— Most nincs itthon. A Tanácsban van... jegyző... Gyere már beljebb, hadd nézzelek meg! Csakugyan te vagy? Farkas, nézd, ki érkezett!

A kisebbik fiú fát vágott az udvar végében. Vele együtt előkerült Jánoska is. Nagyon megnyúlt az utóbbi időben a kisfiú. Körülötte pedig sovány kutylus ugrándozott: a Bundi. Amikor Jánosék visszatértek házukhoz, Vargáék itt hagyott

kölyökkutyája fogadta őket. Bozontosan, elvadulva, de nagy örvendezéssel. Megmaradt híven a házhoz és kis gazdájához. Hogyan, csak ő tudná megmondani.

Bíróék most a szomszédos Varga-ház pincéjében laktak. Ez földszintes, a fala nem omlott be. Közben kitakarítják a maguk pincéjét, és hozzáfognak házuk felépítéséhez. Jánoska Bíróékkal maradt, keresztapja, János lett a gyámja az árvának: házat a magukéval együtt hozzák tető alá.

Pál könnyeivel küszködött: hát megmaradt legjobb barátja!

Egy férfi tért be hozzájuk. Jánoska a nyakába ugrott, Bundi körülseholtta. Cyrus volt, a vincellér. Tele panasszal:

— Gyöpösék, a gazdáim nem kerültek meg. Én az udvarban a magam kunyhóját rendbe szedtem. Erre a tanács rám vetette az egész ház adóját. Engem vesznek elő, ha őrszolgálatról van szó, ha utcatakarításról. Voltam Jánosnál a városházán. Azt mondta, ha nem építem fel a házat én, másnak adják a telket. Mondom: nem az enyém. Ő meg: te lakol rajta, hát a tiéd, most ez a törvény. Megfognak erőszakkal polgárnak!

— Panaszkodsz vagy dicsekszel? — kérdezte Farkas. Ezen aztán nevettek.

— Polgárlányt szerzünk neked feleségül, a hozományából építhetsz — ajánlotta Bíróné, mert asszony volt, és szeretett házasítani. Hanem a könnyei megeredtek és elfordult. Eszébe jutott szegény férje, akiről semmit sem tudnak. Biztos, hogy odavan az istenadta!

Pál elköszönt:

— No, megyek Jánoshoz.

Bíróné tartóztatta:

— Jánost most nem találod a városházán. Harmadnapja a ferenceseknél van, ájtatoskodák, elmélkedik. Máskor is megtette már.

— Nagyon elkomorodott a fiú — tette hozzá Cyrus.

Az udvaron asztal állt a fal árnyékában. Forrón tűzött a

késő nyári nap. Sok-sok légy röpködött, zümmögött körülöttük, nem győzték csapkodni. A hűlő kemence még füstölgett, mellette már a forró, friss kenyerek. Bíró néni lábasokat húzott elő a kemencéből. A derék gazdasszony a kevésből is pompás fogásokat varázsolt. Maradt még annyiuk, hogy vásárolhatott a dunai dereglyéken, amelyek Ausztriából élést szállítanak ide drága áron.

Jánost hiába várták ebédre. Az élet megy tovább a maga útján — mégis némely érző lelkű ember nem talál vissza a régi mederbe . . . Bíróné könnyezett.

— Úgy féltém azt a fiút . . .

— Megyek és megkeresem — mondotta Pál —, talán csak beengednek hozzá.

*

Az újra befödött, frissen meszelt rendházban csak a festetlen új ajtók, ablakkeretek emlékeztettek a nagy pusztulásra. Pált egy cellába irányították. Meglepődve hőkölt vissza: János ült ott — a ferencesek barna kázmzájában.

A két jó barát összeölelkezett.

— Ül az ágyra — szólt halkán János. Maga a vérdeplő zsámolyra kuporodott. Arca sápadt, szelíd és még tisztább, mint másfél szörnyű esztendővel ezelőtt. Elébe vágott Pál kérdezősködésének, mindjárt megmondotta: — Szent Ferenc fiai közé lépek. Elvetek minden e világi gondot. Így szolgálók. Nemcsak istennek, de az embereknek.

— És mi készítet erre?

— Amit átéltem. Az embereket egyenként oly rossznak tapasztaltam, nem élhetek többé közösségükben, anélkül hogy magamat cinkosuknak ne tekintsem.

— Az ember: ember . . .

— Igen: és a súlyos idők próbája mutatja meg legjobban, mennyit ér. Láttam, hogy az emberek veszedelem idején elhagyják a bástyát, ki-kí önmagát mentve romlásba dönti a

közösséget. Láttam az általános veszedelmen nyereszszedő révéseket meg tolvajokat, akik addig rendes embernek számítottak. A közinségből megszökö kövér papot, aki Jánoskát is ellopta, hogy e révén eleséget zsaroljon. Láttam a tatárok hazai cinkosait. Hallottam az ausztriai Friderik gyalázatosságait. Az ország minden táján dülő kis és nagy rablók-ról. Magam voltam tanúja, hogyan szolgálta Mátyás társunk az ellenséget, és nyomorult élete mentésében hogyan okozta tízezrek legyilkolását. Most pedig mi lett belőle... inkább hagyjuk.

— Hagyjuk.

— Az éhezőknek hamis fonttal mérők, a hamis leveleket koholók, a fosztogatók, a rátermettség nélkül hivatalt hajhászók, akik nem a szolgálatot, csak a maguk hasznát keresik... Borzalmas ezekkel kezét fogni, rájuk mosolyogni, mintha nem tudnánk poklosságukról. Vállalhatók-e részt közöttük? Minden rang kisebbiti az emberi rangot. Az emelkedés: süllyedés.

Pál döbbsen meredt barátjára. Maga is tudta, látta mindazt, amiről az beszélt. Sőt kettejük közül éppen ő viseli most ennek nagyobb terhét.

— Mindezeket meg akarod téríteni? — János lesütötte szemét, és elkínzott arccal hallgatott. Pál folytatta: — Vagy a magad lelki üdvössége miatt aggódsz?

— Ne gúnyolj. Gondolj Szent Ferencre.

— Gondolok rá. Meg Domonkosra. Vannak szentek, akik az emberiség nagy bajnokai közé tartoznak: életüket tették fel arra, hogy enyhítsék a világ nyomorúságait.

— Nem mérhetem magamat hozzájuk... De mért küszködsz velem?

— Magammal küszködök! Mikor Ferenc és Domonkos az ő fiaikkal feláldozták magukat, hogy ezt az erkölcsi világrendet megtámasszák és új erőre keltsék: akarva-akaratlan annak a világnak megmaradását szolgálják, amelyből bor-

zadva elmenekültél. Bocsáss meg, hangosan gondolkodom. Az egyháznak vannak nagyon is emberi okai arra, hogy erkölcsi rendjével támogassa e világrendet, hiszen részesül minden javában, és annak fő hatalmassága.

Pál folytatta:

— Akik a mohi csata után kiraboltak, jó keresztényeknek mondtatták magukat. Talán nem részesültek elég jámbor nevelésben... De Béla király kirablója, Fridrik herceg, bizonyára jó nevelésben részesült. Korunkban mindenki jó keresztény, hiszi az egyház tanításait. A kis és nagy rablók, a hamis pecsétlikasztók, a hamis fonton mérők, az ember-evők, mind templomba járnak. Láttál már valakit, akit a mennyország ígérete vagy a pokol rettentése visszatartana a bűntől? Én nem. És soha a bűn oly nyersen, a jámborság köntösébe öltözködve nem pöffeszkedett, mint korunkban. S az egyház oly hatalmas most, amilyen nem volt soha és talán nem is lesz. Hát akkor, mit akarsz a kámzsáddal?

— Pál, miért kínozol?

— Magamat kínozem! Ugyanaz a kérdés áll előttem, mint teelőtted. Rám is a kámzsa vár, ha nem is ennyire szabad akaratomból... A világ javítását azonban a pápákon, császárokon, hercegeken kellene kezdenünk. Ferenc és Domonkos fiai mégis beérik azzal, hogy a szegény elnyomottakat vigasztalják. Nem a püspököket javítják meg, akiknek kezéhez vér tapad, akik gyenge elméjű öregek birtokát szerzik meg! Ha tehát kámzsát öltünk, mi leszünk a vezérürü, mely kolompot hord a nyáj előtt, hogy az engedelmesen kövesse nyírásra. Lehetünk csahos eb is, mely megugatja azt, aki nem a hatalmasok kívánsága szerint bégét. Az ilyen aztán nevezzük eretneknek, és töltekezzünk a máglya illatával... Hittel cselekszed mindezt vagy képmutató vagy: az igazságon avagy a hazugságon mit sem változtat.

János még mindig görnyedten ült, arcát kezébe temetve.

— Vagyis én most szemedben a hazugság szolgája lettem.

— Hogyan mondhatnék ilyent? — állt fel Pál kiterjesztett karral, és megölelte barátját. — Az én szememben máris szent vagy, mert igaz szívvel törekszel gyarló emberek javára... javunkra.

János is felállt.

— Bizonyára gyöngé vagyok, és elmém korlátolt. De mi haszna, ha a magam fejével próbálnék gondolkodni... ha a te fejeddel. Nem tehetek mást. E világban, a mi napjainkban nincs más út, melyen a közösség szolgálatára haladhatnék.

— Hát jegyessed?

Szinte durván kiáltott rá Pál. A cella keskeny ablakán be-sütött a nap, megvilágította Jánost, fénykévéjében porsze-mek táncoltak. János egy karikagyűrűt bontott ki köntöse-nek varratából.

— Két atya akarta, ők bízták rám. Öríztem haroban, bujdosásban, rabságban, mint kötelességem jelét. Most lete-hetem ezt a kötelességemet. Téged, legjobb barátomat kér-lek: vidd vissza e gyűrűt Dancs leánya Édösnek, és kérd meg, ne haragudjék rám.

Pál verejtékezett.

— Nem szereted? — suttogta.

János a fejét rázta. Könnyek fojtogatták.

— Egyet szerettem, egyszer... Bizonyára ilyenek a leg-szebbek, a legtisztábbak a világban, Isten ajándokai... de ő már nincs, és nekem nem szabad elfelednem, nem is lehet... ittlétemmel gyászolom is örökké.

Az ajtót ősz szakállú szerzetes nyitotta meg.

— Hangosak vagytok, fiatalemberek — mondotta reszelős hangon. — Az idő múlik. János testvér, talán hátratekintesz, „amikor az eke szarvára tetted kezeder”?

Pálból felcsuklott a sírás. Gyorsan kifordult az ajtón. A kü-szőbről még egyszer visszapillantott. Az ajtó már zárult mö-götte, és nem láthatta barátját.

„Jánosnak igaza van, nem tehetünk egyebet...”

Pál a domonkosok klostroma előtt haladt. Egidius testvér, az orvos tért ide vissza messziről hozott néhány baráttal, hogy újra benépesítsék a kipusztult házat... A magister itt egy embercsoportra lett figyelmes. A rév felé tartottak. Jól öltözött céhbeli polgárok, nyomukban batyusan, tarisznyásan munkásemberek. Taláros úr vezette őket, szemmel láthatóan tekintélyes egyházi férfiú, a köntösén violaszín gomblyukak. Amikor elhaladt mellette, elkapta Pál köpönyegét:

— Hahó, ne olyan sebesen!

Pálnak elállt a szeme-szája.

— Máté! Hát te, hogy kerülsz ide?

Máté deák arca sápadt, de alakja megszélesedett uraságában. Önelégült mosollyal parolázott. Csak úgy odavetőleg, a világ legtermészetesebb hangján jegyezte meg:

— A király úr parancsolatából gyűjtöttem ide ezeket a trauai építőmestereket, hogy megépítsék a király úr palotáját. Nem kisebbre, nem rosszabbra, mint a dalmáciai paloták. Aztán emeljenek falat körül a Várhegyen, mert hogy itt várost akar magának a király úr.

— Micsoda méltóságba csöppentél?

— A király kegyelméből esztergomi kanonok vagyok. Hja, barátom, aki a vályúnál van, vagy oda nyomakodik, az moslékol. A többi éhkoppon marad.

— Jó étvágyat a... moslékhoz. — Pál most értette meg, mire célzott az imént János: ő már tudta, mire jutott a deák.

— Ne csúfolódj. Te mindig tréfálkozol rajtam. Pedig akár hiszed, akár nem: javadalmamat egy versnek köszönhetem.

— Versnek? Te írtad?

— Bizony. Ama szomorú alkalommal, amikor Dalmáciában király urunk és királyné asszonyunk két leánykája, Katalin és Margit, valamint ez utóbbinak jegyese, a már vitézi sorban lévő Saint-Omér Vilmos elhalálozott. Róluk írtam, be is vészték versemet a sírkövéükbe.

— Erre már magam is kíváncsi vagyok.

— Véletlenül nálam van a fogalmazványa. — Máté a tarsolyából kis fatokot vett elő, abban összetekert pergamen. Úgy látszik, „véletlenül” mindig magánál hordta a nevezetes vers díszesen leírt „fogalmazványát”.

Pál elolvasta:

*Nemes Katarina s a fényességes Margit
Élet nélkül nyugszanak e sírban alatt itt.*

Máté félbeszakította az olvasást, és mutatóujjával belebökött a versbe:

- Ugye, szellemes, hogy „élet nélkül nyugszanak”?
- Nagyon szellemes. — Pál tovább olvasott:

*Negyedik Béla magyar királynak két lánya,
Anyjuk görög Laszkarisz, a királyné, Márja.
A kegyetlen tatárok futamtatták őket,
Klisszán haltak, Spalaton eltemettetődtek.
Nyugosztják e kő alatt a nemzeti Vilmost,
Nyugszik a nemes lovag, akit föld a sír most:
Harmadik Béla magyar király unokája,
Szülte Margarita őt, e királynak lánya . . .*

- Mit dörmögsz magadban? — kérdezte Máté.
- Azon csodálkozom, milyen vidám, pattogó ritmusban készült ez a szomorú vers.
- Talán nem tetszik?
- De. Nagyon.

*Barbár rettenetesség! Szerencsétlen hadban,
Teméntelen tatártól szenvedtetve abban,
Béla királyt követte, háznépéhez hajlik,
S Dalmáciába jutott, le a tengerpartig.*

*Holott fentebb életre rendelé az Isten,
S megadá a halálnak adóját ő itten . . .
Jaj, őt nemes jegyese, Margit is követte,
Életében erkölcsben kinek szent a lelke . . .*

Pál a levegőbe nézett, és dúdolni kezdte Gualterus Mapes híres kocsmadalát, melyet Párizsban gyakran fújtak a diákok:

*Nékem az a végzetem, hogy kocsmában haljak.
A kezemben gondűző boroskupát tartsak.
Az angyalkák édesen majd imígyen zengnek:
— Uramisten, irgalmazz e vidám korhelynek! . . .*

Aztán folytatta a vidám sírvers olvasását:

*Halódva e férfiú mindenét úgy hagyta,
Szegények közt teljesen széjjel osztogatta.
Tőle nyert az egyház is micsodás nagy éket:
A császári kelmékből díszes öltözetek;
Égi fényül legyenek, aki nézi, annak,
Néki meg örökre szent nyúgodalmat adnak.*

— Nagyon szép — jegyezte meg Pál. Magában ezt gondolta: „A verset alighanem a székesegyház valamelyik papja faragta, ahol a királyi sarjakat eltemették. Ugyan, fizetett-e néki Máté azért, hogy a verset sajátjaként fitogtathassa?” Hangosan annyit mondott: — Nem is tudtam, hogy az udvarban ennyire megbecsülik a versírást.

Eközben a komppal átkeltek a folyón a jobb partra.

Máté panaszosra fordította a szót:

— Csúnya dolog volt az a dögvész, amelyben a hercegnők elpusztultak. Én is beteg vagyok azóta. Csak hogy velem nem végez gyorsan a kórság. Lehet, hogy bele se halok. Kicsi sebek támadnak a testemen . . . Ha egy begyógyul, nyílik

helyette más. — Borzadva suttogta: — Mintha rothadna a vérem...

Pál rémülten nézte. Már a télen látta ezt Mátén. Furcsa dögvész ez, hallott már róla. Kit hirtelen öl meg, kit hosszan szenvedtet: az ilyen aztán terjeszti maga körül a kórságot. Máté alighanem a tatár rabságból hozta magával. Bizony dögvészes ennek teste-lelke.

— Nem tudsz rá valami orvosságot? — firtatta a kanonok.

— A budai hév feredőket használják ellene — felelte vonatottan Pál. Máté ekkor megkérdezte: — Hát te hogyan állsz?

— Egyelőre sehogy se. Most Esztergomba megyek, János barátunk jegyesehez...

Máté hirtelen elbúcsúzott. — Isten veled. Még találkozunk.

Az újdonsült kanonok, aki minap még a tatárokat szolgált, kegyelemben elbocsátotta tehetségesebb tanulótársát — ügyetlenebb sorstársát: eszébe ne jusson valamit kérni tőle. Pál borzongva állt egy ideig. Lement a hévíz-forrásokhoz, és kezét, mely Mátéét érintette, sokáig áztatta a forró iszapban.

*

Háta mögött jól ismert hangot hallott. Éles, kissé magas hang, parancsoláshoz szokott, most azonban nyájas árnyalású. Így is ismerős.

— Hahó! Itt az én szökevény fiatal barátom. Pál magister, mit csinálsz?

Lóháton, sodronypáncéljában, az utazás pora ellen kendőbe burkolt fejfel — csak az arca látszott — Uriás apát állt az iszapfürdő mellett, a Gellérthegy alatti keskeny úton.

Pál kihúzta kezét a fürdőből, lerázta, aztán tisztességtudóan az apáthoz lépett. Ez fürkésző szemmel végigmustrálta, szája sarkában egy kis gúnyos mosoly nem is éreztette, hogy máris tisztában van a fiatalember helyzetével. Az ő jóslata, intelme beigazolódott. Ezt azonban egy szóval sem érintette.

— Gyere, csak gyere! Légy a vendégem.

Pál gyalogszerrel volt, úgy indult el Uriás mellett. Az kellemesen társalgott:

— Kérdezhetnéd, mi járatban vagyok erre. (Pedig inkább ő kérdezhette volna Pált.) Nos, lerándultam Segösdre, a királyhoz. Egy régi ügyem volt elintézni való. Tavaly tavasszal bemutattam urunknak a Márton-hegyi apátság jogairól, kiváltságairól és birtokairól szóló összefoglaló okiratot, és kértem tegye rá a pecsétjét. Az istenben boldogult Benedek prépost sokat körülményeskedett, noha nem kívántam ingyen a fáradságát... Végül is a háború elakasztotta a dolgot. Most kezdünk rendbe jönni. Újra elvittem a pergament. Jobban kell ma, mint azelőtt. Meg is kaptam rá a királyi pecsétet...

A Várhegy mögötti mezőre tartottak, mely feljebb ligetté válik, ez észak felé folytatódva erdővé sűrűsödik a budai hegyekben. Az apát kísérete előbb ért oda, már vonták is fel a sátrát.

— Mindjárt vacsorázunk. Hol hagytad a lovadat?

— Bíró Farkasnál lakom Pesten...

— Ne szólj egy szót se! Hé! — kiáltott egyik csatlósának. — Eredj át Pestre, és hozd el a tisztelendő magister lovát Bíróéktól!... Ne szólj egy szót se, viszlek magammal. Mégpedig azonnal. Kellesz nekem. Van egy sürgős, főbenjáró ügyem; az eljárásnál okvetlenül szükséges egy kánonjogi doktor jelenléte.

— Még lenne egy kis dolgom Esztergomban...

— Majd aztán még beszélünk a dolgaidról. Most vacsorázunk!

Uriás keresztet vetett. „In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti... Az Atya, Fiú és Szentlélek nevében...” Keményen, rendelkező hangon hadarta az imádságot, mint aki az Istennek is parancsol, és egy pillanattal sem szán több időt valamire, mint amennyi ahhoz okvetlenül szükséges. A va-

csora is rövid volt. Pál közben arra gondolt, hogy a gondviselés alighanem a kellő pillanatban hozta útjába az apátot. „Fata volentem adjuvant — nolentem trahunt.” A sors a hajlandót segíti — a vonakodót vonszolja! Nem áll ellene Uriásnak. Bizonyára ez a leghelyesebb. János makacskodás nélkül tért arra az útra, amely az ő helyzetükben az egyetlen... Eltöltötte még a Mátéval való találkozás undora is. Az ország megépül; sok viszontagság közepette, sok jó, sok rossz ember ügyködésével — de megépül. Mégis: ilyen alakokkal közösködjük? Erősebbnek és okosabbnak kell lenni ahhoz, hogy veszedelemben ne kerüljön mellettük! Ő ehhez nem elég erős, és nem elég járatos a világ dolgaiban... Uriásnak igaza van: a hegytetőn álló monostor többet ér egy püspökségnél.

Engedelmesen fejet hajtott, amikor az apát egy iratcsomót adott a kezébe.

— Addig is, amíg hazaérkezünk, tanulmányozd ezt. Ne váljék üdvösséged kárára! Eretnekség, istentelenség, amely fellett bíróséket kell ülnünk. A tatárjárás miatt sokáig késlekedtünk vele, de már halaszthatatlan.

Pál bepillantott az iratba és meghökkent. Ismerte már. Ezt látta annak idején az apát asztalán...

*

Elmondták a vesperát. A Szent Márton-hegyi templomban felmorajlott az utolsó *ámen*. Az esti imádság után azonban a szerzetesek nem tértek celláikba, éjszakai nyugalomra. Kámzsájukat arcukba húzva sorban vonultak az altemplom felé: koppanó sarukkal a fiatalok, görnyedten, csoszogva az öregek.

Az oszlopokon nyugvó alacsony boltozatú terem falánál állt Uriás apáti széke. Mellette kétfelől padok: helyettesei, tanácsosai ültek ott meg Pál mester. Összesen heten voltak a bíróság tagjai. Íróállványnál a jegyző fogta a tollat. Kö-

rül a falak mellett sorakozott a rendház egész szerzetesi gyülekezete.

Uriás felállt székeből:

— Oremus! Deus, qui corda fidelium Sancti Spiritus illustratione docuisti, da nobis in eodem Sancto Spiritu recta sapere . . . Isten, ki híveid szívét a Szentlélek felvilágosítása által oktattad, add, hogy ugyanazon Szentlélek által az igazat megismerjük . . .

Az „Amen” után köhécselés, csoszogás, mozgolódás támadt, elnyomta az apát hangját, amint utasítást adott a vádlott bevezetésére. Kétfelől kezét fogva két tiszteletre méltó megjelenésű nagyszakállú öreg barát hozta a bíróság elé. Középtermetű férfi, arca sovány, szürkés. Izgatottan lépdelt, villogó szemmel nézett körül a helyiségben. Az apát széke elé érve letérdelt, és amint illik, fejet hajtott, de az áldás ezúttal elmaradt.

— Állj fel — mondta Uriás. Hangja nem szigorú, csak hivatalosan tárgyilagos. — Tudod-e, miért állsz itt?

— Tudom. Írásaimért, melyeket ágyamban letek.

— Érthetetlen dolog ez, testvérem! Itáliai és francia egyetemeket jártál, a teológia doktora vagy, felszentelt pap. Panaszra nem adtál okot. Rendesen elvégezted papi teendőidet: miséztél, gyóntattál, oktattad a rend fiataljait s a többi . . . Mit gondoljunk ezekről az írásokról?

— Olvastad, főtisztelendőm?

A magabiztos hang meglepte Uriást.

— Itt én kérdezek — mondotta. Majd így folytatta: — Tudós, jámbor szerzetes testvéreink olvasták, megbotránkoztak rajta, mert eretnokséget — nem! — színtiszta istentelenséget tartalmaznak.

— Olvastad, főtisztelendőm?

Az apát nem zavartatta magát:

— Amennyiben csak másoltad és rejtegetted a veszedelmes tanokat: bűnbánatot tartasz; amennyiben magad írtad . . .

— Magam írtam.

Meghökkent csend támadt. Uriás szinte nyájasan fejezte be:

- Akkor megtagadod tévedésedet és vezekelsz.
- Olvastad, főtisztelendőm?

Uriás megharagudott:

— Nem olvastam, mert én nem érek rá effélékre, de tudom, mi van bennük.

A vádlott összezsapta kezét.

— Rettenetes! — mondotta. — El sem olvastad! Mégis bíróséket ülsz felettem. Pedig ha elolvasnád, ilyen nem közepes elméjű ember, mint te, azonnal megértenéd, hogy nem érdemlek vádat, mert a színtiszta igazságot írtam.

- Egyezik az Anyaszentegyház tanításaival?
- A színtiszta igazság! Az egyház jobbulásáért írtam.
- Engem nem érdekel az igazság. Az a kérdés: ezt tanítja-e az egyház, vagy nem. Ha nem, akkor... vond vissza.
- De mért vonjam vissza, amikor nekem van igazam!

Pálnak elállt a szeme-szája erre az ártatlanságra. Ez az ember meg van győződve arról, elegendő felfedeznie valamilyen igazságot, máris mindenki tudomásul veszi.

Amint az történni szokott, az egyik tanácsos mellékútra vitte a dolgot:

— Bizonyára a provánszi eretnekségek mételyezték meg.

A vádlott felkacagott.

— Ugyan? Te sem olvastad, amit írtam... A provánsziak a szentírásra alapítják tanaikat. Én elvetem az ó- és az új-testamentumot. Legfeljebb Lukács evangéliuma és Szent Pál levelei értelmesek...

Az elborzadás moraja futott végig a falak mellett.

— Gnosztikus... manicheus — hallatszottak hangok. A vádlott az ott állókhoz fordult.

A biblia hitünk alapja, az isteni kinyilatkoztatás foglalata. Közöséges hívőnek mégsem szabad olvasnia, kárát ne vallja hite. Nos, én már baccalaureus voltam, amikor kétségeim

orvoslására felnyitottam a bibliát. Hiszen abban benne kell lennie a titoknak: hogyan teremtette Isten a világot, hogyan nyúl le az égből, és igazítja az emberi dolgokat... Aztán találtam benne óhéber meséket, amilyeneket a mi parasztjaink is mesélnek: verekedésről, gyilkosságról, csalásról, paráznaságról. Találtam krónikákat zsidó királyokról, miképpen most krónikákat írnak a magyar, az angol meg a többi királyokról. Találtam benne közmondásokat, szép verseket, miképpen szép mondásokat és verseket írtak hajdan a bölcs görögök, a rómaiak és a mai népek, miképpen virágénekeket énekelnek nálunk is. Csak a tiúkot nem találtam meg benne...

Az ótestamentum könyveitől fél ezer esztendő választja el az újtestamentumot. Mit csinált eközben az Isten? Az evangéliumok négyféleképpen beszélnek el Krisztus életét... hát akkor hogyan higgyek benne! Meg azután az evangéliumok szövege tele van utólagos betoldásokkal, melyek majd kiszúrák az ember szemét. Ahol pedig minden betű szent, a lelkem üdvössége múlik rajta! Hiszen ilyen zavaros írással még azt sem lehetne a törvény előtt bizonyítani, hol a mezsgye Péter és Pál földje között.

Pál behunyta a szemét, úgy hallgatta nagy lelki tusakodásban. Uriás is hallgatott, sötéten magába merülve. Iménti tanácsosa azonban újra ügyetlenkedett:

— Okosabb akarsz lenni mind a hittudósoknál? Csak nem tagadod, hogy a teológia minden hitigazságot bebizonyít, és minden homályosságot eloszlat?

A vádlott fölemelte mutatóujját, és nyugodtan magyarázni kezdte:

Ismerem a hittudományt, amelynek magam is doktora vagyok. Petrus Lombardus „Szentenciái” összegyűjtik a szent könyvek és az egyházatyák minden vitatható vagy egymással ellenkező mondatát, hogy eloszlassák a kétségeket.

— És eloszlatják! — vágott közbe egy fiatal tanácsos.

— Lelkiállapot dolga. Aki mindenáron hinni akar: elhiszi. De van akinél felszakítja a kétségek zsilípét.

— Becsméreled Petrus Lombardust!

— Dehogy! Petrus Lombardus bátor portyázó a hittudomány harcmezőjén. Nagy hadvezér követte őt: Hales-i Alexander, aki a „Summa Theologiae”-ben felépített egy kacsalábon forgó várat...

Uriás nyomatékosan közbeszólt:

— Megtiltom, hogy tovább rágalmazd az Anyaszentegyház tanításait.

— Tudomásul veszem. Tilalmad azonban mit sem változtat azon, hogy a mi hittudományunk nem győzi meg a mohamedánokat arról, hogy nem az ő hittudományuk a szent igazság...

— Velük együtt kell kiírtani a tagadás szellemét! — kiáltott közbe a fiatalabbik tanácsos.

— Jó. De tőlünk nem sok mérföldnyire más Anyaszentegyházak másképp tanítják a hitigazságokat, mint a római. És ugyancsak a mohamedánok hittudománya agyémnek nevezi a miénket. Azon túl ismét más vallások vannak, más-más hittudománnyal, és mindegyik magát nevezi az egyedül üdvözítőnek. A mindenható Isten ugyancsak nehézzé teszi az üdvözülést, ha minden világtájnak másképpen adta a ki nyilatkoztatást. — A vádlott keserűen nevetett. — Nem látjátok, hogy mindez hamis emberi lelemény? Frigyes császár dél-itáliai udvarában — melynek egyetemi éveim alatt sok hírét hallottam — különböző népek különböző vallású filozófusai fejtegetik gondolataikat. És ti itt mégis perbe fogtok engem...

Uriás aggódott, hogy az ügy irányítása kicsúszik a kezéből. Gyakorlati oldaláról fogta meg a dolgot. Megkérdezte:

— Azt ugyebár nem tagadod felszentelt pap létedre, hogy az egyházjog törvényei alá tartozol?

A vádlott megint nevetett.

— Ugyan! A kánoni jog! Donatus mester pirult, amikor a pápai hatalom isteni eredetét fejtegette: hogy Konstantinus császár a pápának adományozta Róma városát... hogy a legrégibb zsinatok is őt tartották a egyház fejének s a többi: megannyi utólagos hamisítvány, melyet a bizánci hittudósok felháborodással utasítanak vissza. A kánoni jog? Mely emberi csűrös-csavarással szabályozza az isteni kegyelem megnyilatkozásait?... Nincs püspök, nincs kánonjogi doktor, akinek hitét maga a kánonjog el nem vette volna. Te talán hiszel abban, apát úr, hogy az egyházi jogalkotásban is isteni erő nyilatkozik meg?

Uriás felelet helyett Pálhoz fordult:

— Te is hallgattad Donatust?

— Hallgattam.

— És pirult?

— Nem emlékszem, hogy pirult volna.

A vádlott rákiáltott:

— Hallgass, te zöldfülű! Én tizenöt éve hallgattam. Azóta megedződött, és leszokott a pirulásról.

Az apát nyugodtan folytatta a kérdezést: — Pál magister, igaz tudományodra felelj nekem: egyházi és világi törvény szerint mi a makacs eretnek büntetése?

A magister teste megforrósodott. Nyelve megbénult, mint egy ködön át látta a termet, de az apát átható tekintete beléje fúrt, nem menekülhetett előle.

— Halál — suttogta. — A bíróság kegyelmes belátása szerint tűz, kard, köbél vagy éhenveszejtés által. Kivéve, ha idejében megtér... — tette hozzá hangosabban.

— Látod! — fordult Uriás erélyesen a vádlotthoz — térj meg, mondd, hogy tévedtél...

— Én az igazat mondom. Kész vagyok meghalni érte! Oljetelek meg, bizonyítsátok be ezzel, hogy az ördögé vagytok. De ezzel kiszabadul a testem anyagába zárt szikra: a lelkem, hogy visszatérjen az örök Fénybe, a Napba...

— Manicheus — szólt az idősb tanácsos. Többen bólogattak.

Az apát megtörölte izzadó homlokát. Magához intette Pósa frátert, a paraszti noviciust:

— Hallottad, mit beszélt ez az ember?

— Hallottam.

— És megbotránkoztál felette?

— Én? — csodálkozott az újonc. — Egy kukkot sem értettem az egészből.

A váratlan őszinte feleletre az apát rosszállóan csóválta a fejét.

— No, látod — mondotta azután —, hát akkor bizonyítsd be engedelmességedet, és a lelke üdvössége érdekében korbácsolj meg!

A két öreg fráter levonta a vádlott ruháját. Átöleltették vele az egyik oszlopot, és összekötözték a kezét. Pósa korbáccsal a hátára ütött.

— Erősebben!

A fiatal fráter még egyet ütött.

— Tovább!

A gyülekezet letérdelt.

— Oremus! — kezdte a legfiatalabb tanácsos. — Pater noster... Mi Atyánk, Iki vagy a mennyekben... Ave Maria... Üdvözlégy, Mária. Az ütések csattogtak.

„Pater noster...” kezdődött újból. „Ave Maria...” Ütések csattogtak. Az apát öreg helyettese sírva állt fel, nagy jóakarattal mondotta:

— Édes fiam, imádkozzál, hogy a Szentlélek adja meg neked a hit kegyelmét.

— Tovább! Erősebben!

A korbács csattogott. A vádlott háta megvörösödött. Egy helyen felrepedt a bőre. A következő ütésre, mely ugyanoda talált, kiserkedt egy csepp vére, és lefutott a hátán. Aztán még egy.

Az imádság egyre hangosabb lett, s a szavak kezdtek egymásba kavarnodni. Az egyik imádkozó sírni kezdett. Csakhamar még egy zokogó csatlakozott hozzá. A sírás terjedt, az imádkozás hangja egyenetlenné vált: hangosan, de egyre kevesebben vettek részt benne. Pál összegörnyedt, és kezébe temette arcát.

— Meghalok az igazságért! — kiáltotta még egyszer a vádlott. És ájultan rogyott az oszlop tövébe.

— Még csak az kellene! — pattant fel az apát. Hosszú léptekkel az oszlophoz sietett. — Oldozzátok el! Locsoljátok meg vízzel!

Midőn a megkorbácsolt feleszmélt, Uriás csipőre tett kézzel leckéztette:

— Ne bomolj! Kinek jó az, ha meghalsz? Ide nézz!

Fogta az áruló kéziratot, és egy fáklya lángjához tartotta. A fellobbanó papírcsomót a kőpadlóra vetette. Ott égett, zsugorodott, mígnem hamuvá omlott szét.

— Ezért a hamuért akarsz meghalni? Itt a te igazságod.

A megszegyenített ember ült a padlón, a könnyei folytak.

— Tiszta maradok.

— Manicheus. Világos, hogy manicheus — mondta az öreg tanácsos. A fiatalabbik azonban kiigazította:

— Mondott olyan dolgokat is, amifélté eddig még nem hallottunk. Különleges eretnecség ez, talán csak az ő sajátja...

— Csodabogár! — morogta Uriás apát. — Él itt, mint egy szent, bőjtöl, korbácsolja magát... aztán tessék!

— Mert kathár — buzgólkodott fiatalabb társa —, hiszen bevallotta manicheus hiedelmeit. Tisztának tartja magát... Meg kell égetni!

Hajas Pál remegő hangon szólt közbe:

— Börtönbe is lehet... hosszú fogságban tartani, amíg megtér...

— Hogyne! Hogy közben megmételje az egész kolos-

tort! — mordult fel az apát. Az öregobbik tanácsos mégis fejtegetni kezdte:

— Föld alatti börtön. Senkinek sem szabad vele beszél-
nie. Csak egy falba vágott résen beadják az ételt...

— Azt hiszed, hogy ennek nem megy híre? Aztán oda-
lesz az apátság jó neve — suttogetta Uriás. — Elmaradnak az
adományok, az alapítványok. Egy csodabogár miatt! —
Visszafordult a vádlotthoz: — Hallottad, mint ítélt felőled a
bíróság? Nos, bevallod, hogy tévedtél?

A vádlott leküzdötte sírását. Megtörölte a szemét, az orrát.
Szípozott.

— Kenjétek be a hátát olajjal!

— Csak szentelt olajunk van...

— Annál jobban használ... Nos, felelj már. Ugye, téved-
tél? Vagy folytassuk?...

A szerencsétlen felsóhajtott. Kimeresztette szemét, maga
elé nézett, töprengett. Aztán elfintorította arcát.

— Látom már — mondotta —, hogy fáradhatatlanok vagy-
tok lelkem üdvössége érdekében. Alávetem magamat az egy-
ház parancsolatának.

— Deo gratias! — sóhajtotta az öreg tanácsos. — Hála
istennek, észre tért.

Uriás még az oszlopnál állott. Miközben a megvert szer-
zetest fölsegítették a padlóról, halkán odaszólt neki:

— Te alamuszi! Ilyesmikre pocskékolod a tehetségedet!
Ennyi ésszel az utódom lehettél volna...

*

A harang matutinumra kongott, hajnali ájtatosságra. Át-
virrasztott éjszaka után a szerzetesek visszatértek a templom
kórusába. A fiatalabbak kattogó sarukikal, az öregek gör-
nyedten, csoszogva. A vádlottat az apát a sekrestyébe vezet-
tette, hogy ott őrizték.

A monostori templom sötét boltozata alatt fellobbantak az

oltár gyertyái. A napi zsoltosma versei visszhangosan morajlottak az oszlopok közt. Csak a bíróság maradt vissza az atemploban: tanácskozott.

Pál azonban csöndesen kilopakodott az istállóba. Ott csak a jobbágy hetesek háltak. Az egyik még segített is a magisternek, amint gyorsan felnyergelte vaseresét, és kivette az udvarra. Az őrkinyitotta előtte a kaput.

— Sietős az utam — mondotta Pál —, még ma messzire kell jutnom.

— Megállj! — szólt mögötte az őrk. — Atyaságodnak is sietős?

A megvert szerzetes állt a kapuban. Fáradtan, fájdalmasan mosolyogva. Az őrk mit sem tudhat a belső dolgokról.

— A legsietősebb — felelte a pap. — Nekem kell ma a legmesszebb mennem.

A meredek hegyoldalon Pál kantárszáron vezette lefelé lovát. A szerzetes alighanem hirtelenében másfelé került, mert csak jóval odább, az erdő fái közt találkoztak. Az fanyar kedélyességgel szólította meg:

— Nos, tiszteletre méltó bírád? Csak nem szöktél meg?

— Alighanem — mormogta emez, és nem nézett rá. — Te is?

— Én? — felelte tréfás felháborodással a pap. — Azt a kegyelmet kértem, hogy a pilisi hegyekben Szent Pál remetéinek társaságában vezekeljem le bűneimet. Társaim a sekrestyében is imádkoztak értem, és oly büzgön őriztek, alig bírtam kilépni a kisajtón... az apát úr alighanem örül, hogy szépszerével szabadult tőlem.

— Elégge megnehezítetted neki.

A pap megint keserves fintort vágott.

— Hja — idézett egy régi szöveget. — „Az eretnökek eleinte heveskednek, de azután...”

— Csakugyan a Pilisbe még?

— Ugyan! Szicíliába, Frigyes császár udvarába igyekez-

nék, hátha helyet találok ott filozófiámnak. Vagy tovább megyek, a szaracének közé...

— Addig még Magyarországon sok várost és falut ejtesz útba, ahol papnak marasztanak.

— Az is meglehet — fintorgott az elcsapott barát. — Mit tehetünk? Az ember gyöngé és esendő.

*

Pál aggódott, hogyan fogadja majd Édös a megdöbrentő hírt jegyese elhatározásáról. Esztergomba érve mindjárt előadta küldetését, de a leány egykedvűen vette vissza gyűrűjét.

— Tudtam, hogy jönni fogsz — mondotta. — Már tegnap keresett itt egy szolga, hogy a nagyon tisztelendő Máté kanonok kéri, keresd fel sürgősen.

— Mi okból? Nem mondta?

— Nem mondott egyebet.

Hát mégis! A nagyok közül mégis eszébe jutott valakinek, használhatják az ország javára — hívatják. Ámbár keserű és megalázó, hogy éppen Mátét bízták meg, hogy ezzel a felkapaszkodott senki emberrel kelljen tárgyalnia. Pál mégis elhatározta, szerény lesz, nem fogja éreztetni Mátéval, kinek, minek tudja őt, és hogy sérti, amiért az fentről beszélhet vele.

Rendbe hozta ruháját, és átment az érseki palotába. Az udvart körülvevő oszlopos kerengőről nyílt Máté szobája, ha nem is az érseki lakosztály bejáratánál, de nem is a folyosó végén.

A szoba félkörívű ablaka a gazdasági udvarra nyílt. A szelíd fényű napon az ólomkarikás ablak tárva, kilátás nyílt a jövő-menő cselédekre: az ablak alatt lovat vezettek el, egy-egy szélroham port kavart, a levegőben szénaszálak röpködtek. — A szoba sarkában medvebőrrel leterített heverő, fölötte kereszt, az ágy lábánál láda (ugyan mit gyűjtött

már benne a gazdája? Az ablak közelében asztal, mögötte magas támlájú karosszékekben Máté.

Nyájasan mosolyogva jött látogatója elébe, ez a fogadtatás jólesett Pálnak. Hiszen közösen töltött tanulóévek állnak mögöttük, és az egykori barát talán nem érez most egyebet, mint hogy a sors kedvezéséből egyenlő lett jobb eszű régi társával. Lelkének feszültsége kissé oldódott.

— Némiképp szűken állok bútorok dolgában — mentegetődzött Máté, amikor Pál körülszemlélődött. — Néhai Kálmán kanonok szobáját kaptam. Atyafisága elvitt minden könnyen mozdíthatót, egy padom sincsen.

Ez azt is jelentette, hogy a látogatónak állania kell.

— Hívattál...

— Hogyne, hogyne. Azért kérettelek, hogy megbeszéljük „Siralomének”-ed dolgát.

„Hát csak ezért!” Pál lezuhant reménykedéseinek magából. Egyszeribe fásult, közömbös lett. Máté fontoskodva folytatta:

— Bácsza István kancellár öfőtisztelendőségének annyi most a dolga, nem ér rá verset olvasni. Átadta Róbert érsek úrnak, aki elolvasta, de azt mondja, ő nem ért a versekhöz. Elolvastatta hát Mátyás úrral is, az udvarbírájával, majd engem bízott meg, hogy közöljem véleményüket. Nem nagyon tetszett nekik.

Az újdonsült kanonok felvetette szemét a papirosról, és keze már mozdult, hogy átnyújtsa Pálnak. Hirtelen meggondolta. Megfordult, kihúzta asztalának fiókját — mert fiókos asztala volt! — és betette az iratot. Majd elgondolkodva, lassan összekapart a fiókban néhány aranyat. És a még mindig kinyújtott kézzel álló Pál markába nyomta.

— A fáradságodért — mondotta.

Pál elvörösödött. „A képebe vágjam?” kérdezte magától. „De hiszen fillérem sincs, és jövődöm sincs. Mit használ a büszkeségem? Még bajba kever, mint eretneket... Ugyis a maga neve alatt fogja terjeszteni a versemet.” Felkacagott.

— No, Isten áldjon! — mondotta, és kiment a szobából.

Lába, mint az ólom, amint végig lépdelt a kerengőn. Mintha a falak, mintha minden oszlop rajta nevetne. Csak ki innen, ki, minél előbb! Csak ne találkozzék senkivel . . . !

Néhány jövő-menő cseléd került az útjába, de azok ügyet se vetettek rá. Mikor kiért a kapun, felsóhajtott. Szeniben vele nyájas dombok, zöldjűkben a hervadás foltjai, fölöttük a kéklő égen nagy, fehér felhő úszott; a meleg napsütésben már valami bágyadtság sejthető, az ősz hírnöke.

Pál kitérta karját. „Nyitva előttem a világ” gondolta, „csak nincs, hova fejemet lehajtsam”. Egy kis könnyecsepp jelent meg a szeme sarkában. Le sem törölte. Hadd hűsítse az a kis vízcsepp, a szíve úgyis ég a fájdalomtól . . .

*

Arca dúlt volt, sápadt. Amikor belépett a házba, Szereda kutató pillantást vetett rá. Megállt, köszönt, és a magister után nézett. Ez csak morgott valamit. A kapuboltozat alatt kiment az udvarra. A sarkában felrakott fahasábok, azok mögé húzódott, leült a favágó tönkre, hátát a szomszéd ház vakfalának vetette. Égnek fordított arccal behunyta szemét.

Egy óra, másfél is eltelt. Így talált rá Szereda. A kis púpos sápadt, ritkás szőrzetű arca egykedvű, mint mindig, csak tekintete elevenebb, mint máskor. Pál úgy érezte, Szereda izgatott, és mintha melegen, gyöngéden nézne rá. Egy ujjával megérintette Pál vállát.

— Gyere. Hív a leányasszony.

Pál kelletlenül állt fel. Hiszen ez elkerülhetetlen: be kell számolnia kudarcáról, szégyenéről. Aztán elmegy — itt már sehol semmi dolga.

Édös a szobában várta. A sarokban ült, az asztal mögött.

A fiatalember behúzta maga mögött az ajtót. Körülpillantott. Édösön kívül senki sem volt a szobában — csakugyan, mindkét nőcseléddel a konyhában találkozott.

— Úlj ide a lócára — mondotta halkán Édös. — Szembe velem.

Pál leült. A leány arca mozdulatlan, csak szemének járása követte a magister minden mozdulatát. Ez rögtön szóba kezdett:

— Jelenteni akarom a leányasszonynak búcsúzásomat. Itt már semmi dolgom, mennem kell.

— Oly sietős az utad?

— Nekem semmi sem sietős.

Édös merevsége feloldódott.

— Nem azért hívtalak, hogy pappá tegyenek?

— Nem.

Édös halványan elmosolyodott.

— Akkor hová mégy?

— Nagy a világ.

— Hát én ... hát mi nem vagyunk ... Mért máshol keresed a világot?

Erre Pál nem tudott felelni. Zavarától Édös egyre jobban megelevenedett.

— Talán bizony visszamegy Párizsba nótáriusnak?

— Legfeljebb szegény írnoknak mehetnék.

— És ha pénzed volna?

— De nincs.

— Ha volna?

— Akkor nótárius is lehetnék.

Édös arca megszínesedett.

— Csak rajtad múlik — suttopta.

Pál megszédült. Szíve szaporábban dobogott. Vele szemben ez a karcsú, fiatal lány ... hosszú a nyaka, barnás bőre bársonyos ... finom kis feje, mélységesen okos a nézése ... Hiszen ez ...! Hát szabad ránéznie, gondolnia rá a szolgagyereknek! Nyelt egyet, és lesütött szemmel gyorsan beszélni kezdett:

— Ha pénzem volna — újból nyelt egyet izgalomban —

nem kellene Párizsba mennem. Itt is maradhatnak. Bérbe venném a budai pénzverő műhelyt — megint nyelt —, és megbérelném néhány vármegye adóját. És nem szégyellnék márkákkal is kereskedni Bécsig — Velencéig. És társulnék — még egyszer nyelt, aztán már biztosabban folytatta — a fiatal Bíró Farkassal, mert apjának halála után egyedül maradt.

— Csak a kereskedés érdekelné? — Édös mosolyogva állt fel, és magasra húzta ívelt, sötét szemöldökét. Pál most már hadarta:

— Behajtanám boldogult édesapád követeléseit: feljegyzéseinek könyvét Szereda megőrizte. Társulnék Szeredával, pénzváltó üzletet nyitnék vele, és feleséget vennék neki...

— Csak Szeredának?

Pál felugrott ültéből. Édös most már kipirultan mosolygott.

— Nem vagy olyan, mint János, de elég nagy mafla vagy te is.

— Hát... hát — dadogta Pál —, hát itt térdeljek le az asztal előtt?

És megcselekedte.

— Nem kell az asztal előtt. Elöttem se — felelte Édös, és kibújt a sarokból, az asztal elé. Karjánál fogta meg Pált, és fölemelte térdepléséből. Keble hullámozott, ajka félig nyitva.

Pál elszédült, meg is tántorodott. A leány olyan közel állt hozzá, hogy megkapaszkodott a derekában.

*

— Németországi emberek vannak itt — mutatott Béla király az előtte álló férfiakra. Magasak, szőkék, borotváltak, bőrnadrágot viselnek.

A kancellár a jövevények felé biccentett.

— Mi járatban?

— Itt sok a pusztá hely, nálunk meg sok a nép. Vállaljuk,

hogy hozunk telepeseket. Mi lennénk az előjárók. Tisztse-
günkhöz nemesi jogot kérünk magunknak.

— Elfogadjuk — mondotta a király —, adunk földet elég-
ségesen és sokévi adómentességet, csak jöjjenek. Írass nekik
levelet róla.

— Még a János lovagoké sincsen készen...

— Emez sürgősebb. A lovagok már itt vannak, a földet
is megkapták, várhatnak az írásra. Most a cselekedet a fon-
tos: szállják meg Havaselve határvidékét, építsenek vára-
kat, fogják össze a népet, mert ki tudja, mit tervez a tatár.

Eközben mind többen szivárogtak a sátorba. Eleinte csak
óvatosan egy-két nemes meg báró, majd már valósággal raj-
zottak.

— Uram, az adománylevelemet...!

— Harmadik hónapja várok rá.

Egy csoport a király elé térdelt:

— Nagyszombatiak vagyunk, hív szolgálid! Tégy bennün-
ket szabad királyi várossá: megálltuk a tatár ostromát.

— Mi is, pozsonyiak... — tolakodott előre egy másik
küldöttség.

— Pestről vagyunk. Már építjük a falakat...

Újabb küldöttségek tolakodtak elő. A nemesek meg közbe-
kiáltottak:

— Én már Szigligeten várat építek, még sincs a kezemben
adománylevél!

— Én meg Sümegen! Hogyan folytassam, ha maholnap
valaki elvitatja tőlem?

— Én Siklóson... — Diósgyőrött... — hangzott össze-
vissza.

Csak tárnokmester a király közelében dönnögte:

— Én Trencsén várát építem, de magamnak sincs írásom,
hogy az enyém volna... Gondolom, a Vág menti uraknak
egyenek sincs, pedig már öt vagy hat helyen emelik a vár-
falakat.

A király felemelte kezét:

— Hányszor megmondottam már: nem az írás fontos most, hanem a cselekedet. Addig is folytassátok az építést, amíg az írást megkapjátok. Megadom mindenkinek, de leg hamarabb azok kapnak új adománylevelet, akik várat építenek. S szabad királyi várossá teszek minden helyet, mely kőfallal van megerősítve.

— Várakat mindenekelőtt — mondta a kancellár.

— És városfalakat — tette hozzá a tárnokmester, a városok feje.

Béla intésére mindenki elcsendesedett.

— Kedvelt híveim — mondotta. — A tatárveszedelem nem múlt el. A borzasztó ellenség mindennap visszatérhet. Legközelebb azonban másképp fogadjuk, mint a múltban. Ma már tudjuk: a tatár sem legyőzhetetlen. Megállítják a magas bástyák. Kiváltképpen azonban a lelkek ereje. Ne féljünk tőlük, ne higgyük többé, hogy ellenállhatatlan. Ha még egyszer jönne, visszaverjük; megtörjük erejét mindörökre. Épségben megőrizzük országunkat, mely erősebb és virágzóbb lesz, mint valaha.

— Vivat rex Bela! Vivat Hungaria! — kiáltotta a kancellár.

— Vivat, vivat, éljen! — visszhangozták lelkesen mindnyájan, és magasra emelték süvegüket.

*

Ekkor érkezett Pál másodszor a király segösdi szállására. Jól táplált lovon ült, öltözete testhez álló, kurta zeke és szoros nadrág, fölötté bokáig érő, bőjű nyitott köntös; fején sapka. Módos polgárokhoz illő ruházat. Hárman kísérték lóháton: Szereda és két fegyveres lovász.

— Csak Máté tárnokmestert keresem — szólott egy lézengő csatlóshoz. Az a király sátrára mutatott.

— Odabenn van, la!

Eppen megnyílt a sátor függőnye, és zsvajogva tódult ki egy csoport ember. Nemesek, nagyurak, polgárok, kísérő szolgák meg idegen jövevények. Hangosan beszéltek egymás közt, mit mondott az imént a király. Mind lelkesek voltak, izgatottak.

Pál megismerte köztük a tárnokmestert. Leszállt lováról, és megvárta, míg az oszladozó sokaságban könnyen hozzáférhetett. Akkor elébe lépett és köszöntötte. Csák-nembeli Máté megállt, és rávetette a szemét.

— No, né, te volnál? — kérdezte bizonytalanul, mert megismerte Pált. — Most tisztább a köntösöd, mint amikor utoljára találkoztunk.

Pál hallatlanná tette az igazán nagyúri megjegyzést. Pedig Máté úr nem akart ezzel rosszat mondani, csak hát meg se fordult eszében, hogy aki végigbújdosta a tatár időket, nem jöhet az udvarba, mint egy nagyúr, kivált, ha nem is úr. Még egyszer szemügyre vette Pált, aztán gyanakodva megkérdezte:

— Mi jót hoztál?

— Talán egy kis pénzt is ...

— Hohó! — A tárnokmester megkönnyebbedett: szóval, nem kérelmező! — Miféle pénzt? Hol az a pénz? Mert az most nálunk a legkevesebb.

— Beszelnünk is kell róla. Előbb az egyezés, aztán a fizetés.

— Gyere sátramba.

Pál végignézett Máté úr öltözetén, és megcsóválta a fejét.

— Ejnye — jegyezte meg, amikor beléptek a tárnok sátrába —, hát olyan időket élünk, amikor a király kincstartójának egy jóra való boglárja sinosen? — Belekotort tarsolyába, és kiemelt egy gyémántos boglárt. — Ez talán illik köntösödre ...

Egy óra múlva együtt hagyták el a tárnokmester sátrát. Nagy barátságban voltak.

— Ne vedd zokon, ha a király nem ismer még — mondotta a tárnok. — Nagyságos urunknak arcokra igen rossz az emlékezőtehetsége. Hanem a neveket megjegyzi.

Béla király valóban úgy nézett Pál magisterre, mint akit sose látott. Most is Gutkeled István kovásmester meg Rátót Lóránt étékfogó mester voltak nála. Az öreg Róbert érsek hátrább ült, a király heverőjén, és tenyerével dörzsölgette sajgó térdét. Éppen arról volt szó, hogy Trau városa alól szerencsésen elparancsolták a haragos spalatóiakat, s jó hír érkezett Fridrik herceg felől is: kiverték a nyugati határon.

— Hajas Pál magister — mutatta be a tárnok. A király arca meglevenedett, feszültsége elmúlt. Mert keserves dolgot, ha az ember állandóan ismeretlen arcok tengerében úszik. Tízszor is beszél valakivel, de tizenegyszer se tudja, hogy hol látta és kicsoda az, aki előtte áll. Gyermekségétől fogva rossz volt a szeme, csak közvetlen közeliől látta tisztán az arcokat. — Emlékszem a nevére — mondotta.

— Velünk volt Mohinál — tódította a király szavát Gutkeled István. Ennek meg alighanem az erősítette meg az emlékezőtehetségét, hogy Pál módosan jött, s a tárnok vezette be. Most már Rátót Lóránt is emlékezett: — Ugyancsak jól vitézkedett mellette, amikor a tatárok követtek.

— De az ám! — tette hozzá Csák Máté.

A királynak eszébe jutott, hogy Pál már volt előtte. Bántotta, hogy akkor elmellőzte. Hátrafordult az érsekhez:

— Róbert atya — mondotta —, írj erről címeres levelet a fiatalembernek, mert nem illő a királyi méltósághoz, hogy az érette végzett módfelett való szolgálatokat méltatlanul a feledés tengerébe merítse.

— Szó szerint ezt írom a nemesi levél *arengájába* — bólogatott az öreg.

— Nem tartozom az ország nemesei közé — jegyezte meg Pál kissé dacosan.

A király felderült:

— Annál inkább, fiam, annál inkább! — Aztán megkérdezte a tárnokot: — Miért jöttetek?

— Pál magister arra kér, add neki bérbe két vármegye adóját és a budai pénzverő kamarát, néhai jó emlékezetű ipa, Danos mester után.

— Van-e ezüstünk a pénzveréshez? És mikor fizet?

— A két év előtti ezüst nála van biztonságban. A kamara egyévi bérét azonnal leteszi, a megyéket pedig, míhelyt az adószedés valósággal megkezdődhet.

— Jól vagyon — helyeselte a király. — Maradjatok ebben.

— Itt a pénz — mondotta Pál, és a sátor nyílásához lépett. Kiszólt Szeredának, átvett tőle két tömött zacskót, majd a király színe előtt Máté úr lába elé ültette.

Mindnyájan a szőnyegre néztek, ahol zizegve zúdultak egymásra az ezüstlemezek. A király komolyan, a tárnok derűsen nézte a pénzhalmot: ez volt régóta az első igazi, szabályosan befolyó királyi jövedelem. És mert mindketet jóleső érzés töltötte el, amiért a királyi gazdálkodás újra megindul, Máté úr valami kellemetes szóval akarta fűszerezni az ünnepélyes pillanatot, Pált dicsérte:

— A magister nagy tudója a kereskedés meg a pénzváltás dolgainak. Ezeket is párizsi deáksga idején tapasztalta. Sok mindent megbeszéltem vele...

— Miért nem veszed magad mellé? Úgy sincs vicéd a tárnoki hivatalban — kérdezte a király.

— Hívtam, de nem akarja.

A király kérdően nézett Pálra. Ez fejet hajtott, és így beszélt:

— Szóval és tettel mindenkor a király önagyságát szolgálom, és amiben tehetem, a tárnok úr segítségére leszek. De hadd maradjak meg a magam gazdaságában. — Az el nem felejtett sérelmek tüskéje még hozzátette vele ezeket a szavakat: — Előbbeni időben Werner-fi Máté deák volt a tárnok segéde, az, akiből esztergomi kanonok lett.

Róbert érsek a háttérben krákokogott. Gutkeled István a tenyere mögé rejtette mosolyát. A király oldalvást kedvetlenül pillantást vetett rá.

— Máté deákot nem kívánom — felelte határozottan a tárnok. — Nem tapasztaltam képességét...

— Afelől Kinga asszonyt kellene megkérdezni — nevette ki magát a lovászmester. — Az szerezte neki stallumát.

Mogorva lett erre a király, hiszen a feleségét ösztökélte rá Kinga asszony Máté deák érdekében. Mogorva lett a tárnok. Annyifelé néztek, ahányan voltak, egyik se kereste a másik tekintetét. Végre a tárnokmester vetett véget a hallgatásnak:

— No! Vitessük a sátramba ezt a szőnyeget, és számoljuk meg a pénzt. Fogjunk dologhoz!

Az érsek reszkető ujjával barátságosan integetett a távozó Pál után:

— Megíratom a leveledet, okvetlenül hamar megíratom...

*

Pál és Édös kiléptek esztergomi házukból. Karonfogva indultak egy kis esti sétára. Édös karcsú, magas természethez fekete bársonyruha simult. Dús haját abroncs fogta össze, arról hosszú, sötét fátyol omlott hátára.

A házban töltött nap után jólesett egy kis levegőzés a vár dunai bástyáján. A házastársak egymáshoz simulva lépegettek. Amint felfelé haladtak a lépcsőn, a szél belekapott Édös fátyolába és lobogtatta. Megálltak a bástyán, és lenéztek a Dunára.

— Megvallottad nekem egyszer, hogy Párizsból jövet magas hivatalokról álmodoztál — folytatta halkán a beszélgetést a fiatalasszony. — Most pedig elutasítottad a tárnok ajánlatát, hogy a helyettese légy... s így talán egy napon az utóda.

— Csak annyit kívántam magamnak, amennyit apád bírt:

amennyinek magam is tisztességgel utánajárhatok. Ha feljebb lépek, a hatalmasok közé keveredem, országos marakodásba. Konc után kell rohannom, hogy másokat is részeltethessek a koncban. Hatalmat, méltóságot kell szereznem, és örökké fizetnem érte a cinkosoknak. Mert ha egy pillanatra megállok, szétszaggatnak farkastársaim . . .

— Kereső vagy.

— Az. Nem feledtem el a tanulságot. Ma is az vagyok, aki voltam. Előbb sem voltam rosszabb, azóta sem lettem különb. Mégis, mikor vásott köntösben léptem az udvarba, nem ismert meg, szóba sem állt velem senki. Mikor aztán a te jóvoltodból van ruhám, pénz, ajándék a tarsolyomban: mindenki tudja, ki vagyok. Pedig a király jó ember, okos ember. A tárnok se rossz. A hatalom azonban azoknak jut, akik ügyesen hódolnak, vagy kegyet oszthatnak.

— Szeretsz? — kérdezte Édös.

— Szeretlek.

Közelről, mosolyogva néztek egymásra. A harang vecsernyére kongott. Késő ős volt. 1242 ősze . . . A szürkület sűrűsödött. Sehol egy emberi lélek, kettesben voltak. A szél zúgva lecsapott nyugat felé. Édös a nyakára, vállára csavarta fátylát.

— Kívánhatok-e többet magamnak náladnál?

Édös elnevette magát.

— Nem bántad meg, hogy a feleséged lettem? Nem irigyled Máté deák kanonokságát?

Pál magához szorította Édös vállát. Komolyan felelt az enyelgő kérdésre:

— Most már tudom, hogy az élet teljességét nem külső sikerekben kell keresnünk, címekben, rangokban, nagy hivatalokban. Hanem szerető szívek közt, meleg otthonban, szívünk békeességében.

— És ha újra visszatér a tatár? Ha újra ég a világ körülöttünk! — riadt fel Édös.

— Rettenetes lenne. De a tűzvészek elmúlnak, és a világon végül is a szépség lesz úrrá. Szívjuk fel ezért a világ minden szépségét a jelenből, a múltból, és őrizzük a jövőnek.

Az asszony sóhajtott. Férje vállára hajtotta fejét. A Duna túlsó partját elnyelte az este. A vár alatt egy szekér porzott, mögötte csilingelt a kis csikó csengője. Pál a felesége haját simogatta.

— Látom az elkerülhetetlen jövőt — mondotta. — Kölcsönök fejében birtokokat, várakat kell zálogba vennünk. És ha gyerekeink lesznek — akarva-akaratlan — nagyurak leszünk. Ők már arra nevelkednek. Hozzáedződnek — megszokják.

Édös a férjébe kapaszkodott. Arcát felső köntöse alá fúrta. Pál magához szorította a fejét, és fölé hajolva suttozta:

— Jóban, rosszban nekem már könnyű az életem... mert megtaláltalak...

Történelmi regény a XIII. századból: bizonyára sok olvasó véleménye szerint az író önkényes leleménye — mese, melyet az eseménytörténet ösztövére vázára aggat. A szerző azonban nem rendelkezik ekkora képzelőtehetséggel. Az egykorú eseményeket érzékelhető közelbe hozzák a hazai kortárs írók. Legfőbb forrásunk Rogérius váradi kanonok „Siralmas históriája”, amelyben az országos dolgokban avatott, művelt író mint szemtanú, bujdosó, az ellenség rabja beszéli el kalandjait, tapasztalatait. A másik nagy írói tehetségű szemtanúnk a dalmáciai Spalato városában élt: Tamás főesperes, akit személyében is fölléptettünk, és könyvének egy részletét szó szerint idéztük.

Utaltunk Julianus barát úti jelentéseire. A több helyen felhasznált és idézett verset: „Siralomének a tatárdúlta Magyarországról” (Planctus) elbeszélésünk folyamán egyik hősünk művének tulajdonítjuk. (Teljes szövege: Geréb: A magyar középkor költészete. Franklin. 1950.) — E fő irodalmi források mellett használtuk az egykorú okleveleket, elsősorban Fejér Codex diplomaticusának IV/1. kötetét (1836), és a Wenczel: Árpád-kori Új Okmánytár II. kötetét (1861). Előbbiből való Béla király leányainak sirverse.

A történelmi művek az ország legjobb embereiről szólnak, az okiratokból birtokperek, paraszti, polgári és nemesi rendben levő emberek nevei, meg kisebb-nagyobb életviszonyai válnak számunkra élővé. Az írónak nincs egyéb dolga: a régi

dokumentumokból felidézi a hajdani emberek cselekvését — és leírja. Az emberek természete bizonyos tekintetben az elmúlt hétszáz év alatt nem sokat változott: törekvéseik, jószáguk vagy komizságuk nagyjában azonos a hétszáz év előtti jellemvonásokkal. Ezt bizonyítják a tatárjárás-kori történetírók meg az oklevelekben megőrzött tanúságtételek.

Nem feladatunk, hogy a magyar történelmi regény, nevezetesen az ifjúsági regény történetét taglaljuk. Meggondolkoztató hagyományok állanak mögöttünk. A múlt század romantikája soha nem létezett módon eszményítette múltunkat, s ezzel a nemzeti szabadságtörekvéseket szolgálta, de a feudalizmus megfénnyesítésével visszahúzó erőket támogatott. Századunkban a vallási és faji mítosz érvényesült a műfajban. Az ifjúsági regény területén ezek az irányzatok egyszerűsítve, vaskosan nyilvánultak meg a sovinizmus és vallásosság jegyében.

Talán még ma is kísértenek olyan elképzelések, hogy a középkor embere különb volt a mainál: jámborabb és hősiebb. „Liliomos” királyfiak és királykisasszonyok népszerűsödtek az ifjúság számára, amilyenek sosem voltak: szende várúrnők, akik a valóságban nem éltek éppen erényes életet, emberfeletti lovagok, akiket pedig az ellenség éppúgy megsebzalt, mint más hadakozókat későbbi „próza” korokban . .

Valójában a középkor Európa életében sok vonatkozásban anarchikus korszak. A humán tudományoknak csak egy kis része is alig-alig tengődött, a természettudományok üldözetest szenvedtek, az orvostudomány úgyszólván szünetelt. A kor embereinek halvány fogalmuk sem volt a legelemibb tisztaságról és a legkezdetlegesebb egészségügyi berendezésekről. Csak csodálatos, égbe nyúló katedrálisokat építettek . .

A közelmúltban a történelmi regény irányzata is megváltozott, valószerű lett. Mi is arra törekedtünk, hogy a história adatai és a művelődéstörténelmi emlékek alapján ábrázoljuk

a kort és embereit, a királytól a pesti révészekig. A három fiatal főhős „kitalált” alak ugyan, de megjelenítésük hiteles, korszerű; problémáik sem kitaláltak, a vallásos problémákat is beleértve: e kor eszmeáramlatai közé tartoztak.

Geréb László

A kiadásért felel a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Szalontay Mihály. Képszerkesztő: Szántó Tibor
Műszaki szerkesztő: Lantos Zsuzsa. Műszaki vezető: Korom Ferenc
10 000 példány, 22,25 (A/5) ív, MSZ 3601—69
615235/1 - Zrínyi Nyomda, Budapest

